MIRCEA ELIADE

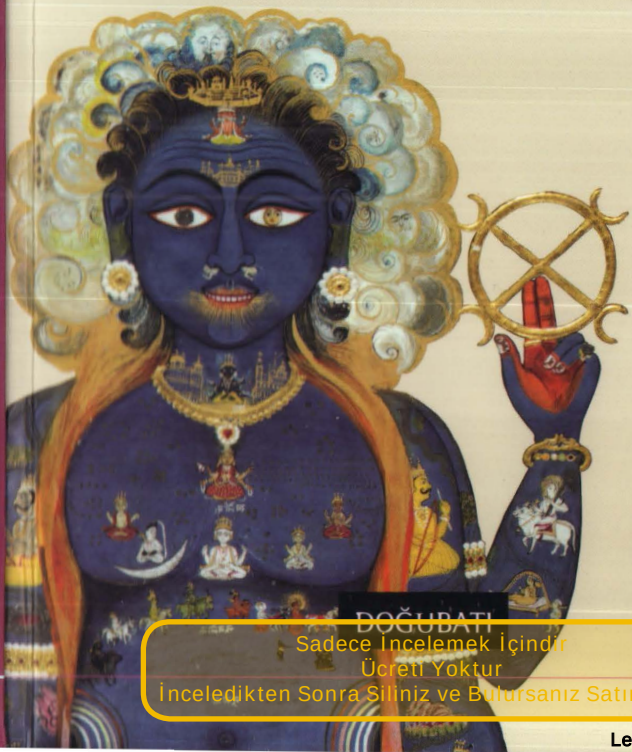
İNİSİYASYON, ÂYİNLER, GİZLİ CEMİYETLER

DOĞUBATI

Mircea Eliade

İnisiyasyon, Âyinler, Gizli Cemiyetler

Çeviren: Ayşe Meral

DOĞUBATI
Sadece İncelemek İçindir
Ücreti Yoktur
İnceledikten Sonra Siliniz ve Bulursanız Satın Alınız.

Levent Şahverdi Arşivi

Mircea Eliade

İnisiyasyon, Âyinler, Gizli Cemiyetler

Levent Şahverdi Arşivi

Levent Şahverdi Arşivi

Mircea Eliade

İnisiyasyon, Âyinler, Gizli Cemiyetler

Mistik Doğuşlar

Birkaç İnisiyasyon Türü
Üzerine Deneme

Çeviren: Ayşe Meral

DOĞUBATI

Levent Şahverdi Arşivi

© Tüm hakları Doğu Batı Yayınları'na aittir.

© *Initiation, rites, sociétés secrètes*, Éditions Gallimard, Paris, 1959.

Fransızcadan Çeviren
Ayşe Meral

Yayına Hazırlayan
Taşkın Takış

Kapak Tasarımı
Harun Ak

Baskı
Tarcan Matbaacılık
Mayıs 2022

Doğu Batı Yayınları
Kültür Mah. Becerikli Sok.
No: 20/5 Kızılay/Ankara
Tel: 0 312 425 68 64 - 425 68 65

www.dogubati.com

ISBN: 978-625-8123-04-3 / Sertifika No: 48847

Doğu Batı Yayınları-349
Antropoloji - Kültürel Çalışmalar / Dinler Tarihi-22

Levent Şahverdi Arşivi

Mircea Eliade (1907 - 1986)

Romanya'da doğmuş bir dinler tarihçisidir. Ama bundan fazlasıdır da: Felsefeci, kurmaca yazarı ve üniversite hocasıdır. Eliade'nin din üzerine incelemeleri, özellikle de kutsallığın tezahürleri üzerine çalışmalarıyla geçerliğini bugün bile koruyan bir paradigma geliştirmiştir. Bükreş Üniversitesi'nde felsefe eğitimi almıştır. 1928 yılında Kalküta Üniversitesi'nde Sanskrit öğrenmek üzere Hindistan'a gitmiştir. Burada Hint felsefesi üzerine de çalışan Eliade Himalayalarda altı aylık inzivaya çekilmiştir. Buradaki döneminde Gandhi ile de şahsen tanışmıştır. Romanya'ya döndükten sonra *Yoga: Hint Mistisizminin Kökenleri Üzerine Bir Deneme* başlıklı teziyle doktorasını tamamlamıştır. Bu tez daha sonra Fransızca olarak yayımlanmıştır. 1945 yılında Paris'te Sorbonne Üniversitesi'nde İnsan Bilimleri Yüksek Araştırmalar Enstitüsü'nde çalışmaya başlamıştır. 1956 yılından emekli olduğu 1985 yılına dek Chicago Üniversitesi'nde dinler tarihi alanında çalışmalarını sürdürmüş ve ders vermiştir. 1986'da Chicago'da hayata gözlerini yummuştur. Eliade'nin din çalışmalarına en büyük katkısı geliştirdiği Ebedi Dönüş teorisi olmuştur. Eliade'ye göre, yalnızca Kutsal'ın ve bir şeyin ilk ortaya çıkışının değeri vardır; bu nedenle, değer taşıyan sadece Kutsal'ın ilk ortaya çıkışıdır. Mitler ise Kutsal'ın ilk ortaya çıkışını tanımlar. Öyleyse mitsel zaman Kutsal'ın zamanıdır.

Eliade'nin dinsel simgeler ve mit alanındaki incelemelerinde sosyal bilim alanında 50'yi aşkın kuramsal çalışması vardır. Ayrıca edebiyat alanında da çeşitli eserler vermiştir. Çalışmalarını Fransızca, İngilizce ve Rumence kaleme almıştır. Başlıca eserleri: *Le Mythe de l'Éternel Retour* (Sonsuz Dönüş Mitosu), *Le Sacré et Le Profane* (Kutsal ve Dindışı), *Images et Symboles* (İmgeler ve Simgeler), *Traité d'histoire des religions* (Dinler Tarine Giriş), *Shamanism: Archaic Techniques of Ecstasy* (Şamanizm: İlkel Esrime Teknikleri), *A History of Religious Ideas* (Dinsel İnançlar ve Düşünceler Tarihi).

Ayşe Meral

1971 doğumlu ve 1990 yılına kadar Fransa'da yaşayan Ayşe Meral, Galatasaray Lisesi'nden mezun olduktan sonra İstanbul Üniversitesi Fransız Dili ve Edebiyatı bölümünde eğitimini sürdürmüştür. 1995 yılından itibaren çeşitli Fransızca eserleri Türkçeye kazandırmıştır. Çevirdiği kitaplardan bazıları: Étienne Gilson, *Ortaçağ'da Felsefe*; Jean-Jacques Rousseau, *Toplum Sözleşmesi*; Voltaire, *Candide*; Mircea Eliade, *Ebedi Dönüş Miti*; Étienne de La Boétie, *Gönüllü Kulluk Üzerine Söylev*; Gilles Deleuze, *Proust ve Göstergeler*; Aliocha Wald Lasowski, *Althusser ve Biz*.

Levent Şahverdi Arşivi

İÇİNDEKİLER

Önsöz 11

Giriş 13

Bölüm I

İlkel Dinlerde Erinlik Âyinleri ve Kabile İnisiyasyonları 21

Ön Açıklamalar 21

Avustralya İnisiyasyonları: Kutsal Arazi 24

Anneden Ayrılma 29

Kurnailerin Jeraeil'i 33

Daramulun ve Yuinlerde İnisiyasyon 35

İnisiyatik Ölümün Sembolizmi 38

İnisiyatik Sınavların Anlamı 40

İnisiyasyon ve Kolektif Yenilenme 46

Bölüm II

İlkel Dinlerde Erinlik Âyinleri ve Kabile İnisiyasyonları (*Devam*) ... 49

İnisiyatik Sınavlar: Bullroarer ve Sünnet 49

Sübensiziyonun Sembolizmi 55

Ateş Toprakları'nda İnisiyasyon 61

İnisiyatik Ölüm Senaryosu 65

Bir Canavar Tarafından Yutulma 71

Tecellinin Dereceleri 75

Levent Şahverdi Arşivi

Bölüm III
Erinlik Âyinlerinden Gizli Kültlere 80
Genç Kızların İnisiyasyonu 80
Kadın İnisiyasyonlarında Dereceler 85
Kunapipi 89
"Regressus ad uterum"un İnisiyatik Sembolizmi 95
Hintli İnisiyasyonlarda Yeni Doğuş Sembolizmi 96
Embriyolojik Sembolizmin Çoklu Değeri [plurivalence] 103

Bölüm IV
Bireysel İnisiyasyonlar ve Gizli Cemiyetler 108
Cehenneme İniş ve Kahramanlık İnisiyasyonları 108
Simplegat Kayalarının Sembolizmi 113
Bireysel İnisiyasyonlar: Kuzey Amerika 116
Kwakiutl Dans Eden Cemiyetleri 119
Gizli Cemiyetler ve Männerbünd 125
Kızılderililerde Ritüel Olarak Ağaçlara Tırmanma 133
Gizli Kadın Cemiyetleri 138
Düşmanlık ve Karşılıklı Çekim 142

Bölüm V
Askerî İnisiyasyonlar ve Şamanik İnisiyasyonlar 146
Berserkr Olmak 146
Cuchulainn'in İnisiyasyonu 153
Büyüsel Sıcaklığın Sembolizmi 155
Şamanik İnisiyasyonlar 158
Sibiryalı Şamanların İnisiyatik Sınavları 162
İnisiyasyon Âyinleri 167
Vecd Teknikleri 170
Avustralyalı Medicine-Menlerin İnisiyasyonu 172
Üst Kültürlerin Etkileri 177

Levent Şahverdi Arşivi

Bölüm VI

Büyük Dinlerde İnisiyatik Temalar 182

Hindistan 183

Eski Yunanistan'da Erinlik Âyinlerinin İzleri 190

Eleusis ve Helenistik Gizemler 192

Hıristiyanlık ve İnisiyasyon 201

Hıristiyan Avrupa'da İnisiyatik Motiflerin
Var Olmaya Devam Etmesi 210

İnisiyatik Motifler ve Edebî Temalar 214

Son Gözlemler 220

Son Söz 224

Kaynakça 231

Dizin 243

Levent Şahverdi Arşivi

Levent Şahverdi Arşivi

ÖNSÖZ

Bu ince kitapta 1956 sonbaharında Chicago Üniversitesi'nde verme şerefine nail olduğum "Patterns of Initiation" başlığı altındaki "Haskell Okumaları"nı [Haskell Lectures] biraraya getirdik. Metni baskıya vermeden önce bir Giriş bölümü, birkaç dipnot ve bibliyografik bilgiler ekledim, ama sözlü üslubun gerekli kıldığı sunumu korudum. Tasarlandığı şekliyle bu ince kitap insanlığın manevi tarihine ilgi duyan uzman olmayan okurlara yöneliktir. Bu yüzden inisiyasyon gibi karmaşık bir olgunun sadece ana hatlarını çizmekle yetindim; öbür türlü iki ya da üç kat daha hacimli bir kitap yazmak gerekirdi. Ayrıca eserde yer alan bazı konular önceki eserlerimde de ele alınmıştı: *Şamanizm. İlkel Esrime Teknikleri* [*Le chamanisme et les techniques archaïques de l'extase*, Paris, 1951], *Yoga. Ölümsüzlük ve Özgürlük* [*Le Yoga. Immortalité et liberté*, Paris, 1954], *Demirciler ve Simyacılar* [*Forgerons et Alchimistes*, Paris, 1956]. Bu konu hazırlamakta olduğum *Ölüm ve İnisiyasyon* başlıklı kitabımda tekrar işlenecektir.

1956 Haskell Okumaları'nı bana tahsis ettikleri için Chicago Üniversitesi rektörüne, "Haskell Lectures" komitesine ve

Levent Şahverdi Arşivi

Chicago Üniversitesi Teoloji Fakültesi dekanına burada teşekkür etmek isterim.

Burada okunacak metinde Harper'ın *Doğuş ve Yeniden Doğuş* (New York, 1958) başlığıyla yayımladığı İngilizce versiyonuna göre ufak tefek farklılıklar mevcuttur. Her zamanki gibi değerli ve bilge dostumuz Dr. Jean Gouillard, Fransızca metnin okuma ve düzeltme işlerini üstlendi; burada en içten minnettarlığımı kabul buyursun.

Mircea Eliade.
Paris-Chicago
1956-1957

Not: Bu yeni basımı fırsat bilerek metinde bazı düzeltmeler yaptık. İnisiyasyona ilişkin yeni yayımlanmış eserlerin kaynakçası, eserimiz *La Nostalgies des origines*'de (Gallimard, 1971, s. 230-244) ve George Weckman'ın makalesi "Understanding Initiation"da (*History of Religions*, c. X, 1970, s. 62-79) belirtildi.

Levent Şahverdi Arşivi

GİRİŞ

Modern dünyanın özelliklerinden birinin inisiyasyonun ortadan kalkması olduğu sık sık söylenir. Geleneksel toplumlarda hayati bir önem taşıyan inisiyasyon günümüz Batı toplumlarında neredeyse hiç yoktur. Kuşkusuz çeşitli Hıristiyan mezhepleri, değişken ölçüde İnisiyatik bir Gizemin izlerini korumuşlardı. Vaftiz temel olarak inisiyatik bir âyindir; papazlık [sacerdosse] bir inisiyasyon içerir. Ancak Hıristiyanlığın, Yunan-Doğu Gizemlerin ortamından uzaklaştığı ve herkesin ulaşabileceği bir kurtuluş dini olarak kendini ilân ettiği için başarılı olduğunu ve evrensel bir din haline geldiğini unutmamak gerekir. Öte yandan modern dünyanın tümüne "Hıristiyan" deme hakkımız var mıdır? "Modern insan" diye bir şey varsa, kendini Hıristiyan antropolojisinde yer almayı reddettiği ölçüde vardır. "Modern insanın" özgünlüğü, geleneksel toplumlara göre yeniliği, kendini sadece tarihsel bir varlık olarak görme arzusu, kökten kutsaldan yalıtılmış bir Kozmos'ta yaşama isteğidir. Modern insan hangi ölçüde idealini gerçekleştirmeyi başardı, burada ele alamayacağımız ayrı bir sorundur. Ancak durum o ki bu idealin Hıristiyan mesajıyla ortak hiçbir

Levent Şahverdi Arşivi

şeyi kalmamıştır ve geleneksel toplumların insanının kendisine dair edindiği imaja *a fortiori* olarak yabancıdır.

Ancak geleneksel toplumların insanı, inisiyasyonun aracılığıyla bu imajı tanımaya ve sahiplenmeye varmışlardır. Elbette farklı toplumsal yapılara ve çeşitli kültürel ufuklara karşılık gelen sayısız ve birçok türden inisiyasyon vardır. Ama önemli olan, bütün modern-öncesi –yani Batı'da Ortaçağ'a kadar ve dünyanın geri kalanında I. Dünya Savaşı'na kadar sürmüş olan– toplumların ideolojiye ve inisiyasyon tekniklerine önemli bir rol atfetmiş olmalarıdır.

İnisiyasyon ile genellikle inisiye olacak öznenin dinsel ve sosyal statüsünü kökten değiştirmeyi amaçlayan sözlü öğreti ve âyinlerin tümü anlaşılır. Felsefi terimleri kullanacak olursak inisiyasyon varoluşsal düzenin ontolojik bir dönüşümüne denk gelir. Bu sınavların sonunda neofit [inisiyasyona aday kişi] inisiyasyondan öncekine göre bambaşka bir varoluşa sahip olur; o artık bir *başkası* olmuştur. Çeşitli inisiyasyon kategorileri arasında erinlik inisiyasyonu modern-öncesi insanı anlamak için son derece önemlidir. Var olduğu yerlerde geçiş âyinleri kabilenin bütün gençleri için zorunludur. Yetişkinler arasında kabul edilebilme hakkını elde etmesi için ergenler bir dizi inisiyatik sınavdan geçmelidir: Bu âyinler ve açığa vurdukları şeyler sayesinde toplumun sorumlu bir üyesi olarak kabul edilecektir. İnisiyasyon çömezi hem insan topluluğuna hem de manevi değerler dünyasına girmesini sağlar. Yetişkinlerin kurumlarını, tekniklerini, davranışlarını, ayrıca kabilenin kutsal mitlerini ve geleneklerini, tanrıların adını ve bunların eserlerinin hikâyesini, özellikle de zamanın kökeninde kurulduğu şekliyle kabile ile doğaüstü Varlıkların kutsal mitlerini ve geleneklerini öğrenir.

Her ilkel toplumun tutarlı mitik bir gelenekler bütünü, bir "dünya anlayışı" vardır ve bu inisiyasyon sırasında çömeze tedrici olarak açıklanan bu anlayıştır. Söz konusu olan terimin modern anlamında sadece bir eğitim değildir. Neofit ancak

Levent Şahverdi Arşivi

manevi bir hazırlık sürecinin sonunda kutsal öğrenime layık hale gelir. Çünkü dünya ve insan varoluşu hakkında öğrendiği her şey bizim dönemimizin bu sözcüğe verdiği anlamda "bilgiler", sonsuzca düzeltilebilen ve zenginleştirilebilen nesnel malûmatlar oluşturmaz. Dünya doğaüstü bir Varlığın eseridir; ilâhi eser ve dolayısıyla bizzat yapısında kutsal bir eserdir. İnsan, kökeninde doğaüstü olduğu için aynı zamanda "şekli"nde ve hattâ bazen özünde de kutsal olan bir Evrende yaşar. Dünyanın bir "tarihi" vardır: Doğaüstü Varlıklar tarafından yaratılışı ve peşinden gerçekleşen her şey, yani medeniyetçi Kahramanın gelişi ya da mitik Ata, bunların kültürel etkinlikleri, demiurjik maceraları, nihayetinde de ortadan kaybolmaları.

Bu kutsal tarih –mitoloji– ibret vericidir; her şeyin nasıl varlığa kavuştuğunu anlatır, ama aynı zamanda tüm insan davranışlarını, toplumsal ve kültürel tüm kurumlarını temellendirir. İnsan doğaüstü Varlıklar tarafından yaratılıp medenileştirildiği için davranışlarının ve faaliyetlerinin toplamı "kutsal tarih"e aittir; bu tarihi, titizlikle korumak ve yeni nesillere bozulmasına izin vermeden aktarmak önemlidir. Aslında zamanın başlangıcında mitlerde anlatılan şeyler başına geldiği için insan olduğu gibidir. Modern insan tüm insanlık tarihini temel alan tarihsel bir varlık olduğunu ilân ettiği gibi arkaik toplumların insanı da kendini, mitik bir tarihin, Zamanın başlangıcında *in illo tempore* [o zamanlarda] olarak meydana gelmiş bir dizi olayın sonucu olarak kabul eder. Modern insan kendisinden önce gelen tarihte tamamen insan eseri görürken ve özellikle de kendisini bunu devam ettirebileceğine ve sonsuzca mükemmelleştirebileceğine inanırken, geleneksel toplumların insanı için anlamlı olan yani yaratıcı ve güçlü olan her şey *başlangıçta*, mitik Zamanda olmuştur.

Belli bir anlamda arkaik toplumların insanı için Tarihin "kapalı" olduğunu, "başlangıcın" birkaç görkemli olayında tükendiğini söyleyebiliriz. Polinezyalılara *in illo tempore* olarak açık denizde balık tutmanın koşullarını bildirerek mitik kah-

Levent Şahverdi Arşivi

raman bir seferde bu faaliyetin olası şekillerini tüketmiştir; o zamandan beri balık tutmaya her gittiklerinde Polinezyalılar mitik kahramanın örnek hareketini tekrar ederler: İnsan ötesi bir modeli taklit ederler.

Ama yakından bakıldığında mitlerde korunan bu tarih sadece görünürde "kapalı"dır. İlkel toplumların insanı mitin açığa vurduğu birkaç örnek hareketi *ad infinitum* [sonsuzca] taklit etmekle yetinseydi, zaman içinde kucakladığı sayısız yenilikleri açıklamak mümkün olmazdı. Mutlak anlamda kapalı ilkel bir toplum diye bir şey yoktur. Yabancı kültürlerden bir şeyler ödünç almamış, kısacası bir "tarihi" olmayan tek bir toplum yoktur. Sadece modern toplumun aksine, tüm yenilikler insan-üstü kökenli birer "vahiy" [révélation] olarak kabul edildi. Ödünç alınan eşyalar ya da silahlar, taklit edilen davranışlar ve kurumlar, özümsenen mitler ya da inançlar büyüsel-dinsel güçlerle yüklü olarak kabul ediliyordu: Zaten bu yüzden bunlar fark edilmiş ve bunları sahiplenmek için zahmete girilmişti. Hattâ ilk kültürel vahiyler doğaüstü Varlıklar tarafından atalara verildiği için tüm bu unsurlar kabul edilmiştir. Geleneksel toplumların tam anlamıyla "tarihsel" bir hafızaları olmadığı için yakın zamana ait bir yeniliğe ilksel vahiylerin şanının atfedilmesi için birkaç nesil, hattâ bazen daha az bir süre yeterliydi. Nihayetinde tarihe "açık" kalmakla birlikte geleneksel toplumların yeni kazanımları ilksel zamana yansıtma, bütün olayları aynı mitik "başlangıcın" zamansız manzarasına dâhil etme eğilimini taşıdıklarını söyleyebiliriz. Her ne kadar bazen çok küçük ölçüde olsa da ilkel toplumlar da tarih tarafından değişime uğrarlar; ama modern toplumlardan onları kökten farklı kılan şey tarihsel bilincin yokluğudur. Yahudilik öncesi tüm insanlığa özgü olan Zaman ve antropoloji anlayışı göz önünde bulundurulduğunda bu bilincin olmaması kaçınılmazdı.

Demek ki çömezler bu yeni geleneksel bilime erişim elde ederler. Uzun süre öğretmenlerden eğitim alırlar; gizli törenlere katılırlar, bir dizi sınavdan geçerler ve inisiyasyon tecrübe-

Levent Şahverdi Arşivi

sini asıl oluşturan şey de bu sınavlardı: Kutsal ile karşılaşma. İnisiyatik sınavların çoğu az ya da çok şeffaf şekilde, ritüel bir ölümü, ardından bir dirilişi ya da yeni bir doğuşu içerir. Her inisiyasyonun en önemli ânı neofitin ölümünü ve yaşayanlar arasına dönüşünü simgeleyen törenle temsil edilir. Ama yeni bir insan olarak, başka bir var olma tarzını üstlenerek hayata döner. İnisiyatik ölüm aynı anda çocukluğun, cahilliğin ve dindışı durumunun sonu anlamına gelir.

Arkaik düşünceye göre hiçbir şey "son" düşüncesini, bir şeyin nihai tamamlanışını ölüm düşüncesinden daha iyi ifade etmez –hiçbir şey "yaratılış", "yapmak", "inşa etmek" düşünceleri kadar kozmolojiyi doğru tanımlayamaz. Hiçbir şey herhangi bir "yaratışın" (bir köy, bir ev, bir çocuk) başarısını, tam anlamıyla yaratılışı yani kozmogoniyi kopyalamak kadar iyi sağlayamaz. Hattâ ilkelin gözünde kozmogoni her şeyden önce tanrıların yaratıcı gücünün tezahürünü ve dolayısıyla kutsalın muazzam gücünü temsil ettiğinden dolayı dünyayı ve insan toplumunu yenilemek için belli zamanlarda tekrar edilir. Çünkü yaratılışın bu sembolik tekrarı ilksel olayın yeniden gerçekleşmesini, dolayısıyla tanrıların ve yaratıcı enerjilerinin varlığını şart koşar. Başlangıca dönüş, o zaman ilk kez tezahür etmiş kutsal güçlerin yeniden etkinleşmesiyle kendini gösterir. Dünyayı doğduğu anda olduğu şekliyle yeniden kurarak, tanrıların ilk kez *in illo tempore* olarak yaptıkları hareketleri tekrarlayarak, insan toplumu ve tüm kozmos bir kez daha o zamanki haline döner: Saf, güçlü, etkili, bozulmamış potansiyelleriyle.

Kozmogoninin her ritüel tekrarından önce "kaos"a doğru sembolik bir gerileme gelir. Yeniden yaratılabilmesi için eski dünyanın önceden yok edilmesi gerekir. Yeni Yıl vesilesiyle uygulanan çeşitli âyinler iki ana kategoriye ayrılır: 1. Kaosun geri dönüşü anlamına gelenler (ateşlerin söndürülmesi, "kötülüğün" ve günahların dışlanması, alışıldık davranışların tersine çevrilmesi, orjiler, ölülerin dönüşü vb.); 2. Kozmogoniyi simgeleyenler (yeni ateşlerin yakılması, ölülerin ayrılması, tanrıların Dün-

Levent Şahverdi Arşivi

yayı yaratmalarını sağlayan hareketlerin tekrarı, gelecek yılın resmî hava tahmini, vb.). İnisiyatik âyin senaryolarında "ölüm" geçici olarak "Kaos"a karşılık gelir; dolayısıyla *bir var olma tarzının sonunun* –yani çocuksu cehaletin ve sorumsuzluğunun sonunun– ibret verici ifadesidir. İnisiyatik ölüm *tabula rasa*yı* mümkün kılar, ki bunun üzerinde yeni bir insan oluşturmaya yönelik birbirini izleyecek tecelliler kaydolacaktır. Yeni manevi hayata doğmanın farklı tarzlarını ileride göreceğiz. Şimdilik bu yeni hayatın gerçek bir insan varoluşu olarak tasarlandığını söyleyelim, çünkü zihnin değerlerine açıktır. Zihnin faaliyetlerinin tümünü kapsayan genel terim "kültür" ile anlaşılan şeye sadece inisiyeler erişebilir. Kısacası zihinsel yaşama katılım inisiyasyon sırasında tetiklenen dinsel tecrübeler sayesinde mümkün hale gelmiştir.

Yeniden doğuş ya da diriliş âyinlerinin tümü ve şart koştukları simgeler, çömezin, inisiyatik sınavlarla yüzleşmeyenlerin, ölümü bilmeyenlerin erişemeyeceği başka bir var olma tarzına ulaştığını gösterir. Arkaik zihniyetin şu özelliğini akılda tutalım: Önceden ortadan kaldırılmazsa bir durumun değiştirilemeyeceği, dolayısıyla çocuğun çocukluğa ölmezse değişemeyeceği inancı. "Başlangıç" takıntısının, sonuçta mutlak başlangıç –kozmogoni– takıntısının önemini ne kadar vurgulasak yeridir. Bir şeyin doğru yapılması için, *ilk seferde* yapıldığı gibi yapmak gerekir; ancak "ilk seferde" bu şey –bu eşya sınıfı, bu hayvan, bu davranış– var değildi: *In illo tempore* olarak bu eşya, bu hayvan, bu kurum varlığa geldiklerinde, tanrıların gücüyle *varlık* sanki *yoklu*ktan ortaya çıkmış gibiydi.

Manevi hayatın "başlangıcı" için inisiyatik ölüm vazgeçilmezdir. İşlevini hazırladığı şeye göre anlamalıyız: Üstün bir var olma tarzına doğuş. İleride göreceğimiz gibi inisiyatik ölüm çoğu zaman karanlıklar, kozmik Gece, yersel [tellurique] rahim, kulübe, bir canavarın karnı, vb. ile simgelenmiştir. Bütün bu imgeler, toptan yok olmayı (örneğin modern toplumların

* Geçmişi silip sıfırdan başlamak. (ç.n.)

Levent Şahverdi Arşivi

bir üyesinin ölümü tasavvur ettiği anlamda) değil de daha çok şekil öncesi bir duruma, gizil bir tarza (kozmogoni öncesi "kaosun" tamamlayıcısı) bir gerilemeyi ifade eder. Ritüel ölümün bu imge ve simgeler, filizlenmeyle, embriyolojiyle dayanışma içindedirler, yeni bir hayatın hazırlanmakta olduğunu belirtirler. Elbette göstereceğimiz gibi inisiyatik ölümün başka değerlendirmeleri de vardır: Örneğin ölülerin ve ataların topluluğuna girmek. Ama burada gene *başlangıcın* aynı simgeselliğini tespit edebiliriz: Bu durumda ruhlarla karşılaşılmasıyla mümkün kılınan manevi hayatın başlangıcı.

Demek ki arkaik düşünceye göre insan *meydana getirilmiştir*. Ancak tek başına kendini meydana getirmez. Yaşlı inisiyeler, manevi üstatlar onu "meydana getirir". Ancak onlar da doğaüstü Varlıklar tarafından zamanın başlangıcında onlara açıklanan şeyi uygularlar. Bu üstatlar doğaüstü Varlıkların sadece temsilcileridirler; zaten pek çok durumda onları enkarne ederler. Bu da şu demek ki fiilen insan olmak için mitik bir modele benzemek gerekir. "Doğal bir insan" olmadığı, insan ötesi ve örnek bir dinsel kurala göre ikinci kez "meydana geldiği" ölçüde insan kendini insan olarak bilir. İnisiyatik "yeni doğuş", bazen gebelik simgeleriyle kendini ifade etse de "doğal" değildir. Bu "doğuş" doğaüstü Varlıkların kurduğu âyinler içerir: Dolayısıyla insan üstü Varlıkların gücüyle ve iradesiyle yaratılmış ilâhi eserdir; (terimin modern, sekülerleşmiş anlamıyla) "Doğa"ya değil kutsal Tarihe aittirler. İnisiyatik olan ikinci doğuş biyolojik olan ilk doğuşu tekrarlamaz. İnisiyenin var olma tarzına erişmek için, "Doğayı" değil doğaüstü Varlıkların biyografisini, dolayısıyla mitlerin koruduğu kutsal Tarihe ait gerçekleri bilmek gerekir.

Sadece doğal olgulardan –örneğin Güneş'in seyri– bahseder gibi göründüklerinde bile mitler, günümüzde modern insanın bildiği şekliyle "Doğanın" artık gerçeği olmayan bir gerçeğe gönderme yapar. İlkel insan için Doğa sadece "doğal" değil, aynı zamanda Doğa Üstüdür, yani kutsal güçlerin tezahürü

Levent Şahverdi Arşivi

ve aşkın gerçekliklerin rakamıdır, mitleri bilmek –geçen yüzyılda düşünüldüğü gibi– bazı kozmik olguların (Güneşin seyri, ay döngüsü, bitkilerin ritmi) düzenliliğinin bilgisine ulaşmak değildir; her şeyden önce *Dünyada geçmişte gerçekten neler olup bittiğini*, uygarlaştırıcı Tanrıların ve Kahramanların yaptıklarını bilmektir: Onların eserleri, maceraları, dramları. Demek ki tanrısal bir tarihi –bu gene de bir "tarih"tir, yani her ne kadar tutarlı ve anlamlı olsalar da öngörülemeyen olaylar dizisidir– bilmektir.

Modern terimlerle inisiyasyonun "doğal insana" son verdiğini ve çömezi kültüre taşıdığını söyleyebiliriz. Ancak, arkaik toplumlar için "kültür" insan eseri değildir, o doğaüstü kökenlidir. Bunun da ötesinde, "kültür" aracılığıyla insan Tanrıların ve diğer doğaüstü Varlıkların dünyasıyla teması yeniden kurar ve onların yaratıcı enerjilerine katılır. Doğaüstü Varlıkların dünyası *olmuş olayların ilk kez gerçekleştikleri* dünyadır. İlk ağacın ve ilk hayvanın varlığa geldiği, bir hareketin (belli bir şekilde yürümek, belli bir besin kökünü topraktan çıkarmak, yılın belli bir döneminde ava çıkmak vb.) ilk kez gerçekleştiği –ve o zamandan beri huşuyla tekrarlandığı–, Tanrılar ya da kahramanların şu veya bu kişiyle karşılaştıkları, başlarına şu veya bu talihsizliğin geldiği, belli sözleri söyledikleri, belli normları ilân ettikleri vb. dünyadır bu. Mitler bizi "tarif" edilemez ama "anlatılabilen" bir dünyayla tanıştırırlar, çünkü bu dünya özgürce girişilen eylemlerin, öngörülemez kararların, masalsı dönüşümlerin vb. tarihinden, kısacası dünyanın Yaratılışından beri anlamlı olarak *gerçekleşen* her şeyden, günümüzdeki haliyle insanı *meydana getirmekte* katkısı olan tüm *olaylardan* oluşur. İnisiyasyon sayesinde kabilenin mitolojik geleneğiyle tanıştırılan çömez Dünyanın ve insanlığın kutsal tarihiyle tanışır.

İşte bu yüzden inisiyasyon modernlik-öncesi insanın bilgisi için bu kadar önemlidir. İnisiyasyon, arkaik toplumların insanının manevi değerlerini kabul edip aktarma sorumluluğunu üstlendiği dehşete yakın ciddiyeti bize gösterir.

Levent Şahverdi Arşivi

Bölüm I

İLKEL DİNLERDE ERİNLİK ÂYİNLERİ VE KABİLE İNİSİYASYONLARI

Ön Açıklamalar.

Bu küçük kitapta her şeyden önce inisiyasyonun en önemli türlerini tanıtmak istiyoruz; bunun için de her zaman dinsel –çünkü varoluşsal perhiz değişikliği dinsel bir tecrübeyle gerçekleşir– olan derin anlamlarını çözmeye çalışacağız. İnisiye, Dünya ve varoluşun dinsel bir tecellisine sahip olduğu için başka bir insan olur. Bu da demektir ki bu önemli ve zor sorunu genellikle yapıldığı gibi kültürel antropoloji ya da sosyoloji açısından değil de dinler tarihi açısından ele alacağız. Bu açıdan kaleme alınmış mükemmel çalışmalar mevcuttur: Heinrich Schurtz'un *Altersklassen und Männerbünde*'sini (Berlin, 1902) ve Hutton Webster'ın *Primitive Secret Societies*'ini (New York, 1908) hatırlatmak yeterlidir. Dinler tarihçisi, her zaman ve büyük faydalar elde ederek etnologların ve sosyologların elde ettikleri sonuçları kullanacak ama bu sonuçları tamamlaması ve daha geniş farklı bir açıya dâhil etmesi gerekecek. Etnolog sadece "ilkel" adı verilen toplumlarla ilgilenirken dinler tarihçisi araştırma alanında yontma taş devrindeki teyit

Levent Şahverdi Arşivi

edilmiş ilk kültlerden modern dinî hareketlere kadar insanlığın din tarihinin tümünü kucaklar. İnisiyasyonun anlamını ve rolünü anlamak için dinler tarihçisi ilkellerin ritüellerine başvuracağı gibi Yunan-Doğu Gizemlerinin törenlerine ya da Hint-Tibet Tantrik törenlerine, İskandinav *Berserkir*lerin inisiyatik âyinlerine ya da büyük mistiklerin tecrübelerinde hâlâ fark edilebilen inisiyatik sınavlara da başvuracaktır.

Dinler tarihçisi aynı zamanda inisiyasyonun dinsel tecrübesini anlamak ve inisiyatik âyinler ve mitlerde mevcut olan sembolizmin derin anlamını yorumlamak ile meşgul olduğu ölçüde sosyologdan ayrılır. Kısacası dinler tarihçisinin amacı, inisiyasyon deneyiminde dindar insanın üstlendiği varoluşsal duruma ulaşmak ve bu önemli deneyimi çağdaşları için anlaşılır hale getirmektir.

Genel olarak konuşacak olursak dinler tarihi üç büyük inisiyasyon kategorisini –ya da türünü– ayırt eder. Bu kategorilerin ilki çocukluktan ya da ergenlikten yetişkinliğe geçişin gerçekleştiği ve toplumun tüm üyeleri için zorunlu olan kolektif ritüelleri içerir. Etnolojik literatür bu törenleri "erinlik âyinleri", "kabile inisiyasyonu" ya da "yaş sınıfı inisiyasyonu" terimiyle ifade eder. Diğer inisiyasyonların erinlik inisiyasyonlarından farkı topluluğun tüm üyeleri için zorunlu olmamaları ve bireysel olarak ya da epey kısıtlı gruplar halinde gerçekleştirilmeleridir. İkinci inisiyasyon kategorisi gizli bir cemiyete, bir *Bunda* ya da bir tarikata çeşitli giriş âyinlerini içerir. Bu gizli cemiyetler tek bir cinse tahsis edilmiştir ve bunların hepsi kendi sırları konusunda çok kıskançtırlar. Tarikatların büyük çoğunluğu erkeklerden oluşur ve *Männerbünde*ler oluştururlar ancak gizli kadın toplulukları da vardır. İlkel kültürler düzeyinde iki cinsiyetin erişebildiği cemiyetler çok nadirdirler: Bunların varlığı teyit edildiğinde genellikle bir yozlaşma söz konusudur. Ama Antik Yakındoğu ve Akdeniz dünyasında iki cinsiyet de Gizemlere erişebiliyordu ve tarzları biraz farklı olsa

Levent Şahverdi Arşivi

da Yunan-Doğu Gizemleri gizli tarikatlar kategorisinde sınıflandırabiliriz.

Son olarak üçüncü bir inisiyasyon kategorisi vardır, o da mistik eğilimin özelliğini yani ilkel dinler düzeyinde "hekim-insan" ya da şaman yeteneğini taşıyan kategoridir. Bu üçüncü kategorinin özgünlüklerinden biri kişisel tecrübeye atfedilen önemdir. Kısacası bu üçüncü inisiyasyon kategorisine özgü sınavlara tâbi olan kişilerin, topluluğun geri kalanın erişemeyeceği daha yoğun bir dinsel deneyime isteseler de istemeseler de katılmalarının kaderlerinde olduğu söylenebilir. İsteseler de istemeseler de dedik çünkü dinsel güçler edinmek şeklinde kişisel bir karar (buna "arayış" denir") olduğu gibi istidat ("çağrı") ile yani insanüstü varlıkların zoruyla da *medicine-man* ya da şaman olunabilir.

Bu son iki kategorinin –yani gizli cemiyetlere intisap edilirken şart koşulan inisiyasyon ya da daha yüksek dinsel bir statü elde etmek için gerekli olan inisiyasyon– aslında birbirine çok yakın olduğunu burada belirtelim. Hattâ aynı sınıfın iki çeşidi olarak da görebiliriz. Bunları birbirinden ayıran şey şaman inisiyasyonlarında çok önemli olan vecd [extase] unsurudur. Şunu da ekleyelim ki tüm inisiyasyon kategorileri arasında belli bir açıdan bakıldığında bütün inisiyasyonların birbirine benzemesine neden olduğu bir tür yapısal dayanışma vardır. Ancak konudan sapmamak için son derece geniş olan bu alanda yönümüzü belirleyecek birkaç sınırı hemen baştan çizmek önemliydi. Metin ilerledikçe burada verdiğimiz bazı ön açıklamaları tamamlama ve birkaç ayrıntı düşme fırsatımız olacaktır.

İnisiyasyonu incelerken araştırmamızın aslında amacının insan bilgisi olduğunu gözden kaçırmayacağız. Bu da demektir ki yöntemimiz bir natüralistinki gibi olamaz. Böcekleri inceler gibi insanı incelemek sadece ahlâk dışı değildir, her şeyden evvel bilime karşı olan bir şeydir. İnisiyasyon insanlık tarihinin en anlamlı manevi olgularından biridir. Bireyin "din" teriminin modern anlamında sadece dinsel hayatını değil hayatının

Levent Şahverdi Arşivi

tümünü ilgilendirir. İlkel ve arkaik toplumlarda insan, inisiyasyon sayesinde olduğu ve olması gereken insan olur, yani ruhun hayatına açık ve dolayısıyla kültüre katılan bir varlık. Çünkü erinlik inisiyasyonu, her şeyden önce, kutsalın tecellisini içerir ve bu da ilkel dünya için kabilenin kültürel ve mitolojik geleneklerinin tümü kadar günümüzde din ile anladığımız her şey demektir. Birçok durumda erinlik âyinleri öyle ya da böyle cinselliğin tecellisini içerir ama bu cinsellik modern-öncesi dünyanın tümü için kutsalın küresine katılır. Kısacası inisiyasyon sayesinde doğal düzen, çocukluk düzeni aşılır ve kültürel düzene erişilir yani manevi değerlerle tanışılır. Hattâ ilkel dünya için insanlara insan statüsünü bahşeden şeyin inisiyasyon olduğunu neredeyse söyleyebiliriz; inisiyasyondan önce bütüncül insan olma koşuluna henüz katılmış olunmaz, çünkü henüz dinsel hayata erişilmemiştir. Bu yüzden inisiyasyon modern-öncesi toplumlara ait her bireyin hayatında belirleyici bir tecrübe oluşturur: Bu tecrübe varoluşsal olarak çok önemlidir çünkü insan, var olma tarzını tamamen üstlenebilecek hale gelir.

Birazdan göreceğimiz gibi erinlik inisiyasyonu bir kopuşla başlar: Çocuk ya da ergen annesinden ayrılır ve bu ayrılık bazen oldukça sert bir şekilde gerçekleşir. Ama inisiyasyon sadece genç çömezleri ilgilendirmez. Tören kabilenin tümünü kuşatır. Yeni bir nesil eğitilmektedir, bunlar yetişkinler topluluğuna katılmaya layık hale getirilir ve bu vesileyle, geleneksel âyinlerin gerçekleştirilmesiyle bütün topluluk yenilenir. Bu yüzden ilkel toplumlarda inisiyasyon törenleri en büyük dinsel bayramlar arasında yer alır.

Avustralya İnisiyasyonları: Kutsal Arazi

Avustralyalı erinlik âyinleri oldukça arkaik bir inisiyasyon şeklini temsil ettikleri için ilk örneklerimizi oradan alacağız. Törene genellikle çok sayıda kabile katılır ve bu yüzden inisiyas-

Levent Şahverdi Arşivi

yon bayramının hazırlanması çok zaman gerektirir. Kabilelerin toplanmasına karar verildiği an ile törenin tam anlamıyla başlaması arasında birkaç ay geçer. Davet eden kabilelerin reisleri erkek çocukları inisiye etme kararını haber vermek için diğer reislere ulaklar, *bullroarer* taşıyıcıları gönderirler. Avustralyalı kabileler iki "*intermarrying classes*" olarak bölündükleri için A sınıfı B sınıfının ve B sınıfı da A sınıfının genç erkeklerinin inisiyasyonundan sorumludur.[1] Kısacası çömezler potansiyel kayınpederleri tarafından inisiye edilirler.[2]

Doğu Avustralya'daki kabilelerdeki adıyla *bora*nın hazırlıklarıyla ilgili tüm ayrıntıları hatırlatmamıza gerek yoktur. Her şeyin kadınların fark etmemesi için büyük önlemler alınarak yapıldığını söylemekle yetinelim. Kabaca inisiyasyon töreni üç zamanda gerçekleşir: 1. Bayram boyunca erkeklerinin ayrı tutulacakları kutsal bir yerin hazırlanması; 2. Çömezlerin annelerinden ve genel olarak kadınlardan ayrılması; 3. Kabilenin dinsel geleneklerini öğrenmeleri için çalılık bir bölgede ya da ücra bir yerde özel bir kampta tutulmaları; 4. En sık rastlanılanların sünnet, diş çekimi, sübensiziyon* gibi ameliyatlara maruz kalmaları; ancak bazen kesik atma ya da saçların yolunması da yapılabiliyor. İnisiyasyon boyunca çömezler özel bir davranışı takip etmeleri gerekir, belli sayıda sınavla karşılaşırlar ve çok sayıda tabu ve yiyecek yasağına tâbi tutulurlar. Bu karmaşık inisiyatik senaryonun her unsurunun kendi dinsel anlamı vardır. Asıl bu anlamları ve bunların dinsel bir dünya görüşündeki eklemliliğini açığa çıkaracağız.

Az önce söylediğimiz gibi *bora* her zaman kutsal bir yerin önceden hazırlanmasını içerir. Yuinler, Viradjuriler, Kamilarualarda ve Queensland'in bazı kabilelerinde hazırlık törenle-

---

[1] A. W. Howitt, *The Natives Tribes of South-East Auslralia* (Londra, 1904), s. 512.

[2] Hutton Webiter, *Primitive Secret Societies. A Study in Early Politics and Religion* (New York, 1908), s. 139, n. 2.

* Erkek cinsel organın başından ortasına kadar yarılması. (ç.n.)

Levent Şahverdi Arşivi

rinin gerçekleşeceği topraktan bir çember ve oraya belli bir mesafede küçük bir kutsal ağıl düzenlenir. Bu iki yapı arasında bir patikayla iletişim kurulur, bu patika boyunca davet eden kabilenin erkekleri çeşitli kutsal resimler ve işaretler yerleştirirler. İnsanlar geldikçe erkekler bu patikadan yürütülür ve onlara resimler gösterilir. Her akşam dans edilir ve danslar bazen haftalarca sürebilir; beklenen son kişilerin gelip katılmasına kadar devam eder.[3]

Mathews Kamilarualaın kutsal alanının oldukça ayrıntılı bir tasvirini yapmıştır. Bu alan iki çemberden oluşur: Yirmi metre çapında olan büyük çemberin merkezinde üç metrelik bir direk bulunur, bunun tepesinde bir avuç tepeli devekuşu tüyü bağlıdır.[4] Daha küçük olan diğer çemberde iki genç ağaç kökleri havada olacak şekilde yere sabitlenmiştir. Kadınlardan ritüel olarak ayrıldıktan sonra iki yaşlı –bazen "büyücü" olarak tanıtılırlar– *bora*nın geleneklerini şarkı şeklinde anlatarak bu iki ağaca tırmanırlar.[5] İnsan kanıyla ovalanmış[6] olan bu ağaçlar, birazdan ele alacağımız bir sembolizm içerirler. İki çember bir patikayla birbirine bağlıdır. Patikanın iki yanında zemine çizilmiş ya da kille şekillendirilmiş belli sayıda figür vardır. En büyüğü –yaklaşık 4.5 metre– Yüce Varlık Baiamai'nin figürüdür. Bir çift, mitik ataları temsil eder ve on iki kişilik bir grup da ilk kampında Baiamai ile birlikte olan delikanlıları belirtir. Başka figürler ise hayvanları ve yuvalarını temsil eder. Neofitlere bu resimlere bakma izni verilmez ve bunların inisiyasyonları bitmeden önce özenle yok edilirler. Ama çömezlerin bir sonraki

[3] A. W. Howitt, *age.*, s. 516 vd.

[4] Birçok Avustralyalı kabilede olduğu gibi direğin önemli bir ritüel işlevi vardır; *Bora* töreninin gerçekleştirmek istenilen yöne doğru yere bırakılır; bkz. R. H. Mathews, "The Bora or Initiation Cérémonies of the Kamilaroi Tribe" (*Journal of the Royal Antropological Institute*, XXIV, 1895, 411-427; XXV, 1896, 318-339), s. 327.

[5] R. H. Mathews, *The Bora* (birinci makale), s. 422.

[6] R. H. Mathews, a.k., (ikinci makale), s. 325.

Levent Şahverdi Arşivi

bora sırasında bunları inceleme fırsatı olacaktır.[7] Bu ayrıntı ilginçtir, çünkü dinsel eğitimin inisiyasyonla son bulmadığını, dereceler içerdiğini gösterir.

Mathews'a göre "*bora* arazisi Baiamai'nin ilk kamp yerini, onunla birlikte olanları ve yaptıkları armağanları temsil eder."[8] Bu da inisiyasyon töreni vesilesiyle *bora*nın ilk kez meydana geldiği mitik dönem gerçekleşir demektir. Kutsal arazi, örnek modeli, Baiamai'nin ilk kampını taklit ettiği gibi orada kutlanan ritüel de Baiamai'nin hareketlerini ve eylemlerini tekrarlar. Kısacası Baiamai'nin yaratıcı eserinin yeniden gerçekleşmesi ve sonuç olarak da Dünyanın bir yenilenmesi söz konusudur. Çünkü kutsal arazi, *imago mundi* olduğu gibi İlâhi Varlığın mevcudiyetiyle kutsanmış bir dünyadır da. *Bora* sırasında Baiamai'nin Yeryüzünde olduğu ve şimdi kutlanılan Gizemlerin temellerini attığı mitik, kutsal zamana kavuşulur. Katılımcılar bir bakıma *in illo tempore* olarak, Avustralyalıların ifadesiyle "düş zamanı"nda (*bugari* ya da *alşera* zamanları) gerçekleşmiş ilk *bora* ile çağdaş olurlar. Yerlilerin yaşamında inisiyasyon törenleri bu yüzden bu kadar önemlidir: Bunları kutlayarak köken Zamanı yeniden içselleştirirler, Baiamai'nin ve diğer mitik Varlıkların varlığıyla bütünleşirler ve son olarak Dünyayı yenilerler; çünkü Dünya, ilk modelinin, yani ilk Baiamai kampının yeniden meydana getirilmesiyle yenilenir.

İnisiyasyon törenleri ilâhi Varlıklar ya da mitik Atalar tarafından kurulduğu için bunların kutlanması ilksel Zamanı yeniden dâhil eder. Bu, Avustralyalılar için geçerli olduğu gibi bütün ilkel dünya için de geçerlidir, çünkü burada arkaik dinlerin temel anlayışlarından biri söz konusudur: İlâhi Varlıkları temel alan bir ritüelin tekrarı, âyin ilk kez kutlandığında ilksel Zamanın yeniden gerçekleşmesini şart koşar. Bir âyin de bu yüzden etkilidir: Âyin kutsal, ilksel Zamanın bütünlüğüne

[7] *Age.*, (birinci makale), s. 414 vd.
[8] *Age.*, (ikinci makale), s. 418.

Levent Şahverdi Arşivi

katılır. Âyin miti mevcut kılar. Mitin *illud tempus*,* "*bugari zamanı*" hakkında anlattığı her şeyi âyin yeniden güncel kılar, *hic et nunc* [burada ve şimdi] olarak şimdi gerçekleşiyor gibi gösterir. Bâdlar –Batı Kimberley'deki bir kabile– delikanlıların inisiyasyonunu hazırladıklarında, yaşlılar ormana çekilirler ve "Camar'ın" –onların en yüce Varlıkları– "eski zamanlarda altında dinlendiği" *ganbor* ağacını ararlar. Ağacı bulma göreviyle önlerinde bir büyücü yürür. Ağaç bulunur bulunmaz erkekler şarkı söyleyerek etrafını sararlar ve çakmaktaşından bıçaklarıyla ağacı keserler.[9] Mitik ağaç mevcut hale getirilmiştir.

İnisiyasyon sırasında gerçekleşen tüm hareketler ve işlemler örnek modellerin, yani mitik zamanda tören kurucuları tarafından gerçekleştirilen hareket ve işlemlerin sadece tekrarıdır. Zaten bu yüzden kutsaldırlar ve dönem dönem bunların yenilenmesi topluluğun tüm dinsel yaşamını canlandırır. Bazı hareketlerin anlamı bazen unutulmuş gibi görünür ama tören kurumsallaştığı sırada mitik Varlıklar tarafından gerçekleştirildikleri için bunlar tekrarlanmaya devam edilir. Aruntalarda, bir ara bir kadın bir çömezi omuzuna alır; bunun açıklaması da bu hareketi yaparak Mitik Zamanda (*alşeringa*)[10] Unthippa kadınlarının yaptıklarını taklit etmesidir.

Konumuza dönmek gerekirse, kutsal arazi Avustralya'nın inisiyasyon törenlerinde çok önemli bir rol oynar, çünkü ilâhi Varlık Yeryüzünde bulunduğunda şekliyle ilksel Dünyanın imgesini temsil eder. Kadınlar, çocuklar ve inisiye olmayanlar

---

* Zamandan önce mitik bir zaman. (ç.n.)

[9] P. E. Worms, "Djamar, the Creator" (*Anthropos*, 45, 1950, 641-658), s. 650-651 ve dipnot 80. Bu dinsel tutum arkaik kültüre ait tüm halklara ortaktır. Avustralya'da dinsel törenlere katılan inisiye "ve tüm katılımcılar artık onun kendisi olmadığını fark eder; sadece birkaç dakikalığına olsa da rolünü tekrarladığı 'rüya zamanının' büyük kahramanıdır." (A. P. Elkin, *Aboriginal Men of High Degree*, Sydney, 1946, s. 13.) Bkz. ayrıca M. Eliade, *Le Mythe de l'Éternel Retour* (Paris, 1949), s. 60 vd.

[10] B. Spencer ve F. J. Gillen, The Arunta (Londra, 1927), I, s. 188.

Levent Şahverdi Arşivi

uzak tutulur, zaten çömezlerin kendileri de töreni çok yüzeysel olarak bileceklerdir. İnisiye olduktan sonra, bir sonraki *bora* vesilesiyle iki çemberi birbirine bağlayan patika boyunca yerleştirilen resimleri inceleyebilecekler. Kabilenin mitolojisi konusunda eğitim aldıkları için sembolleri anlayabilecekler.

Anneden Ayrılma

Çömezlerin annelerinden ayrılması kabilelere göre az ya da çok dramatik şekilde gerçekleşir. En az dramatik tarza, inisiyasyon töreninin oldukça basit olduğu Kurnailerde karşılaşılır. Anneler çömezlerin arkasına oturur ve erkekler ellerini birbirlerinin omzuna atmış şekilde ilerleyerek çocukları annelerden ayırırlar. Eğitmenler birkaç kez çömezleri havaya kaldırıp çocuklarla birlikte kollarını olabildiğince en yükseğe Göğe doğru uzatırlar. Bu hareketin anlamı açıktır: Neofitler göksel Tanrıya adanmış olurlar. Ardından kutsal ağıla götürülürler: Kolları göğüsleri üzerinde sırt üstü yatan çömezlerin battaniyelerle üstleri örtülür. Ne bir şey duyarlar ne işitirler. Monoton bir şarkıdan sonra uyurlar ve daha sonra kadınlar oradan ayrılırlar. "Eğer bir kadın bunları görseydi ya da oğlanlara söylediklerimizi işitseydi, onu öldürürdüm"[11] demiştir bir Kurnai reisi Howitt'e.

Yuinlerde –başka Avustralyalı kabilelerde de olduğu gibi– her çömez iki muhafızın otoritesi altındadır. İnisiyasyon boyunca bu muhafızlar çömezin yemeklerini hazırlar, su getirir, mitleri ve geleneksel efsaneleri, medicine-menlerin güçlerini açıklayarak ve kabileye karşı görevlerini öğreterek çömezi eğitirler. Bir akşam büyük bir ateş yakılır ve muhafızlar çömezleri omuz üstünde getirirler. Ateşe bakmaları ve ne olursa olsun hiç hareket etmemeleri emredilir. Belli bir mesafede üstleri dallarla tamamen kaplı olan anneleri onların arkalarına yerleşir. On

[11] Howitt, a.k., s. 626.

Levent Şahverdi Arşivi

ile on iki dakika boyunca oğlanlar ateşte "kızartılır".[12] Medicine-men olan reis bu ilk inisiyatik sınav yeterince sürdüğüne, çömezlerin yeterince "kızardıklarına" karar verdiğinde, kadın sırasının arkasında *bullroarer** çalınır. Bu işaretle muhafızlar oğlanları kutsal ağıla doğru koşturur, burada yüzüstü yatmaları emredilir ve üzerleri keseli sıçan derileri ve battaniyelerle örtülür. Kısa süre sonra kadınlara kalkıp yeni bir kamp kurmak için birkaç mil uzaklaşmalarına izin verilir. Kadınların ayrılmasını ve ateş sınavını içeren ilk inisiyatik tören böylece tamamlanmıştır. O akşamdan itibaren çömezler artık sadece erkeklerin hayatına katılırlar.[13]

Murringlerde ayrılık daha ani ve daha dramatiktir: Battaniyelerin altına gizlenen anneler önlerindeki oğullarıyla birlikte yere otururlar. Belli bir anda koşarak gelen erkekler çömezleri yakalayıp kaçarlar.[14]

---

[12] Howitt, a.k., s. 526. Wotjobaluklarda da çömez ateş önünde "kızartılır"; bkz. Howitt, s. 615. Ateş başka Avustralyalı kabilelerin inisiyasyon törenlerinde önemli bir rol oynar; bkz. B. Spencer ve F. J. Gillen, *The Northern Tribes of Central Australia* (Londra, 1904), s. 389 vd.; a.y., *The Arunta*, I, s. 295 vd.; W. L. Warner, *A Black Civilization* (New York, 1937), s. 325; F. Speiser, "Über Initiationen in Australien und Neuguinea" (*Verhandlungen der Naturfortchenden Gesellschaft in Basel*, 1929, s. 56-258), s. 216-218; Géza Roheim, *The Eternal Ones of the Dream* (New York, 1945), s. 113 vd. "Âyinsel kızartma" medicine-menlerin bazı inisiyasyonlarında yer aldığı doğrulanmıştır; bkz. A. P. Elkin, *Aboriginal Men of High Degree*, s. 91 (Kattanglarda), 129 (Maitakudilerde).

* Boğa-böğürten anlamına gelen, ucunda bir delik yardımıyla bir ipin bağlı olduğu bir tahta parçasından oluşan en eski müzik aletidir, ip döndürüldüğünde gök gürlemesine veya boğa böğürmesine benzer bir ses çıkarır. (ç.n.)

[13] Howitt, a.k., s. 525 vd. Cape York'taki bilgi sağlayan birinin söylediği gibi çömezler "annelerinden çalınmışlardır"; Donald F. Thomson, "The Hero-Cult, Initiation and Totemism on Cape York", (*The Journal of the Royal Anthropological Institute*, LXIII, 1933, s. 453-537), s. 474.

[14] Howitt, a.k., s. 530.

Levent Şahverdi Arşivi

Viracuriler inisiyasyon törenlerine Guringal –"çalılığa ait olan"– diyorlar. Senaryo gene aynıdır: Horwitt'e göre kadınların üzeri dallar ve battaniyelerle kaplıdır, çömezler muhafızlar tarafından yakalanıp ormana götürülürler, burada kırmızı aşıboyasıyla ovulurlar.[15] Mathews daha çalkantılı bir betimleme yapmıştır: Bir grup *bullroarer*leri çalarak, yere değnekleriyle vurarak ve alev almış dallar atarak kutsal ağıl yönünden gelir. O arada birkaç adam sessizce oğlanları alıp belli bir mesafeye götürürler. Kadınlara ve çocuklara bakma izni verildiğinde, etraflarında sadece alev almış dallar ve küller görürler ve onlara çömezleri almaya geldiğinde Daramulun'un onları yakmaya çalıştığı söylenir.[16]

Törenin bu ilk aşamasının anneden ayırma anlamına geldiği oldukça açıktır. Burada, çocukluğun dünyasından –ki bu dünya anaç ve dişi bir dünya olduğu gibi sorumsuzluk ve mutluluk, cahillik ve cinsiyetsizlik halidir de– bazen şiddetli olabilen bir kopma söz konusudur. Kopuş, anneler kadar çömezler üzerinde güçlü bir izlenim meydana getirecek şekilde gerçekleşir. Gerçekten de neredeyse bütün Avustralyalı kabilelerde kadınlar çocuklarının öldürüleceğine ve gerçek adını bilmedikleri, sadece sesini işittikleri –*bullroarer*lerin korkutucu sesi– düşman ve gizemli bir ilâh tarafından yeneceklerine inanıyorlar. Elbette ilâhın, yakında çömezleri yetişkin erkek yani inisiye şeklinde dirilteceği onlara söyleniyor. Zaten çömezler çocukluğa *ölürler* ve anneler inisiyasyondan önceki halleriyle –*kendi* çocukları olarak– asla onları tekrar bulamayacaklarını hissederler. Kampa temelli olarak döndüklerinde anneleri oğulları olduklarına kendilerini ikna etmek için onlara dokunurlar. Bazı Avustralyalı kabilelerde, başka halklarda olduğu

[15] *Age.*, s. 584 vd.

[16] R. H. Mathews, "The Burbung of the Wiradjuri Tribes" (*Journal of the Royal Anthropological Institute*, XXV, 1896, s. 295-318; XXVI, 1897, s. 272-285), özellikle I, s. 307 vd.; II, 272 vd.

Levent Şahverdi Arşivi

gibi, anneler ölü arkasından ağlar gibi çömezlerin arkasından ağlarlar.

Çömezlere gelince onların deneyimi daha da belirleyicidir. İlk kez korkuyu ve dinsel dehşeti tatmış olurlar, çünkü onlara ilâhi Varlıklar tarafından yakalanıp öldürülecekleri söylenmiştir. Çocuk sayıldıkları sürece kabilenin dinsel yaşamına katılmıyorlardı. Tesadüfen gizemli Varlıklara göndermeler ve mit ve efsane parçaları işitseler de neden bahsedildiğini kavrayamazlar. Belki ölü görmüşlerdir ama ölümün onlara dokunacağı hiç akıllarına gelmemiştir. Onlar için ölüm dışta bir "şey", başkaların ve özellikle de yaşlıların başına gelen gizemli bir olaydır. Oysa aniden çocuksu mutlu bilinçsizliklerinden koparılıp ölecekleri, hattâ ilâh tarafından öldürülecekleri söylenmiştir. Anneden ayrılma eyleminde bile ölümü hissederler, çünkü tanımadıkları, çoğu zaman yüzlerine maske takmış adamlar tarafından yakalanıp bilindik manzaralardan uzaklara götürülmüş, yere yatırılmış ve üzerleri dallarla kaplanmıştır. İlk kez alışık olmadıkları karanlıkların bir deneyimiyle yüzleşirler. Artık şimdiye kadar bildikleri karanlık, gecenin doğal olgusu –ki gece asla ışıksız değildi, Ayı, yıldızları, ateşleri olan bir geceydi– yok olmuş, onun yerini gizemli varlıklarla dolu, özellikle *bullroarer*lerin haber verdiği ilâhın yaklaşmasıyla iyice korkutucu bir hal alan, mutlak ve tehditkâr bir karanlık almıştır.

Karanlık, ölüm ve ilâhi Varlıkların yakınlığı deneyimi inisiyasyon boyunca aralıksızca tekrarlanıp arttırılacaktır. İleride göreceğimiz gibi birçok âyin ve inisiyatik sınav, karanlıklarda ölüm ve ilâhi Varlıkların eli şeklindeki motifleri yeniden güncel kılar. Ama şimdiden törenin ilk bölümünün ölüm deneyimini şart koştuğunu vurgulamak önemlidir, çünkü çömezler ilâhi Varlıkların varlığı dehşetle kendini hissettirdiği bilinmedik bir dünyaya şiddetli bir şekilde fırlatılmışlardır. Annenin evreni dindışı dünyanın evreniydi. Artık çömezlerin girdikleri evren kutsal dünyanın evrenidir. İkisi arasında kopuş ve sürekliliğin aksaması vardır. Dindışı dünyadan kutsal dünyaya geçiş öyle

Levent Şahverdi Arşivi

ya da böyle Ölüm deneyimini şart koşar; başka bir varoluşa erişmek için belli bir varoluşta ölürüz. Bizi ilgilendiren örnekte üstün bir varoluşa –kutsala katılmanın mümkün hale geldiği varoluşa– erişebilmek için çocukluk ve çocuk varoluşunun sorumsuzluğu yani dindışı olan ölür.

Kurnailerin Jeraeil'i

Eğitmenlerin sorumluluğuna geçtiklerinde çömezlere ne olduğunu gördüğümüzde bunlar daha açık şekilde ortaya çıkacaktır. İnisiyatik bir törenin genelinde farklı ritüel ve ideolojik anların eklemliliğini daha iyi kavramak için bütün olarak yani içerdikleri gerekçeleri ayrı ayrı tartışmak için bunları birbirinden ayırmadan birkaç tören sunacağız. Bu da ister istemez bazı tekrarlara neden olacaktır ama maalesef bu ritüel anlarının ardışıklığını açığa vurmanın ve dolayısıyla çeşitli inisiyatik tören yapılarını ortaya koymanın başka bir yolu yoktur. En basit ve en az dramatik olanla, Kurnailerinkiyle başlayacağız. Kutsal ağılda yere oturmuş ve battaniyeler altında gizlenmiş çömezlerin monoton bir şarkının etkisiyle uykuya daldıklarını hatırlayalım. Uyandıklarında bellerinde "olgunluk kemeri" takılmıştır ve eğitim başlar. İnisiyasyonun merkezî gizeminin adı "Büyük Baba'yı Göster"dir. Bir gün çömezler gene yere yatmışlardır ve başlarına battaniyeler konmuştur. Erkekler *bullroarer*leri sallayarak yaklaşırlar. Reis çömezlere battaniyelerini atmalarını ve göğe, ardından *bullroarer*leri taşıyanlara bakmalarını emreder. O an iki yaşlı onlara şunu söyler: "Asla bundan bahsetmemelisiniz. Bundan ne annenize ne kız kardeşinize ne de *jeraeil* olmayan kimseye bahsetmelisiniz", yani inisiye olmamış hiç kimseye. Biri büyük, diğeri daha küçük –birinin adı "erkek", diğerinki "kadın"dır– iki *bullroarer* onlara gösterilir ve reis inisiyasyonun köken mitini onlara anlatır.

Çok eskiden ilâhi bir Varlık, Mungan-Ngaua, Yeryüzünde yaşıyordu. Kurnaileri medenileştiren odur. Hattâ oğlu Tundum

Levent Şahverdi Arşivi

onların doğrudan atalarıdır. Mungan-Ngaua inisiyasyonun gizemlerini kurmuş ve oğlu da kendi adını ve karısının adını taşıyan iki *bullroarer*i kullanarak ilk kez bu inisiyasyonları yönetmişti. Ancak bir hain *jeraeil* gizemlerini kadınlara açıklamış. Öfkelenen Mungan-Ngaua neredeyse bütün insanların yok oldukları kozmik bir felaketi meydana getirmiş ve kısa süre sonra Göğe çekilmiş.[17] Oğlu Tundum ve karısı mutura* dönüşmüşlerdi. Bu miti çömezlere anlatırken yaşlılar, neofitlere *bullroarer*leri verirler ve onları döndürmeye davet ederler. Bu gizemin ifşasından sonra kampa dönülür ama eğitim devam eder. Çömezlere daha çok yetişkinlerin görevleri anlatılır. Neofitler aynı zamanda mitik Zamanların olaylarını örnekleyen belli sayıda dramatik temsile tanık olurlar. Son âyin yeniden anneden ayrılma eylemi içerir: Anne oğlundan ona su vermesini ister ama oğlu suyu üstüne serper. Bunun üzerine kadınlar kamplarına dönerler. Horwitt bir annenin ölmüş gibi oğlunun arkasından ağladığını görmüştür. Neofitlere gelince birkaç ay daha eğitmenleriyle çalılıklarda kalırlar.[18]

Bu törenin özü üstün Varlığın adının ve mitinin iletilmesinde, onun *bullroarer*ler ile ilişkisinin açığa çıkmasında ve inisiyasyonun gizeminde yatar. Kurnailerin *jeraeil*i hiçbir ameliyat ya da sakatlanma içermez. İnisiyasyon daha çok dinsel, ahlâki ve toplumsal bir eğitimle sınırlıdır. Bu inisiyasyon şekli Avustralya'nın en basit ve en eski inisiyasyonu olarak kabul edilir.[19] Gerçekten de şiddetli sınavların yokluğu ve genel olarak törenin sakinliği şaşırtıcıdır.

---

[17] Konusu açılmışken Mungan-Ngaua'nın Gökte kaybolması "*deus otiosus*" [durağan Tanrı] dönüşmesine denk gelir, ilkel dinlerin yaratıcı Tanrılarında sıkça karşılaşılan bir olgudur. Bkz. M. Eliade, *Traité d'Histoire des Religions* (Paris, 1949), s. 53 vd.

* Yunussu balina türünden balık. (ç.n.)

[18] Howitt, a.k., s. 628 vd.

[19] Bu Wilhelm Schmidt'in görüşüdür, bkz. *Der Ursprung der Cottesidee*, c. III (Munster, 1931), s. 621-623. İnisiyasyonun sadeliği yani her türlü

Levent Şahverdi Arşivi

Daramulun ve Yuinlerde İnisiyasyon

Başka Avustralyalı kabilelerde dramatik ögeler önemli bir rol oynar. Örneğin Yuinlerde ve Murringlerde çömezlerin annelerinden ayrıldıktan sonra tören şöyle devam eder: Erkekler *bull-roarer*leri sallar ve kolları havada göğü gösterirler; bu hareket "Büyük Efendi" (Bimban), inisiye olmayanların ve kadınların bilmedikleri gerçek adının Daramulun olduğu en yüce Varlık anlamına gelir. Eğitmenler, bunları asla kadınların ya da çocukların önünde bahsetmemelerini tembih ederek çömezlere Daramulun'un mitlerini anlatırlar. Kısa bir süre sonra hepsi alay halinde dağa doğru ilerlerler.[20] Her molada büyüsel danslar yapılır. Medicine-menler Daramulun'un hoşuna gitmeleri için büyüsel etkilerini çömezlere geçirirler. Dağa yaklaşıldığında muhafızlar ve çömezler ayrı bir yere kamp kurarken diğer erkekler ormanda açık bir arazi hazırlarlar. Arazi hazır olur olmaz çömezler eğitmenleri tarafından buraya götürülürler. Her zamanki gibi sadece ayaklarına bakarlar. Aniden gözlerini kaldırmaları emredildiğinde karşılarında kılık değiştirmiş ve maske takmış erkekler ve onların yanında üç kadem yüksekliğinde bir ağaca oyulmuş Daramulun'un yüzünü görürler. Kısa

---

sakatlanma türünün (kesici dişin sökülmesi, sünnet vb.) yokluğu Northern Territory'deki kabilelerin özelliğidir. Bkz. Melville adası sakinlerinin, Port-Essington halklarının, Kakaduların ve Larakiaların inisiyatik törenlerin betimlemesine: B. Spencer, *Native Tribes of the Northern Territory*, Londra, 1914), s. 91 vd., 115 vd., 121 vd., 153 vd.; F. Speiser ise Northern Territory'de ve özellikle de Melville adasında saptanan inisiyasyonların "Avustralya inisiyasyonu"nun en eski ve en ilkel şekli olduğunu düşünür (bkz. "Über Initiationen in Australien und Neuguinea", s. 59-71, 247; Speiser Kurnailerin inisiyasyonunu Northern Territory tarzından hemen sonrasına koyar, *age.*, s. 249). Speiser'in sınıflandırması herkesçe kabul edilmemiştir, çünkü Northern Territory ve özellikle Melville adası büyük ölçüde Melanezya etkisinde kalmıştır. Bkz. ileride, s. 57, 94.

[20] Alayın kamptan dağa kadar katettikleri yol kutsal ağılın iki çemberini birbirine bağlayan patikaya karşılık gelir, bkz. Howitt, s. 536.

Levent Şahverdi Arşivi

bir süre sonra muhafızlar çömezlerin gözlerini örterler ve medicine-menlerin reisi dans ederek yaklaşır, birer birer her çömezin başını tutar ve küçük bir çekiş ve bir keski ile kesici dişini koparır. Çocuk kanı tükürmemelidir, yoksa yara kapanmaz.

Çömezler genelde bu inisiyatik sınava takdire şayan bir kayıtsızlıkla dayanırlar. Ardından Daramulun'un resmini taşıyan ağaca yaklaştırılırlar ve büyük sır onlara açıklanır: Daramulun Göğün ötesinde yaşıyor ve oradan insanları seyrediyor. Ölümden sonra insan ile ilgilenen odur. İnisiyasyon törenini kuran ve bunu atalara öğreten odur. Medicine-menler güçlerini Daramulun'dan alırlar. "Her şey yapabilen ve dilediği yere gidebilen Büyük Efendidir; günümüze kadar babadan oğula aktarılan kabilenin yasalarını babalarına veren odur."[21] Medicine-man, çömezleri ana kampta Daramulun'un resmini çizmeleri durumunda onları öldüreceğine dair uyarır. Her çömeze keseli sıçan kürkünden yapılmış bir erkek kemeri verilir. Bunun üzerine herkes ormanın kenarındaki küçük kampa dönerler ve burada çeşitli hayvanların davranışlarını taklit eden birçok dans ve pantomim gerçekleştirilir. Spencer ve Gillen'in de Aruntalar ile ilgili fark ettikleri gibi bu dans ve pantomimlerin derin dinsel bir anlamı vardır, "çünkü her aktör Alşera zamanında yaşamış bir atayı temsil ediyor".[22] Demek ki yeni inisiye olanların kabilenin dinsel mirasını özümsemelerine olanak vermek için mitik olaylar tekrar gerçekleştirilir. Danslar üç saat sürebilir ve ertesi gün yeniden başlar.

Son bir pantomim ölümü ve dirilişi simgeler. Bir çukura medicine-man gömülür ve Daramulun'a dua etmeye başlarlar. Aniden medicine-man, ağzında az önce Daramulun'dan aldı-

---

[21] Howitt, s. 543.

[22] B. Spencer ve F. J. Gillen, The Arunta, I, s. 187. İlksel olayların dramatik ve koregrafik özeti Avustralya inisiyasyonlarının tümüne ortak bir temadır. Bkz. ayrıca Donald F. Thomson, "The Hero Cult, Initiation and Totemism on Cape York", s. 488 ve Ralph Piddington, "Karadjeri Initiation" (*Oceania*, III, 1932-33, s. 46-87), 70 vd.

Levent Şahverdi Arşivi

ğını iddia ettiği "büyülü maddeler" (joia) ile mezarında yükselir. Öğlen bütün grup bir akarsuda yıkanır. "Kadınlar hiçbir şey bilmeyecekleri şekilde çalılıklar (yani inisiyasyon) ile ilişkili her şey silinir."[23] Bu vesileyle inisiyelere *bullroarer*ler gösterilir, ardından hepsi ana kampa doğru yola çıkar. Kırmızı aşıboyası ile ovulan inisiyeler artık diğer erkeklere benzer. Kadınlar onları beklemektedir, annelerin her birinde "yas işareti olarak yüzlerinde beyaz kilden bir çizgi"[24] vardır. Genç inisiyeler artık çalılıklarda, belli küçük hayvanlardan beslenerek yaşayacaklardır, çünkü birçok yiyecek yasağına tâbidirler. Arasıra onları ziyaret eden eğitmenlerinin gözetiminde çalılıklarda altı ilâ yedi ay boyunca kalacaklardır.[25]

Bu uzun ve hareketli inisiyasyon töreninde başta birkaç şey bizi şaşırtır: Sırrın güçlenmesini ve özellikle de ritüelin oyunlaştırılmasını fark ederiz. Ritüel birkaç önemli andan oluşan bir senaryo şeklinde seyreder: Medicine-menlerin dansı ve büyüsel güçlerinin sergilenmesi; yüce Varlığın adının ve mitinin drama olarak açığa vurulması, çömezin kesici dişinin şiddetli bir şekilde çekilmesi. Daramulun'un rolü burada çok önemlidir: İlâhi Varlık hem *bullroarer*lerin sesinde hem de ağaca oyulan resminde mevcuttur. Medicine-menin ölümü ve dirilişi pantomimine gelince, onu Daramulun'un dirilttiğini ve bizzat kendisinin ona "büyülü maddeler" verdiğini gösterir. Başka hiçbir erinlik töreninde göksel yüce Varlık bu kadar önemli bir rol oynamaz. Çömezin Daramulun adına tâbi tutulduğu sınavların ve açıklamaların tümü onun hareketleri ve güçleri ile ilgilidir.

---

[23] Howitt, *age.*, s. 557.
[24] *Age.*, s. 559.
[25] Howitt, a.k., s. 527-562.

Levent Şahverdi Arşivi

İnisiyatik Ölümün Sembolizmi

Yüce Varlığın rolü Viracurilerin inisiyasyon törenlerinde de oldukça önemlidir.[26] Çömezler ormana götürüldüklerinde eğitmenleri tarafından eğitilirler ve medicine-menlerin danslarına katılırlar; üzerleri kömür tozuyla kaplı olan medicine-menler, karınlarından çıkardıklarını iddia ettikleri nesneleri göstererek büyüsel güçlerini sergilerler. En gösterişli temsillerinden biri şöyledir: Reis medicine-man ortadan kaybolur ve bir süre sonra Baiame kampından topladığını iddia ettiği dallar ve yapraklar giyinmiş olarak geri gelir. Viracurilerde Daramulun, Yuinlerdeki gibi yüce bir Varlık değil, tam anlamıyla yüce Tanrı Baiame'nin oğlu ya da hizmetkârıdır ("boy"). Gene de Daramulun, diş sökme âyininde ana rolü oynar. Mathews'un yaptığı tasvirlere göre[27] çömezlerin üzerleri battaniyelerle kaplıdır ve onlara Daramulun'un onları yakacağı söylenir. Dişleri sökülürken *bullroarer* işitilir. Aniden üzerleri açılır ve "İşte Daramulun!" diye bağırarak parmakla onlara gösterilir. *Bullroarer*lere dokunmalarına izin verilir ve ardından bunlar özenle yok edilir ya da yakılır. Mathews'un özetlediği bir mite göre[28] Daramulun, babası ya da efendisi Baiame'ye inisiyasyon sırasında erkek çocukları öldürdüğünü, onları parçalara ayırdığını, yaktığını ve ardından "her birini yeni ama bir dişi eksik varlıklar" olarak tekrar hayata döndürdüğünü söylemiştir. Başka varyantlara göre onları tek parça olarak yutup bir süre sonra canlı olarak kusmuştur. İlâhi bir Varlık ya da bir canavar tarafından yutulma şeklindeki çok önemli inisiyatik motife ileride döneceğiz. Başka kabilelerde de Daramulun'un inisiyasyon sırasında neofitleri öldürüp diriltmiş kabul edildiğini şimdilik belirtelim. Viracurilerin bir alt kabilesi olan Vonghibonlar, Thurmulun'un

[26] *Age.*, s. 585 vd.
[27] R. H. Mathews, "The Burbung of the Wiradjuri Tribes" (*Journal. Anthrop. Inst.*, XXV, 1896), s. 311.
[28] *Age.*, s. 297.

Levent Şahverdi Arşivi

çömezi yakalayıp öldürdüğünü, bazen ufak parçalara ayırdığını ve ardından bir dişini alarak onu dirilttiğini söylerler.[29] Toriballerde, gece *bullroarer* işitildiğinde kadınlar ve çocuklar medicine-menlerin çömezleri yediklerini sanırlar.[30] Bu örnekte büyücüler *bullroarer*de enkarne olan ve âyinin yaratıcısı mitik Varlıkla karıştırılır. Spencer ve Gillen'a göre Unmatjera, kaitiş ve Carpentaria körfezindeki Binbingalarda kadınlar ve çocuklar *bullroarer*in sesinin çömezleri yiyen ya da öldüren, ardından dirilten bir Ruhun sesi olduğuna inanırlar.[31] Şimdilik ilâhi bir Varlık tarafından inisiyatik ölüm ile *bullroarer*in sesi arasındaki bu bağıntıyı akılda tutalım. Daha ileride bu sesin ölüm kadar hayat, cinsellik, doğurganlık dağıtan bir ilâhın simgesi olduğunu göreceğiz.

Viracurilere dönecek olursak Horwitt ormanda konaklamayla ilgili çok anlamlı bir ayrıntı kaydetmiştir: Erkekler bir ağacın kabuğunda Gök ile Yer arasındaki yolu temsil ettiği kabul edilen sarmal şeklinde bir parça kesip çıkarırlar. Kanaatimizce bu insan dünyası ile göksel, ilâhi dünya arasındaki bağların mistik bir güncellemesidir. Mitlere göre Baiame'nin yarattığı ilk insan bir patikayla Göğe çıkarmış ve orada yaratıcısıyla görüşürmüş.[32] Böylece inisiyasyon kutlamaları sırasında ağaç kabuğundan yapılan sarmalın oynadığı rolü daha iyi anlıyoruz: Sarmal yükselişi simgeliyor, Baiame'nin göksel dünyası ile bağları güçlendiriyor. Göksel yükseliş sembolizminin Avustralya'nın başka inisiyasyon türlerinde de mevcut

---

[29] A. L. P. Cameron, "On some Tribes of New South Wales" (*Journ. Anthrop. Inst.*, XIX, 1885, s. 344 vd.), s. 357-58; ayrıca bkz. Howitt, *age.*, s. 588-89. Euahlayilerde benzer mit ve ritüeller için bkz K. L. Parker, The Euahlayi Tribe (Londra, 1905), s. 62-64.

[30] Howitt, *age.*, s. 596.

[31] B. Spencer ve F. J. Gillen, *The Northern Tribes of Central Australia*, s. 343, 347, 366.

[32] Howitt, *age.*, s. 502. Başka örnekler için bkz. M. Eliade, *Le Chamanisme et les techniques archaïques de l'extase* (Paris, 1951), s. 134 vd.

Levent Şahverdi Arşivi

olduğunu göreceğiz. Viracurinlerin törenlerinin betimlemesini tamamlamak gerekirse, çömezler asıl kamplarına döndüklerinde annelerin onlara sanki yabancıymışlar gibi baktıklarını ekleyelim. Anneler çömezlere bir dalla vururlar ve çömezler bu kez neredeyse bir yıl kalacakları çalılıklara tekrar kaçarlar. Bu anneyle son ve kesin ayrılıktır. Muhafızların gözetiminde çömezler birçok yiyecek tabusuna tâbi tutulurlar. Kampa yaklaşmaları, kadınlara bakmaları ya da "Samanyolu Göğün tam ortasına gelinceye"[33] kadar yatmaları yasaklanmıştır.

İnisiyatik Sınavların Anlamı

Bir ayrıntının üzerinde duralım: Viracurili çömezler ancak geç vakitte yatabilirler. Bu da evrensel olarak ve oldukça gelişmiş dinlerde de onaylanmış tamamen inisiyatik bir sınavdır. Uyumamak, sadece fiziksel yorgunluğu yenmek anlamına gelmez, her şeyden önce irade ve manevi güç sergilemektir: Uyanık kalmak, bilinçli, dünyada mevcut, sorumlu olmak anlamına gelir. Yuri-ululardа uyumamaları için çömezleri sürekli sallarlar.[34] Narrinyerilerde ise gecenin yarısında erkek çocuklar çalılıklara götürüldüklerinde üç gün boyunca ne yemek yer de ne uyurlar. Ve ayrı kaldıkları süre boyunca "bir kamışla emerek" su içmelerine izin verilir.[35] Bunun çok arkaik bir âdet olduğu kesindir çünkü Fuegienlerin erinlik inisiyasyonlarında da buna rastlanır.[36] Burada erkek çocuğun az su içmeye alışması isteni-

---

[33] Howitt, *age.*, s. 587-588.

[34] *Age.*, s. 654.

[35] *Age.*, s. 674. Bkz. Cape York'ta inisiyasyonda adayların gündüz su içme yasağı için bkz. Thomson, s. 483.

[36] Yamana, Halakwulup ve Selknamlarda inisiyasyonda adaylar suyu bir kuş kemiğiyle içmeleri gerekiyor. Bkz. Josef Haekel, "Jugendweihe und Männerfest auf Feuerland. Ein Beitrag zu ihrer kulturhistorischen Stellung" (*Mitteilungen der Österreichischen Gesellschaft für Anthropologie, Ethnologie und Prähistorie*, LXXIII-LXXVII, Viyana, 1947, s. 84-114), s. 91, 114.

Levent Şahverdi Arşivi

lir, tıpkı sayısız yiyecek yasağının amacı zor bir hayata onu hazırlamak olduğu gibi. Tüm bu fiziksel dayanıklılık sınavlarına[37] –ilk üç ya da dört gün boyunca uyuma, içme ve yeme yasağı– Ateş Toprakları'nda Yamanalarda[38] ve Batı California'daki kabilelerde de rastlanır.[39] Bu da bunların son derece arkaik bir kültür kalıntısının bir parçası olduğunu gösterir.

Ancak yiyecek yasakları, burada ayrıntılı olarak ele alamayacağımız oldukça karmaşık dinsel bir işleve de sahiptirler. Bazı kabilelerde çömez mitler, danslar ve pantomimler sayesinde her yiyecek türünün dinsel kökenini öğrendikçe yiyecek yasaklarının kaldırıldığını belirtmekle yetineceğiz. Aynı zamanda ritüel olarak parmaklarla yiyeceklere dokunma yasağı da vardır. Örneğin Ngarigolarda çömezin çalılıklarda kaldığı altı ay boyunca, muhafız yiyeceği çömezin ağzına verir.[40] Dolayısıyla çömez yeni doğan bir bebek olarak kabul edildiği için tek başına kendini besleyemediği sonucuna varabiliriz. İleride bazı erinlik törenlerinde neofitin ellerini kullanamayan ve konuşamayan bir bebeğe benzetildiğini göreceğiz. Dünyanın başka bölgelerinde parmakları kullanma yasağı çömezlere bazı hayvanların ve sanıldığı gibi ölülerin ruhlarının yaptığı gibi yiyeceği doğrudan ağzıyla yakalamak zorunda bırakır. Bu da anlaşılır bir durumdur çünkü çalılıklarda yalnızlaştırılan çömezler gerçekten de ölü olarak kabul edilirler ve hayaletlere

[37] "Gidecekleri yere ulaşmadan önce gençler yüksek otlar ve sazlar arasından geçmek zorundadırlar ve fiziksel güçlerini sınamak için küçük ağaçlara tırmanmaları sağlanır." John Nilles, "The Kuman of the Chimbu Region, Central Highlands, New Guinea" (*Oceania*, XXI, 1950, s. 25-65), s. 37.

[38] Josef Haekel, aynı sayfa; bkz. Wilhelm Schmidt, *Der Ursprung der Gottesidee*, c. II (Münster, 1929), s. 949.

[39] W. Schmidt, *Ursprung*, V (1935), s. 78; VI (1937), s. 132.

[40] Howitt, *age.*, s. 563. Başka bir ritüel yasak ise parmaklarla bedene dokunmaktır, neofit törpü [grattoir] kullanmalıdır bkz. Thomson, *age.*, s. 483. Aynı âdete Fuegienlerde de rastlanılır; bkz. W. Schmidt, *Uraprung*, VI, 132-133.

Levent Şahverdi Arşivi

benzerdirler. Şimdiden vahşi ormanda ayrı tutulmanın çift yönlü sembolizmine dikkat çekelim: Her zaman dindışı koşula karşı bir ölüm söz konusu olduğu gibi yeni doğanlarınkine benzetilebilir bir "ruha" dönüşüm de söz konusudur.

Bu çift –ölüm ya da bebekliğe gerileme– anlamda konuşma yasağını da yorumlayabiliriz. Neofit ya "ölü"dür ya da yeni "doğmuş"tur, hattâ daha doğrusu doğmaktadır. Burada örnek vermeye gerek yoktur: Avustralya'da çömezler neredeyse her yerde sessiz kalmak zorundadırlar. Sadece eğitmenlerinin sorularını yanıtlamalarına izin verilir. Bazı kabilelerde yere yatırılan –dolayısıyla sembolik olarak "ölü" olan– çömezlerin söz kullanmalarına izin verilmez, sadece hayvanların ya da kuşların seslerini taklit edebilirler. Karaceri çömezleri özel bir ses çıkarırlar ve ardından ihtiyaçlarını hareketlerle belirtirler.[41] Çeşitli görme yasakları da buna benzer bir anlamda yorumlanmalıdır. Gerçekten de inisiyasyon adayları sadece ayaklarına bakabilirler, her zaman başları eğik yürürler, ya üzerleri yaprak ve battaniyeler ile örtülüdür ya da gözleri bağlıdır. Ölüm fetüs hali olduğu gibi karanlık Öte Dünyanın simgesidir. Çalılıklarda inzivaya atfedilen anlam ne olursa olsun –ister ölüm ister doğum öncesi duruma bir gerileme olarak görülsün– çömezin artık dindışı bir dünyada bulunmadığı kesindir.

Ancak bütün bu yasaklar –yiyecekten mahrum kalma, konuşmama, karanlıklarda yaşama, bakmamak ya da sadece ayaklarını görmek– aynı zamanda çile idmanıdır. Çömez odaklanmak, tefekkür etmek zorundadır. Dolayısıyla çeşitli fiziksel sınavların da birer manevi anlamları vardır. Neofit yetişkin yaşamın sorumluluklarına hazırlanırken kademe kademe zihinsel yaşama da gözü açılır. Çünkü sınavlar ve kısıtlamalar mitler, danslar, pantomimler sayesinde eğitimle birlikte ilerler. Fiziksel sınavların manevi bir amacı vardır: Çocuğu kültürle tanıştırmak, zihnin değerlerine "açık" hale getirmek. Etnologlar çö-

[41] Ralf Piddington, "Karadjeri Initiation", s. 67.

Levent Şahverdi Arşivi

mezlerin mitik geleneği dinleme ve törensel yaşama katılma konusunda sergiledikleri aşırı ilgiye şaşırmışlardı. "Neofitler törensel yaşama, mitolojik geleneğin ve kabilenin inançlarının gizli anlamının açıklamalarına olağanüstü bir ilgi gösteriyorlardı"[42] diye yazar N. B. Tindale. Sünnetten önce ya da sonra çömez muhafızlarının eşliğinde mitik Varlıkların güzergâhını takip ederek uzun yolculuklar yapar ve bu zaman boyunca insanlarla ve özellikle de kadınlarla karşılaşmaktan kaçınmalıdır.[43] Bazı durumlarda çömezin konuşmasına izin verilmez ve yolunun üzerindeki olası insanları uyarmak için *bullraorer*ini sallar.[44] Musgrave Ranges'deki yerlilerin söylediği gibi çömez bir *Wangarapa*, "gizlenen bir oğlandır".[45]

Avustralya'nın inisiyatik sınavları arasında iki törenden bahsetmek yerinde olacaktır: 1. Çömezlerin başlarının üzerinden ateş atılması; 2. çömezlerin havaya fırlatılması. Bu son tören, birkaç yıl süren uzun bir inisiyasyon âyininin ilk bölümünü oluşturduğu Aruntalara özgüdür.[46] Ateş atılması muhtemelen şimşekle ilişkili arındırıcı bir âyindir, ancak cinsel bir anlamı da vardır. Çömezlerin havaya fırlatılmasına gelince bu ritüelin iki olası anlamı vardır: Neofitin Göğün Tanrısına adanması ya da yükseliş simgesi. Aslında bu iki anlam birbirini tamamlar; kısacası çömezi göksel Varlığa sunmaktır. Kanaatimizce bu tören inisiyasyon törenlerinde mevcut olan diğer yükseliş âyinlerine bağlıdır. Böylece *Umba* töreni sırasında

[42] Norman B. Tindale, "Initiation nmong the Pitjandjara Natives of the Mann and Tomkinson Ranges in South Australia" (*Oceania*, VI, 1935, s. 199-224), s. 222-223.

[43] Spencer ve Gillen, *The Northern Tribes of Central Australia*, s. 365; W. Lloyd Wamer, *A Black Civilization*, s. 260-285; R. Piddington, "Karadjeri Initiation" s. 67; G. Roheim, *The Eternal Ones of the Dream*, s. 13.

[44] Bkz. örneğin Tindale, *age.*, s. 220.

[45] Charles P. Mountford, *Brown Men and Red Sand* (Melbourne, 1948), s. 33.

[46] Spencer ve Gillen, *The Arunta*, I, s. 175 vd. Pitjandjara için bkz. Tindale, s. 213.

Levent Şahverdi Arşivi

çömez dalları kesilmiş genç bir ağaca tırmanmalıdır. Ağacın tepesine ulaştığında aşağıda bulunan herkes sevinç çığlıkları atar.[47] Kurnailerde, kampa dönmeden hemen önce, keseli sıçan oyunu olarak adlandırılan bir oyun oynanır. Dalları kesilmiş yaklaşık yirmi kadem boyunda bir ağaçtan bir direk yapılır ve peş peşe eğitmenler bu direğe keseli sıçanları taklit ederek tırmanırlar,[48] ama muhtemelen bu açıklama ikincildi. Benzer bir âdet Viracurilerde de vardır.[49]

Karacerilerde ağaca tırmanılması *laribuga* adı verilen özel bir inisiyatik törendir: Ormanda erkekler kutsal bir şarkı söylemeye başlarken inisiye, ağacı tırmanır. Piddington şarkının konusu ağacın mitiyle ilgili olduğunu ama Karacerilerin anlamını unuttuklarını söyler.[50] Gene de ritüelin anlamını tahmin edebiliriz: Ağaç kozmik ekseni, Dünyanın Ağacı'nı simgeler; ona tırmanırken inisiye Göğe ulaşır. Demek ki burada medicine-menlerin inisiyatik törenler vesilesiyle birçok kez gerçekleştirdikleri gibi bir yükseliş söz konusudur. Gerçekten de Cheparaların *bora*sı sırasında şu ritüel gerçekleştirilir: Genç bir ağaç kökleri havada yere sabitlenir ve onun etrafında kabuğu soyulmuş, aşıboyalı ve ağaç kabuğundan yapılmış şeritler ile birbirine bağlı birkaç ağaç yerleştirilir. Ters dikilen ağacın üstünde bir medicine-man oturur, ağzından bir ip çıkmaktadır. Yüce Varlık Maamba'yı temsil eder. Gece medicine-man'in

---

[47] Howitt, s. 609. Aruntalarda, çömezler, sübensiziyondan sonra kutsal direği kucaklarlar (Spencer ve Gillen, *The Northern Tribes*, s. 342). Bununla birlikte bazı Arunta klanlarında –örneğin Achilpalarda– kutsal direk (kauwa-auwa) *Axis Mundi*'nin simgesidir; bkz. Spencer ve Gillen, *The Arunta*, I, s. 378 vd. Achilpalarda kutsal direğin ritüel işlevi ve kozmolojik anlamı için bkz. E. de Martine, "Angoscia territoriale e riscatto culturale nel mito Achilpa delle origini" (*Studi e Materiali di Storia delle Religioni*, XXII, 1951-1952, s. 51-66).

[48] Howitt, *age.*, s. 631.

[49] R. H. Mathews, "The Burbung of the Wiradjuri Tribes" (*Journ. Anthrop. Inst.* XXVI, 1897), s. 277.

[50] R. Piddington, "Karadjeri Initiation", s. 79.

Levent Şahverdi Arşivi

Maamba ile görüşmek için göğe çıktığına ve orada kabilenin işleri için onunla görüştüğüne inanılıyor. Medicine-menler çömezlere Maamba'nın kendilerine verdiğini söyledikleri ve bir parçasını yutanları Göğe uçmalarını sağlayan bir kuvars kristali gösterirler.[51]

Bir ağaç vasıtasıyla Göğe çıkmak, bir kuvars kristali sayesinde uçmak, bunların hepsi Avustralya'da oldukça yaygın olduğu gibi başka yerlerde de karşılaşılan tamamen şamanik motiflerdir.[52] Şamanik inisiyasyonları ele aldığımızda bu motifleri daha yakından inceleyeceğiz. Şimdilik çömezlerin havaya fırlatılma ve ağaçlara tırmanma âyinlerinden ortaya çıktığı kadarıyla yükseliş sembolizminin Avustralya'daki belli erinlik törenlerini yönettiğini belirtelim. Kanaatimizce buradan iki sonuç çıkıyor: 1. Göksel yüce Varlıklar geçmişte bu törenlerde oldukça önemli bir rol oynamış olmalılar, çünkü yükseliş âyinlerinin arkaik bir yönü vardır ve günümüzde az önce gördüğümüz gibi bunların ilk anlamları belirsizleşmiş, hattâ unutulmuştur; 2. medicine-menler büyü güçlerini göksel Varlıklardan alır, çoğu zaman törenlerde onları temsil ederler ve artık Göğe çekilmiş olan bu ilâhi Varlıklar ile ilgili gelenekleri çömezlere açıklayan onlardır. Başka bir deyişle erinlik âyinlerinde mevcut olan yük-

---

[51] Howit, *age.*, s. 581-582. Güneydoğu Avustralya'daki medicine-menlerin büyülü ipleri hakkında A. P. Elkin şu bilgileri aktarır: "Bu ip olağanüstü şeyler gerçekleştirmeyi sağlar; örneğin medicine-man'in elektrik kablosu gibi karnından ateş yaymasına imkân verir. Daha da ilginç olanı var: Göğe, ağaçların tepesine ya da uzaya doğru hareket etmek için ipin kullanılması. İnisiyasyonun geçit töreninde, törensel coşkunun ortasında büyücü bir ağacın altında sırt üstü uzanır, ipini yükseltir ve ağacın tepesinde bulunan yuvaya kadar tırmanır; ardından başka ağaçlara geçer ve güneş battığında ağacın gövdesi boyunca iner" (A. P. Elkin, *Aboriginal Men of High Degree*, s. 64). Büyülü ip için bkz. incelememize: Remarques sur le "rope-trick" (*Mélange*, Paul Radin). Yükseliş âyin ve sembolizmleri için bkz. ileriye IV. ve V. bölümlere.

[52] Buna ilişkin örnekler için bkz. M. Eliade, *Le Chamanisme et les techniques archaïques de l'extase*, s. 125 vd., 134 vd.

Levent Şahverdi Arşivi

seliş sembolleri, eski zamanlarda göksel Tanrılar ile inisiyasyon törenleri arasında daha sıkı ilişkilerin olduğunu gösteriyor.

İnisiyasyon ve Kolektif Yenilenme

Şimdiye kadar erinlik âyini örneklerimizi seçtiğimiz kabileler inisiyatik ameliyat olarak sadece diş çekimini uyguluyorlardı. Ama Avustralya'nın büyük bir kısmında spesifik kabile âyini sünnettir, çoğu zaman da peşinden yeni bir ameliyat –sübensiziyon– daha yapılır. Avustralya'da başka inisiyatik sakatlamalara da rastlanır: Dövme, saç yolma, sırt derisinin skarifikasyonu [hacamat]. Sünnet ve sübensiziyon oldukça karmaşık anlamlarla yüklü oldukları ve kan ve cinselliğin dinsel değerlerinin açığa çıkarılmasını şart koştukları için bunları bir sonraki bölümde ele alacağız. Bu vesileyle başka ilkel dinlerden seçilmiş örnekler sunarak ve mistik yeniden doğuş sembolizmini öne çıkararak erinlik âyinlerinin çözümlemesini tamamlayacağız.

Bu ilk sunumu fazla karmaşık hale getirmemek için özellikle ölüm sembolizminin üstünde durduk. Erinlik âyinlerinin neofiti kutsalın alanıyla tanışmasını sağladıkları için dindışı durumun yani çocukluğun ölmesini şart koşar.

Ancak çocukların inisiyatik ölümünün aynı zamanda kolektif dinsel yaşamı yenileyen kabileler arası bir şenliğe de neden olduğunu gördük. Dolayısıyla Avustralya'nın inisiyasyonları bir Kozmik Gizemde yer alır. Önceden inisiye olmuş erkekler ve çömezler ortak kampın bilindik manzarasını terk edip –kutsal ağılda ya da çalılıkta– ilksel olayları, kabilenin mitik tarihini yeniden yaşarlar. Köken mitlerini yeniden güncel kılmak daha önce gördüğümüz gibi Düş Zamanına, ilâhi Varlıkların ve ataların mistik varlığıyla kutsanmış zamana katılımı şart koşar. Göksel Yüce Varlıkların her yerde inisiyasyon törenlerinde ön planda olmamaları konumuz için önemli değildir; ileride göreceğimiz gibi bu rolün bazı halklarda Atalara ya da bazen "cin" görünümü olan başka mitik Figürlere atfedilmesi-

Levent Şahverdi Arşivi

nin bir önemi yoktur. Önemli olan yapıları ne olursa olsun bu insan-üstü Varlıkların kabile için aşkın ve kutsal gerçeklerin dünyasını temsil ediyor olmalarıdır. Aynı zamanda kolektif inisiyatik törenlerin ilâhi Varlıkların Dünyayı yaratmakla veya düzenlemekle meşgul oldukları mitik zamanları yeniden güncel kılmaları önemlidir; başka bir deyişle inisiyasyon bu ilâhi Varlıklar ya da bunların varlığı ile gerçekleşmiş sayılır.

Demek ki çömezlerin mistik ölümünün olumsuz bir özelliği yoktur. Bunun tersine çocukluğa, cinsiyetsizliğe, cahilliğe, kısacası dindışı koşulda ölmüş olmak Kozmosun ve topluluğun bütüncül yenilemesine bir fırsattır. Onların yaratıcı hareketleri tekrarlandığı için Tanrılar, medeniyetçi Kahramanlar, mitik Atalar yeniden Yeryüzünde vardır ve aktiftirler. Demek ki çocukların mistik ölümü ve inisiye olmuş erkekler topluluğunda uyanışları, kozmogoni, antropogoni* ve ilksel dönemi –"Düş Zamanları"nı– karakterize eden tüm "yaratılış"ların görkemli bir tekrarının bir parçasıdır. İnisiyasyon kabilenin kutsal tarihini, dolayısıyla Dünyanın kutsal tarihini özetler. Ve bu özetle tüm Dünya yeniden kutsanmıştır. Çocuklar dindışı duruma gözlerini yumarlar ve yeni bir dünyada dirilirler; çünkü inisiyasyon sırasında onlara ifşa edilen bilgiler sayesinde dünya, kutsal bir eser, doğaüstü Varlıkların yaratışı olarak kavranmasına izin verir.

Tüm inisiyasyon türlerinde doğrulanmış olan temel bir motif olarak şu olayı hatırlayalım: İnisiyatik ölüm ve diriliş deneyimi, insan, Kozmos, tüm Yaşam şekillerinin Tanrıların ya da insanüstü Varlıkların yaratışı olduğu şeklindeki tüm dinlere ortak olan o muazzam gizemi ona açıklayarak neofitin ontolojik durumunu kökten değiştirdiği gibi insan varoluşunun ve Dünyanın mukaddesliğini açığa çıkarır. Oysa bu açınlama köken mitleriyle aktarılır. Şeylerin nasıl varlığa geldiğini öğrene-

* Bazen mitleri kullanarak insan türünün ortaya çıkışı ve evriminin incelemesidir. (ç.n.)

Levent Şahverdi Arşivi

rek neofit aynı zamanda kendisinin de Başkasının yaratışı, şu veya bu ilksel olayın sonucu, mitolojik bir dizi olayın, kısacası "kutsal bir tarihin" neticesi olduğunu öğrenir. İnsan yalnızca inisiye olanlara aktarılabilen bir "kutsal tarih" ile dayanışma halindedir: Dinî şekillerin kalıcı olarak gelişip serpilmesinin başlangıç noktasında bulunan da bu keşiftir.

Levent Şahverdi Arşivi

Bölüm II

İLKEL DİNLERDE ERİNLİK ÂYİNLERİ VE KABİLE İNİSİYASYONLARI

(*Devam*)

İnisiyatik Sınavlar: Bullroarer ve Sünnet.

Avustralya'da kesici dişin sökülmediği yerde erinlik inisiyasyonu genel olarak sünneti, bir süre sonra gerçekleşen yeni bir ameliyatı –sübensiziyon– içerir.[1] Bazı etnologlar Avustralya sünnetini yakın döneme ait kültürel bir olgu olarak kabul ederler.[2] W. Schmidt ve F. Speiser'e göre, bu âdet kültürel bir dalgayla Yeni Gine'den gelmiştir.[3] Kökeni ne olursa olsun sünnet Okyanusya'da olduğu kadar Afrika'da da tam anlamıyla erinlik

[1] Sünneti uygulasalar da sübensiziyondan habersiz kabilelerin listesi için bkz. F. Speiser, "Über Initiationen in Australien und Neuguinea", s. 82-84 ve Ad. E. Jensen, *Beschneidung und Reifezeremonien bei Naturvölken*, Stuttgart, 1933, s. 105.

[2] Bkz. F. Graebner, "Kulturkreise in Ozeanien" (Zeitschrift für Ethnologie, 1905, s. 28-53, 764-766), s. 764; F. Speiser, "Über Initiationen", s. 197.

[3] W. Schmidt, "Die Stellung der Aranda" (*Zeitschrift für Ethnologie*, 1908, s. 866 vd.), özellikle s. 898-900; F. Speiser, "Über die Beschneidung in der Südsee" (*Acta Tropica*, I, 1944, s. 9-29), s. 27. Speiser sünnete Endonezya'dan Melanezya ve Avustralya'ya yayılmış bir Avustronezya kültürü görür.

Levent Şahverdi Arşivi

âyinidir ve Kuzey ve Güney Amerika'nın bazı halklarında da görülür.[4] Erinlik inisiyatik âyin olarak sünnet en geniş, hattâ neredeyse evrensel bir yayılmaya sahiptir. Bu meseleyi tüm karmaşıklığı ile ele almamız gerekmiyor. Mecburen sadece bazı yönlerini, özellikle de sünnet âyini ve dinî gerçeklerin açıklanması arasındaki ilişkiyle sınırlı kalacağız.

Avustralya'da olduğu gibi başka yerlerde de ilk bizi şaşırtan sünnetin insanlar değil de ilâhi ya da "cinimsi" Varlıklar tarafından gerçekleştiriliyor olmasıdır. Tanrıların ya da medeniyetçi Kahramanların mitik zamanlarda kurdukları bir eylemin salt tekrarı değildir. İnsanüstü Varlıkların aktif varlığını şart koşar. Aruntalarda kadınlar ve çocuklar, bullroarerleri işitince bunu erkek çocukları almaya gelen Büyük Ruh Twanyirrika'nın sesi olduğuna inanırlar. Nitekim sünnet vakti gelince erkek çocuklara *bullroarer*ler (churing) verilir;[5] demek ki ameliyatı yapan Büyük Ruh'un kendisidir. Strehlow'un sağladığı bilgilere göre Aruntalar, törenin şu şekilde gerçekleştiğini düşünürler: Çömez kendisine "Yıldızlara doğru bak!" diyen Twanjiraka'nın karşısına getirilir. Çocuk başını kaldırdığında, Büyük Ruh başını keser. Ertesi gün, başı çürümeye başladığında bunu geri yerine koyup onu diriltir.[6] Pitjandjaralarda elinde çakmaktaşı parçasıyla bir adam ormandan fırlar, çömezleri sünnet eder ve hemen kaybolur.[7] Karacerilerde ise neofit gözleri bağlı ve kulakları tıkalı, oturur vaziyette sünnet edilir; işlemden hemen sonra neofite *bullroarer*ler ve yarasındaki kan kuruduğunda

---

[4] Bkz. Ad. E. Jensen, *Beschneidung*, s. 21 vd., 73 (Afrika), s. 115-128 (iki Amerika).

[5] Spencer ve Gillen, *The Arunta*, I, s. 202 vd.; aynı zamanda bkz. *The Northem Tribes of Central Australia*, s. 334 vd., 342 vd. Bullroarer doğaüstü Varlık Djamar'ın mitolojisini temsil ediyor; Bullroarer sallandığında Djamar orada bulunuyor; bkz. Worms, "Djamar, the Creator", s. 657.

[6] C. Strehlow, *Die Aranda und Loritja-Stämme in Zentralaustralien*, IV (Francfort-am-Main, 1920), s. 24 vd.

[7] N. B. Tindale, *Initiation among the Pitjandjara Natives*, s. 218-219.

Levent Şahverdi Arşivi

ameliyat edildiği çakmaktaşı gösterilir.[8] Kukatalar *bullroarer*ler sallanırken ve kadınlar ve çocuklar dehşete düşüp uzağa kaçtıktan sonra sünneti gerçekleştirirler.[9] Anula kadınları *bullroarer*lerin sesinin çömezleri inisiyeye dönüşmüş şekilde geri vermek üzere onları yutan Büyük Run Gnabaia'nın sesi olduğunu sanırlar.[10]

Örnekleri çoğaltmaya gerek yoktur.[11] Kısacası sünnet, ritüel ameliyatlar ve aletler ile temsil edilen ya da canlandırılan, Tanrılar ya da insanüstü Varlıklar adına gerçekleştirilen kutsal bir eylem olarak ortaya çıkar. Sünnetten önce ya da sünnet gerçekleştirilirken *bullroarer*lerin sallanması ilâhi Varlıkların orada olduğunu gösterir. Sünnet işleminin yer almadığı Yuin ve Kurnailerde ve Güneydoğu Avustralya'nın başka kabilelerinde inisiyasyonun merkezî gizeminin diğer şeylerin yanısıra *bullroarer*in göksel Tanrı ya da oğlu ya da hizmetçisinin aleti ya da sesi olarak açıklandığını hatırlatırız. *Bullroarer*in sesinin Tanrının sesiyle özdeşleştirilmesi son derece eski bir dinsel düşüncedir: California'daki kabilelerde ve İturi Pigmelerinde de yani tarihsel-kültürel ekolün Urkultur'da sınıflandırdığı bölgelerde buna rastlarız.[12] *Bullboarer*in sesinin Gök gürültüsünü temsil ettiğine dair tamamlayıcı düşünceye gelince, Okyanusya, Afrika, iki Amerika ve aynı şekilde *rhombos* çalgı aletinin "Zagreus'un Gök gürültüsü" olarak kabul edildiği Yunan Antikçağı'nda doğrulandığına göre bu düşünce daha da yaygındır.[13]

---

[8] R. Piddington, "Karadjeri Initiation", s. 71 vd.

[9] H. Basedow, *The Australian Aboriginal* (Adélaide, 1925), s. 241 vd.

[10] Spencer ve Gillen, *The Northern Tribes of Central Australia*, s. 501.

[11] Avustralya'daki bullroarerler için bkz. Otto Zerries, *Das Schwirrholz. Untersuchung über die Verbreitung und Bedeutung des Schwimens im Kult* (Stuttgart, 1942), s. 84-125.

[12] O. Zerries, *age.*, s. 176 vd., 193, vb. W. Schmidt, *Ursprung der Gottesidee*, c. IV, s. 61, 86, 200.

[13] Bu temanın yayılma konusu için bkz. O. Zerries, *age.*, s. 188 vd. Antikçağ'da, Trakya ve Yunanistan'da bullroarerler için bkz. R. Pettazzoni, *I Misteri* (Bologna, 1924), s. 19-34.

Levent Şahverdi Arşivi

Dolayısıyla *bullroarer* teoloji ve mitolojisinde insanlığın en eski dinsel görüşüne sahip olmamız çok muhtemeldir. Güneydoğu Avustralya'da inisiyasyonlarda *bullroarer*lerin yüce göksel Varlıkların adına var olması bu inisiyasyon şeklinin arkaik olduğunun bir başka kanıtıdır.[14]

Ancak az önce Avustralya'nın sünnet törenlerinde *bullroarer*in ameliyatı gerçekleştiren insanüstü Varlıkların varlığı anlamına geldiğini gördük. Sünnet de mistik bir ölüme denk geldiği için neofit bu insanüstü Varlık tarafından öldürülmüş sayılır. Bu inisiyasyon Ustalarının yapısı onların artık Güneydoğu Avustralya'nın göksel yüce Varlıklar sınıfına artık ait olmadıklarını açıkça gösteriyor. Zaten ya yüce Varlıkların oğulları veya hizmetçileri ya da kabilelerin mitik Ataları olarak kabul ediliyorlar ve bazen hayvan kılığında görünüyorlar. Demek ki inisiyatik sünnet âyininin, sünnet içermeyen diğer inisiyasyon şekillerinin mitolojisine göre çok daha karmaşık, dramatik ve muhtemelen daha yeni bir mitolojide yer aldığını görmekteyiz. Özellikle de *bullroarer* ile varlıklarını açığa vuran bu inisiyasyon Ustalarının korkutucu özellikleri bizi şaşırtır.

---

[14] Şunu da ekleyelim ki bullroarer inisiyasyona bağlıysa, bunun tersi doğru değildir: İnisiyasyon illâ bullroarerleri şart koşmaz. Avustralya'da bullroarerlerin yer almadığı inisiyasyonlar da vardır (bkz. F. Speiser, "Über Initiationen in Australien", s. 156). Demek ki başta erinlik inisiyasyonu bullroarer ritüelinin varlığını gerektirmiyordu (F. Speiser, "Über die Beschneidung in der Südsee", s. 15; O. Zerries, *age.*, s. 183). Muhtemelen bullroarer Avustralya'ya Melanezya kültüründen gelmiştir; bkz. F. Speiser, "Kulturgeschichtliche Betrachtungen der Initiationen in der Sudsee" (*Bulletin der Schweizerischen Gesellschaft für Anthropologie und Ethnologie*, XXII, 1945-46, s. 28-61), s. 50 vd. Farklı ilkel dinlerde bullroarer farklı şekillerde değerlendirilmiştir; Arunta ve Loritjalarda mitik Ataların gizli bedenidir; Afrika, Malezya yarımadası, Yeni Gine, başka yerlerde de, bullroarerin sesi Ataların sesini temsil eder (Zerries, s. 184); Pomolarda inisiyasyonlar vesilesiyle dönem dönem yeniden yeryüzüne gelen ölülerin sesini simgeler (Zerries, s. 186).

Levent Şahverdi Arşivi

Avustralya'nın dışında benzer bir durum ile karşılaşırız: İnisiyasyon törenlerinde müdahale eden ve *bullroarer*lerin sallanmasıyla haber verilen ilâhi Varlıklar çoğu zaman Afrika'nın tam anlamıyla inisiyatik hayvanları aslan ve leopar, Güney Amerika'da jaguarlar, Okyanusya'da ise timsah ve deniz canavarları gibi yırtıcı hayvanlar şeklinde hayal edilmiştir. Tarihsel-kültürel açıdan inisiyasyon Ustaları hayvanlar ile *bullroarer*ler arasındaki dayanışma, bu tür inisiyasyonların avcı toplumlarının arkaik kültürünün bir eseri olduğuna dair bir kanıt sayılır.[15] Bu da Afrika inisiyatik törenlerinde çok iyi fark edilir: Burada da sünnet ölümle eşdeğerdir ve ameliyatı gerçekleştirenlerin üzerlerinde aslan ve leopar kürkü vardır; Mitik Zamanda inisiyatik cinayeti ilk kez gerçekleştiren hayvan şeklini almış İlâhları enkarne ederler. Ameliyatı gerçekleştirenlerin yırtıcı hayvan pençeleri vardır ve bıçakları kancalarla donatılmıştır. Çömezlerin genital organlarına saldırırlar, bu da onları öldürme niyetini taşıdıklarını gösterir. Sünnet, inisiyasyon Ustası hayvan tarafından genital organların yok edilmesini simgeler. Cerrahlara bazen "aslan" adı verilir ve sünnet de "öldürmek" fiiliyle ifade edilir. Ardından kısa süre sonra çömezlere leopar ya da aslan kürkü giydirilir, yani inisiyatik hayvanın ilâhi özünü özümsemiş ve böylece onda dirilmişlerdir.[16]

Sünnet ile yapılan bu tür Afrika inisiyasyonu hakkında şu noktaları akılda tutmak gerekir: 1. İnisiyasyon Ustaları hayvan formunda ilâhlardır, bu da ritüelin yapısal olarak arkaik avcı

[15] Hermann Baumann bu sonucu önermişti (bkz. Schöpfung und Urzeit der Menschen im Mythos der afrikanischen Völker, Berlin, 1936, s. 377, 384) ve Otto Zerries başka kültürler için bunu temellendirdi (*age.*, s. 182 vd.).

[16] Helmuth Straube, *Die Tierverkleidungen der afrikanischen Naturvölker* (Wiesbaden, 1955), s. 8 vd. Bazı Afrikalı kabilelerde bullroarere "aslan" ya da "leopar" deniliyor (bkz. Zerries, *age.*, s. 178), bu da bize şu kesiti verir: Hayvan şeklinde mitik Varlıklar-bullroarer-sünnet-mitik ölüm-inisiyasyon.

Levent Şahverdi Arşivi

kültürüne ait olduğu varsayımını olası kılıyor; 2. ilâhi yırtıcı hayvanlar çömezleri sünnet ederek "öldüren" cerrahlar ile enkarne olurlar; 3. bu inisiyatik cinayet insanları diriltmek için onları öldüren ilksel bir Hayvanın müdahale ettiği bir köken mitiyle doğrulanır; Hayvanın kendisi de sonunda öldürülmüştür ve *in illo tempore* olarak gerçekleşen bu olay çömezlerin sünnet edilmesiyle ritüel olarak yinelenmiştir; 4. yırtıcı hayvan tarafından "öldürülen" neofit bu hayvanın kürkünü giyerek dirilir, böylece hem kurban hem katil olmuştur; kısacası inisiyasyon bu mitik olayın açıklanmasına karşılık gelir ve böylece neofite iki doğaya, ilksel Hayvanın insan olan kurbanı ve kendisi de başka ilâhi Figürlerin kurbanı olan bu aynı Hayvanın doğasına katılma imkânı verir.[17] Dolayısıyla Afrika'da da sünnet, ameliyat edenin canlandırdığı bir ilksel Varlık tarafından gerçekleştirilir ve mitik bir olayın ritüel olarak yinelenmesidir.

*Bullroarer*lerin ritüel işleviyle ilgili tüm bu olaylar, sünnet ve inisiyasyonu gerçekleştirdiği varsayılan Varlıklar, şu şekilde özetlenebilecek mitik-ritüel bir temanın varlığını gösterir: a) *Bullroarer* ile özdeşleştirilen ya da onların aracılığıyla tezahür eden mitik Varlıklar çömezi öldürür, yer, yutar ya da yakar; b) onu diriltirler ama değişmiş şekilde, yani kısacası "yeni bir insan" şeklinde bunu yaparlar; c) bu Varlıklar aynı zamanda hayvan şeklinde kendini gösterirler ya da bir hayvan mitolojisine bağlıdırlar; d) Bunların kaderi inisiyelerinkiyle aynıdır, çünkü kendileri de yeryüzündeyken öldürülüp diriltilmişlerdi ve dirilişleriyle yeni bir varoluş tarzı kurmuşlardı. Burada inisiyasyon fenomenlerinin kavranması açısından büyük önem arz eden ve araştırmamız boyunca sürekli karşılaşacağımız âyinsel-mitolojik bir temayla karşı karşıyayız.

Sünnetin –bazen çok acılı olabilen bir ameliyattır– neden olduğu acı inisiyatik ölümün bir ifadesidir. Bununla birlikte gerçek dehşetin dinsel nitelikli olduğunu hatırlatmak gerekir:

[17] Straube, *age.*, s. 198 vd.

Levent Şahverdi Arşivi

İlâhi Varlıklar tarafından öldürülme korkusundan ortaya çıkar. Ancak aynı zamanda neofitleri her zaman dirilten ilâhi Varlıktır; ama neofitler, çocuksu yaşamlarına dönmezler, bilgiye, kutsala ve cinselliğe açıldıkları için üstün bir varoluşun bir parçası olmuşlardır. İnisiyasyon ile cinsel olgunluk ilişkisi aşikârdır. İnisiye olmayanlar çocuklara ve genç kızlara benzetildikleri için döllemeye elverişsizler, hattâ bazı halklarda inisiye olmayanların çocukları klana kabul edilmezler.[18] Afrikalı Magwanda ve Bapedilerde inisiyasyonu yönetenler çömezlere şu sözleri söyler: "Şimdiye kadar çocukluğun karanlığındaydınız; kadınlar gibiydiniz ve hiçbir şey bilmiyordunuz!"[19] Çoğu zaman, özellikle de Afrika ve Okyanusya'da genç inisiyeler sünnetten sonra büyük bir cinsel özgürlükten yararlanırlar.[20] Ancak bu uygunsuz aşırılıkları yanlış şekilde anlamamalıyız, çünkü burada terimin kutsallıktan yalıtılmış modern anlamında bir cinsel özgürlük söz konusu değildir. Tüm diğer hayati işlevler gibi modern öncesi toplumlarda cinsellik de kutsallıkla yüklüdür. Yaşamın ve doğurganlığın temel gizemine katılmanın aracıdır. İnisiyasyon sayesinde çömez kutsala artık erişmiştir: Artık dünyanın, yaşamın ve doğurganlığın kutsal gerçekler olduğunu bilir, çünkü bunlar ilâhi Varlıkların eseridir. Dolayısıyla cinsel yaşama dâhil edilmek çömez için dünyanın ve insan varlığının kutsallığına katılmakla eştir.

Sübensiziyonun* Sembolizmi

Daha önce söylediğimiz gibi Avustralya'da sünneti belli bir süre sonra –Aruntalarda beş ilâ altı hafta, Karacerilerde ise iki

[18] Bkz. birkaç ör.: Ad. E. Jensen, *Beschneidung und Reifezeremonien*, s. 130.

[19] Jensen'in alıntıladığı Junod, *age.*, s. 55.

[20] Bkz. Jensen'deki örneklere, s. 27, 104, vb.

* Sübensiziyon, erkek cinsel organının başından itibaren orta kısmına kadar alttan yarma işlemine verilen addır. (ç.n.)

Levent Şahverdi Arşivi

ilâ üç yıl– sübensiziyon takip eder. Etnolog ve psikolog için bu gizemli ameliyat burada ele almayacağımız bir dizi sorunu ortaya çıkarır. Sübensiziyonun iki dinî anlamıyla sınırlı kalacağız: Birincisi çift cinsiyetlilik düşüncesi, ikincisi de kanın dinsel değeridir. Winthuis'e göre çift cinsiyetli ilâhlara benzetmek için sübensiziyonun amacı, neofiti sembolik olarak bir kadın cinsel organla donatmaktır.[21] Şimdiden şunu belirtelim ki ilâhi çift cinsiyetlilik en eski Avustralya kültür katmanlarında doğrulanmış bir bilgi değildir, çünkü Tanrılar bu arkaik kültürlerde "Babalar" adını taşırlar. İlâhi çift cinsiyetlilik gerçekten ilkel olan başka dinlerde de bilinmiyor. Çift cinsiyetlilik kavramı epey yakın bir döneme ait gibi görünüyor: Muhtemelen Melanezya ve Endonezya'dan gelen kültür dalgalarıyla Avustralya'ya ulaşmış olmalıdır.[22] Ancak Winthuis'in varsayımında hatırlanması gereken bir şey vardır: Bu da ilâhi bütünlük düşüncesidir, bu düşünce birçok ilkel dinde doğrulanmıştır ve tüm ilâhi sıfatların bir arada var olmasını, dolayısıyla cinsiyetlerin toplamını da şart koşar.[23]

Çömezin sübensiziyon sayesinde kadına sembolik olarak dönüştürülmesine gelince buna dair Avustralya'da sadece belli birkaç örneğe rastladık. Bu nedenle W. E. Roth, Kuzeybatının Central-Queensland'daki Pitta-Pittaların ve Boubiaların sübensiziyonun yarasını vulvaya benzettiklerini ve yeni ameliyat olan çömeze "vulvası olan" adını verdiklerini gözlemlemiştir.[24]

---

[21] J. Winthuis, *Das Zweigeschlechterwesen* (Leipzig, 1928), s. 29 vd.

[22] Bkz. H. Baumann, *Das doppelte Geschlecht. Elhnologische Studien zut Bisexualität in Ritus und Mythos*, (Berlin, 1955), s. 212. Kuzey Avustralya'da başka çift cinsiyetli tanrısal figürler için bkz. A. Lommel, *Die Unambal* (Hamburg, 1952), s. 10 vd.

[23] Bkz. M. Eliade, "La Terre-Mère et les hiérogamiea cosmiques" (*Mythes, rêves et mystères*, Paris, 1957, s. 206 vd.), s. 233 vd.

[24] W. E. Roth, *Ethnological Studies among the North-West-Central Queensland Aborigines* (Brisbane ve Londra, 1897), s. 180. H. Klaatsch Kuzeybatı Avustralya nüfusu olan Niol-Niollerde de benzer inançları aktarmıştır), Bkz. H. Baumann, *Das doppelte Geschlecht*, s. 214, n. 15.

Levent Şahverdi Arşivi

Avustralya'nın kuzeyinde Kunapipi kültünü incelerken R. M. Berndt aynı yorumda bulunmuştur: "Sembolik olarak sübensiziyon edilen organ, dölleme sürecinin vazgeçilmezi olan hem kadın hem erkek organını temsil eder."[25] Şunu da ekleyelim ki bu son örnekte muhtemelen Melanezya'dan Avustralya'ya gelmiş daha yakın bir döneme ait bir düşünce söz konusudur, çünkü Avustralyalı kabilelerin büyük çoğunluğu cinsel ilişki ile gebelik arasındaki neden sonuç ilişkisinden habersizdir.[26]

Avustralya'daki bu olayların kavranması için inisiyasyon sırasında neofitin kadına dönüşme ritüelinin asıl başka kültürel bölgelerde oldukça yaygın olduğunu belirtelim. Böylece Massai, Nandi, Nuba ve başka Afrikalı halklarda neofitler genç kız gibi giyinirler ve Güney Afrika'daki Sotholarda inisiyasyon sırasında kızlar erkek kıyafeti giyerler.[27] Benzer şekilde Tahiti'deki Arioi toplumunda inisiye olmuş çömezler kadın gibi gi-

---

[25] R. M. Berndt, *Kunapipi*, (Melbourne, 1951), s. 16.

[26] Bkz. M. F. Ashley-Montagu, *Coming into being among the Australian Aborigines. A Study of the proceative beliefs of the Native Tribes of Australia* (New York, 1938), bkz. birçok yerde; A. P. Elkin, *The Australian Aborigines* (Sydney, 1938), s. 158, n. 1; a.y., Ashley-Montagu'nun kitabının tutanağı, *Oceania*, VIII, s. 376-380; Phyllis M. Kabberry, *Aboriginal Woman, sacred and profane* (Philadelphia, 1939), s. 43. Bazı etnologların Avustralyalılarda hamileliğin gerçek nedeninin bilinmediğine dair görüşe karşı çıktıklarını burada belirtelim bkz. W. L. Warner, A *Black Civilization*, s. 23-24, 595; D. F. Thomson, "Fatherhood in the Wik-Monkam Tribe" (*American Anthropologist*. XXXVIII, 1936, s. 374-393); Géza Róheim, "The Nescience of the Aranda" (*British Journal of Medical Psychology*, XVII, 1938, s. 343-560); R. M. Berndt ve Catherine H. Berndt, *Sexual Behaviour in Webkenh Arnhem Land* (New York, 1951), s. 80 vd. Aynı zamanda bkz. M. F. Ashley-Montagu, "Nescience, Science and Psycho-Analysis" (*Psychiatry*, IV, 1941, s. 45-60).

[27] H. Baumann, *age.*, s. 57; Ad. E. Jensen, *Beschneidung*, s. 33 (Afrika), s. 129 vd. (çömezler kız gibi giyinirler ve inisiyasyonun sonunda giysiler yakılır).

Levent Şahverdi Arşivi

yinirler. W. Schmidt[28] ve P. Wirz'e[29] göre âyinsel olarak kadına dönüşme Yeni Gine'de vardır ve Haddon,[30] Torres boğazında aynı ritüele rastlamıştır. Çalılıkta ayrı tutuldukları sırada oldukça yaygın olan âyinsel çıplaklık âdeti neofitin cinsiyetsizliğini simgeliyor olarak yorumlanabilir. Tüm bu âdetlerin dinsel anlamı bizce şöyledir: Daha önce sembolik olarak bir *bütün* olabiliyorsak, spesifik bir var olma tarzını –örneğin erkek, kadın olmak– elde edebilme şansımız daha yüksektir. Erdişi özellikle iki cinsten üstün kabul edilir, çünkü bütünü ve dolayısıyla mükemmelliği temsil eder. Demek ki, çömezlerin kılık değiştirerek ya da sübensiziyon yoluyla kadın kılığı altındaki âyinsel dönüşümünü bütünlük ve mükemmellik şeklindeki bir ilksel duruma ulaşma arzusu şeklinde yorumlayabiliriz.

Ancak Avustralya ve yakın bölgelerde inisiyatik sübensiziyon daha çok taze kan sağlamayı hedefliyor gibi görünüyor. Kan, güç ve doğurganlığın evrensel bir simgesidir. Başka yerlerde olduğu gibi Avustralya'da da çömezler –kanın muadili– kırmızı aşıboyası ile ovulurlar ya da üzerlerine taze kan serpilir. Dieirilerde erkekler damarlarını keser ve çömezleri cesur kılmak için üzerlerine kanlarını akıtırlar.[31] Karaceri, İçumundi ve başka Avustralya kabilelerinde neofitler kan içerler[32] ve bu

---

[28] W. Schmidt, "Die geheime Junglingsweihe der Karesau-Insulaner, Deutsch-Neu-Guinea" (*Antrhopos*, II, 1907, s. 1029-1056).

[29] P. Wirz, *Die Marind-Anim* (Hamburg, 1922.), II, 3, s. 43 vd. Baumann, *age.*, s. 228.

[30] A. C. Haddon, "The Secular and Ceremonial Dances ot Torrea Straits" (*Intern. Archiv. f. Ethnologie*, VI, 1893, s. 131 vd.), s. 140 vd.

[31] Howitt, Natives Tribes, s. 658 vd. Bu tören Avustralyalılarda oldukça yaygındır; bkz. R. Piddington, "Karadjeri Initiation", s. 71; Mountford, *Brown Men and Red Sand*, s. 32; G. Róheim, *The Eternal Ones of the Dream*, s. 218, vs.; R. Berndt, *Kunapipi*, s. 36 (koldaki bir damarın kesilmesi üretral kesinin yeniden açılmasına karşılık gelir).

[32] Piddington, *age.*, s. 72; Howitt, *age.*, s. 676 (Itchumundi) Warner, *A Black Civilization*, s. 274 vd.; D. Bates, *The Passing of the Aborigines* (1939), s. 41 vd., 144 vd.; G. Róheim, *age.*, s. 227 vd., 230 vd.

Levent Şahverdi Arşivi

âdete Yeni Gine'de de rastlanılır; bunun açıklaması da şöyledir: Neofit erkek kanıyla kuvvetlendirilmelidir çünkü o âna kadar sahip olduğu kan annesininkiydi.[33] Bu son örnekte dayanışmalı ama ayrı iki düşünceyle karşı karşıyayız: 1. Fetüs anne kanından beslendiği için çocukta sadece dişi kanı vardır; 2. dolayısıyla, artık onu tamamen anneden ayıran inisiyasyon ona erkek kanı sağlamalıdır. Yeni Gine'nin kuzeydoğusunda inisiyasyon sırasında cinsel organa bir kesi –sübensiziyonun yerini alan ameliyat– gerçekleştirilir ve çömezlerin yakışıklı ve güçlü olmaları için annenin kanının bu şekilde çıkarıldığı söylenir.[34] Bismarck takımadalarındaki Vangla-Papualarda annenin kanı burnun delinmesi sayesinde boşaltılır,[35] bu da genital sakatlamalara sembolik olarak karşılık gelen ameliyatlardır. Temel inisiyatik ameliyatın adayın burun septumunun delinmesinden oluşan benzer âdete Yeni Gine'deki Kumanlarda da rastlanılır. Bir yerlinin John Nilles'e açıkladığı gibi: "Anne karnında bulunduğu zamandan beri biriken kötü kanı, dişi mirası boşaltmak için bunu yapıyoruz."[36]

M. F. Ashley-Montagu bu tür inançlarda sübensiziyonun açıklamasını bulduğunu düşünür.[37] Bu bilim adamına göre er-

---

[33] Margaret Mead, *The Mountain Arapesh* (American Museum of Natural History, Anthropological Papers, New York, 1940), 11, s. 348 vd.

[34] Albert Anfinger, "Einige ethnographische Notizen zur Beschneidung in Neuguinea" (*Ethnos*, VI, 1941, s. 25-39), s. 37 vd. Yeni Gine bölgesinde Schouten adalarından biri olan Wogeo'da da aynı âdet mevcuttur: "Kadınlar âdet görerek kendiliğinden arınmış olurlar ama erkekler hastalıklara karşı kendilerini savunabilmek için dönem dönem penislerine kesi yapmaları ve belli miktarda kan akıtmaları gerekiyor. Erkek âdeti adıyla sıkça bu işlemden bahsedilir." (I. Hogbin, *Oceania*, V, 1935, s. 330).

[35] Alphons Schafer, "Zur Initiation im Wagi-Tal" (*Anthropos*, XXXIII, 1938, s. 401-423), s. 421 vd.

[36] John Nilles, "The Kuman of the Chimbu région, Central Highlands, New Guinea" (*Oceania*, XXI, 1950, s. 25-65), s. 37.

[37] Ashyley-Montagu, *age.*, s. 302 vd. *Mort et Initiation* başlıklı eserimizde bu sorunu ele alacağız.

Levent Şahverdi Arşivi

kekler kadınların "kötü kanı" âdet görerek yok ettiklerini fark etmiş ve erkek genital organı kadın organına benzetecek bir genital yara meydana getirerek onları taklit etmeye çalışmışlardı. Demek ki, annenin kanını boşaltmaktan ziyade kadınlarda olduğu gibi dönem dönem kan akıtarak kanın yenilenmesi söz konusudur. Sübensiziyon erkeklere yaralarını belli dönemlerde yeniden açarak belli miktarda kan elde etmelerine imkân veriyor. Ayrıca bu işlem genelde ciddi durumlarda ve inisiyasyon vesilesiyle gerçekleştiriliyor.[38]

Sübensiziyon olgusu birkaç sayfada gerektiği gibi tartışılmayacak kadar karmaşıktır. Ancak bir olay konumuzla ilgilidir: Çömez kanın gizemine inisiye edilir; onu hâlâ annesine bağlayan hem mistik hem de fizyolojik bağlar ve erkeğe dönüşmesini mümkün kılacak ritüel ona açıklanır. Dişi kanı dişi besinin ürünü olduğu için çömez daha önce gördüğümüz gibi birçok gıda yasağına tâbi tutulur. Gıda, kan ve cinsellik arasındaki mistik dayanışma, spesifik olarak Melanezya ve Endonezya'ya ait inisiyatik bir temadır[39] ama başka yerlerde de ona rastlanılır. Burada hatırlamamız gereken şey çömezin bu kanlı sakatlanmalardan tamamen yenilenmiş olarak çıkmasıdır. Kısacası bu ameliyatların tümü dinî düzlemde açıklamalarına ve haklılık-

[38] Bkz. örneğin N. B. Tindale, "Initiation among the Pitjandjara", s. 208; G. Rôheim, s. 229 vd. Aynı zamanda bkz. Bruno Bettelheim, *Symbolic rounds. Puberty rites and the enoious male* (Glencoe, Illinois, 1954), s. 173 vd. Avustralya'nın kültürel kronolojisi için bkz. D. S. Davidson, *The chronological Aspects of certain Australian Social Institution* (Philadephia, 1928); a.y., "Archaeological Problems in Northem Australia" (*Journal Royal Anthrop. Institute*, LXV, 1934, s. 145-184); a.y., "North-Western Australia and the Question of Influences from the East Indies" (*Journal American Orient. Soc.*, LVIII, 1938, s. 61-80); F. D. McCarthy, "The Prehistoric Cultures of Australia" (*Oceania*, XIX, 1949, s. 305-319); a.y., "The Oceanic and Indonesian Affiliations of Australian Cultures" (*Journal of the Polynesian Society*, LXII, 1953, s. 243-261).

[39] Bkz. F. Speiter, "Über Initiationen in Australia und Neuguinea", özellikle s. 219-223, 247 vd.; H. Baumann, *age.*, s. 216 vd.

Levent Şahverdi Arşivi

larına kavuşur, çünkü yenilenme düşüncesi dinî bir düşüncedir. Bu nedenle bazı inisiyatik sakatlamaların ya da işkencelerin abartılı yönleri konusunda yanılmamalıyız. İlkel kültür seviyelerinde olduğu gibi en gelişmiş kültürlerde de abartı, tuhaflık, muazzam olan Ruhun aşkınlığını daha iyi ortaya koymak için sıklıkla kullanılan ifadeler olduğunu unutmamalıyız.

Ateş Toprakları'nda İnisiyasyon

İnisiyasyonun ilk sonucu olarak görülen manevi hayata erişim, sayısız yenilenme ve yeniden doğuş simgeleriyle ilân edilir. Çok yaygın olan bir âdet ise inisiyasyondan hemen sonra neofite yeni bir isim vermektir. Arkaik bir âdettir çünkü buna Güneydoğu Avustralya kabilelerinde de rastlamaktayız; ayrıca evrensel olarak yaygındır.[40] Bununla birlikte modern öncesi her toplum için isim bir bireyin varlığına, manevi varlık olarak varoluşuna eşdeğerdir. Yeni doğumun inisiyatik sembolizminin Ateş Topraklarında yaşayan ve erinlik âyinlerinin aşırı derece basit olduğu Yamana ve Halakvulup gibi çok ilkel toplumlarda bile var olması ilgi çekicidir. Nitekim Gusinde ve W. Koppers'in araştırmalarına göre Yamana ve Halakvulupların inisiyasyonu, az çok dramatik sınavlar içeren gizli törenden ziyade ahlâki, toplumsal ve dinsel ders şeklindedir. Bu toplumlarda, her ne kadar her cinsiyet erkek ve kadın yaşlı vasilerden ayrı eğitim alsalar da kızlar da erkeklerle birlikte inisiye olurlar. Halakvuluplarda inisiyatik sır yoktur. W. Schmidt iki cinsin bu kolektif inisiyasyonunu var olan en eski inisiyasyon olarak kabul eder ve hiçbir bedensel sakatlama içermediği ve Yüce

[40] Bkz. Howitt, Native Tribes, s. 592, 603, 657, vb.; Mathews, "The Burbung of the Wiradjuri Tribes" (*Journ. Anthrop. Inst.*, 1896), s. 310; W. Schmidt, *Ursprung der Gottesidee*, c. III, s. 1062-1080 (Güneydoğu Avustralya kabileleri); Webster, *Primitive Secret Societies*, s. 40-41 (Avustralya, Melanezya); Jensen, Beschneidung, s. 26, 39, 100 vd. (Afrika, Melanezya), vb.

Levent Şahverdi Arşivi

Varlık hakkında bilgi aktarımı ile sınırlı olduğu konusunu da vurgular.[41] Gene Schmidt'e göre Yamana ve Halakvulupların inisiyasyonu, Yamanaların cinsler arasında ayırım gözetmedikleri için Avustralyalı Kurnailerinkine göre çok daha eski bir inisiyasyon şeklini temsil eder.[42]

Bu kronolojik sorun hakkında karar vermek ya da Yamana ve Halakvulupların inisiyasyonlarının aşırı basit olmasının ilkel bir durumu yansıtıp yansıtmadığı ya da aksine bir yoksullaşma süreciyle açıklanıp açıklanmayacağı meselesini çözmek bize düşmez. Ancak Ateş Toprakları'ndaki kabilelerde çömezlerin ayrı yerde tutulması, mistik ölüm ve diriliş, ayrıca Yüce Varlığın açığa çıkması gibi motifleri bulmak anlamlıdır. İnisiyasyon köyden uzak bir yerde gerçekleşir; Gusinde ve Koppers'in 1922'de katıldıkları inisiyasyon "Navarino adasının ıssız bir yerinde"[43] gerçekleştirilmiştir. Neofitler anne babalarının –yani öncelikle annenin– yanından alınır ve vasilerin yetkisine verilir. İnisiyatik sınavların yapısını kolaylıkla fark ettiğimiz belli bir fiziksel ve ahlâki disipline tâbi tutulurlar: Neofitler oruç tutmalı, belli bir bedensel duruş sergilemeli, çok az ve alçak sesle

[41] W. Schmidt, *Ursprung der Gottesidee*, VI, s. 458 vd. Şunu da belirtmek gerekir ki M. Gusinde'ye göre, Yüce Varlık ile ilgili açıklanan bilgiler daha çok imalarla yapılıyor ve Yamanaların inisiyasyonlarında başrolü Toprağın Ruhu Yetaita oynar; bkz. M. Gusinde, *Die Yamana* (Mödling, 1937), s. 940 vd. Bkz. aynı zamanda ileri s. 75'ye vd.

[42] M. Gusinde'nin eserini açıklayan R. Lowie, Yamanalarda erinlik töreninin başta erkek çocuklarıyla sınırlı olduğunu düşünür (bkz. *American Anthropologist*, 1938, s. 499 vd.).

[43] Wilhelm Koppers, *Primitive Man and his World Picture* (Londra, 1952), s. 140. Fuegianların inisiyasyonlarının bu basitleştirilmesinin dışında M. Gusinde'nin monografilerine başvurmak faydalı olacaktır: Martin Gusinde, *Die Selknam*, Mödling, 1931; *Die Yamana*, 1937; le premier tome du Handbook of South American Indians'ın ilk cildine bkz. (Bulletin 143, *Bureau of American Ethnology*, Washington, 1945) ve Josef Haekel'in makalesi: "Jugendweihe und Männerfest auf Feuerland. Ein Beitrag zu ihrer kulturhistorischen Stellung"

Levent Şahverdi Arşivi

konuşmalı, yere bakmalı ve özellikle geceleri geç vakte kadar uyanık kalmalıdırlar. Yamanaların inisiyasyonu bir yeniden doğuş olarak kabul edilebilir çünkü W. Koppers katıldığı tören sırasında kabilede "yeniden doğduğunu" gösteren yeni bir isim almıştır.[44]

Gusinde'in sağladığı bilgilere göre Yamanaların inisiyasyonu belli sayıda ezoterik anlar içerir. Erkekler bir kulübede ayrı tutulur ve kötü bir Ruh –Yetaita, Toprağın Ruhu– oldukça önemli bir rol oynar: İnsan yemekle bilinir. Tören sırasında Yetaita kırmızı ve beyaza boyanmış eğitmenlerden biriyle temsil edilir. Perdenin arkasından çıkan eğitmen çömezlere saldırır, onlara kötü muamelede bulunur, onları havaya fırlatır vb.[45] Eğitmenler Yetaita'nın ortaya çıkışının ve davranışlarının ve genel olarak kulübede olup bitenlerin sır olarak tutulmasını şart koşarlar. İnisiyasyon döneminde eğitmenlerin, törenin kurucusu olarak kabul edilen Yüce Varlığa –Vatauineiva– sürekli atıfta bulundukları doğrudur; ama Yetaita'nın rolü âyinler açısından daha dramatiktir. Çoğu zaman bu iki doğaüstü Figüre eşit bir güç tanınır. Günümüzdeki Toprağın Ruhu olmadan önce Yetaita kabilenin mitik Atası[46] –dolayısıyla tam anlamıyla inisiyasyon Ustası– olduğunu ve agresif karakterini Selknamların "Erkek Cemiyetlerinin" kutlamaları sırasında edindiğini varsayabiliriz.

Nitekim Selknamlarda erinlik inisiyasyonu çok uzun zaman önce sadece erkeklerin katıldığı gizli bir törende değişmiştir.[47] Bir köken miti, güçlü bir büyücü olan Ay-Kadın Kra'nın yönetiminde kadınların "ruha" dönüşme güçleri olduğunu yani maskeler yapmasını ve bunları kullanmasını bildikleri için erkekleri korkutmaya başlattıklarını anlatır. Ama Kra'nın koca-

[44] W. Koppers, *age.*, s. 140 vd.
[45] M. Gusinde, *Die Yamana*, s. 942 vd.; Hackel, s. 89.
[46] Hackel, *age.*, s. 100.
[47] Sadece erkeklere ayrılmış bu tür gizli törenler Yamanalarda ve Selknamlarda da mevcuttur, bkz. Haekel, *age.*, s. 94.

Levent Şahverdi Arşivi

sı Güneş-Erkek Kran, bir gün kadınların sırrını keşfeder ve bunu erkeklere haber verir. Öfkelenen erkekler küçük kızlar hariç tüm kadınları katlederler ve işte o zamandan beri onlar da kadınları korkutmak için maskeli gizli törenler ve dramatik ritüeller düzenlemişler. Bu kutlama dört ile altı ay arasında sürüyor ve törenler sırasında kötü olan Dişil Ruh Xalpen inisiyelere işkence eder ve onları öldürür, ama başka bir Ruh, güçlü bir büyücü olan Olim, onları diriltir.[48]

Böylece, Avustralya'da olduğu gibi Ateş Toprakları'nda da giderek dramalaşan ve özellikle de inisiyatik ölüm senaryolarının korkutucu özelliğini arttıran erinlik âyin eğilimini gözlemleriz. Ancak ritüellerin drama şeklindeki oluşumu ve etkileyici hattâ şaşırtıcı mitolojilerin ortaya çıkması Yüce Varlıklar adına yapılmaz. Aksine bu yenilikler, neticede Yüce Varlıkların önemini azaltır ve hattâ ibadetteki tüm aktif mevcudiyetlerini neredeyse tamamen ortadan kaldırır. Bunlar, öyle ya da böyle insanlık tarihinin korkunç ama belirleyici bir ânına bağlı "cinimsi" Varlıklar ve genellikle mitik Figürler tarafından yerlerinden edilmişlerdir. Bu Varlıklar bazı kutsal gizemleri ya da insanların var olma tarzını ve dolayısıyla dinsel ve toplumsal kurumlarını kökten değiştirmiş bazı toplumsal davranışları açığa çıkarmışlardır. Doğaüstü olsalar da bu mitik Varlıklar *in illo tempore* olarak bir bakıma insanlarınkine benzer bir hayat yaşamışlardır; daha doğrusu gerilimi, çatışmaları, dramı, saldırganlığı, acıyı ve daha genel olarak ölümü tecrübe etmişlerdir ve ilk kez Dünyada bu tecrübeleri edindikleri için insanların şu anki var olma şeklini kurmuşlardır. İnisiyasyon çömezlere

[48] Aynı törene Yamanalarda da rastlarız. Benzer mitler Güney Amerika'nın diğer kabilelerinde –bkz. A. Métraux, "A Myth of the Chamacoco Indians and its Social, Significance", (*Journal of American Folklore*, LVI, 1943, s. 113-119)– ve yer yer Avustralya ve Melanezya'da da doğrulanmıştır (bkz. eserimiz *Mort et Initiation*'a). "Kadınların korkutulmasına" ilişkin Güney Amerika geleneklerinin tarihsel kültürel çözümlemesi için bkz. Haekel, *age.*, s. 100 vd.

Levent Şahverdi Arşivi

bu ilksel maceraları anlatır ve çömezler bu doğaüstü Varlıkların mitolojisinin en dramatik anlarını âyinsel olarak yeniden güncel kılarlar. İnisiyasyonun bu dramatik tanzimi olayı Melanezya, Afrika ve Kuzey Amerika bölgelerini incelemek için insanların yaşadığı bu aşırı alanlardan –Avustralya, Ateş Toprakları– ayrılır ayrılmaz daha da belirginleşir. Âyinler daha karmaşık ve çok daha çeşitli, sınavlar daha şaşırtıcı olur, fiziksel acı işkence kadar korkutucu, mistik ölüm çömezin annesinden ayrılması sırasında âyinsel bir saldırganlıkla kendini gösterir. Böylece Hotantolarda inisiye olmuş kişi annesine sövebilir, hattâ ona kötü muamele edebilir;[49] bu da onun vesayetinden çıktığını gösteren bir işaret olacaktır. Papua'nın bazı yerlerinde çömez ayağını karnına denk getirmeye özen göstererek annesinin bedenini çiğner;[50] artık ondan tamamen ayrıldığını teyit eder.

İnisiyatik Ölüm Senaryosu

İnisiyatik ölüm âyinleri, daha kapsamlı olup gerçek dramatik senaryoya dönüşebilir. Kongo ve Loango kıyısında on ile on iki yaş arasındaki oğlan çocuklarına bayılmalarına neden olan bir içecek yutturulur. Sünnet edilmek üzere vahşi ormana götürülürler. Bastian, "fetişler evine" gömüldüklerini ve uyandıklarında geçmiş hayatlarını unutmuş gibi göründüklerini aktarır. Vahşi ormanda inzivada kaldıkları sırada çocukların bedeni beyaza boyanır (muhtemelen hayalete dönüştüklerini gösteren bir işarettir), artık çalma hakkına sahiptirler, kabilenin gizli geleneği öğretilir ve yeni bir dil öğrenirler.[51]

---

[49] Webster, *age.*, s. 24.

[50] G. Landtman, *The Kiwai-Papuas of British New-Guinea* (Londra, 1927), s. 96.

[51] Herbert Ward, alıntılayan Ad. E. Jensen, *Beschneidung*, s. 31. Ad. Bastian, *Die deutsche Expedition an der Loangseküste* (Iéna, 1875), II, s. 18; Jensen, *age.*

Levent Şahverdi Arşivi

Burada birkaç spesifik noktayı belirtelim: Bilinç kaybı, sünnet ve gömülme ile simgelenen ölüm; geçmişin unutulması; çömezlerin hayaletlere benzetilmesi; yeni bir dilin öğretilmesi. Bu motiflerin her biri Afrikalı, Okyanusyalı ve Amerikalı birçok erinlik âyinlerinde mevcuttur. Hepsini burada bildiremeyeceğimiz için inisiyasyon öncesindeki hayatın unutulmasına ilişkin birkaç örnek vermekle yetinelim. Liberya'da –Ormanın Ruhu tarafından öldürülmüş sayılan– çömezler yeni bir hayatla dirildiklerinde, bedenlerine dövme yapıldığında ve yeni bir ad aldıklarında geçmişlerine ilişkin her şeyi unutmuş gibi görünürler. Ailelerini ve dostlarını tanımazlar, kendi adlarını bile hatırlamazlar ve yıkanmak gibi en basit hareketleri bile unutmuş gibi davranırlar.[52] Aynı şekilde Sudan'daki bazı gizli cemiyetlerin inisiyeleri kendi dillerini unuturlar.[53] Makua çömezleri köyden uzak bir kulübede birkaç ay geçirdikten sonra yeni bir isim alırlar; ama döndüklerinde anne babalarını hatırlamazlar. Nitekim, çalılıklarda zaman geçiren Karl Weule'ün de belirttiği gibi oğul annesinin gözünde ölmüştür.[54] Unutmak ölümün bir simgesidir ama bebeklik döneminin işareti olarak da yorumlanabilir. Böylece, örneğin Batı Seram'daki [Endonezya, Maluku adalarından biri] Patasivalarda kadınlara Ruhların çömezleri öldürdüklerine dair kanlı mızraklar gösterilir. Köye döndüklerinde çömezler yeni doğmuş bebekler gibi davranırlar; konuşmazlar ve eşyaları yanlış tutarlar.[55] Samimiyetleri bir kenara, bu tutum ve davranışlar, çömezlerin "yeni doğmuş çocuklar" olduklarını tüm topluluğun önünde ilân etmek gibi belli bir amacı vardır.

---

[52] Jensen, *age.*, s. 39.

[53] Leo Frobenius, *Die Masken und Geheimbünde Afrikas* (Halle, 1898), s. 145.

[54] Karl Weule, Jensen tarafından alıntılanmıştır, s. 57.

[55] O. D. Tanern, *Patasiva und Patalima* (Leipzig, 1918), s. 145 vd.; Jensen, s. 78.

Levent Şahverdi Arşivi

Ayrıntılı ve kesin tasvirlere sahip olduğumuzda bazı erinlik âyinlerinin dramatik yapılarını daha iyi kavrayabiliyoruz. Günther Tessmann'ın inisiyatik âyinleri çok iyi incelediği Pangeler bunlardandır. Törenden dört gün önce çömezlerin bedenlerine işaret konulur ve bu işarete "ölümle takdis etme" denilir. Bayram günü çömezlere mide bulandırıcı bir içecek verilir ve kusan çocuk köyün içinde "Ölmelisin!" diye bağırarak kovalanır. Daha sonra çömezler, karınca yuvalarıyla dolu bir eve götürülürler ve "Seni öldüreceğiz, şimdi ölmelisin!" diye bağırarak korkunç ısırıklara maruz kaldıkları evde bir süre konaklamak zorunda bırakılırlar. Eğitmenler, çömezleri bir ay boyunca tamamen çıplak ve yalnız kalacakları vahşi orman kulübesine "ölüme doğru" götürürler. Kimseyle karşılaşmamak için bir ksilofon sayesinde bulundukları yeri haber verirler. Bir ayın sonunda çömezler beyaza boyanırlar ve danslara katılmak üzere köye dönmelerine izin verilir, ama çalılıklar kulübesinde uyumak zorundadırlar. Kadınların karşısında yemek yemeleri yasaktır, çünkü Tessmann'ın yazdığı gibi "doğal olarak ölüler yemek yemez". Çalılıklarda üç ay daha geçirdikten sonra oradan ayrılırlar. Güneyli Pangwelerde tören daha da dramatiktir. Mezarı simgeleyen bir çukurun üstünde genelde maske şeklinde kilden bir figürle kaplıdır. Çukur kültürel ilâhenin karnını temsil eder ve çömezler yeniden doğduklarını göstermek için bunun üstünden geçerler.[56]

Burada birkaç evreden oluşan epey gelişmiş bir senaryo söz konusudur: Ölümün kutsanması, inisiyatik işkence, çalılıkta alıkonulma ve ritüel çıplaklık ile simgelenen tam anlamıyla ölüm, çömezler öte dünyada bulunmaları gerektiği ve ölülere benzetildikleri için hayalet davranışlarının taklidi, son olarak da yeniden doğuş âyini ve köye dönüş. Afrikalı ve diğer birçok nüfusun yakın zamana kadar Pangwelerinki kadar zengin se-

[56] Günther Tessmann, *Die Pangwe*, I-II (Berlin, 1913), II, s. 39-94, Jensen'de eserin özeti mevcuttur, s. 33-35.

Levent Şahverdi Arşivi

naryolara sahip olmaları muhtemeldir. Ancak kâşifler, özellikle de 19. yüzyıla ait olanlar, törenlerin ayrıntılarını her zaman kaydetmemişlerdi. Genel olarak bir ölüm ve diriliş âyini söz konusu olduğunu belirtmekle yetinmişlerdir.

Afrika'da dramatik ögenin çok önemli bir rol oynadığı başka inisiyasyon törenleriyle karşılaşırız. Örneğin Torday ve Joyce'un Bushongoların erinlik âyinleriyle ilgili tanıklıkları şöyledir: Leopar, savaşçı, demirci ve maymun kılığına girmiş dört adamın gizlenmesi için uzun bir hendeğin duvarlarına oyuklar açılır. Çömezler bu hendeği geçmeye zorlanır; bir ara su dolu bir çukura düşerler; Ganda adında ikinci bir tören daha da korkutucudur. Bir adam bir tünelde gözden kaybolur ve uzaktan tepesi görülen direği var gücüyle sallar. Çömezler adama tünelde ruhların saldırdığına ve canı için savaş verdiğine inanırlar. Nitekim, fark ettirmeden bedenine keçi kanı süren adam ciddi yara almış ve tükenmiş gibi yaparak tünelden çıkar. Yere yığılır ve diğer adamlar onu hemen oradan uzaklaştırırlar. Çömezler, birbiri ardına tünele girmeye mecbur bırakılırlar. Ancak korkunun etkisiyle bundan muaf tutulmayı isterler. Hem kral hem de inisiyasyonun Ustası olan Nyimi bir fidye karşılığında isteklerini kabul eder.[57]

Çömezlerin cesaretini sınayan korkunç bir senaryo söz konusudur. Bushongoların bu erinlik âyini muhtemelen Afrika'da son derece önemli olan gizli cemiyetlerin inisiyatik törenlerinden etkilenmiştir. Erinlik inisiyasyonlarının dramatik bir özellik taşıdığı ve maskeleri devreye soktuğu her yerde bu tür etkilerin varlığından şüphelenmekte haklıyız. Örneğin on yaşına doğru oğlan çocuklarının Erkek Evi'nde (eravo) ayrı tutuldukları ve köyün Dağın Tanrısı Kovave'nin öncü kuvvetleri maskeli erkekler tarafından istila edildiği Yeni Gine'deki Ele-

[57] E. Torday ve T. A. Joyce, *Les Bushongo* (Brüksel, 1910), s. 82 vd. Bir ay sonra, bir ağaca tırmanmayı içeren üçüncü ve sonuncu *Dina* (sınav) gerçekleşir, *age.*, s. 84-85.

Levent Şahverdi Arşivi

malarda olan da budur.[58] Gece *bullroarer*leri sallayarak maskeler tam anlamıyla köyü dehşet içinde bırakır; hattâ bunların kim olduklarını saptamaya çalışan kadınları ve inisiye olmayan kişileri öldürme hakları bile vardır. O sırada diğer erkekler başta domuz eti olmak üzere çok miktarda yiyecek stoklarlar ve Kovave ortaya çıktığında hepsi çalılıklara çekilirler. Belli bir gece çömezler Kovave'nin huzuruna getirilirler. Karanlıkta sırları açığa çıkaran ve kendilerine ihanet edecek kişileri ölümle tehdit eden bir ses işitirler. Daha sonra çömezler kulübelere kapatılırlar ve yiyecek tabularına tâbi tutulurlar. Kadınlarla her türlü ilişki onlara yasaklanmıştır. Gezmek için nadiren kulübelerinden ayrıldıklarında konuşma hakları yoktur.[59] İnisiyasyonun birkaç derecesi vardır, bu da Yeni Gine'de gizli cemiyetlerin etkisine işaret eder. Maskelerin aniden ortaya çıkmasıyla, kadınların ve inisiye olmayanların dehşete düşmesiyle bu erinlik âyinlerinin gerçekleştikleri ortam, daha çok Melanezya'daki gizli cemiyetlere özgü olan gerilimi akla getirir. Dramatik senaryo olarak gelişen erinlik âyinlerinin kusursuz örneği, Fiji'nin bazı bölgelerinde bazen gerçekleştirilen Nanda törenidir. Ritüel köyden uzak bir yerde, bazen 30 metre uzunlukta ve 15 metre genişlikte olan taş duvarla çevrilecek bir alanın inşasıyla başlar. Taştan duvar bazen bir metreye kadar yükselir. İnşaata Nanda –tam anlamıyla "yatak"– adı verilir.[60] Burada megalit kültürüyle ilişkilerini ve Nanda'nın atalara birinin yüzü kır-

[58] Erkek Evi Melanezya'nın karmaşık kültürüne özgü bir belirtidir ama dünyanın başka yerlerinde ve her zaman erinlik âyinleriyle ilişkilendirilmiş olarak bu kuruma rastlanır. Bkz. Webster, *age.* (böl. The Mens's house), s. 1-19; Heinrich Schurtz, *Altersklassen und Männerbünde*, s. 202-317. Ayrıca bkz. Erbard Schlesier, *Die Erscheinungsformen des Männerhauses und das Klubwesen in Mikronesien* (s'Gravenhage, 1953).

[59] Rev. J. Holmes, "Initiation Cérémonies of Natives of the Papuan Golf" (*Journ. Anthrop. Inst.*, XXXII, 1902, s. 418-425).

[60] A. Riesenfeld, *The Megalithic Culture of Melanesia* (Leyden, 1950), s. 591. bkz. *age.*, s. 593 vd. Nanga töreninin megalit ögelerinin çözümlemesi.

Levent Şahverdi Arşivi

mızıya diğerininki beyaza boyanmış kısa boylu ve kapkara iki yabancı tarafından aktarıldığını anlatan köken mit gibi törenin bazı yönlerini göz ardı edebiliriz. Nanda elbette kutsal araziyi temsil eder. İnşaatıyla ilk inisiyasyon arasında iki yıl geçer ve bu tören ile ikinci tören arasında da iki yıl geçer, bunlar tamamlandığında neofitler "erkek" kabul edilirler. Bu ikinci törenden bir süre önce çok miktarda yiyecekler depolanır ve Nanda'nın yakınlarında kulübeler inşa edilir. Belli bir gün, bir rahibin başlarında bulunduğu çömezler, bir ellerinde lobut, diğer ellerinde mızrak birbirinin arkasında Nanda'ya doğru ilerler. Yaşlı erkekler şarkı söyleyerek duvarın önünde onları bekler. Çömezler hediye olarak silahlarını yaşlı adamların önüne bırakırlar ve ardından kulübelere çekilirler. Beşinci gün gene başlarında rahip tekrar kutsal ağıla giderler ama duvara vardıklarında yaşlıların orada olmadığını fark ederler. Nanda'nın içine alınırlar. Burada "her yerleri kan içinde, bedenleri yaralarla kaplı ve bağırsakları dışarı çıkmış şekilde bir sıra ölü yerde yatıyordu". Rehber-rahip cesetlerin üzerinde yürür ve dehşet içinde çömezler, büyük rahibin onları beklediği ağılın diğer ucuna kadar onu takip ederler. "Aniden büyük rahip çığlık atar, bunun üzerine ölüler ayağa kalkar ve üzerlerine sürdükleri kan ve pislikleri yıkamak için nehre koşarlar."[61]

Erkekler büyük rahibin yönettiği ama tüm diğer inisiyelerin de paylaştıkları güç, gizli ibadetin gizemli gücü sayesinde diriltilmiş ataları temsil ederler. Bu senaryonun tek amacı çömezleri korkutmak değil, kutsal ağılda ölüm ile dirilişin gizeminin gerçekleştiğini göstermektir de. Nitekim büyük rahip,

---

[61] Lorimer Fison, "The Nanga, or sacred Stone enclosure of Wainimala, Fiji" (*Journ. Anthrop. Inst.*, XIV, 1885, s. 14-30, özellikle s. 19-26), s. 22 A. B. Joske, "The Nanga of Viti Lewu" (*Intern. Archiv. f. Ethnolog.*, II, 1889, s. 254-271) birkaç varyantla benzer tasvirlerde bulunur (örneğin s. 264-265, eğitmenlerden biri çömezlere çitin içinde yatan adamların ölümünden sorumlu olduklarını bağırır). Ayrıca bkz. Basil Thomson, *The Fijians* (Londra, 1908), s. 148-157.

Levent Şahverdi Arşivi

ölümden sonra her zaman dirilişin gelmesini sağlayan sırları neofitlere açıklamıştır.

Bu örnek erinlik törenlerinde Ataların sonunda kazandığı önemi gösterir. Kısacası burada gençlerin inisiyasyonu için ölülerin yaşayanların arasına dönem dönem geri gelmesi söz konusudur. Bu mitik-dinsel tema örneğin tarihöncesi Japonya'da ve eski Cermenlerde de doğrulanmıştır.[62] Bizim için asıl önemli olan nokta, tüm inisiyasyon şekillerinde temel olan ölüm ve diriliş düşüncesine yeni bir düşüncenin eklenmiş olmasıdır: Ataların dönüşü. İnisiyasyon sırasında açığa çıkarılan gizem de şudur: Ölüm asla kesin ve son değildir, çünkü ölüler geri gelir. İleride göreceğimiz gibi bu düşünce gizli cemiyetlerde önemli bir rol oynayacaktır.

Bir Canavar Tarafından Yutulma

Az önce hatırlattığımız senaryoların hünerli şekilde tetikledikleri korku, dehşet gibi güçlü duygular birer inisiyatik işkence olarak kabul edilmelidir. Anlattıklarımız boyunca birkaç zalimce sınav örneğini açığa çıkardık; elbette ki bunların sayıları ve çeşitliliği çok daha fazladır. Güneydoğu Afrika'da eğitmenler acımasızca çömezleri döverler ve çömezler canlarının yandığını göstermemelidirler.[63] Bu tür aşırılıklar bazen çocuğun ölmesine neden olabiliyor. Bu durumda çalılıklarda tutuldukları sürenin sonunda anneye haber verilir:[64] Oğlunun Ruh tarafından öldürüldüğü[65] ya da tüm diğer çömezler gibi bir Canavar tarafından yutulduğu ama Canavarın karnından çıkmayı başaramadığı söylenir. Ayrıca işkenceler ritüel ölümle

---

[62] Bkz. Alex Slawik, "Kultische Geheimbünde der Japaner und Germanen" (*Wiener Beiträge zur Kulturgeschichte und Linguistik*), IV, Viyana, 1936, s. 675-764), s. 739 vd.

[63] Jensen, Beschneidung, s. 53.

[64] Afrika örnekleri için bkz. Jensen, s. 29.

[65] Jensen, *age.*, s. 96.

Levent Şahverdi Arşivi

eşdeğerdir. Aldığı darbeler, böcek ısırmaları, bazı zehirli bitkilerin neden olduğu kaşıntılar, tüm bu çeşitli işkence şekilleri neofitin inisiyasyon Ustası mitik bir Hayvan tarafından öldürülmesi, ağzında parçalanıp ezilmesi, karnında "sindirilmesi" anlamına gelir.

İnisiyatik işkencenin bir canavar tarafından yutulan ve "sindirilen" neofitin acılarıyla özümsenmesi erkek çocukların ayrı tutuldukları kulübe sembolizmiyle doğrulanmıştır. Birçok yerde kulübe, bir deniz canavarının[66] –örneğin bir timsahın ya da bir yılanın– bedenini ya da açık ağzını temsil eder.[67] Seram'ın bazı bölgelerinde çömezlerin içeri girdikleri delik "yılanın ağzı" adını taşır. Kulübede kilitlenmiş olmak, canavarın karnında tutsak olmak ile eşdeğerdir. Rook adasında çömezler vahşi ormandaki kulübede ayrı tutulduklarında maskeli adamlar kadınlara çocuklarının Marsaba adında korkunç bir Varlık tarafından yutulduklarını haber verir.[68] Bazen canavarın bedenine girilmesi gerçek bir mizansenle gerçekleşir. Güneydoğu Avustralya'daki bazı kabilelerde neofit bir deliğin ya da bir çukurun içine yatar ve önüne inisiyasyon Ustası Yılanın çenesini simgeleyen ikiye kesilmiş bir odun parçası koyulur.[69]

Ancak asıl Yeni Gine'de inisiyatik kulübe sembolizmi özellikle anlamlıdır. Erkek çocukların sünneti için, güya çömezleri yutacak Barlun canavarının şekline sahip özel bir kulübe inşa edilir:[70] Kulübenin bir "karnı" ve bir "kuyruğu" vardır.[71] Neofi-

---

[66] Jemen, s. 94.

[67] Örneğin Seram'da; Zerries, Scchwirrhols, s. 44. Bu motif için bkz. M. Eliade, "Mystère et Régénération" bölümü, *Mythes, rêves et mystères*, s. 294, n. 2.

[68] Webster, *age.*, s. 103.

[69] A. R. Radcliffe-Brown, "The Rainbow-Serpent Myth in South-East Australia" (*Oceania*, I, 1930, s. 342-347), s. 344.

[70] H. Schurtz, *Altersklassen und Männerbünde*, s. 224.

[71] Hans Nevermann, Masken und Geheimbünde in Melanesien (Leipzig, 1933), s. 24, 40, 56.

Levent Şahverdi Arşivi

tin kulübeye girmesi canavarın karnına girmesiyle eşdeğerdir. Nor-Papualarda (Yeni Gine'nin kuzey kıyısı) çömezler sesi flüt sesini andıran bir Ruh tarafından yutulurlar ve daha sonra geri teslim edilirler. Görsel açıdan Ruh maskeler kadar adayların içine girdiği yapraktan ufak kulübelerle de temsil edilir.[72] Kailerin ve Jabimlerin inisiyatik kulübelerinin iki girişi vardır: Canavarın ağzını temsil eden birinci giriş epey geniştir ve kuyruğu simgeleyen diğeri ise çok daha ufaktır.[73]

Eşdeğer bir âyin ise bir deniz canavarına (timsah, balina, iri balık) benzeyen bir kuklanın içine girmektir. Böylece örneğin Yeni Gineli Papualarda palmiye liflerinden Kaiemunu adında korkunç bir kukla yapılır; inisiyasyon sırasında erkek çocuk canavarın karnına sokulur. Ama günümüzde inisiyatik anlamını yitirmiştir: Babası canavarın yapımını tamamlamaya çalışırken çömez Kaiemunu'nun karnına girer.[74]

Bir Canavarın karnına girme sembolizmine daha sonra tekrar döneceğiz. Çünkü bu inisiyatik motif fazlaca yaygındır ve pek çok kültürel bağlamda sürekli yeniden yorumlanmıştır. Şimdilik kulübe sembolizminin bu ilk örneklerde göründüğünden daha karmaşık olduğunu söylemeliyiz. İnisiyatik kulübe yutucu Canavarın karnı dışında anne karnını da simgeler.[75] Neofitin ölümü embriyo durumuna bir gerileme anlamına gelir. Bu gerileme salt fizyolojik türünden değil, temel olarak kozmolojiktir. Burada annenin hamileliğinin ve gerçek doğu-

---

[72] Jensen, *age.*, s. 83.

[73] Jensen, s. 87 (Kailer), s. 89 (Jabimler). Karesaularda adaylar iki kulübede izole edilirler ve Ruhun karnında oldukları söylenir; bkz. W. Schmidt, "Die geheime Junglingsweihe der Karesau-Insulaner", s. 1032 vd.

[74] F. E. Williams, "The Pairama Ceremony in the Purari Delta Papua" (*Journ. Anthrop. Inst.*, LIII, 1923, s. 361-382), s. 363 vd.; F. Speiser, "Über Initiationen in Australien und Neuguinea", s. 120 vd.; Nevermann, *age.*, s. 51 vd.

[75] Richard Thurnwald, "Primitive, Initiations und Wiedergeburtsriten" (*Eranos-Jahrbuch*, VII, Zürih, 1940), s. 321-398), s. 393.

Levent Şahverdi Arşivi

mun yinelenmesi değil –gece ve karanlıklar ile simgelenen– kozmik öncesi, sanal dünyaya geçici bir gerileme ve ardından "dünyanın yaratılışı" ile eşleştirilebilir bir yeniden doğuş söz konusudur.[76] Kozmolojiyi dönem dönem yineleme ve insan tecrübelerini önemli kozmik anlarla eşleştirme ihtiyacı zaten ilkel ve arkaik düşüncenin özelliklerinden biridir.

Ormanda izole edilmiş inisiyatik kulübenin hatırası, erinlik âyinlerinin uygulanmasına son verildikten çok sonra Avrupa halk masallarında bile korunmuştur. Psikologlar bazı arketipsel imgelerin önemini vurgulamışlardır ve kulübe, orman, karanlık bu imgelerdendir: Bir yeniden doğuşun takip ettiği şiddetli bir ölümün ebedi psiko-dramını ifade ederler. Çalılık hem Cehennemi hem kozmik Geceyi, dolayısıyla ölümü ve gücüllükleri [virtualité] simgeler; kulübe, neofitin ezilip sindirildiği yutucu canavarın karnı, aynı zamanda neofitin yeniden doğduğu besleyici karındır da. İnisiyatik ölümün ve yeniden doğuşun simgeleri tamamlayıcıdırlar.

Daha önce de söylediğimiz gibi bazı halklar ormanda izole edilen çömezleri ölülerin ruhlarıyla bir tutarlar. Çoğu zaman onları hayalet gibi göstermek için beyaz bir tozla ovarlar.[77] Yemeklerini parmaklarıyla yemezler çünkü ölüler parmaklarını kullanamazlar.[78] Birkaç örnek vermek gerekirse: Afrika'nın (İturili Babali siyahileri[79]) ve Yeni Gine'nin[80] bazı bölgelerinde çömezler küçük bir çubukla yemeklerini yerler. Samoa'da sünnet yarası iyileşene kadar bu tür çubuklar kullanmak zorundadırlar.[81] Ölüler arasında geçen bu süre sonuçsuz değildir:

---

[76] İnisiyasyon törenlerinde mevcut kozmolojik sembolizm için bkz. ileri, Bölüm III'e.

[77] Bkz. Webster, *age.*, s. 42, dipn. 2.

[78] Yamyamlar da parmaklarını kullanmazlar (bkz. örneğin Jensen, s. 143), kendilerini hortlak olarak kabul ederler.

[79] Jensen, *age.*, s. 60-61.

[80] Örneğin Mailu adası; bkz. Jensen, s. 92.

[81] Jensen, s. 104. İnisiyasyon sırasında küçük bir çubuğun kullanılması burada bahsettiğimiz kültürlerden çok daha arkaik olanlarda da doğru-

Levent Şahverdi Arşivi

Çömezler gizli bilimle ilgili orada açıklamalar elde edeceklerdir. Çünkü ölüler yaşayanlardan çok daha aydındırlar. Burada ölülerin güçlü bir dinsel değerliliğiyle karşı karşıyayız. Atalar kültü önem kazanırken yüce göksel Varlık figürleri dinsel gündemden [actualité] neredeyse tamamen yok olmuştur. Ritüel ölüm, hem yeni bir doğuş için vazgeçilmez olan inisiyatik sınav olarak hem de çömezlere ataların eşliğinde yaşama imkânı vermesiyle kendiliğinden imtiyazlı durum olarak değer kazanmaya eğilim gösterir. Bu yeni anlayış insanlığın dinsel tarihinde büyük bir rol oynayacaktır. İleri toplumlarda bile ölümler arcanaların [gizemli çalışmalar] sahipleri olarak kabul edilirler ve kehanet ya da şiirsel ilham mezarlarda aranacaktır.

Tecellinin Dereceleri

Ama gördüğümüz gibi erinliğin tüm inisiyatik şekilleri, en basitleri bile, kutsal, gizli bir bilimin tecellisini içerir. Bazı halklar inisiyelere "bilenler" diyorlar.[82] Kabilenin geleneklerine ek olarak çömezler kendi aralarında iletişim kurmalarına olanak verecek yeni bir dil öğrenirler. Özel dil –ya da en azından kadınların ve inisiye olmayanların erişemediği bir kelime dağarcığı– gizli cemiyetlerde gerçek gelişme kaydedecek kültürel bir olgunun göstergesidir. İnisiyeler topluluğunun daha da kapalı bir tarikata yavaş yavaş dönüştüğüne tanık oluruz. Ancak bu olgu en arkaik kültürlerde zaten başlamış durumdadır. Avustralya ile sınırlı kalmak gerekirse bazı kabilelerde erinlik inisiyasyonunun bazen birkaç yıllık aralarla ayrılmış[83] ve –ayrıca–

---

lanmıştır; bu âdet Ateş Toprakları ve California yerlilerinde de mevcuttur; bkz. W. Schmidt, *Ursprung*, VI, s. 132 vd.

[82] Kongo'da inisiyelere nganga yani "bilenler" ve inisiye olmayanlara da vanga yani "aydınlanmamışlar" denir. (Webster, *age.*, s. 175).

[83] Bkz. örneğin Spencer ve Gillen, *The Arunta*, I, s. 178 vd.; A. Lommet, "Notes on the texual behaviour and initiation, Wunambal tribe, North Western Australia" (*Oceania*, XX, 1949-1950, s. 158-164), s. 159; Mountford, *age.*, s. 33-34. Euahlayilerde genç adam Gayandi gizemine

Levent Şahverdi Arşivi

tüm çömezlere katılma izni verilmediği bir dizi ritüelden oluştuğunu fark etmekteyiz. Sübensiziyonun uygulandığı yerlerde bu ameliyat bazen sünnetten birkaç yıl sonra gerçekleştirilir ve yeni bir inisiyatik dereceye işaret eder. Dieirilerde örneğin sübensiziyon beş temel inisiyatik âyinin sonuncusudur ve her inisiyenin erişebileceği bir şey değildir.[84] Karacerilerde âyinler on yıl kadar epey uzun bir süreye yayılabilir. Bu uzun aralıkların nedeni dinsel niteliktendir. Tindale'in söylediği gibi "ritüelin en önemli kısımların birçoğu [inisiyeye] birkaç yıl sonra ancak açıklanır; bu da güvenirliğine ve entelektüel kapasitesine bağlıdır."[85] Başka bir deyişle kabilenin dinsel geleneklerine erişim adayın manevi değerine, kutsalı yaşama kapasitesine ve gizemleri anlama olanaklarına bağlıdır.

Burada gizli cemiyetlerin ortaya çıkışının yanısıra medicine-men, şaman ve her türlü mistik tarikat örgütlerinin açıklamasını elde ederiz. Sonuçta basit ve temel bir düşünce söz konusudur: Kutsal kadınlar da dâhil olmak üzere her insanın erişebileceği bir şeyse, ilk tecellileri kutsalı tüketmez. Dinsel tecrübenin ve bilginin, niteliklerinin ayırım gözetmeksizin herkese sunmadığı daha yüksek dereceleri ve düzlemleri vardır. Dinî tecrübenin ve bilginin derinleştirilmesi özel bir eğilim ya da bir irade ve olağanüstü zekâ gücü gerektirir. Nasıl ki sırf istediğimiz için şaman ya da mistik olamayacağımız gibi manevi nitelikler sergilemezsek bazı inisiyatik derecelere yükselemeyiz. Bazı gizli cemiyetlerde üst dereceler önemli bağışlar karşılığında elde edilir ama ilkel dünya için zenginliğin asıl büyüsel-dinsel türden bir prestij olduğunu unutmamak gerekir.

Bu bölümde gözden geçirdiğimiz birkaç olay grubu bize erinlik âyinlerinin morfolojik karmaşıklığını gösterdi. İnisiyasyon yüce bir Varlık ya da onun Oğlu tarafından değil de

---

inisiye edilir ve beş Boorach'a katıldıktan sonra ona bullroarer açıklanır; bkz. Langloh-Parker, *The Euahlayi Tribe*, s. 81.

[84] Howitt, *age.*, s. 662 vd.

[85] N. B. Tindale, "Initiation among the Pitjandjara Natives", s. 223.

Levent Şahverdi Arşivi

mitik Atalar ya da Yırtıcı Tanrılar tarafından yönetildiği ölçüde daha dramatik hale geldiklerini ve temel temanın –ölüm ve diriliş– çalkantılı ve pek çok kez korkutucu senaryolara yol açtığını gördük. Temel inisiyatik sınavlara –kesici dişin çekilmesi, sünnet– giderek sayıları artan ama gene de hep aynı şeyi hedefleyen –ritüel ölüm tecrübesini sağlamak– işkencelerin eklendiğini de gördük. Bu ögelerden biri önem kazanır: Kanın ve cinselliğin kutsallığının tecellisi. Kan gizemi çoğu zaman yiyecek gizemine bağlıdır. Çok sayıdaki gıda tabusunun çifte görevi vardır: Ekonomik ve aynı zamanda manevi. Aslında erinlik âyinleri aracılığıyla çömezler yiyeceklerin kutsal değerinin bilincine varırlar ve yetişkin koşulunu üstlenirler, yani çömez artık beslenmek için annesine ve başkasının çalışmasına bağlı değildir. İnisiyasyon kutsalın, ölümün, cinselliğin ve geçim mücadelesinin tecellisiyle eşdeğerdedir. Çünkü beşerî varoluşun boyutlarını üstlendikten sonra ancak gerçek bir erkek olunur.

Çözümlediğimiz olaylarda ortaya çıkan şey, çoğu zaman maskelerle temsil edilen Ataların giderek önem kazanan rolüdür. Avustralya'da erinlik inisiyasyonların medicine-menlerin yönetiminde gerçekleştiği gibi Yeni Gine, Afrika, Amerika'da rahipler ya da maskeler tarafından da yönetilebilirler; çoğu zaman törenlerin genelini yönetenler, gizli cemiyet üyeleridirler –dolayısıyla Ataları temsil edenlerdir. Erinlik inisiyasyonları kutsalın uzmanlarının himayesinde gerçekleştirilir, başka bir deyişle belli bir dinsel istidadı olan erkeklerin denetimi altındadırlar. Çömezlerin eğitimi sadece yaşlılar değil aynı zamanda –ve giderek daha çok– rahipler ve gizli cemiyetlerin üyeleri tarafından üstlenilir. Dinin en önemli yönleri –vecd teknikleri, medicine-menlerin sırlar ve "mucizeleri", Atalar ile ilişkiler, vb.– özel bir istidat sayesinde ya da uzun bir öğrenimin sonucunda elde edilmiş daha derin dinsel bir tecrübeye sahip erkekler tarafından çömezlere açıklanır. Bunun sonucunda erinlik inisiyasyonları medicine-menlerin ve maskeler cemiye-

Levent Şahverdi Arşivi

tinin mistik geleneğine giderek daha bağımlı bir tarz arz edeceklerdir, bu da sırrın güçlenmesi ve aynı zamanda inisiyatik derecelerin çoğalması ve Ataların aktardığı öğretinin onların tekelinde bulunduğu üst derecedeki bir inisiye azınlığının manevi, toplumsal, hattâ siyasi baskınlığıyla kendini gösterir.

Bu dinsel perspektiften inisiyasyon, çömezin kabilenin mitik tarihini öğrenmeye başlamasına karşılık gelir; başka bir deyişle aday Düş Zamanında günümüz beşerî durumu ve kabilenin tüm dinsel, toplumsal ve kültürel kurumlarını kuran doğaüstü Varlıkların *gesta*'sını [hareketlerini] öğrenir. Bu geleneksel öğretiyi bilmek, aslında Yeryüzünde bulunduklarında Ataların ve diğer doğaüstü Varlıkların maceralarını bilmektir. Avustralya'da bu maceralar, ilksel dönemdeki (Düş Zamanı) Varlıkların belli sayıda eylemi gerçekleştirdikleri süreyi temsil eden uzun yürüyüşlerden ibarettir. Daha önce gördüğümüz gibi çömezler inisiyasyonları sırasında bu mitik güzergâhları tekrar yürümeleri gerekiyor. Böylece Düş Zamanındaki olayları yeniden yaşarlar. Bu ilksel olaylar Avustralyalılar için bir çeşit kozmogoniyi temsil eder –genellikle tamamlama ya da mükemmelleştirme işi söz konusudur: Mitik Atalar Dünyayı yaratmazlar, şimdiki şeklini vererek onu dönüştürürler; insanı yaratmazlar, onu uygarlaştırırlar. Birçok kez bu ilksel varlıkların dünyevi varoluşları trajik bir ölümle ya da Toprağın altında ya da Gökte ortadan kaybolarak son bulmuştur. Demek ki, bunların varoluşları Güneydoğu Avustralya'nın göksel yüce Varlıklarının mitlerinde yer almayan dramatik bir öge içerir. Böylece çömezlere ve yüce Varlıkların yaratıcı eylemlerinin açığa vurulmasından ziyade epey çalkantılı mitik bir tarihin bilgisi verilir. İnisiyasyon ile aktarılan öğreti giderek daha çok Ataların hareketler tarihinden, yani Düş Zamanında gerçekleşmiş bir dizi dramatik olaydan ibarettir. İnisiye olmak, Tanrıların ne oldukları ve Dünyanın ve insanın nasıl yaratıldığını değil de ilksel Zamanda neler olduğunu öğrenmek demektir. Kutsal ve gizli bilim Tanrılara değil de artık mitik Atalara bağ-

Levent Şahverdi Arşivi

lıdır. Günümüzdeki şekliyle Dünyayı kuran ilksel dramı yaşayan mitik Atalardır – ve dolayısıyla bu bilimi bilenler onlardır ve bunu ancak onlar aktarabilir. Modern terimlerle açıklamak gerekirse, bu kutsal bilimin artık bir ontolojiye değil de mitik bir tarihe bağlı olduğunu söyleyebiliriz.

Levent Şahverdi Arşivi

Bölüm III

ERİNLİK ÂYİNLERİNDEN GİZLİ KÜLTLERE

Genç Kızların İnisiyasyonu

Birkaç inisiyatik temayı daha ayrıntılı şekilde incelemeden ve erinlik âyinleri ile gizli cemiyetlere giriş âyinleri arasındaki sürekliliği göstermeden önce genç kızların inisiyasyonları üzerinde biraz duralım. Genç kızların inisiyasyonları erkek çocukların inisiyasyonlarına göre daha az incelenmiştir ve dolayısıyla pek iyi bilinmiyorlar. Etnologların kız erinlik âyinlerine ve özellikle de bunların gizli yönlerine ulaşmaları daha zordu. Gözlemcilerin çoğu daha çok dıştan tasvirler aktarmışlardır. İnisiyasyonları sırasında genç kızların dinsel eğitimlerine ve özellikle de geçirmeleri gereken gizli âyinlere ilişkin nispeten az belgeye sahibiz. Bu eksiklere rağmen bu inisiyasyonların yapısı ve morfolojisi hakkında kabaca bir fikir edinebiliriz.

İlk önce şunları belirtmek yerinde olacaktır: 1. Kızların erinlik inisiyasyonları, kültürün eski evrelerinde teyit olsalar da erkeklerinkine göre daha az yaygındırlar (Avustralya, Ateş Toprakları vb.);[1] 2. erkek çocukların inisiyasyonlarına göre

[1] Bkz. B. Spencer, *Native Tribes of the Northern Territory of Australia* (Londra, 1914), s. 326 Spencer ve Gillen, *The Arunta*, II, s. 481 W. E.

Levent Şahverdi Arşivi

önemli ölçüde daha az gelişmiştirler; 3. son olarak, kızların inisiyasyonları bireyseldir. Bu son özelliğin önemli sonuçları olmuştur. Bu da elbette kızların inisiyasyonunun ilk âdet görmeyle başlamasından ileri geliyor. Cinsel olgunluğun işareti olan bu fizyolojik belirti bir kopuşu şart koşar: Genç kızın ailevi dünyasından çekip alınması. Derhal izole edilen genç kız, topluluktan ayrılır – bu da bize erkek çocukların anneden alınıp ayrı tutulmasını hatırlatır. Her iki cinsiyette de inisiyasyon bir kopuşla başlar. Ancak şu fark vardır ki kızlarda ayrılma hemen ilk âdeti takip eder, dolayısıyla da bireyseldir –oysa erkek çocuklarda inisiyasyon kolektiftir. Âdet işaretlerinin ortaya çıktıkça gerçekleştirilen ayrılmanın bireysel özelliği inisiyatik âyinlerin oldukça az sayıda olmasını açıklar. Gene de şunu unutmamak gerekir: Ayrılma süresi kültürlere göre değişir: Üç günden (Avustralya ve Hindistan) yirmi aya (Yeni İrlanda), hattâ birkaç yıla (Komboçya) kadar fark edebilir. Bu da demek ki sonunda genç kızlar bir grup oluştururlar ve inisiyasyonları o zaman yaşlı kadın akrabaların (Hindistan) ya da yaşlı kadınların (Afrika) yönetiminde kolektif şekilde kutlanır.[2]

Bu eğitmenler genç kızlara cinselliğin ve doğurganlığın sırlarını aktarır ve kabilenin âdetlerini ve en azından dinsel geleneğin bir kısmını –kadınların erişebildikleri kadarını– onlara öğretirler. Burada genel bir eğitim söz konusudur ama temel kısmı dinsel niteliktedir: Kadın kutsallığının tecellisine bağlıdır. Genç kız ritüel olarak spesifik var olma tarzını üstlenmeye, yani yaratıcı olmaya hazırlanır ve toplumda ve Kozmostaki sorumlulukları ona öğretilir; bu sorumluluklar da ilkellerde her zaman dinsel niteliktedir.

Roth, *Ethnological Studies among the North-West-Central Queensland Aborigines*, s. 184; K. L. Parker, *The Euahlayi Tribes*, s. 56-57 W. L. Warner, *A Black Civilization*, s. 75-76. Bkz. ayrıca W. Schmidt, *Ursprung der Gottesidee*, 111, s. 706-709 (Kulin), 988-990 (Euahlayi).

[2] Örneğin Güney Amerika'nın güney kabilelerinin durumu böyledir; bkz. J. Haekel, *Jugendweihe und Männerfeal*, s. 132 vd.

Levent Şahverdi Arşivi

Daha önce söylediğimiz gibi kadın inisiyatik âyinleri –şu anki bilgilerimiz ışığında– erkek çocuklarınkine göre daha az dramatiktirler. Âyinin önemli ögesi ayrı tutulmaktan oluşur. Suahelilerde olduğu gibi ormanda ya da Kuzey Amerika (Shuswap, Wintun vb.), Brezilya (Coroado), Yeni Hebridler, Marshall adalarındaki kabilelerinin çoğunda, aynı zamanda Weddalarda ve bazı Afrika halklarında olduğu gibi özel bir kulübede gerçekleşir.[3] Erkek çocukların erinlik âyinlerinden bahsederken ormanın ve kulübenin karmaşık sembolizmine atıfta bulunmuştuk: Burada hem öte dünyanın, dolayısıyla ölümün, anne karnında gebeliğin karanlığının simgesi söz konusudur. Karanlık sembolizmi genç kızların törensel ayrı tutulmalarında daha güçlendirilmiştir, çünkü kulübenin karanlık bir köşesinde izole edilir ve birçok halkta genç kızlar güneşi görmemelidirler; bu tabu Ay ile kadın arasındaki mistik dayanışma ile açıklanıyor. Başka yerlerde ise herhangi birisinin onlara dokunması ya da genç kızların hareket etmesi yasaklanır. Güney Amerika toplumlarına özgü olan bir yasa da yerle temas kurmasına izin vermez; neofitler hamaklarda kalır ve uyurlar.[4] Elbette neredeyse her yerde belli sayıda yiyecek yasakları da mevcuttu ve bazı halklarda çömezler özel bir kıyafet giyerler.[5]

Son tören ilk tören –yani ayrı tutulma– kadar önemlidir. Avustralya'nın kuzey kıyısında bulunan bazı kabilelerde âdet gören genç kız çeşitli yiyecek tabularına maruz kaldığı bir kulübede üç gün boyunca ayrı tutulur. Ardından kadınlar gen kızı aşıboyasıyla boyar ve zengin bir şekilde onu süslerler. "Doruk

---

[3] Bkz. Frazer, *Balder the Beauftiful* (Londra, 1913), I, s. 22-100; E. S. Hartland, *Primitive Paternity* (Londra, 1910), I, s. 91-96; W. E. Peuckert, *Geheimkulte* (Heidelberg, 1951), s. 256-257.

[4] Bkz. Frazer, *age.*, s. 56, 59-61-66.

[5] Bkz. H. Plose ve M. Bartels, *Das Weib in der Natur und Völkerkunde* (Leipzig, 1908), s. 454-502; W. Schmidt ve W. Koppers, *Völker und Kulturen*, I (Regensburg, 1924), s. 273-275 (âdetin yayılması).

Levent Şahverdi Arşivi

noktasında" der Berndt "bütün kadınlar şafakta bir dere ya da lagün kenarına onu götürürler."[6] Bu ritüel yıkanmadan sonra çömez "tezahüratlar ve kadınlar eşliğinde ana kampa girer ve artık toplum tarafından kadın olarak onaylanmış olur."[7] Berndt Misyonun Arnhem Land topraklarına yerleşmesinden önce ritüelin daha karmaşık olduğunu ve şarkıların törene eşlik ettiğini belirtir. Modern etnologlar bazen yok olmak üzere olan kurumlarla karşılaşabiliyorlar. Ancak, bizi ilgilendiren durumda temel olan şey korunmuştur, çünkü ayrı tutulmanın sonunda kadınların korteji ve tezahüratları kadın inisiyasyonlarına özgü bir özelliktir. Bazı bölgelerde ayrı tutulma süresi, kolektif bir dansla son bulur – ve bu da Paleolitik dönemin toplayıcı toplumlarına özgü bir âdettir.[8] Bu toplumlarda da inisiye genç kızlar teşhir edilir ve kutlanır[9] ya da kortej halinde armağan almak için evleri gezerler.[10] Örneğin dövme yapılması ya da dişlerin karartılması[11] gibi başka dış işaretler de inisiyasyonun sonuna işaret edebilir ama bazı etnologlara göre bu son âdetler, totemik kültürlerin etkisinden ileri gelen yeniliklerdir.[12]

Demek ki temel âyin, genç kızın tüm topluluğa resmî takdimidir. Gizemin burada gerçekleştirdiği şey, törensel bir ilândır. Genç kızın artık yetişkin olduğu yani kadınlara özgü var olma tarzını üstlenmeye hazır olduğu *gösterilir*. Törensel olarak bir şeyi –işaret, nesne, hayvan, insan– göstermek bir mevcudiyeti ilân etmek, bir hiyerofani [kutsalın tezahürü] mucizesini

---

[6] R. M. Berndt ve C. H. Berndt, *The first Australians* (New York, 1954), s. 54.

[7] R. M. Berndt ve C. H. Berndt, *Sexual behaviour in Western Arnhem Land* (New York, 1951), s. 89-91.

[8] Halkların listesi için bkz. Peuckert, *age.*, s. 258.

[9] Ploss ve Bartels, I, s. 464 vd.

[10] Evel Gasparini, *Nozze, società é abitazione degli antichi slavi* (Venedik, 1954), Ek I ve II, s. 14.

[11] Bkz. M. Eliade, *Mythes, rêves et mystères*, s. 282.

[12] Wilhelm Schmidt, *Das Mutterrecht* (Viyana-Mödling, 1955), s. 131.

Levent Şahverdi Arşivi

alkışlamaktır.[13] Aşırı derecede sade olan bu âyin arkaik bir dinsel davranışı gösterir. Eklemli dilin ortaya çıkmasından önce bile büyük bir olasılıkla bir nesnenin gösterilmesi, onun olağanüstü, biricik, gizemli, kutsal kabul edildiği anlamına geliyordu. İnisiye olan kızların resmî takdimi muhtemelen törenin en eski evresini temsil ediyor. Danslar, daha plastik ve dramatik şekilde aynı ilksel tecrübeyi ifade ederler.

Erkek erinlik âyinlerinden daha çok kadın inisiyasyonlarının kan gizemiyle ilişkili oldukları açıktır. Genç kızların inisiyatik ayrı tutulmaları âdet kanına ilişkin ilkel korku ile açıklanmaya çalışılmıştır. Frazer,[14] bu fizyolojik olgunun ilk ortaya çıktığı genç kızlar gibi kadınların da âdet gördükleri sürece bir kulübede ayrı tutulduklarını vurgulayarak bu yaklaşımı savunmuştur. Ancak Wilhelm Schmidt bu iki âdetin örtüşmediğini gösterdi: Kadınların âdet görmelerinden ötürü ayrı tutulmaları bütün göçebe avcı toplumlarda, hattâ çobanlık eden halklarda yani ekonomisi hayvanlara ve onlardan elde edilen ürünlere (et, süt) dayalı ve âdet kanının şansızlık getirdiğine inanıldığı toplumlarda da doğrulanmış bir âdetken genç kızların inisiyatik ayrı tutulmaları anaerkil toplumlara özgü bir âdettir. W. Schmidt şöyle ekler: Bu anaerkil toplumların bir kısmında en azından genç kızların inisiyasyonu, çömezlerin erinlik yaşına ulaşmanın yani bir aile kuracak duruma gelmenin sevincini herkes önünde sergileyen kutlamalar içerir.[15] Ancak daha önce gördüğümüz gibi bu kutlamalar, W. Schmidt'in yaklaşımında daha yakın döneme ait sosyal-kültürel bir olgu olan anaerkil döngünün yaratılması olarak kabul etmemiz için çok fazla arkaik bir yapıya sahiptir.

Her ne olursa olsun erkeklerin kadın kanından korkmaları, genç kızların erinlik âyinlerini açıklamaz. Âyinlerin doğuşu konusunda bizi bilgilendirmeye muktedir olan temel tecrübe

[13] Bkz. M. Eliade, *Traité d'Histoire des Religions* (Paris, 1949), s. 270.
[14] Frazer, *Balder the Beautiful*, I, s. 76 vd.
[15] W. Schmidt, *Das Mutterrecht*, s. 132.

Levent Şahverdi Arşivi

kadının tecrübesidir ve kan gizemi etrafında somutlaşır. Bazen bu gizem tuhaf açılarla ortaya çıkar. Ergin kızların beyaz bir kulübede bir yıl boyunca ayrı tutuldukları, beyaz kıyafetler giydikleri ve beyaz yiyeceklerle beslendikleri Dayaklar buna bir örnektir. Genç kız ayrı tutulma süresinin sonunda bir bambu çubuğuyla genç bir erkeğin kesilmiş damarından akan kanı emer.[16] Bu âdetin anlamı şöyle gibi görünüyor: O ara dönemde genç kız ne kadın ne erkektir; "beyaz", "kansız"[17] kabul edilir. Burada çömezlerin geçici androjenleşmesi ve aseksüelliği temasını –ki bu temaya daha önce gönderme yapmıştık– saptarız. Gerçekten de inisiyasyon dönemlerinde genç kızların erkekler gibi giyindikleri, erkek çocukların da çömezlikleri boyunca kadınsı giysiler giydikleri örnekler olduğunu biliyoruz.

Kadın İnisiyasyonlarında Dereceler

Bazı halklarda kadın inisiyasyonunun birkaç derecesi vardır. Böylece Yaolarda inisiyasyon, ilk âdet görmeyle başlar, tekrarlanır, ilk hamilelikte derinleşir ve ilk çocuk doğduktan sonra ancak son bulur.[18] Kan gizemi doğumla taçlanmış olur. *Yaşam düzleminde yaratıcı olduğu*na dair tecellisi kadın için erkek tecrübesi terimleriyle tercüme edilemez dinsel bir tecrübedir. Üç dereceye sahip Yao kadın inisiyasyon örneği birbirine bağlı iki

[16] H. Ling-Roth, *The Native of Borneo* (*Journal Royal Anthrop. Inst.*, 23, 1893, s. 41 vd.) H. Baumann, *Das doppelte Geschlecht*, s. 62.

[17] H. Baumann, *age.*, 62-63.

[18] M. Eliade, *Mythes, rêves et mystères*, s. 285, R. P. Heckel ve E. Gasparini'den alıntılanmıştır. İnisiyasyon derecelerini Kuzeybatı Avustralya kabilelerinde de fark etmekteyiz: "Cinsel olgunluğa ulaşan genç kız kadınların gizli törenlerine katılabiliyor. Bir çocuğu olduktan sonra, kadın akrabalarının kutladıkları âyinlere de katılabiliyor. Daha sonra erkekler için *darargu* (kutsal) ve *gunbu* (tabu) olan şarkıları yavaş yavaş öğrenir; yaşlandığında seansları yönetir ve sonraki kadın nesline bilgi aktarma sorumluluğunu üstlenir." (Phyllis M. Habberry, *Aboriginal Woman. Sacred and Profane*, s. 237).

Levent Şahverdi Arşivi

olguyu anlamamıza imkân verir: 1. Erkek tarikat modelinde gizli dinsel cemiyetler şeklinde kadınların örgütlenme eğilimini; 2. bazı kültürlerde doğurma ritüelinin sahip olduğu önem. Gizli cemiyet örgütlerini incelediğimizde kadın cemiyetlerinden bahsedeceğiz; bu vesileyle gizli kadın cemiyetlerinin erkek tarikatlarından bazı morfolojik unsurlar benimsediklerini göreceğiz. Doğurma ritüeline gelince, bir gizemin filizlerini (belki de kalıntılarını) fark ettiğimiz âdetlere yol açmıştır. Böylesi gizemsel senaryoların izleri Avrupa'da bile varlığını sürdürmüştür. Schleswig bölgesinde geçen yüzyılda bir doğum haber alındığında köyün tüm kadınları dans ederek ve çığlık atarak doğumun gerçekleştiği eve doğru giderlerdi. Yolda bir erkekle karşılaşırlarsa adamın şapkasını alıp içini at pisliğiyle doldururlardı; bir yük arabasıyla karşılaştıklarında ise arabayı parçalayıp atı serbest bırakırlardı. Doğumun gerçekleştiği eve vardıklarında kadınlar, çığlıklar, yaheyler atarak köy boyunca çılgın gibi koşar, evlere girer, istedikleri tüm yiyecek ve içecekleri alırlardı. Erkeklerle karşılaştıklarında onları dans etmeye zorlarlardı.[19] Eski zamanlarda bazı gizli ritüellerin doğumun yapıldığı evde gerçekleştiği de olasıdır. 12. yüzyıla ait bir bilgi Danimarka'da böyle ritüellerin yapıldığını teyit eder: Doğum yapan kadının evinde toplanan kadınlar samandan bir manken yapıp şarkı söyleyerek ve çığlık atarak onunla şehvetli hareketlerle dans ederlerdi.[20] Bu örnekler değerlidir: Doğum vesilesiyle kadınların ritüel olarak buluşmalarının gizli cemiyete dönüşme eğiliminde olduğunu gösteriyor.

---

[19] M. Eliade, *age.*, s. 285 vd., Richard Wolfram'dan alıntılandı, Weiberbünde (Zeitschrift für Volkskunde, XLII, 1933) s. 143 vd. Avustralya'nın bazı kabilelerinde doğurma bir "gizem"dir. Phyllis Kabberry erkek çocukların inisiyasyonlarına ilişkin bilgi almaktan çok gizli doğum şarkılarını toplamakta daha çok zorluk çekmiştir; bkz. *Aboriginal Woman*, s. 241 vd.

[20] M. Eliade, *age.*, s. 286.

Levent Şahverdi Arşivi

Kadın erinlik âyinlerine dönecek olursak, inziva döneminde çömez kızların ritüel danslar ve şarkılar, eğirme ve dokuma başta olmak üzere kadınlara özgü bazı meslekler öğrendiklerini ekleyelim. Bu mesleklerin sembolizmi son derece anlamlıdır: Kültürün sonraki aşamalarında Dünyayı açıklayan bir ilke derecesinde ona rastlarız. Ay Zamanı "eğirir" ve insan varoluşlarını "dokuyan" odur.[21] Kaderin Tanrıçaları ip eğiren kadınlardır. Bir yandan Dünyanın (ay mitolojisinden türetilmiş bir görüş) dönemsel olarak yaratıldığı görüşü, Zaman ve kader düşüncesi ile diğer yandan güneş ışığından uzak, gizlice, hattâ saklanarak gerçekleştirilmesi gereken gece işi, kadın işi arasında okült bir dayanışmayı ortaya çıkarır. Bazı kültürlerde inziva son bulduğunda genç kızlar birlikte ip eğirmek için yaşlı bir kadının evinde buluşmaya devam ederler. İp eğirmek tehlikeli bir iştir, bu nedenle ancak özel evlerde ve belli dönemlerde, hattâ belli saatlerde bu iş yapılabilir. Dünyanın birkaç bölgesinde ip eğirmekten vazgeçilmişti ve büyüsel tehlike arz ettiği için tamamen unutulmuştur. Günümüzde benzer inançlar Avrupa'da var olmaya devam ediyor (bkz. Percht, Holda, Frau Hölle vb.). Bazı yerlerde (örneğin Japonya'da) hâlâ sürekli bir gerilimin, hattâ genç kız grupları ile gizli erkek cemiyetleri –*Männerbünde*ler– arasındaki çatışmanın mitolojik hatırası fark edilir. Erkekler ve tanrıları gece vakti ip eğiren kızlara saldırır, emeklerini yok eder ve dokuma aletlerini ve mekiklerini kırarlar.[22]

Kadın inisiyasyonları, ip eğirme ve cinsellik arasında mistik bir dayanışma vardır. Gelişmiş toplumlarda bile genç kızlar evlilik öncesi belli bir özgürlükten yararlanırlar ve ip eğirmek için toplandıkları evlerde erkekler ile tanışırlar. 20. yüzyılın başlarında hâlâ bu âdet Rusya'da var olmaya devam ettiği doğrulanmıştır. Bekaretin yüksek itibarda olduğu aynı kültürlerde genç kızlar ile delikanlıların buluşmalarının hoşgörülmesi,

[21] M. Eliade, *Images et symboles* (Paris, 1952), s. 120 vd. ayrıca bkz. R. Wolfram, *Schwerttanz und Männerbund* (Kassel, 1935), s. 172.

[22] M. Eliade, *Mythes, rêves et mystères*, s. 282 vd.

Levent Şahverdi Arşivi

hattâ aileler tarafından teşvik edilmesi şaşırtıcıdır. Burada ahlâkın bozulması değil büyük bir sır söz konusudur: Kadın kutsallığının tecellisi; aslında hayatın ve doğurganlığın kaynağına varırız. Genç kızların evlilik öncesi özgürlükleri erotik düzeyden değil ritüel niteliktendir; dindışı zevklerin değil, unutulmuş bir gizemin parçalarıdır. Ukrayna'da belli kutsal dönemlerde ve özellikle de düğünlerde kızlar ve kadınlar neredeyse orjiastik davranışlar sergilerler.[23] Davranışın tamamen tersine dönmesi –tevazudan teşhire– ritüel bir amaç güder ve dolayısıyla tüm topluluğu ilgilendirir. Burada söz konusu olan, dinsel düzende dönemsel olarak dindışı varoluşu yöneten normların kaldırılmasının, başka bir deyişle âdetler üzerine ölü ağırlığıyla çöken yasanın askıya alınmasının ve mutlak kendiliğindenliğin yeniden getirilmesinin zorunluluğudur. Bu tür ritüel davranışların 20. yüzyıla kadar uzun zamandır Hıristiyanlaşmış halklarda korunmuş olması, kanaatimizce kadın ruhunun oluşturucu unsuru olan son derece arkaik dinsel bir tecrübeyle karşı karşıya olduğumuzu kanıtlar. Birkaç gizli kadın örgütünü incelediğimizde bu aynı temel tecrübenin dinsel başka ifadelerini görme fırsatımız olacaktır.

Söylediklerimizi özetlemek gerekirse: Genç kızların inisiyasyonu onlar için "doğal" olan ve ilkellerin gözünde içerdiği her şeyle –arınma dönemi, doğurganlık, iyileştirme gücü, büyü gücü vb. – birlikte bir gizem –âdet görmeye başlanması– tarafından yönetilir. Kısacası, burada söz konusu olan, "doğal" bir şekilde gerçekleşen bir dönüşümün bilincine varmak ve bundan sonuç olarak ortaya çıkan bir var olma tarzını, yani yetişkin bir kadın olmanın var olma tarzını üstlenmektir. İnisiyasyon, erkek çocuklarında olduğu gibi bir ilâhi Varlığın, bir kutsal nesnenin (*bullroarer*) ve bir köken mitinin –yani *in illo tempore* zamanda olup bitmiş, kabilenin kutsal tarihinin bütünleyici bir kısmı olan ve bu nedenle doğal olaya değil de "kültüre" ait

[23] *Age.* s. 284 vd.

Levent Şahverdi Arşivi

bir olayın– açığa vurulmasını içermez. Âdet görmeyle ilişkili kadın törenlerinin, erkek erinlik âyinlerinde her zaman olduğu gibi bir köken mitini temel almadığını fark etmek gerekir. Bazı mitlere göre erkeklerin elinde olan günümüz inisiyatik törenler aslında eskiden kadınlara aitlerdi, ama tam anlamıyla kadın "gizemi" olan âdet görmeyle ilgili değildirler. Âdet görmenin kökenine ilişkin nadir mitler inisiyatik mitler kategorisine ait değildirler.

Tüm bunlardan ortaya şu sonuç çıkar ki kadınların tersine erkekler inisiyatik idman dönemlerinde "görünmez" gerçeklerin bilincine varmak ve "apaçık" olmayan –yani dolaysız tecrübeyle edinilmeyen– bir kutsal tarihi öğrenmek zorundadırlar. Bir neofit sünnetin anlamını köken mitini öğrendikten sonra anlar. İnisiyasyon sırasında başına gelen her şey, bazı olayların mitik Zaman'da meydana gelmiş olmasından kaynaklanır ve bu olaylar insanlık durumunu kökten değiştirmiştir. İnisiyasyon, erkek çocukları için artık "dolaysız" olmayan bir dünyaya –ruhun ve kültürün dünyası– giriştir. Genç kızlar için ise bunun tersine inisiyasyon görünürde "doğal" olan bir olgunun – cinsel olgunluklarının görünür işareti– gizli anlamıyla ilgilidir.

Kunapipi

Şimdi Arnhem Land ve Batı ve İç Northern Territory'de hâlâ yaşayan Avustralyalı bir gizli kültün –Kunapipi– üzerinde duralım. Araştırmamız açısından bunun iki bakımdan önemi vardır: Bir yandan en önemli törenler salt erkeklere yönelik olanlar olsa da Kunapipi'nin ideolojisinde kadınsı dinsel sembolizm ve özellikle de evrensel doğurganlığın kaynağı olan Büyük Anne figürü baskındır; diğer yandan burada söz konusu olan yapısını bildiğimiz –çünkü en önemli an ritüel bir yutmayı içerir– ama yeni unsurlar da sergileyen inisiyatik bir senaryodur. Başka bir deyişle, Kunapipi inisiyatik temaların sürekliliği ile ilgili karşılaştırmalı araştırmamız için mükemmel

Levent Şahverdi Arşivi

bir başlangıç noktası oluşturur. Kunapipi kültüne ancak erinlik törenlerine katılmış olan genç erkekler inisiye olabilir. Bu da demek ki, burada bir yaş sınıfından diğerine geçiş âyini değil daha üst derecede bir inisiyasyon söz konusudur; bu da ilkel insanın dinsel tecrübesini ve bilgilerini derinleştirmeyi arzuladığını bir kez daha doğrular.

Kunapipi ritüelin iki amacı vardır: 1. Genç erkeklerin inisiyasyonu; 2. Kozmik Yaşamı ve evrensel doğurganlığı sağlayan enerjilerin yenilenmesi. Bu yenilenme köken mitinin yeniden gerçekleşmesiyle elde edilir. Doğaüstü Varlıkların sahip oldukları kutsal güç Düş Zamanında bu Varlıklar tarafından gerçekleştirilmiş eylemlerin tekrarlanmasıyla serbest bırakılır.[24] Demek ki artık epey alışık olduğumuz bir dinsel görüş ile yüz yüzeyiz: Bir köken mitinin inisiyatik bir ritüeli kurması; bu ritüeli kutlayarak ilksel Zamanı yeniden gerçekleştirmiş oluyoruz Düş Dönemi ile çağdaş olmuş oluyoruz.[25] Çömezler bu gizemi öğrenirler ve bu vesileyle tüm topluluk ve onları çevreleyen kozmik ortam Düş Zamanı'nın ortamına dalar. Kozmos ve Toplum yenilenmiş olur. Dolayısıyla genç bir erkek grubunun inisiyasyonu kendi dinsel durumlarını ilgilendirdiği gibi topluluğunkini de ilgilendirdiği apaçıktır. Burada daha üstün dinlerde gelişecek bir görüşün, yani bir elitin manevi mükemmelliğinin toplumun geri kalanı üzerinde kurtarıcı bir etkisi olduğu şeklindeki görüşün tohumunu bulmaktayız.

Şimdi ise tam anlamıyla kültün kendisini ele alalım. Bu kült, burada sadece ana ögelerinden bahsedeceğimiz epey karmaşık bir mite dayanır. Düş Zamanında ablanın yeni doğum yapmış olduğu iki Wauwalak kız kardeş Kuzey'e doğru yola çıkar. Bu iki Kız Kardeş aslında Annedirler. Kültün adı Kunapipi'nin anlamı "Anne" ya da "Yaşlı Kadın"dır. İki Kız Kardeş uzun bir yolculuktan sonra bir kuyunun yanında durur, kendi-

[24] R. M. Berndt, *Kunapipi* (Melbourne, 1951), s. 34.

[25] Törenin mitik kurucuları –Wauwalak Kız Kardeşler– "hiç olmadığı kadar günümüzde manevi olarak hâlâ canlıdırlar" (Berndt, *age.*, s. 33).

Levent Şahverdi Arşivi

lerine bir kulübe inşa eder, ateş yakıp birkaç hayvanı pişirmeye çalışırlar. Ancak pişirmeye çalıştıkları hayvanlar ateşten kaçıp kendilerini kuyuya atıyorlardı. Çünkü diye açıklar günümüz aborijinleri [Avustralya yerlileri] hayvanlar, yakın zamanda doğum yaptığı için temiz olmayan Kız Kardeşlerden birinin Büyük Yılan Julunggul'un bulunduğu kuyuya yaklaşmaması gerektiğini biliyorlardı. Gerçekten de kanın kokusunu alan Julunggul yeraltı sığınağından çıkar, tehditkâr şekilde dikilir – bu da bulutların oluşmasına ve yıldırımların çakmasına neden olur– ve kulübeye yaklaşır. Büyük kız kardeş dans ederek onu uzaklaştırmaya çalışır ve bu danslar Kunapipi töreni sırasında yeniden gerçekleştirilir. Sonunda Yılan iki Kız Kardeşin ve çocuğun bulunduğu kulübeyi salyasıyla sarar ve başı Göğe doğru dimdik dikilerek kulübeyi yutar. Kısa süre sonra iki Kız Kardeşi ve çocuğu kusar. Beyaz karıncaların ısırdığı Kız Kardeşler ve çocuk hayata döner ama Julunggul onları tekrar ve bu sefer kesin olarak yutar.

Bu mit Kunapipi dışında iki başka ritüelin kurulmasına da yaramıştır, bunlardan biri *djunggawon* inisiyatik erinlik âyinini oluşturur. Tüm bu ritüellerin kökeni aborijinler tarafından şu şekilde açıklanır: Bir piton –Lu'ningu– Julunggul'un iki Kız Kardeşi yutup çıkardığını görünce onu taklit etmek istemiştir. Genç erkekleri yutarak ülkede dolaşmaya başlamış ama onları ölü olarak çıkarıyormuş, hattâ bazen iskelet halindeymişler. Öfkelenen erkekler onu öldürmüşler ve ardından onu temsil eden bir anıt yükseltmişler; bu da *jelmalandji* adındaki iki direktir. Yılanın ıslığını taklit etmek için *bullroarer*leri şekillendirmişler.[26] Sonunda tören reisi "Kendimizi bu iki kadına ben-

[26] Burada iyi bilinen bir mitik tema söz konusudur: 1. Doğaüstü bir Varlık (onları inisiye etmek için) erkekleri öldürür; 2. Bu inisiyatik ölümün anlamını kavrayamayan erkekler Varlığı öldürerek intikam alır; 3. Ancak bu ilksel dramla ilişkili gizli törenler kurarlar; 4. Doğaüstü Varlığın bedenini ya da sesini temsil ettiği varsayılan kutsal bir resim ya da eşyayla törenlerde varlığı sağlanır.

Levent Şahverdi Arşivi

zetiyoruz" diyerek kolunu kesmiştir.[27]

Kunapipi ritüelde, diye yazar Berndt, genç neofitler "kutsal araziye gitmek için ana kamptan ayrılarak Düş Dönemi'nde genç erkekleri yuttuğu gibi Lu'ningu tarafından yutulmuş kabul edilirler; eski zamanlarda, iki hafta ilâ iki ay arasında değişen ve Yılanın karnında kalmalarını simgeleyen bir süre kadınlardan uzak durmaları gerekiyordu."[28] Ancak iki Yılan –Julungglu ve Lu'ningu– birbirine karışmıştır, çünkü ana kampa giderken erkekler kadınlara "Tüm genç erkekler bugün gittiler; Julunggul onları yuttu" diye ilân ederler.[29] Ritüel yutma sembolizmi aslında daha karmaşıktır. Bir yandan iki Kız Kardeş ile özdeşleştirilen neofitler Yılan tarafından yutulmaları gerekir; diğer yandan da kutsal araziye girerek sembolik olarak Anne rahmine dönerler. Gerçekten de neofitler aşıboyası ve kollarındaki damarları açarak elde ettikleri ve iki Wauwalak Kız Kardeşin kanını temsil eden kanla boyanırlar. "Yani ritüelin sonlarında İki Kız Kardeş olurlar ve Julunggul tarafından yutulurlar; ritüelin sonunda kadınlar gibi yeniden canlanırlar," diye yazar Berndt.[30] Diğer yandan üçgen olan dans alanı aborijinlere göre Anne rahmini simgeler. "Neofitler kutsal araziye gitmek için kamptan ayrıldıklarında, giderek daha kutsal olurlar ve Annenin içine girerler; başlangıçta olduğu gibi rahmine, dairesel alana girerler. Ritüel tamamlandığında, Anne "çıkmalarına izin verir"; dairesel alandan çıkarlar ve tekrar sıradan hayata geçerler."[31]

---

[27] Berndt, *age.*, s. 36.

[28] Berndt, *age.*, s. 37.

[29] *Age.*, s. 41.

[30] *Age.*, s. 38. Ablaya plasenta kanı sürülmüştü; kardeşe gelince Yılan önünde yaptığı dans yüzünden âdet kanı akmaya başlamıştı (*age.*, s. 23).

[31] Berndt, *age.*, s. 14. İki Kız Kardeşin sığındıkları kulübe de –ki bu mite bağlı olan *djunggawon* ve *njurîmack* şeklindeki iki başka ritüelde rol oynar– Annenin rahmini temsil eder.

Levent Şahverdi Arşivi

Regressus ad uterum'un [rahme geri dönüş] sembolizmi ritüel sırasında tekrar işlenir. Belli bir anda neofitler ağaç kabuğuyla kaplıdırlar "ve uyumaları söylenir". Burada "Kız Kardeşler gibi kulübede üstleri kapalı"[32] kalırlar, der aborijinler. Son olarak, kadınların değiş tokuş edildiği ve neofitler katılmadığı için bizim konumuzu ilgilendirmeyen orjiastik bir ritüelden sonra son tören gerçekleştirilir: Kutsal arazi ile ana kamp arasında iri bir sırıkla birbirine bağlı ucu çatallı iki direk dikilir. Sırığın üzeri dallarla kaplanır ve neofitler dışarıdan hiç görülmeyecek şekilde dalların altına girerler; burada sırığa asılmış –"sırığa asılmış gibi"– ve ayakları yerde dururlar. Gerçekten de rahimdedirler ve manevi olarak yeniden doğmuş ("ruhları yepyeni oradan çıkarlar"[33]) olarak oradan çıkacaklardır. İki adam ucu çatallı iki direğe tırmanır ve oradan yeni doğmuş bebekler gibi bağırırlar, çünkü "Wauwalak çocukları"dırlar. Sonunda hep birlikte aşıboyası ve kollarından akan kanla boyanmış halde ana kampa dönerler.

Kunapipi ritüelinin üzerinde durduk çünkü R. M. Berndt'in çalışmaları sayesinde bir sürü değerli ayrıntı ve aynı zamanda aborijinlerin bunlara atfettikleri anlamları da biliyoruz. Şunu da eklemek gerekir ki Kunapipi ritüeli Avustralya kültürünün arkaik bir durumunu temsil etmez; büyük olasılıkla yakın döneme ait Melanezya katkılarından etkilenmiştir.[34] Kadınların ilk zamanlar kültün tüm sırlarına ve tüm kutsal eşyalara sahip olduklarına ve erkeklerin daha sonra bunları onlardan çaldıklarına dair hikâye[35] anaerkil bir ideolojiye işaret eder. Elbette

---

[32] R. Berndt, *age.*, s. 45.

[33] *Age.*, s. 53.

[34] A. P. Elkin, Berndt'in kitabının önsözü, s. XXII; Wilhelm Schmidt, "Mythologie und Religion in Nord Australien" (*Anthropos*, 48, 1953, s. 898-924).

[35] "O zamanlar hiçbir şeyimiz yoktu; ne kutsal eşyalarımız ne kutsal törenlerimiz, hepsi kadınlardaydı" (Berndt, *age.*, s. 8; bkz. *age.*, s. 55, 58, 59). Gördüğümüz gibi benzer hikâyeler Selknamlarda ve Amazon hav-

Levent Şahverdi Arşivi

ritüelin birçok unsuru Pan-Avustralyalıdır: Örneğin ateş atma âyini, *bullroarer* ve bunun kökensel miti, kadınların ve neofitlerin üstlerinin dallarla örtülmesi, vb. Kunapipi'ye özel olan nokta, gördüğümüz gibi *regressus ad uterum*'un inisiyatik temasıdır. Birkaç kez buna rastladık: Neofitler kutsal araziye girdiklerinde, sırığa asılı dalların altında beklediklerinde, son olarak İki Kız Kardeşin kulübesinde oldukları varsayıldığında. Aynı zamanda Yılanın ritüel olarak yutmasını da bir *regressus ad uterum* olarak yorumlamalıyız: Bir yandan bunun birçok kez dişi olarak tasvir edildiği için;[36] diğer yandan bir canavarın karnına girmenin embriyo durumuna gerileme sembolizmini içerdiği için.

İlksel Anne'nin karnına dönüşün yinelenmesine bu kadar vurgu yapılması şaşırtıcıdır. Cinsel pantomimler ve özellikle de kadınların ritüel alışverişi –Kunapipi kültünde önemli bir rol oynayan orjiastik tören– üreme ve doğum gizeminin kutsal havasını daha da belirginleştirir. Gerçekten de bu törenden ortaya çıkan genel izlenim dirilişin takip ettiği ritüel bir ölümden ziyade Büyük Anne tarafından gebeliği ve doğurulması yoluyla inisiyenin bütüncül yenilenmesidir. Elbette Ölüm sembolizminin hiç bulunmadığı anlamına gelmez: Çünkü Yılan tarafından yutulmak ve hattâ anne Karnına dönmek dindışı durumda ölümü şart koşar. *Regressus ad uterum* sembolizmi her zaman iki yönlüdür. Bununla birlikte, Kunapipi kültünde egemen olan üremeye ve gebeliğe özgü noktalardır. Dolayısıyla burada sembolik ölüm ve diriliş düşüncesinin etrafında değil de yeni bir doğuş düşüncesi etrafında kurulmuş ve düzenlenmiş inisiyatik bir temanın kusursuz örneğine sahibiz.

---

zasındaki bazı kabilelerde de mevcuttur; bkz. böl. II, dipn. 50 ve A. Métraux, "A Myth of the Chamacoco Indians", özellikle s. 117-118.

[36] Bkz. örneğin Berndt, *age.*, s. 24 vd.

Levent Şahverdi Arşivi

"Regressus ad uterum"un İnisiyatik Sembolizmi

Bu tema çok sayıda inisiyatik âyin ve mitte bulunuyor. Gebelik ve doğurma bir dizi emsal kurulabilir imgeyle ifade edilir: Büyük Anne'nin (= Toprak Ana) karnına ya da bir deniz canavarının, yırtıcı bir hayvanın ya da evcil bir hayvanın bedenine girme. İnisiyatik kulübe elbette aynı imge familyasına aittir; henüz karşılaşmadığımız bir imge eklememiz gerekiyor: Çanak imgesi. Bu mite bağlı tüm âyinleri ve mitleri düzgün şekilde incelemek için sahip olduğumuzdan daha fazla yere ihtiyacımız var. Sadece birkaç yönüyle sınırlı kalmaya çalışalım. Sunumu sadeleştirmek için belgeleri iki grup halinde düzenlemekle başlayacağız: Birincisinde belli bir tehlike (ki her dinî eyleme kaçınılmaz olarak bağlıdır) arz etse de *regressus ad uterum* gizemli ama kısmen az tehlikeli bir işlem gibidir; bunun tersine ikinci belge grubunda *regressus* canavarın ağzında parçalanma (ya da Toprak Ana'nın *vagina dentata*sında [dişli vajina] çiğnenme) ve karnında sindirilme riskini taşır. Olayların daha karmaşık, daha nüanslı olduğunu söylemeye gerek yoktur. Gene de *regressus ad uterum* ile iki inisiyasyon tarzından bahsedebiliriz: "Kolay" tür ve "dramatik" tür. Birincisinde vurgu inisiyatik doğurma gizemine yapılmıştır. Dramatik türdekinde yeni doğuş temasına, inisiyatik bir sınama olduğu için ölüm tehlikesini içermemesi olanaksız olacağı düşüncesi eşlik eder ve bazen de baskın çıkar. Birazdan göreceğimiz gibi Brahmanik inisiyasyonlar, neofitin ölmesini ya da ciddi bir ölüm tehlikesi içermeden neofitin yeni bir doğuşunun takip ettiği yeni bir gebeliği gerçekleştiren âyinler kategorisinde yer alır. (Bir kez daha tekrarlayalım, dindışı koşuluna ölme sembolizmi her zaman mevcuttur ama daha önce gördüğümüz gibi her otantik dinsel tecrübenin özelliklerinden biridir.) İnisiyatik *regressus*'un ikinci türüne gelince önemli sayıda şekil ve çeşit içerir ve gelişmiş toplumların dinlerinde, mistiklerinde ve metafiziklerinde bile giderek daha nüanslı anlamlarla yüklü

Levent Şahverdi Arşivi

yatay gelişmelere ve serpilmelere yol açmıştır. Gerçekten de tehlikeli *ad uterum* geri dönüşün inisiyatik temasını bulmaktayız: 1. Deniz canavarı tarafından bir kahramanın yutulmasını ve onu yutanın karnını zorladıktan sonra muzaffer çıkışını öne çıkaran mitlerde; 2. Transları sırasında dev bir balığın ya da balinanın karnına girmekle ün yapmış şamanların mucizevi anlatılarında ve mitlerde; 3. Bir *vagina dentata*'dan inisiyatik geçişi ya da kahramanı öte dünyaya götüren Toprak Ananın ağzı ya da rahmi ile özdeşleştirilen bir mağaranın veya bir yarığın içine yapılan tehlikeli inişi anlatan pek çok mitte; 4. Son olarak aynı tema sürekli hareket halinde iki değirmen taşı arasından, sürekli birbirine değen iki kaya arasından ya da bir ip kadar ince bir bıçak ağzı kadar keskin bir köprü üzerinden vb. "paradoksal geçiş" ile ilgili mit ve sembol grubunda tanınabilir; "paradoksal bir geçiş"tir çünkü günlük tecrübe düzleminde gerçekleştirilmesi imkânsızdır, ama az önce sıraladığımız imgeler –sonraki mistik ve metafiziklerde– aşkın bir duruma erişimi ifade etmeye yarayacaktır. Bu tehlikeli *ad uterum* gerileme şekillerinin tümünü karakterize eden şey, kahramanın bunu canlı ve yetişkin –yani ölüp embriyo haline dönmediği– durumunda gerçekleştirmesidir. Bu girişimin hedefi bazen olağanüstüdür: Mesele sadece ölümsüzlüğü elde etmektir. Polinezyalı kahraman Maui mitinde de göreceğimiz gibi Büyük Anne'nin bedeninden sağ çıkmayı başaramadığı için insanlık ölümsüzlüğü elde edememiştir. Bir sonraki bölümün bir kısmını bu mit ve inisiyatik âyin grubuna ayıracağız. Burada yüzeysel olarak çizdiğimiz bu eskizi orada tamamlamaya ve ona biraz nüans katmaya çalışacağız.

Hintli İnisiyasyonlarda Yeni Doğuş Sembolizmi

Şimdilik embriyo durumuna doğru inisiyatik *regressus*'un zararsız türüyle ilgili birkaç örnek verelim. Brahmanik inisiyasyonlar ile başlayalım. Bunun genel bir sunumunu yapmayıp

Levent Şahverdi Arşivi

gebelik ve yeni doğuş temasını anlatmakla sınırlı kalacağız. *Upanayan* töreni –yani erkek çocuğun öğretmeniyle tanışması– eski Hindistan'da ilkel erinlik inisiyasyonlarına benzerdir. Gerçekten de ilkellerdeki çömezlerin davranışında bazı şeyler eski Hindistan'da var olmaya devam etmiştir: Brahmacârin öğretmenin evinde yaşar, siyah antilop derisi giyer, sadece dilenerek elde ettiği yiyecekleri yer ve mutlak bir iffet yemini ile bağlıdır. (Zaten öğretmenin yanında geçen bu eğitim dönemi *–brahmacarya–* zamanla cinsel olarak kendini tutma anlamını kazanmıştır). Rig Veda'da yer almayan *upanayan* ilk kez Atharva Veda'da (XI, 5, 3) geçer ve gebelik ve yeniden-doğuş motifi açıkça burada ifade edilmişti: Burada öğretmenin çocuğu embriyoya dönüştürüp üç gün karnında tuttuğu söylenir. *Çatapatha Brâhmana* (XI, 5, 4, 12-13) şu ayrıntıları verir: Öğretmen çocuğun omzuna elini koyduğu anda gebe kalır ve üçüncü günü çocuk brahman durumunda yeniden doğar. Atharva Veda (XIX, 17) *upanayanı* gerçekleştireni "iki kez doğan" (*dvi-ja*) olarak nitelendirir ve Hindistan'da olağanüstü bir başarı kaydedecek terim ilk kez burada ortaya çıkar.

İkinci doğuş elbette manevi düzendedir ve sonraki metinler bu önemli noktaya vurgu yapar. Manu Yasaları'na (II, 144) göre çömeze Veda'nın sözünü (yani *brahmanı*) ileten kişi ana baba olarak kabul edilmelidir; dölleyen ile *brahman* veren arasında gerçek baba *brahman* verendir (II, 46); gerçek doğum yani ölümsüzlüğe doğuş Sâvitrî formülüyle verilmiştir (II, 148).[37] Bu görüş Pan-Hintlidir ve Buddhizm bunu benimsemiştir: Soyadını terk ederek çömez "Buddha'nın oğlu" (*sakyaputto*) olur çünkü "azizler arasında doğmuş"tur (*ariya*). Kasapa'nın kendisinden bahsederken söylediği gibi: "Mübarek'in ağzın-

[37] Herman Lommel için bkz. Carl Hentze, *Tod, Auferstehung, Weltordnung* (Zürih, 1955), s. 128. Günümüzde gerçekleştiği şekliyle tören için bkz. Mrs. Sinclair Stevenson, *The Rites of the twiceborn* (Oxford, 1920), s. 27 vd.

Levent Şahverdi Arşivi

dan doğmuş, *dhamma*'dan doğmuş, *dhamma* ile şekillenmiş olan Mübarek'in doğal oğlu" vb. (*Samyutta Nikâya*, II, 221).

Buddhist imgeler manevi olan ikinci doğuşun civcivlerinkine benzer şekilde, yani "yumurtanın kabuğunu kırarak" gerçekleştiğinin hatırasını korur.[38]

İnisiyatik yumurta ve civciv sembolizmi eskidir; muhtemelen *dvi-ja* imgesinin kökeninde bulunan şey kuşların "çift doğuşu"dur. Her ne olursa olsun, kültürlerin arkaik seviyesinde de doğrulanan arketipsel imgelerle karşı karşıyayız. Bantu Kovirondolarda inisiyeler için şöyle denir: "Şimdi beyaz civciv yumurtadan çıkıyor, fırından yeni çıkmış çanaklar gibiyiz."[39] Aynı imgenin hem embriyolojik hem inisiyatik iki motifi biraraya toplaması ilginçtir: Yumurta ve çanak; Hindistan'da da bunlarla karşılaşma fırsatımız olacak.

Upanâyama ile elde edilen bu yeni doğuşun dışında Brahmanizm soma kurbanı için hazırlanan kişiye şart koşulan ve tam anlamıyla fetüs evresine geri dönmekten ibaret olan *dîksâ* inisiyatik ritüele sahiptir.[40] Rigveda *dîksâ*'dan habersiz görünüyor ama Atharvaveda'da yer aldığı doğrulanmıştır. Atharvaveda'da (XI, 5, 6) *brahmacârin* yani inisiyatik erinlik âyinini gerçekleştirmekte olan neofit *dîksita* diye nitelendirilir, *dîksâ* yapan kişidir. H. Lommel[41] haklı olarak bu geçişin önemini vurgulamıştır: Çömez soma kurbanını gerçekleştirmeye layık olabilmek için yeniden doğmakta olan kişiye benzerdir. Ger-

[38] Buddhist felsefede bu motifin çözümlemesi için bkz. M. Eliade, *Images et symboles*, s. 100 vd.

[39] Richard Thurnwald, "Primitive Initiations- und Wiedergeburtsriten" s. 390, Wagner'i alıntılamıştır; Gunther Wagner, "Reifeweihen bei den Bantustammen Kavirondos und ihre heutige Bedeutung" (*Archiv für Anthropologie*, N. F. XXV, 1939, s. 85-100).

[40] *Dîksâ* için Lévi tarafından bir araya getirilen metinlere bkz. Sylvain Lévi, *La Doctrine du sacrifice dans les Brâhmanas* (Paris, 1898), s. 103 vd. Ayrıca bkz. M. Eliade, *Le Yoga. Immortalité et Liberté* (Paris, 1954), s. 118, 374; H. Lommel için bkz. C. Hentze, *age.*, s. 115 vd.

[41] Carl Hentze, *age.*, s. 127.

Levent Şahverdi Arşivi

çekten de kurban, kurbanı edenin önceden kutsanmasını şart koşar; bu kutsanmayı da bir *regressus ad uterum*'a maruz kalarak elde eder. Bu konuda metinler son derece açıktır. *Aitareya Brâhmana*'ya (I, 3) göre "Rahipler *dîksâ*yı verdikleri kişiyi embriyoya dönüştürürler. Ona su serperler; su erkek tohumudur [...]. Özel hangara onu alırlar: Özel hangar, *dîksâ* yapanın rahmidir; böylece ona uygun olan rahime onu sokarlar. Onu bir kıyafetle örterler; giysi, amniostur* [...]. Elleri yumruk halindedir; gerçekten de anne karnında olduğu sürece embriyonun elleri yumruk halindedir, çocuk doğduğunda elleri yumruk halindedir [...]. Suya girmek için siyah antilop derisini çıkarır; bu yüzden embriyolar koryondan** çıkmış vaziyette dünyaya gelirler. Girmek için giysisini korur ve bu yüzden çocuk üzerinde amnios ile doğar."

Paralel metinler bolca imgeyle âyinin embriyolojik ve obstetrik*** özelliğini vurgular. "*Dîksita* bir embriyodur, giysisi koryondur" vb. der *Taittirîya Samhitâ* (I, 3, 2). Ayrıca *Taittirîya Samhitâ* (VI, 2, 5, 5) da kulübe imgesiyle tamamlanan, rahimle özleştirilen –son derece yaygın ve oldukça eski imge– *dîksita* = embriyo imgesini kullanır: *Dîksita* kulübeden çıktığında, rahimden çıkan embriyo gibidir. *Maitrâyanî-Samhitâ* (III, 6, 1) inisiyenin bu dünyadan çıkıp "Tanrıların dünyasında doğar" diye belirtir. Kulübe *dîksita*nın rahmidir, antilop derisi de plasentadır. Bu *regressus ad uterum*'un nedeni birkaç kez vurgulanmıştır. "İnsan aslında doğmuş değildir. Kurban ile doğar." (*age.*, III, 6, 7) ama insanın gerçek doğuşunun manevi düzeyden olduğu vurgulanır. "*Dîksita* tohumdur" diye ekler *Maitrâyanî-*

---

* Amnios, amnyon, Embriyonun etrafında bulunup onu korumaya yarayan zar. (ç.n.)

** Embriyo veya fetüs'ün içinde bulunduğu keseyi (amnion kesesi) dıştan saran, amnyon zarı üzerindeki zar. (ç.n.)

*** Obstetrik, doğum ve doğum sonrası dönemde tüm kadın üreme yollarıyla ve doğan çocukların bakımı ile ilgilenen tıbbi uzmanlık alanıdır. (ç.n.)

Levent Şahverdi Arşivi

Samhitâ (III, 6, 1): Yani Tanrılar arasından yeniden doğmayı sağlayacak manevi hale ulaşmak içir dîksita sembolik olarak *ab origine* olduğu şeye tekrar dönmelidir. Hem embriyo hem ilksel durumuna yeniden kavuşmak için biyolojik varoluşunu, beşerî varoluşunun geçmiş süresini ortadan kaldırmalıdır: "Geriye döner", tohum haline yani salt sanallık [vitualité] haline. Geçmiş olan tarihsel süreyi ortadan kaldırmaya ve hiç bozulmamış tüm olasılıklarıyla yeni bir varoluşu yeniden başlatmaya yönelik bu "geri dönüş" teması öyle insanlığın takıntısı olmuştur ki, bu temaya pek çok bağlamda ve gelişmiş soteryolojilerde [kurtuluş bilimi] ve mistiklerde de rastlarız.[42] Tüm bu inisiyatik *regressus ad uterum* âyinlerin doğal olarak mitik bir modeli vardır: Söz (*Vâc*) ile Kurban (*yajña*) arasındaki birleşmenin sonucunda korkunç bir canavarın doğmasını engellemek için İndra embriyoya dönüşmüş ve Vac'ın rahmine girmiştir.[43]

Bu noktaya dikkati çekmek yerinde olacaktır: *Dîksâ* ile temsil edilen *regressus ad uterum* yenilenebilirdir: Soma kurban edildiği her seferinde bunu tekrarlamış oluruz. Kurban eden kişi, inisiyasyonu (*upanâyama*) sayesinde zaten "iki kez doğmuş" olduğuna göre *dîksâ* da kutsala katılmasına imkân vermek için kurban edenin yenilenmesini hedefler. *Regressus ad uterum* ister istemez geçmiş Zamanın kaldırılmasını şart koşar. Metinler bunu açıkça ifade etmezler ama *ad originem* dönüş ancak "saf" –yani henüz Zamanın etkilerine maruz kalmamış– bir varoluşu yeniden başlatma arzusuyla açıklanabilir. Aynı ritüel başka durumlar için de geçerlidir: Örneğin yeminini bozan çömez, siyah bir antilop derisine sarılmış vaziyette ateşin başında sabahlaması gerekir ve şafakta sürünerek bu derinin içinden çıkmalıdır (*Baudhâyana Dh.*, III, 4, 4). Bir deriye sarılı olmak

[42] Bkz. M. Eliade, "Kosmogonische Mythen und magische Heilungen" (*Paideuma*, VI, 1956, s. 194-204).

[43] Bkz. *Çatapatha Brâhmana*, III, 2, I, 18 vd. *Maîtrâyant Samhitâ*'ta (III, 6, 8) Yajña ile Dakshinâ'nın birleşmesi söz konusudur. Ayrıca H. Lommel için bkz. C. Hentze, s. 114 vd.

Levent Şahverdi Arşivi

gebelik anlamına gelir ve sürünerek çıkmak da yeni doğuşu simgeler. Âyin ve anlamı başka kültür seviyelerinde de vardır. Bazı Bantu halklarında sünnet olmadan önce erkek çocuk "yeniden doğmak" adıyla bilinen bir törene tâbi olur. Baba bir koç kurban eder ve üç gün sonra çocuğu hayvanın mide zarı ve derisiyle sarar. Ama bunlarla sarılmadan önce çocuk annesinin yanına yatağa çıkması ve yeni doğan bebek gibi bağırması gerekiyor. Üç gün boyunca koçun derisinin içinde durur. Şunu da ekleyelim ki ölüler koç derilerine sarılarak ve embriyo şekli verilerek gömülürler.[44]

Hindistan'a dönecek olursak ya üstün bir varlık tarzına ulaşmak (örneğin brahman olmak) ya da ciddi bir kirlenmeden arınmak (örneğin yurtdışı gezisinin sonucunda bulaşan bir kirlenme) için gene yeni bir doğum elde etmeye yönelik *regressus ad uterum* içeren başka bir âyinden bahsetmemiz gerekiyor. Bu da ilk kez *Atharva Veda parishista*'da (XIII) tasvir edilmiş olup 19. yüzyılda bile hâlâ kutlandığı için olağanüstü bir canlılığa sahip olmuş ve tam anlamıyla "altın embriyo" anlamına gelen *hiranyagarbha* âyinidir.[45] Tören şöyledir: Yeni seçilmiş üye [récipiendaire] inek şeklinde altından bir vazoya sokulur, buradan çıkınca yeni doğmuş bebek olarak kabul edilir ve doğum âyinlerine tâbi tutulur. Ancak böyle bir vazo çok pahalı olacağı için, genelde rahmin (*yoni*) altından bir taklidi kullanılır. Yeni seçilmiş üye [récipiendaire] "altın embriyo" –*hiranyagarbha*– ile

---

[44] M. Canney, "The Skin of Rebirth" (*Man*, Temmuz 1939, n° 91), s. 104-105; W. S. Routledge ve K. Routledge, *With a pre-historic People* (Londra, 1910), s. 151-153. Ayrıca bkz. M. Eliade, *Mythes, rêves et mystères*, s. 266 vd.

[45] Bkz. Th. Zachariae, "Scheingeburt" (*Zeitschrift d. Vereins für Volkskunde*, XX, 1910, s. 141 vd., ayrıca bu makalenin derlendiği kitap: *Kleine Schriften*, Bonn ve Leipzig, 1920, s. 266 vd.). William Crooke, *Things Indian, being discursive notes on various subjects connected with India* (Londra, 1906), s. 500 vd.; J. G. Frazer, *Totemism and Exogamy* (Londra, 1910), I, s. 32, IV, s. 208 vd.; H. Lommel için bkz. C. Hentze, s. 121 vd.; Dr. Hilde Hoffmann, *age.*, s. 139 vd.

Levent Şahverdi Arşivi

özdeşleştirilir. Bu adlandırma aynı zamanda Prajâpati'nin ve Brahman'ın adlarından biridir, bu da anlaşılır bir durumdur çünkü başka yerlerde olduğu gibi Hindistan'da da altın ölümsüzlüğün ve mükemmelliğin simgesidir. "Altından bir embriyo"nun içinde dönüşerek yeni seçilmiş üye [récipiendaire] bir bakıma metalin yok edilmezliğini sahiplenmiş ve ölümsüzlüğe katılmış olur. Altın güneştir; diğer yandan çömezin embriyo olarak inisiyatik kulübenin rahimsel karanlıklarına girdiği gibi karanlığa doğru Güneşin inişini tasvir eden mitik-ikonografik koca bir karmaşa vardır.[46]

Ancak altının sembolizmi daha eski ve daha evrensel bir temayı –bir inekte ya da rahim şeklinde bir çanakta yeniden doğuş teması– kuşatmaktan ibarettir. İnek Büyük Anne'nin epifanilerinden* biridir. Herodotos (II, 129) Mykerinos'un kızını altından bir ineğin içine gömdüğünü aktarır ve Bali'de hâlâ inek şeklinde tabutlar vardır.[47] Rigveda ya Vedik dönemde bilinmediği ya da Rigveda ilâhilerin oluştuğu ve dolaştığı ruhban ve savaşçı çevrelerde uygulanmadığı için *hiranyagarbha* ritüelinden habersiz görünüyor. *Hiranyagarbha* ritüelinin *Atharvaveda parishista*'da ortaya çıkması ve modern dönemde özellikle Güney Hindistan (Travankor, Komorlar) ve Assam'da hâlâ uygulanıyor olması muhtemel Aryan öncesi bir kökene işaret ediyor. 4.-3. binyıl arasında Doğu Akdeniz ve Mezopotamya'dan Hindistan'a kadar uzanan büyük Afrika-Asya kültürünün kalıntılarından sayılabilir. Her ne olursa olsun, bu inisiyatik âyin Büyük Ana Tanrıça'nın üç simgesi arasında kurduğu denklik için önemlidir: İnek, rahim ve çanak. Güney Hindistan ve Borneo'da Büyük Anne sık sık bir çanak şeklinde

---

[46] Bkz. Carl Hentze, *Tod, Auferstehung, Weltordnung*, s. 148 vd.

* Epifani: 1. Aniden ve beklenmedik şekilde gelen aydınlanma, bir şeyin özünü ve anlamını bulma. 2. İlâhın tecellisi. (ç.n.)

[47] C. Hentze, s. 145; Paul Wirz, *Totenkult auf Bali* (Stuttgart 1928), figür 27.

Levent Şahverdi Arşivi

temsil edilir.[48] Bunun her zaman rahmin bir sembolü olduğu, Hindistan'da bir çanaktan bilge Agastya ve Vasishta'yı mucizevi bir şekilde doğurtan mitlerle[49] ve dünyanın başka yerlerinde embriyo pozisyonunda vazolara gömülmesiyle doğrulanmıştır.[50] Son derece karmaşık olan tüm bu âyinler ve sembolizmler elbette inisiyasyon alanının ötesine geçer ama Hayat, Ölüm ve Yeniden-Doğuş şeklindeki genel görüşlerle karşı karşıya olduğumuzu ve bizi ilgilendiren inisiyatik karmaşanın bu geniş *Weltanschauung*'un sadece yönlerinden birini oluşturduğunu göstermek için bunları kısaca hatırlatmak gerekiyordu.

Embriyolojik Sembolizmin Çoklu Değeri [plurivalence]

Embriyo haline dönüşün inisiyatik temasının mistik fizyolojinin Taocu teknikleri gibi kültürün üst düzeylerinde bile bulunması şaşırtıcıdır. Gerçekten de neo-Taoculukta önemli bir rol oynayan "embriyonik solunum" (*t'ai si*) bir fetüs gibi kapalı devre şeklinde bir solunum olarak tasavvur edilmiştir; mürit, anneden çocuğa ve çocuktan anneye kan ve nefes dolaşımını taklit etmeye çalışır. *T'ai-si k'eou kiue*'in ("Embriyonik solunumun sözlü yöntemleri") önsözünde tekniğin amacını net bir

---

[48] Birkaç kaynak için bkz. R. Briffault, *The Mothers* (Londra, 1927), I, s. 471 vd. Güney Hindistan için bkz. H. Whitehead, *The Village Gods of South India* (2. basım Madras, 1921), s. 37 vd., 55, 64, 98, vb.; G. Oppert, *On the original inhabitants of Bharatavarsa or India* (Westminster, 1893), s. 24, 274 vd., 461 sq.; M. Eliade, *Le Yoga*, s. 346 vd.

[49] Bu efsane Rigveda'da da (VII, 33, 13) yer almakta ve geniş çapta yayılmıştır; diğer Vedik kaynaklar için bkz. L. Sieg, *Sagenstoffe des Rigveda* (Stuttgart, 1902), s. 105 vd. Güney Hindistan'daki varyantlar için bkz. G. Oppert, *age.*, s. 67 vd. Ayrıca bkz. P. Thieme, "Über einige Benennungen des Nachkommen (*Zeitschrift*) *für vlg. Sprachforschung*", LXVI, 1939, s. 130-144), s. 141 vd. ("Topfals Name des Bastards").

[50] G. Van der Leew, "Das sogenannte Hockerbegräbnis und der ägyptische Tjknw" (*Studi e Materiali di Storia delle Religioni*, XIV, 1938, s. 150-167) C. Hentze, *age..*, s. 150 vd.

Levent Şahverdi Arşivi

şekilde açıklayan şu cümleyi buluruz: "Temele dönerek, kökene geri gelerek yaşlılığı kovarız, fetüs durumuna döneriz."[51] Senkretist modern bir Taocu metin şu sözleri söyler: "Bu yüzden (Buddha) Jou-lai (= Tathâgata), muazzam rahmetiyle Ateş'in (simyacı) çalışma yöntemlerini açığa vurdu ve insanlara (gerçek) doğasını ve yaşam payını(n bütünlüğünü) yeniden gerçekleştirmek için *rahme yeniden girmeyi* öğretti."[52]

Aynı motif Batılı simyacılarda da doğrulanmıştır: Mürit annesinin göğsüne dönmeli ya da onunla birlikte yaşamalı. Paracelsus'a göre "Tanrı Krallığına girmek isteyen bedeniyle annesine girmeli ve burada ölmelidir".[53] *Regressus ad uterum* bazen Anne ile ensest şeklinde sunulmuştur. Michael Maier şöyle der: "Anonim bir filozof olan Delphinas, *Secretus Maximus* başlıklı risalesinde doğal ihtiyaçtan ötürü oğluyla birleşmesi gereken Anne'den açıkça bahseder" (*cum filio ex necessitate naturae conjungenda*[54]). Elbette Anne ilksel haldeki Doğa'yı, simyacıların *prima materia*sını temsil eder. Bu da *regressus ad uterum*un sembolik çoklu değerini kanıtlar, bu çoklu değer de farklı kültürel bağlamlarda ve manevi durumlarda sonsuzca yeniden değerlendirmesine imkân verir.

Toprak Ana rahminin simgeleri olan dağdaki mağaralar ve yarıklar ile ilişkili başka bir dizi âyini ve miti de burada örnek verebilirdik. Tarih öncesi inisiyasyonlarda mağaraların bir rol oynadığını ve mağaranın ilksel kutsallığının semantik

---

[51] Henri Maspéro, "Les procédés de 'nourrir le Principe vital' dans la religion taoïste" (*Journal asiatique*, 1937, s. 177-252, 353-430), s. 198. Taoizm'de "embriyonik soluma" için bkz. M. Eliade, *Le Yoga*, s. 71 vd., 395 vd.

[52] *Houei-ming-king* de Lieou Houa-Yang, alıntılayan Rolph Stein, "Jardins en miniature d'Extrême-Orient" (*Bulletin de l'École française d'Extrême-Orient*, XLII, 1943, s. 1-101), s. 97.

[53] Bu motif için bkz. M. Eliade, *Forgerons et Alchimistes* (Paris, 1956), s. 159.

[54] *Age.*, s. 160.

Levent Şahverdi Arşivi

değişimlerde fark edildiğini söylemekle yetinelim. "Mağara"yı betirten Çince *tong* terimi zamanla "gizemli, derin, aşkın" anlamlarını kazanmıştır yani inisiyasyonlarda açığa çıkarılan gizli çalışmaların eşdeğeri olmuştur.[55]

Her ne kadar bu kadar farklı kültürlere ve çağlara ait dinsel belgeleri uzlaştırmak temkinli olmayı gerektirse de tüm bu dinsel olayların bir sistemde eklemli olmasından ötürü bunu yaptık. *Regressus ad uterum* ile gerçekleştirilen inisiyasyonlar her şeyden önce neofite embriyo durumuna kavuşmayı amaçlar. Bu ilksel durumdan itibaren gözden geçirdiğimiz çeşitli inisiyasyon şekilleri ıraksak yönlerde gelişir. Gerçekten de sembolik olarak yeniden "tohum" ya da "embriyo" haline dönen neofit şunları yapabilir: 1) Olanaklarının dokunulmamış toplamıyla varoluşu yeniden başlatmak (*hiranyagarbha* törenlerinin ve Çinli "embriyonik soluma" tekniklerinin amacıdır ve aynı motif arkaik terapötiklerde geniş ölçüde doğrulanmıştır);[56] 2) Büyük Anne'nin yönettiği kozmik kutsallığa yeniden dalmak (örneğin Kunapipi törenlerinde olduğu gibi); 3) Ruhunki gibi üst bir varoluş haline erişmek (*upanâyama*'nın amacı budur) ya da kutsala katılmak için hazırlanmak (bu da *dîksâ*nın amacıdır); 4) Tanrılarınkine benzer bambaşka aşkın bir varoluş tarzını kurmak (Batılı ve Çinli simyacıların amacıdır bu) ya da kurtuluşa erişmek (bu da Buddhizmin amacıdır). Tüm bu olaylardan ortak bir ayrıntı ortaya çıkar: Kutsala ve ruha yükselme her zaman embriyonik bir gebelik ve yeni bir doğurma ile betimlenmiştir. Bu kategorideki inisiyelerin hepsi "iki kez doğmuş"tur ve hattâ –Kunapipi ve dîksâ örneğinde– az ya da çok yüksek sayıda "doğmuştur". Kutsallık, maneviyat ve ölümsüzlük anlamlı imgeler ile öyle ya da böyle Hayatın başlangıcını ifade eder.

---

[55] R. Stein, *age.*, s. 4, 1+4.

[56] Bkz. M. Eliade, "Kosmogonische Mythen und magische Heilungen", eserin genelinde.

Levent Şahverdi Arşivi

Elbette Hayatın başlangıcı ilkeller tarafından kozmolojik bir bağlamda hissedilir. Dünyanın Yaratılışı her türlü canlı yaratılışın modelidir. Terimin mutlak anlamında başlayan bir hayat bir Dünyanın doğuşuna denktir. Her akşam Ölümün karanlığına ve yaratılmamışın ve gücülün simgesi olan ilksel Sulara dalan Güneş inisiyatik kulübesinde gizlenen neofit kadar rahimdeki embriyoya benzer. Sabah güneş yükseldiğinde tıpkı kulübesinden çıkan inisiye gibi Dünya da yeniden doğar. Büyük bir olasılıkla embriyo pozisyonundaki mezar ölüm, inisiyasyon ve *regressus ad uterum* arasındaki mistik dayanışmayla açıklanır. Zamanla bu dayanışma bazı kültürlerde ölümün inisiyasyonla özdeşleştirilmesini şart koşacaktır: Ruhunu teslim eden kişi bir inisiyasyona tâbi olmuş olarak kabul edilir. Ancak fetüs pozisyonunda gömülme daha çok hayatın yeniden başlama umuduna vurgu yapar, bu da salt biyolojik boyutuna indirgenmiş bir varoluş anlamına gelmez. İlkeller için yaşamak kozmik kutsallığa katılmaktır. Ve bu da *regressus ad uterum*'un inisiyatik âyinlerini ve simgelerini salt biyolojik bir varoluşu uzatma arzusuyla yanlış açıklamaları bertaraf etmek için yeterlidir. Salt biyolojik varoluş insanlık tarihinde yakın zamana ait bir keşiftir; bu keşfi de Doğanın kutsallıktan tamamen yalıtmasıyla mümkün olmuştur. Araştırmamızın gerçekleştiği seviyede hayat hâlâ kutsal bir gerçektir. Kanaatimizce de inisiyatik "yeni doğuşun" arkaik sembolleri ve âyinleri ile uzun ömürlülük, manevi doğuş, hattâ Hindistan ve Çin'de tarihî dönemde karşılaştığımız şekliyle ölümsüzlük ve mutlak özgürlük düşünceleri arasındaki sürekliliği açıklayan da budur.

Burada saydığımız örnekler ilk başta erinlik âyinlerini yöneten inisiyatik bir senaryonun farklı amaçlar için düzenli törenlerde nasıl kullanıldığını gösteriyor. Bu çoklu değeri anlamak kolaydır: Kısacası örnek bir "yöntemin" –insanı "yapmaya" imkân veren yöntemin– giderek daha geniş bir uygulamasıdır. Erkek çocuğu, *regressus ad uterum* içeren bir inisiyasyon ile yetişkin "kılınmış"tır, o zaman örneğin uzun ömürlülüğü ya da

Levent Şahverdi Arşivi

ölümsüzlüğü "kılmak" (ya da elde etmek) için uğraşıldığında olduğu gibi her türlü "etme, yapma" için benzer sonuçlar beklenilmiştir. Başka bir varlık tarzına –Ruhlarınkine– erişmek ikinci kez doğmak, "yeni bir insan" haline gelmek ile eşdeğerdir. "Yeniliğin" en şaşırtıcı ifadesi doğumdur. Ruhun keşfi Hayatın ortaya çıkışıyla ve Hayat da Dünyanın ortaya çıkıyla, kozmogoniyle emsal hale getirilmiştir.

Tüm bu emsalleri mümkün kılan diyalektikte Ruhun hayatını keşfederken ilkel insanın hislerini fark etmekteyiz. Bu manevi hayatın "yeniliği", özerkliği, "mutlak bir başlangıç" imgesi kadar iyi ifade edilemezdi; hem embriyoloji hem kozmogoni ile dayanışık olan antropokozmik yapının imgesi.

Levent Şahverdi Arşivi

Bölüm IV

BİREYSEL İNİSİYASYONLAR VE GİZLİ CEMİYETLER

Cehenneme İniş ve Kahramanlık İnisiyasyonları

Bir önceki bölümün bir kısmını, adayın sembolik olarak embriyoya dönüşmesini şart koşan inisiyatik *regressus ad uterum* âyinlerine ayırmıştık. Tüm bu bağlamlarda Anne'ye dönüş kitonyen* Büyük Anne'ye dönüş anlamına gelir. İnisiye Terra Mater'in göğsünde ikinci kez doğmuştur. Ama daha önce söylediğimiz gibi bu inisiyatik temanın iki unsuru içerdiği başka mitler ve inançlar vardır: 1. Kahraman embriyo haline gerilemeden kitonyen Büyük Anne'nin karnına girer; 2. Bu girişim son derece tehlikelidir. Polinezyalı bir mit bu tür inisiyatik *regressus*'u mutlu şekilde örneklendirir. Macera ile dolu bir hayatın sonunda büyük Maori kahraman Maui, vatanına, büyük annesi Hine-nuite-po, (Gecenin) Büyük Hanım(ın)a döner. Onu uyurken bulur ve hızlıca elbiselerini çıkarıp dev kadının bedenine girer. Kazasız belasız bedenin bir ucundan diğerine

* Kitonyen, yeraltı ile ilgili tekinsiz şeyleri ve durumları ifade eder. Bu sözcük aynı zamanda yeraltının tanrılarını, ruhlarını, cehennemî, cehenneme ait şeytani her şeyi kapsar. (ç.n.)

Levent Şahverdi Arşivi

ulaşır ve tam çıkmaya hazırlanırken, yani bedeninin yarısı dev kadının ağzındayken ona eşlik eden kuşlar kahkaha atar. Sıçrayarak uyanan (Gecenin) Büyük Hanım(ı) dişlerini sıkar ve kahramanı ikiye keser, böylece Maui ölür. Maoriler insanın bu yüzden ölümlü olduğunu söyler, çünkü Maui büyük annesinin bedeninden zarar görmeden çıkmayı başarsaydı insanlar ölümsüz olurdu.[1]

Maui'nin atası Terra Mater'dir. Karnına girmek yeraltı derinliklerine, yani Cehenneme canlı olarak inmektir. Dolayısıyla burada, örneğin Antik Doğu'ya ve Akdeniz dünyasına ait mit ve destanlarda [sagas] doğrulandığı şekliyle bir *descensus ad inferos* söz konusudur. Demek ki tüm bu mit ve destanlar belli bir ölçüde inisiyatik bir yapıya sahiptirler: Canlı olarak Cehenneme inmek, cehennemî canavar ve cinler ile yüzleşmek, inisiyatik bir sınamaya tâbi olmaktır. Şunu da ekleyelim ki Cehenneme bizzat inmek bedensel ölümsüzlüğün fethi peşinde olan kahramanlık inisiyasyonlara özgü bir ögedir. Elbette burada, tam anlamıyla âyinler değil inisiyatik bir mitoloji söz konusudur –ama mitler dinsel davranışın anlaşılması için âyinlerden çoğu zaman daha değerlidir. Çünkü dindar insanın derin ve çoğu zaman bilinçdışı arzusunu en eksiksiz şekilde ortaya koyan mittir.

Tüm bu bağlamlarda kitonyen Büyük Anne daha ziyade Ölüm Tanrıçası ve Ölülerin Sahibesi olarak kendini gösterir; bu da tehditkâr ve agresif yönler sergilediği anlamına gelir. Malekula cenaze mitolojisinde Temes ya da Lev-hev-hev adında korkutucu bir kadın Figürü bir mağaranın girişinde ya da bir kayanın yanında ölünün ruhunu bekler. Önünde, yerde bir labirentin resmi çizilidir ve ölü yaklaştığında Kadın resmin yarısını siler. Eğer ölü labirent resmini zaten biliyorsa –yani inisiye olmuş birisiyse– yolu kolaylıkla bulur, bilmiyorsa Kadın

[1] Bkz. M. Eliade, *Mythes, rêves et mystères*, s. 295 vd.

Levent Şahverdi Arşivi

onu yer.[2] Deacon ve Layard'ın çalışmalarından beri bildiğimiz gibi Malekula'da kumun üzerine çizilmiş sayısız labirent resmî ölülerin meskenine giden yolu öğretmeyi amaçlar.[3] Başka bir deyişle labirent ölüm sonrası inisiyatik bir sınavdır: Öte dünya yolculuğunda ölünün –ya da başka bağlamlarda kahramanın– üstesinden gelmesi gereken engeller arasında yer alır. Burada öne çıkarılması gereken özellik, labirentin Toprak Ana'nın derinliklerine doğru "tehlikeli bir geçit" olmasıdır; bu geçitte ölünün ruhu dişi bir canavar tarafından parçalanıp yenilme riskini taşır.

Malekula'da tehditkâr ve tehlikeli dişil ilkeyi canlandıran başka mitik Figürler vardır: Örneğin iki büyük kıskacı olan "Yengeç-Kadın"[4] ya da açıldığında kadın cinsel organına benzeyen dev midye (*Tridacna deresa*).[5] Agresif dişi cinselliğinin ve parçalayıp yiyen anneliğin bu korkutucu imgeleri, kitonyen Büyük Anne'nin içine inişin inisiyatik özelliğini daha net bir şekilde ortaya çıkarıyor. Carl Hentze Güney Amerika'nın birçok ikonografik motifinin *vagina dentata* [dişli vajina] görünümüyle Toprak Ana'nın ağzını temsil ettiklerini göstermiştir.[6]

---

[2] John Layard, *Stone Men of Malekula* (Londra, 1942), s. 225 vd., 649 vd.; A.y., "The making of Man in Malekula" (*Eranos-Jahrbuch*, XVI, Zürih, 1949).

[3] A. B. Deacon, "Geometrical Drawings, from Malekula and other Islands of the New Hebrides" (*Journ. Anthrop. Institute*, LXVI, 1934, s. 129-175), s. 132 vd. A.y., *Malekula. A vanishing people of the New Hebrides* (Londra, 1934), özellikle. s. 552 vd. John Layard, "Totenfahrt auf Malekula" (*Eranos-Jahrbuch,* IV, Zürih, 1937, s. 242-291); A.y., *Stone Men of Malekula*, s. 340 vd., 649 vd. Ayrıca bkz. W. F. Jackson Knight, *Cumaean Gates. A reference of the sixth to Initiation Pattern* (Oxford, 1936), s. 19.

[4] J. Layard, *Stone Men of Malekula*, s. 730, 221.

[5] J. Layard, "The Making of Man in Malekula", s. 228 ve görsel II.

[6] Carl Hentze, *Tod, Auferstehung, Weltordnung*, s. 79 vd., 90 vd. Ayrıca bkz. W. Krickeberg, "Ostasien-Amerika" (*Sinologica*, II, 1950, s. 195-233), özellikle 228 vd.

Levent Şahverdi Arşivi

Kuşkusuz, mitik *vagina dentata* teması oldukça karmaşıktır ve burada bu konuyu işlemeyi düşünmüyoruz. Ancak kitonyen Büyük Tanrıça çift değerliliğinin [ambivalence] bazen mitik ve ikonografik olarak çenesinin *vagina dentata*'yla özleştirilmesiyle ifade edildiğini fark etmek önemlidir. İnisiyatik mitlerde ve destanlarda kahramanın bir Devin karnından geçmesi ve ağzından çıkması yeni bir doğuşla eşdeğerdir. Ama geçiş çok tehlikelidir.

Bu inisiyatik senaryo ile önceki bölümlerden birinde incelediğimiz motif arasında var olan farka ilişkin bir sonuca varmak için deniz canavarı şeklindeki inisiyatik kulübeye kapatılan çömezin durumunu hatırlatmak yeterli olacaktır: Çömezler yutularak canavarın karnındadırlar, dolayısıyla "ölmüş", sindirilmiş ve yeniden doğurulmak üzeredirler. Bir gün canavar onları dışarı çıkaracaktır: Böylece ikinci kez doğmuş olacaklardır. Ancak şu an incelediğimiz mit grubunda kahraman, canlı ve sağlam olarak canavarın içine ya da bir Tanrıçanın –hem Terra Mater hem Ölüm Tanrıçasıdır– karnına girer ve birçok kez zarar görmeden çıkmayı başarır. Kalevala'nın bazı varyantlarına göre bilge Väinämöinen, ölüler diyarı Tuonela'ya doğru bir yolculuğa çıkar. Öte Dünyanın Efendisi Tuoni'nin kızı onu yutar – ama dev kızın karnına vardığında bir sandal inşa eder ve metnin de ifade ettiği gibi "bağırsağın bir ucundan diğerine" kuvvetlice kürek çeker. Dev kız sonunda onu denize kusmak zorunda kalır.[7] Bir başka Finlandiya miti, demirci İlmarinen'in serüvenini anlatır: Evlenmek istediği bir genç kız evlilik koşulu olarak yaşlı bir büyücünün seyrek dişleri arasında gezmesidir. İlmarinen büyücüyü aramaya çıkar, büyücüye yaklaşır ve o da onu yutar. Ağzından çıkmasını ister ama İlmarinen bunu reddeder. "Kendi çıkışımı bulacağım!" diye cevap verir ve sihirle meydana getirdiği demirci aletleriyle yaşlı büyücünün mide-

[7] Bkz. M. Eliade, *Mythes, rêves et mystères*, s. 296; alıntılanan: Martti Heavio, *Väinämöinen, Eternal Sage* (FF Communications, n° 144, Helsinki, 1952), s. 117 vd.

Levent Şahverdi Arşivi

sinde delik açıp oradan çıkar. Başka bir varyanta göre genç kızın İlmarinen'e şart koştuğu koşul iri bir balığı tutmasıdır. Ama balık İlmarinen'i yutar. Gene alttan ya da üstten çıkmayı reddederek İlmarinen balığın karnında öyle hareket eder ki, balık patlar.[8]

Bu mitik tema, özellikle Okyanusya'da büyük bir yayılmaya tanık olmuştur. Polinezyalı bir varyantını hatırlatmak yeterli olacaktır. Kahraman Nganaoa'nın sandalı bir çeşit balina tarafından yutulmuştur, ancak kahraman sandalın direğini yakalayıp balinanın ağzını açık tutmak için balığın ağzına saplamıştır. Ardından canavarın midesine inmiş ve orada hâlâ hayatta olan anne babasını bulmuştur. Nganaoa orada ateş yakmış, balinayı öldürmüş ve ağzından çıkmıştır.[9]

Kitonyen Tanrıçanın bedeni gibi deniz canavarının karnı Toprağın derinliklerini, ölüler diyarını, Cehennemi temsil eder. Ortaçağ'ın vizyoner edebiyatında Cehennem muhtemelen prototipi Kitab-ı Mukaddes'in Leviathan'ının olduğu dev bir canavar şeklinde sık sık tasavvur edilmiştir. Demek ki bir dizi paralel imgeyle karşı karşıyayız: Bir Kadın Devin, bir Tanrıçanın, bir deniz canavarının kitonyen rahmi, kozmik Geceyi, ölüler diyarını simgeleyen karnı. Bu devasa bedene canlı olarak girmek, Cehenneme inmek, ölülere yönelik sınavlarla yüzleşmek demektir. Bu tür Cehenneme inişin inisiyatik anlamı açıktır: Böyle bir kahramanlığı başaran kişi artık ölümden korkmaz, bedenin bir tür ölümsüzlüğünü fethetmiştir; bu da Gılgamış'tan bu yana kahramanlık inisiyasyonların amacıdır.

Gene de başka bir ögeyi de göz önünde bulundurmak gerekir: Öte dünya bilim ve hikmetin yeridir de. Cehennemin Efendisi her şeyi, ölüler ise geleceği bilir. Bazı mit ve destanda kahraman bilgelik elde etmek ya da gizli bilgiler edinmek için Cehenneme iner. Väinämöinen üç sözü eksik olduğu için

[8] M. Haavio, *age.*, s. 114 vd.
[9] M. Eliade, *age.*, s. 298.

Levent Şahverdi Arşivi

sihirle yarattığı bir salı tamamlayamamıştır. Bu sözleri öğrenmek için transı sırasında bir şaman gibi uzun yıllardan beri hareketsiz duran, omzunda bir ağacın büyüdüğü ve kuşların sakalında yuva kurduğu Antero adında bir dev olan ünlü bir büyücüye başvurur. Väinämöinen, Devin ağzına düşer ve hemencecik yutulur. Ama Antero'nun midesine iner inmez kendisine demirden bir giysi döver ve salını tamamlamak için gerekli üç sözün kendisine bildirilmesine kadar orada kalmakla büyücüyü tehdit eder.[10] Ancak Väinämöinen canlı canlı bizzat giriştiği şeyi şamanlar transa girerek gerçekleştirirler: Ruhları bedenden ayrılarak öte dünyaya iner. Öte dünyaya doğru yapılan bu vecd [extatique] yolculuğu bir balığın ya da bir deniz canavarının bedenine girme şeklinde bazen hayal edilir. Bir Laponya efsanesine göre bir şamanın oğlu uzun zamandır uyuyan babasını şu sözler ile uyandırır: "Baba, uyan ve balığın bağırsağından dön!"[11] Gizli bir bilgi elde etmek, gizemlerin kendisine açıklanması için değilse şaman neden böyle uzun bir vecd yolculuğuna girişsin?

Simplegat Kayalarının Sembolizmi

Öte Dünyanın Toprak Ananın derinlikleri ya da dev bir canavarının karnı şeklinde temsili son derece zor bir erişimi olan bir yer olarak Öte Dünyayı betimleyen imgelerden sadece biridir. Çarpışan kayalar, "raks eden sazlar", çene şeklinde kapılar, hep hareket eden keskin iki dağ,[12] birbirine çarpan iki buzdağı,

[10] M. Haavio, *Väinämöinen*, s. 106 vd. Eliade, *age.*, s. 301.

[11] M. Haavio, *age.*, s. 124.

[12] Birbirine sürekli değen kayalar motifi için bkz A. B. Cook, *Zeus*, III, 2 (Cambridge, 1940), s. 975-1016 (Ek P : "Floating Islands") ; Karl von Spieß, "Der Schuss nach dem Vogel" (*Jahrbuch für historische Volkskunde*, V-VI, 1937, s. 204-235); A.y., "*Die Hasenjagd*" (*a.g.k.*, s. 243-267). "Hep hareket eden kesici iki dağ" ifadesi *Suparnâdhyâya*'da (25, 5; Coomaraswamy ile birlikte şu şekilde okunursa: *parvatah asthirâh*) mevcuttur; bkz. A. K. Coomaraswamy, "Symplegades" (*Studies and Essays in the*

Levent Şahverdi Arşivi

dönen bariyer,[13] Kartal gagasının iki yarısından yapılmış kapı, daha nicesi,[14] Öte Dünyaya geçişin aşılmaz zorluklarını belirtmek için mitlerde ve destanlarda kullanılan imgelerdir. Bu imgelerin sadece yolculuğun tehlikelerini –bir Kadın Devin ya da deniz canavarının bedenine girilmesiyle ilgili mitlerde sunulduğu şekliyle– ortaya çıkarmadıklarını, daha çok etten kemikten bir varlığın geçişinin tasavvurunun imkânsızlığını belirttiğini fark etmeliyiz. Simplegat kayaları öte dünyaya geçişin ya da daha doğrusu bu dünyadan aşkın bir dünyaya geçişin paradoksal doğasını ortaya koyar. Çünkü Öte Dünya kökensel olarak ölümden sonraki dünya olsa da her türlü aşkın durumu yani etten oluşan insan için erişilemez olup sadece "ruhlar"a ya da manevi entite olarak insana ait olan her türlü var olma tarzı anlamına gelir.

Geçiş paradoksu bazen mekânsal olduğu kadar zamansal terimlerle de ifade edilir. *Jaiminîya Upanishad Brâhmana*'ya (I, 5, 5; I, 35, 7-9; IV, 15, 2-5) göre göksel ışığın dünyasının kapısı "Gök ile Toprağın kucaklaştığı" ve "Yılın uçlarının" birleştiği

---

History of Science and Learning offered in Hommage to George Sarion, New York, 1947, s. 463-488), s. 470, n. 11.

[13] Keltik mitolojide "aktif kapı" teması için bkz. A. C. Btown, *Iwain* (Boston, 1903), s. 80 vd. "Dönen bariyer" için bkz, *age.*, ve G. L. Kittredge, *A Study of Sir Gawain and the Green Knight* (Cambridge, Mass., 1916), s. 244 vd. Bkz. A. K. Coomaraswamy, "Symplegades", s. 479 vd.

[14] Bazı Güney Amerikalı kabileler Göğün ya da (yeraltındaki) Öte Dünyanın kapısını bir jaguarın ağzı şeklinde tasavvur ederler; bkz. W. Krickeberg, "Ostasien-Amerika", s. 201. Orta Amerika'da canavar ağzı şeklinde kapı mimari motifi oldukça yaygındır; Krickeberg, *age.*, s. 232 ve bkz. Carl Hentze'ın kitaplarına, özellikle *Objets rituels, croyances et dieux de la Chine antique et de l'Amérique* (Anvers, 1936), *Die Sakralbronzen und ihre Bedeutung in der Frühchinesichen Kulturen* (Anvers, 1941) ve *Bronzegerät, Kultbauten, Religion im ältesten China der Shang-Zeit* (Anvers, 1951). Ayrıca Güney Amerika seramiğinde *vagina dentata* şeklindeki simplegatlar için bkz. C. Hentze, *Tod, Auferstehung, Weltordnung*, s. 90 (ve figür 76, 77, 106). Güney Amerika mitolojisinde ve folklorunda simplegatlar için bkz. Coomaraswamy, *age.*, s. 475.

Levent Şahverdi Arşivi

yerdedir.[15] Başka bir deyişle yukarıya ancak "ruh olarak" varabiliriz. "Tehlikeli geçiş" ve "paradokslu aktarım" ile ilgili tüm bu mitik imgeler ve folklorik klişeler ruhun dünyasına ulaşabilmek için var olma tarzının değişmesi gerektiğini ifade ederler. A. K. Coomaraswamy'nin çok iyi söylediği gibi "Düz anlamda bu dünyadan ötekine geçmek isteyen kişi, bunu sadece anlık olarak geçilebileceği yakın ama karşıt güçleri ayıran tek boyutlu ve zamansız 'aralıkta' yapmalıdır."[16] Coomaraswamy'nin yorumu Simplegat kayalarının sembolizminin metafizik yorumudur: Karşıtların ortadan kaldırılması gerekliliğinin bilincine varılmasını varsayar ve böyle bir bilinçlenmenin Hindistan'ın spekülasyonlarında ve mistik literatürde fazlasıyla doğrulanmış olduğunu biliyoruz. Ancak Simplegatların önemi daha ziyade mistiğin ve metafiziğin bir tür tarihöncesi durumunu oluşturmasında yatar. Kısacası tüm bu imgeler şu paradoksu ifade ederler: Öte dünyaya girmek, aşkın bir var olma tarzına erişmek için "ruh" olma koşulunu elde etmek gerekiyor. Bu yüzden Simplegatlar inisiyatik bir senaryoyla iç içedirler. Kahramanın –ya da ölünün ruhunun– Öte Dünyaya girmek için üstesinden gelmesi gereken sınavlar arasında yer alır.

Gördüğümüz gibi Öte Dünya sınırlarını sürekli genişletiyor: Sadece ölüler diyarı değil aynı zamanda büyülü ve mucizevi ülke ve anlam genişlemesiyle aşkın düzlem kadar ilâhi dünya anlamına da gelir. *Vagina dentata*, Toprak Ana'nın içine doğru geçit kadar Göğün kapısını da temsil edebilir. Kuzey Amerikalı bir masalda bu kapı, ayırım gözetmeksizin "Kartal gagasının iki yarısı" ya da Gök Kralının Kızının *vagina dentatası*'ndan oluşur.[17] Mitik hayal gücünün ve felsefi spekülasyonun Simp-

[15] A. K. Coomaraswamy, "Symplegades", s. 470. Bu motif için ayrıca bkz. A. K. Coomaraswamy, "Svayamātrnnā: Janua Coeli" (*Zalmoxis*, II, 1939, s. 3-51).

[16] Coomaraswamy, "Symplegades", s. 486. Ayrıca bkz. M. Eliade, *Le Chamanisme et les techniques archaïques da l'extase*, s. 419 vd.

[17] Bkz. Coomaraswamy, "Symplegades", s. 475.

Levent Şahverdi Arşivi

legatların inisiyatik yapısından faydalandıklarına ilişkin bir başka kanıtıdır. Simplegatlar, denizin dibinde gizli bir hazineyi ya da Abu Hayat'ın aktığı mucizevi Çeşme'yi ya da ortasında Hayat Ağacı'nın yükseldiği bir Bahçe'yi vb. koruyan canavar ve griffonlar misali bir bakıma "eşiğin muhafızları" haline gelirler. Çarpışan iki kaya arasından geçmek ya da bir canavarın karnına girmek Hisperidlerin Bahçesi'ne girmek kadar zordur. Bu kahramanlıkların her biri tam anlamıyla inisiyatik bir sınavdır. Böyle bir sınavdan başarıyla çıkan biri insanüstü bir koşulu paylaşma hakkını "kazanmıştır": O "her şeyi bilen" ya da "ölümsüz" "kahraman"dır. Çünkü Simplegatları diğerlerinden temel olarak ayıran şey fiziksel türden zorluklar değildir. Her inisiyatik sınav "zorluklar" içerir ve bunların muzaffer şekilde üstesinden gelmek için aday kişi cesaret, ahlâki ve fiziksel dayanıklılık, güven sergilemesi gerekir. Ancak Simplegatların verdiği sınavlar fiziksel güçlerce üstesinden gelinebilecek türden değildir. Bir Simplegat zihnin eylemiyle ancak çözülebilen bir paradokstur. Sürekli hareket halinde iki değirmen taşı arasından *in concreto* [somut olarak] geçilemez. Buradan ancak "zihin" olarak yani "hayal gücü" olarak geçilebilir ve hayal gücü madde karşısında bir özgürlük eylemini şart koşar. Simplegatlar bir seçim, dolaysız gerçeklikten kopabilenler ile zihnin özgürlüğünü, düşünce sayesinde maddenin yasalarından kurtulma olasılığını keşfedebilenler arasında inisiyatik bir ayırımı gerçekleştirirler.

Bireysel İnisiyasyonlar: Kuzey Amerika

Gözden geçirdiğimiz mitler, simgeler ve imgeler büyük ölçüde bireysel inisiyasyonlardandır; zaten bu nedenden ötürü kahramanlık mitolojileri ve şamanik yapılı masallarda yani olağanüstü niteliklere sahip bir kahramanın serüvenlerini anlatan hikâyelerde daha çok yer almaktadırlar. Daha sonra göreceğimiz gibi savaşçıların ve şamanların inisiyasyonları da

Levent Şahverdi Arşivi

bireyseldir ve bunların karşılaştıkları sınavlarda mitlerin açığa vurdukları arketipsel senaryoları bulabiliriz. Ancak, olağanüstü bir istidat ya da nitelik varsaydıkları için "uzmanlaşmış" diye adlandırabileceğimiz bu inisiyasyonların dışında bireysel olan erinlik inisiyasyonları da vardır. Kuzey Amerika'daki yerli topluluklara özgü olan da bu türden erinlik inisiyasyonlarıdır. Kuzey Amerika erinlik âyinlerinin spesifikliği koruyucu bir ruhun elde edilmesidir: Dolayısıyla burada kişisel bir arayış ve çömez ile koruyucu ruh arasında kişisel ilişkiler söz konusudur. Bu türden erinlik inisiyasyonu birkaç açıdan bizim araştırmamızı ilgilendirir. Her şeyden önce bize diğer inisiyasyonlara nazaran çömezin dinsel tecrübesinin önemini daha açık olarak gösterir: Koruyucu ruhun elde edilmesi sayesinde erkek çocuk kutsalın bilgisini elde eder ve varoluşsal düzenini değiştirir. Bunun dışında bu türden bireysel erinlik inisiyasyonu bir yandan savaşçı ve şamanik inisiyasyonları ve diğer yandan gizli cemiyetlere girme âyinlerini anlamamıza yardımcı olur. Son olarak Kuzey Amerika belgeleri başka yerlerde de (örneğin Avustralya'da) doğrulanmış ama daha ziyade Kuzey ve Orta Asya'nın şamanik inisiyasyonlarında asıl önemlerini bulan bazı inisiyatik motifleri açığa çıkarırlar: Burada kutsal ağaç ve direklere tırmanma ritüelinden bahsediyoruz.

Kuzey Amerika'daki inisiyasyonların karakteristik ögesi inzivaya çekilmektir. On ile on altı yaşları arasında erkek çocukları dağa ya da ormana götürülüp orada ayrı tutulurlar. Her erinlik ritüelinin özgün özelliği olan anneden ayrılmanın ötesinde bir şey vardır; yaşayanlar topluluğundan da kopma söz konusudur. Çömezin dinsel tecrübesi kozmik hayata dalması ve çilecilik ile tetiklenir; eğitmenlerin varlığı ve eğitimi ile yönetilmez. Başka türden erinlik inisiyasyonlarından çok çömezin dinsel hayata girmesi kişisel bir tecrübenin sonucudur: Yalnız kalarak çileci idmanla tetiklenen rüyalar ve görüler. Çömez özellikle ilk dört gün oruç tutar (bu da âdetin arkaizminin göstergesidir), yinelenen arınmalarla temizlenir, kendisine

Levent Şahverdi Arşivi

gıda yasakları koyar ve çok sayıda çileci idmana tâbi olur (buhar ya da buzlu suda yıkanma, kendini yakma, hacamat vb.). Gece boyunca şarkı söyleyip dans eder ve koruyucu bir ruh elde etmek için şafakta dua eder. Genel olarak koruyucu ruh hayvan şeklinde kendini gösterir, bu da çömezin dinsel tecrübesinin kozmik yapısını doğrular. Daha nadiren koruyucu ruh insan biçimli de olabilir (örneğin bir atanın ruhu). Çömez, koruyucu ruhuyla hayatı boyunca bağlı kalmasını sağlayacak bir şarkı öğrenir. Genç kızlar ilk âdet gördüklerinde yalnız ıssız bir yere çekilirler, ancak onlar için koruyucu bir ruh edinmek illâ gerekli bir şey değildir.[18]

Aynı inisiyatik senaryo gizli cemiyetlerdeki (Dans Cemiyetleri diye de adlandırılır) ve şamanik inisiyasyonlardaki giriş törenlerde de yer alır. Tüm bu Kuzey Amerika inisiyasyonlarının ayırt edici noktası koruyucu ruhun yalnızlıkta çileci çaba ile elde edilebileceği inancıdır. Çilecilik çömezin seküler kişiliğinin ortadan kalkmasını yani başka bir deyişle pek çok durumda inisiyatik ölümünü hedefler; "ölüm", adayın düştüğü vecd, trans ya da sahte-bilinçsizlik sayesinde kendini gösterir. Tüm diğer inisiyasyonlar gibi bu Kuzey Amerika inisiyasyonları –ister erinlik törenleri olsun ister gizli ya da şamanik cemiyetlerdeki giriş âyinleri olsun– neofitin manevi dönüşümünü hedefler ama bunların senaryolarının kozmik bağlamını vurgulamak önemlidir. Vahşi bölgelerdeki yalnızlık, Kozmosun ve hayvan yaşamının kutsallığını kişisel olarak keşfine karşılık gelir. Baştan başa Doğa, hiyerofani [kutsalın tezahürü] olarak kendini açığa vurur. Litürjik olmayan yüz mevsiminde topluluğun içindeki dindışı varoluştan Tanrılar ya da Ruhlar ile karşılaşmasıyla kutsanan varoluşa geçiş tehlikesiz değildir. Tanrıların ya

[18] Kaynakça burada verilemeyecek kadar çoktur. 1908 öncesi belgeler Frazer tarafından kullanılmıştır; bkz. Frazer, *Totemism and Exogamy* (Londra, 1910), c. III, s. 370-456. Genel bir inceleme için bkz. Josef Haekel, "Schutzgeistsuche und Jugendweihe im westlichen Nordamerika" (*Ethnos*, XII, 1947, s. 106-122).

Levent Şahverdi Arşivi

da Ruhların "ele geçirdiği" neofit psikolojik-zihinsel dengesini tamamen yitirme riskini taşır. Yamyamların Kwakiutl cemiyetine aday olanların öfkeli çılgınlığı böylesi bir zihinsel dönüşüme eşlik eden tehlikeye verilebilecek en iyi örnektir. Kwakiutl Dans Cemiyetleri'ndeki inisiyasyonlar üzerinde biraz duralım: Bunlar, Kuzey Amerika gizli cemiyetlerinde inisiyasyonların yapılarını oldukça net şekilde ortaya koyuyorlar. Burada son derece karmaşık olan bu olgunun eksiksiz bir sunumunu yapmak söz konusu değildir. İnisiyasyonun araştırmamızı doğrudan ilgilendiren birkaç yönünü vermekle yetineceğiz.[19]

Kwakiutl Dans Eden Cemiyetleri

Kış boyunca yani Ruhların yaşayanlar arasına döndüğü varsayılan kutsal Zaman döneminde toplumun klan şeklinde bölünmesi ortadan kalkar ve yerini "*Dancing Societies*" ile temsil edilen manevi türden bir örgütlenmeye bırakır. Erkekler yaza ait adlarını terk edip kışa ait kutsal adlarını alırlar.[20] Ritüel kış

[19] Franz Boas'ın sayısız çalışması arasında araştırmamız için en önemli olanları burada sayacağız: Franz Boas, "The Social Organization and the Secret Societies of the Kwakiutl Indians" (*Annual Report of the Smithsonian Institutions*, 1894-1895, Washington, 1897, s. 311-738); "Ethnology of the Kwakiutl" (*35 Annual Report of the Bureau of American Ethnology*, 1913-1914, Washington, 1921, s. 43-1481); *The Religion of the Kwakiutl Indians* (Columbia University Contributions to Anthropology, X, New York, 1930, 2 c.). Ayrıca bkz Philip Drucker, *Kwakiutl Dancing Societies* (Anthropological Records, Univ. of California Publications, c. II, Berkeley-Los Angeles, 1940, s. 201-230) Josef Haekel, "Initiationen und Geheimbünde an der Nordwestküste Nordamerikas" (*Mitteilungen der Anthropologische Gesellschaft in Wien*, LXXXIII, 1954, s. 176-190); Werner Müller, *Weltbild und Kult der Kwakiutl Indianer* (Wiesbaden, 1955).

[20] "Ad değişikliği ile adı temel alan toplumsal yapının tamamının yıkıldığı açıktır. Klan şeklinde gruplaşacak yerde Kızılderililer artık onları inisiye eden ruhlara göre gruplaşmış haldedirler." (Boas, *The Secret Societies*, s. 418).

Levent Şahverdi Arşivi

döneminde topluluk köken mitleri yeniden yaşar. Danslar ve pantomimler, *in illo tempore* olarak Kwakiutlların kurumlarını meydana getiren mitik olayları drama olarak yeniden gerçekleştirirler. Erkekler kutsal karakterleri canlandırırlar, bu da toplumun ve Kozmosun toptan yenilenmesini sağlar. Çömezlerin inisiyasyonları bu evrensel yenilenme hareketinde yer alır. Dans Cemiyetleri, her birinin kapalı bir birim oluşturduğu çok sayıda hiyerarşik dereceler ya da "Danslar" içerir. Bazı Cemiyetler elli üç hiyerarşik dereceye kadar ulaşabilir, ama tüm üyeleri en yüksek dereceye ulaşma olanağına sahip değildir. Ne kadar bir "dans" düşükse, bir o kadar üyelerinin sayısı yüksektir. Adayın ya da daha doğrusu ailesinin toplumsal ve ekonomik durumu önemli bir rol oynar. Örneğin *hamatsa* "Dansı" sadece klan reislerini içerir. Zaten inisiyatik tören epey maliyetlidir, çünkü adayın diğer üyelere önemli hediyeler vermesi gerekir. Bir "*Dancing Society*"nin üyesi olma hakkı babadan oğula geçer; dolayısıyla inisiyasyon da seçilebilir olan erkek çocuklarla sınırlıdır. On on iki yaşlarına ulaştıklarında erkek çocuklar alt derecelere inisiye olurlar. Bizi ilgilendiren ilk giriş âyinleridir.

Kutsal aletlerin sesini işiterek çömez transa girer (bazen trans taklit edilir). Bu da dindışı yaşama öldüğünün, Ruh tarafından ele geçirildiğinin göstergesidir. Ya (Yamyam Cemiyetlerde olduğu gibi) ormana "kaçırılır" ya Göğe "zorla götürülür" (Dluwulaxaların ya da Miltaların "*Dancing Society*"si) ya da ibadethaneye kapatılırlar (Fort Rupert'teki "Clown Society" ya da savaşçı ve şifacı Wikeno Cemiyeti). Tüm bu "kaçırılmalar" yalnızlıkta inzivaya çekilmeyle sonuçlanır ve bu zaman içinde çömezler Ruhlar tarafından inisiye olurlar. Bella Bellalarda ve başka kabilelerde her klanın inisiye edici Ruhun kaldığı temiz bir mağarası vardır; inisiyasyon bu mağarada –ki artık sembolizmine aşinayız– gerçekleşir.[21] Çalılıklarda uzaklaştığı

[21] Ph. Brucker, *Kwakiutl Dancing Societies*, s. 210, n. 24; W. Müller, *Weltbild und Kult der Kwakiutl-Indianer*, s. 72.

Levent Şahverdi Arşivi

sırada Yamyam Cemiyeti adayına kadınlar hizmet eder: Çömez Tanrı ile özdeşleştirildiği için kadın da köleyi canlandırır. Ona yemek getiren ve tuzlu suda mumyalaştırılan bir cesedi hazırlayan kadındır. Çömez cesedi kulübesinin tavanına asar, duman olarak içine çeker ve parçalar koparark çiğnemeden bunları yutar.[22] Yamyamlık Tanrı ile özdeşleşmenin kanıtıdır.

En önemli an çömezlerin çalılıktan dönüşü ve ibadethaneye girişidir; bu bir *imago mundi*dir ve Kozmosu temsil eder. İbadethanenin kozmolojik sembolizmine ilişkin Kwakiutllar için Evrenin üç bölüme ayrıldığını hatırlatalım: Gök, Yer ve Öte Dünya. *Axis Mundi*yi simgeleyen bakırdan bir sütun Dünyanın Merkezi olan orta bir noktada bu üç bölgeden geçer. Mitlere göre üst açıklığa –"Yukarı Dünya Kapısı"– götüren bakırdan bir merdivene tırmanarak ya da inerek Göğe çıkılabilir ya da Cehenneme inilebilir. Bu bakırdan sütun, ibadethanede sedir ağacından yapılmış, 10-12 metre yüksekliğinde, üst yarısı çatıdaki bir delikten dışarı çıkan bir direk ile temsil edilir. Törenlerde çömezler şarkı söyler: "Dünyanın Merkeziyim. Dünyanın Direğinin yanındayım!" vb.[23] İbadethane Kozmosun suretidir ve şarkılarda ona "Dünyamız" denir. Törenler görünür Evrenin tam Merkezinde gerçekleşir: Dolayısıyla bunların kozmik bir boyutu ve değeri vardır.[24]

Yamyamların ibadethanelerinde bulunan ve bazen tepesinde insan resmi taşıyan direği kozmik Sütunla özdeşleştirildiği gibi yamyam-Ruhla da özleştirilir. İleride göreceğimiz gibi merkez direğin ritüel rolü Güney ve Kuzey Amerika'daki inisiyasyonlarında oldukça önemlidir: Direğe tırmanarak çömez Göğe girmiş sayılır. Şimdilik ve Kwakiutl ailesiyle sınırlı kalmak için Wikenolarda çömezin direğe bağlandığını ve debelendiğinde direğin şiddetle sarsıldığını gören inisiye olmayan-

[22] Boas, *Secret Societies*, s. 440 vd. W. Müller, *age.*, s. 72.

[23] Boas, *Secret Societies*, s. 457. Tören evinin kozmolojik sembolizmi için bkz. W. Müller, s. 17 vd.

[24] W. Müller, *age.*, s. 20.

Levent Şahverdi Arşivi

lara yamyam Ruh ile savaştığı izlenimini verdiğini hatırlatalım. Bella-Bellalarda çömez direğe tırmanır; Fort Rupert'deki Kwakiutllarda ibadethanenin çatısına kadar direğe tırmanır ve izleyenleri ısırmak için oradan yere atlar.[25]

Şu olayı akılda tutalım: Çömezin ibadethaneye girmesi sembolik olarak Dünyanın Merkezine yerleşmesine denktir. Artık, yaratılış anında dünyanın olduğu gibi inisiye kutsal bir mikrokozmosta yaşar. Böyle kutsanmış bir alanda Dünyadan ayrılmak, onu aşmak, Tanrıların Dünyasına girmek her zaman mümkündür. İbadethanenin en mahrem kısmı bir bölmeyle ayrılmış ve içinde koruyucu Ruhun yüzünün resmi yer alır. Yamyamlarda bu bölmenin kapısı bir kuşun gagasını temsil eder. Çömez izole olan kısma girer, orada Kuş tarafından yutulmuş sayılır.[26] Başka bir deyişle göğe uçar, çünkü Kuş sembolizmi her zaman bir yükseliş ile eşanlamlıdır. Kwakiutlların ve Nootkaların gizli ritüellerinde çok önemli bir rol oynayan flütlerin ve diğer kutsal aletlerin sesi kuşların sesini temsil eder.[27] Kuşların uçuşuyla simgelenen göğe yükseliş kültürün arkaik bir özelliğidir ve gönderme yaptığımız ritüelin de Kwakiutl bölgesinin en eski ögelerinden biri olması çok olasıdır.

İbadethanenin mahrem bölgesinde kilitli bulunan çömezler, çalılıklara "kaçırıldık"larında olduğu gibi Cemiyetin Ruhu tarafından "ele geçirilmiş" olmaya devam ederler. Bu "ele geçirme" Doğaüstü Güçte ölmelerine karşılık gelir. Belli bir anda maskeli ya da maskesiz olan çömezler bölmeyi geçip danslara katılırlar. Cemiyet Ruhunun davranışını taklit ederler ve mimikleriyle onu canlandırdıklarını ilân ederler. Ruh ile özdeşleştirilen çömez "kendinden geçmiştir" ve inisiyasyon töreninin önemli bir bölümü Cemiyetin eski üyelerinin dans ve şarkıları sayesinde onu "ehlileştirme" çalışmalarından oluşur.

[25] Josef Haekel, "Initiationen und Geheimbünde an der Nordwestküste Nordamerikas", s. 170.

[26] Bkz. F. Boas, *Secret Societies*, resim 29; J. Haekel, s. 169.

[27] J. Haekel, *age.*, s. 189.

Levent Şahverdi Arşivi

Çömez yavaş yavaş ilâhi varlığın bulunmasıyla elde ettiği güç aşırılığından kurtulur; yeni manevi bir dengeye doğru yöneltilir, ilâh ile karşılaşmadan önceki kişiliğinden niteliksel olarak farklı olan yeni bir kişilik edinmesine yardım edilir, ancak bu kişilik ele geçirilmenin psişik kargaşasından sonra gelmesi gereken iyice yapılandırılmış bir kişiliktir. Usulüne uygun olarak arındırılan çömez "Dancing Society"nin alt derecelerinden birine yerleşir. Elbette ritüel yasaklar yavaş yavaş kışın sonuna doğru kaldırılır.

Kwakiutlların Cemiyetleri arasında Yamyam cemiyeti dinler tarihçisi için son derece önemlidir. Kwakiutl insan etinden nefret eder. Gene de çömez (*ḥamatsa*) bazen ciddi zorluklarla yamyam olmayı başarırsa, kesin bir şekilde artık insan olmadığını, Tanrı ile özdeş olduğunu kanıtlamak içindir. Öfkeli "çılgınlığı" gibi yamyamlığı da ilâhlaşmasının bir kanıtıdır. Üç dört aylık bir inziva döneminden sonra *hamatsa* köye döndüğünde, yırtıcı bir hayvan gibi davranır: Evin çatısından atlar, karşılaştığı kişilere saldırır, bunların kollarını ısırır ve et parçaları yutar. Dört adam güçlükle onu tutar ve ibadethaneye sokmaya zorlar. Yalnızlığında ona eşlik eden kadın artık ortaya çıkar ve kollarında bir cesetle çıplak şekilde onun önünde dans eder. Sonunda çömez ibadethanenin çatısına tırmanır, orada bir iki tahtayı kaldırarak içeri atlar ve tir tir titreyerek vecd halinde dans eder. Çömezi ehlileştirmek için "şifacı" (heliga) başından tutup tuzlu suya doğru onu sürükler. İkisi de su kemerlerine gelinceye kadar ilerler. O zaman "şifacı" *hamatsa*yı dört kez suya daldırır. Her defasında çömez dikilir ve Yamyam çığlıkları atar: *Hap! Hap!* Ardından eve dönerler. Çömezde coşku belirtisi kalmamıştır. Kusmak için tuzlu su içer. Aşırı öfkesi yerini tam bir bitkinliğe bırakır ve sonraki geceler keyifsiz, suskun şekilde dansları seyreder.[28] Kwakiutl gizli tarikatlarındaki tüm

[28] Boas, *Secret Societies*, s. 441-443, 524 vd. A.y., *Ethnology of the Kwakiutl*, s. 1172 vd. Bella Coolaslarda da Yamyam bir cemiyet vardır; inisiyasyonlar Kwakiutllarınkine benzerdir bkz. F. Boas, *Secret Societies*, s.

Levent Şahverdi Arşivi

diğer inisiyasyonlar gibi Yamyam Cemiyeti'ndeki inisiyasyon da yeni bir kişilikle bütünleşme ile devam eder: Neofit Tanrıyı enkarne ederek elde ettiği kutsal güçle bir *modus vivendi* [yaşam tarzı] bulmak zorundadır.

Kwakiutl yamyamının inisiyatik davranışı dinler tarihçisi için son derece ilgi çekicidir: Kişiliğinin parçalanması, öfkesi, "Şifacı" tarafından "ehlileştirilmesi" birbiriyle tarihsel bağıntıları olmayan çeşitli kültürlerde de görülen başka dinsel olguları hatırlatır. Kişiliğin yok olması ve ele geçirilme Kuzey Amerikalı birçok inisiyasyonun ortak belirtileridir; ancak kişilik kaybı ve ele geçirilme olağanüstü bir şiddet sergilediğinde tam anlamıyla şamanik istidadın bir belirtisi olarak kabul edilir. Bu yüzden "delilik" ve genel olarak inisiyatik hastalıkların dinsel anlamının çözümlemesini Şamanizme ayırdığımız bölüme bıraktık.

Ama Kwakiutl yamyam spesifik özellikler arz eder: Örneğin cinayete meyilli öfkesi, yırtıcı hayvan gibi davranması, "Şifacının" yıkayarak yatıştırdığı "kızgınlığı". Bu özelliklerin her biri insanın durumunun aşkınlaştığını ifade eder, çömez öyle bir kutsal güç miktarı özümsemiştir ki, seküler varlık tarzı ortadan kalkmıştır. Buna benzer bir davranışın, neofit bazı inisiyatik sınavlardan başarılı çıkarak beşerî varoluşunu üstün bir varoluşa dönüştürdüğünde başka kültürlerde de var olduğunu göreceğiz. İskandinav *bersekr* inisiyatik dövüşte "kızgınlaşır" [échauffement], kutsal çılgınlığa (*wut*) katılır, hem bir avcı hayvan hem de bir şaman gibi davranır. Yırtıcı hayvan –bir kurt, bir ayı, bir leopar– gibi davranmak insan olmayı bıraktığımızın, üstün bir dinsel gücü canlandırdığımızın, bir bakıma tanrılaştığımızın belirtisidir. Çünkü basit dinsel deneyim seviyesinde

649-650. A.y., "The Mythology of Bella Coola Indians" (*Memoirs of the American Museum of Natural History*, I, 2. nokta, 1900, s. 25 vd.), s. 118-120. Kuzeybatı Amerika'nın Kızılderililerinin diğer gizli cemiyetlerinin inisiyatik ritüeli için bkz. Frazer, *Totemism and Exogamy*, III, s. 499-512, 527-550 ve J. Haekel, *age.*, eserin içinde serpiştirilmiş olarak.

Levent Şahverdi Arşivi

avcı hayvan üstün bir varoluş tarzını temsil eder. Sonraki bölümde göreceğimiz gibi kutsal gücün özümsenmesi bedenin aşırı "kızgınlaşması"yla kendini gösterir: Aşırı ısı büyücülerin, şamanların, savaşçıların, mistiklerin özelliğidir. Kendini gösterdiği kültürel bağlam ne olursa olsun "büyüsel ısı" belirtisi, dindışı insan durumunun ortadan kalktığının ve aşkın bir var olma tarzına, insanüstü var olma tarzına katıldığının ilânıdır.

Gizli Cemiyetler ve Männerbünd

İnsanüstü var olma tarzı büyüsel-dinsel gücün çoğalmasıyla elde edilir. Bu yüzden Kuzey Amerika'daki yerlilerin hepsinde erinlik inisiyasyonları ile gizli cemiyetlere ya da şamanik tarikatlara giriş âyinleri arasında bu kadar büyük benzerlikler vardır. Bu inisiyasyonların her biri kutsal bir gücün fethini hedefler, bu fetih de ya bir veya birkaç koruyucu ruhun elde edilmesiyle ya da fakirce hünerle veyahut da yamyamlık gibi ilginç bir davranışla kanıtlanır. Her yerde seküler koşulun aynı ölüm gizemi ve ardından üstün var olma tarzında dirilme fark edilir. Kuzey Amerika'da Şamanizm diğer inisiyasyonların senaryosunu etkilemiştir. Bunun nedeni de şamanın gerçek anlamda olağanüstü güçlerle donatılmış insan, bir bakıma her din adamının örnek modeli olmasıdır. Büyük olasılıkla burada Kuzey Amerika'da olduğu gibi her yerdeki gizli cemiyetlerin ve *Männerbünde*'lerin kökeninin açıklamasını buluruz. Kutsalın uzmanı –medicine-man, şaman, mistik– diğer insanlar için yeni inisiyasyonlar sayesinde büyüsel-dinsel güçlerini ve toplumsal prestijlerini çoğaltma konusunda hem örnek model hem de bir davettir.

"Erkek Gizli Cemiyetler"in (*Männerbünde*) morfolojisi son derece karmaşıktır, bu yüzden burada bunların yapılarını ve tarihlerini kabaca çizmek bile mümkün değildir.[29] Bunların

[29] Genel incelemeler: H. Schurtz, *Altersklassen und Männerbünde*, s. 318-437; H. Webster, *Primitive Secret Societies*, s. 74-190; *Semaine d'ethno-*

Levent Şahverdi Arşivi

kökenine gelince en sık kabul edilen varsayım ise tarihsel-kültürel ekolün daha sonra benimseyeceği Frobenius'un varsayımıdır.[30] Ona göre erkek gizli cemiyetleri ya da "Maske Cemiyetleri" anaerkil kömesinin* [cycle] bir yaratışıdır; bunların amacı, kadınlara maskelerin cinler ve ataların ruhları olduklarına inandırarak onları korkutmakmış ve bu da anaerkillik ile kurulan kadınların ekonomik, toplumsal ve dinsel üstünlüğünü sarsmak için yapılmıştır. Bu şekilde ileri sürülen varsayım bize pek temellendirilmiş görünmüyor. "Maske Cemiyetleri" büyük ihtimalle erkek üstünlüğü için verilen mücadelede bir rol oynamasına oynamıştır ama gizli cemiyetin dinsel olgusunun anaerkilliğin bir sonucu olduğunu düşünmek zordur. Bunun tersine erinlik âyinleri ile gizli erkek cemiyetlerine inisiyatik giriş sınavları arasındaki sürekliliğin kusursuz olduğunu fark etmekteyiz. Örneğin Okyanusya'da erkek çocukların inisiyasyonları gibi gizli erkek cemiyetlerine girmeyi sağlayan inisiyasyonlar da deniz canavarı tarafından yutulma ile aynı sembolik ölüm ve ardından diriliş ritüelini içerirler: Tüm bu törenlerin tarihsel olarak aynı merkezden türediklerinin kanıtıdır.[31] Batı Afrika'da benzer bir olguyla karşılaşırız: Gizli cemiyetler erinlik inisiyasyonlarından türerler.[32] Ve rahatlıkla başka örnekler

---

logie religieuse. III. Oturumun analitik özeti (Enghien-Moedling, 1923), s. 329-456. Bkz. ayrıca E. W. Peuckert, *Geheimkulte*.

[30] L. Frobenius, "Die Masken und Geheimbünde Afrikas" (*Abhandfungen d. Kaiserl. Leopold-Carolin Deutsch Akademie d. Naturforscher*, LXXIV, Halle, 1899, s. 1-266); bkz. *Semaine d'Ethnologie religieuse*, 111, s. 335 vd.; W. Schmidt, Das Muiten-Mat, s. 171 vd. Ayrıca bkz. Eliade, *Mythes, rêves et mystères*, s. 268 vd.

* Aynı karakterlerin yer aldığı ve aynı konuyu işleyen masallar, efsaneler, mitler kümesi. (ç.n.)

[31] E. M. Loeb, "Tribal Initiation and Secret Societies" (*Univ. of California Publications in American Archaeology and Ethnology*, XXV, 3, 249-288, Berkeley 1329), s. 262.

[32] Ad. E. Jensen, *Beschneidung*, s. 79.

Levent Şahverdi Arşivi

de verebiliriz.[33]

Gizli cemiyetler olayında bize ilksel ve esas görünen şey kutsala daha bütüncül bir katılma ihtiyacı, her iki cinsiyetin spesifik kutsallığının mümkün olduğunca en yoğun bir şekilde yaşama arzusudur. Gizli cemiyetlerin bu kadar çok inisiyatik erinlik âyinlerine benzemesi bu yüzdendir. Aynı sınavlara, aynı ölüm ve diriliş simgelerine, geleneksel ve gizli bir öğretinin aynı açığa vurulmasına rastlarız ve bunlara rastlamamızın nedeni de inisiyatik senaryonun kutsalın yeni ve daha eksiksiz bir tecrübesinin *sine qua non* [olmazsa olmaz] koşulunu oluşturmasıdır. Gene de gizli maske cemiyetlerine özgü bazı yenilikler fark ederiz. En önemlileri ise şunlardır: Gizliliğin önemi, inisiyatik sınavların acımasızlığı, (maskeler ile kişileştirilen) Atalar kültünün baskınlığı ve törenlerde Yüce Varlıkın törenlerde yer almaması. Avustralya erinlik âyinlerinde Yüce Varlıkın yavaş yavaş önemini yitirmesini daha önce fark etme fırsatını bulmuştuk. Bu olgu, gizli cemiyetlerde yaygındır: Göksel Yüce Varlıkın yerini demiurgos Tanrı ya da mitik Ata ya da uygarlaştırıcı bir Kahraman almıştır. Birazdan gözlemleyeceğimiz gibi gizli cemiyetlere yönelik bazı inisiyasyonlarda hâlâ göksel âyinler ve simgeler varlıklarını sürdürmüştür; bu da kanaatimizce zamanla başka ilâhi ya da yarı ilâhi Figürlerin yerini aldığı göksel yüce Varlıkların ilksel öneminin kanıtıdır.

Erkek gizli kültlerin ve maske tarikatlarının toplumsal-dinsel olgusu Melanezya ve Afrika'da da teyit edilmiştir.[34] Daha

---

[33] Bkz. H. Webster, *Primitive Secret Societies*, s. 176, n. 2; F. Speiser, "Über Initiationen in Australian und Neuguinea", s. 256 vd.; Ad. E. Jensen, *age.*, s. 99; Arnold van Gennep, *Les Rites de passage* (Paris, 1909), s. 126 vd.

[34] Melanezya: H. Codrington, *The Melanesians* (Oxford, 1891), s. 69-115; R. Parkinson, *Dreissig Jahre in der Südsee* (Stuttgart, 1907), s. 565-680; W. H. R. Rivers, *The History of Melanesian Society* (Cambridge, 1914), II, s. 205-233, 592-593; H. Nevermann, *Masken und Geheimbünde Melanesiens* (Berlin-Leipzig, 1933); Hubert Kroll, "Der Iniet. Das Wesen eines melanesischen Geheimbundes" (*Zeit. Ethnologie*, LXX, 1937, s. 180-

Levent Şahverdi Arşivi

eski bir çalışmada Afrika'dan birkaç örnek –özellikle Kutalarda Ngoye gizli kültüne inisiyasyon ve Mandja, Banda ve Bakhimbaların gizli tarikatlarına giriş âyinleri– aktarmıştık.[35] Temel noktaları burada hatırlatalım. Bakhimbalarda inisiyasyon iki ilâ beş yıl arasında sürer ve ana tören adayın ölümü ve dirilişini içerir. Aday acımasızca kırbaçlanır, "ölüm içeceği" adı verilen narkotik bir içecek içer, ardından yaşlılardan biri elinden yakalayarak yere düşene kadar onu kendi etrafında döndürür. O an etraftakiler şöyle bağırır: "Ah! Şu kişi ölmüştür" ve "diriliş avlusu" adında etrafı kapalı kutsal bir alana götürülür. Aday, birkaç gün kalacağı haç şeklinde bir çukura çıplak olarak bırakılır. Çeşitli işkencelere maruz kaldıktan ve sırrı koruyacağına yemin ettikten sonra nihayet dirilir.[36]

Kutaların Ngoye cemiyetine girme hakkı sadece klan reislerine tanınır. Adaylar kırbaçlanırlar, dikenli yapraklarla ovalanırlar ve vücutlarına ve saçlarına korkunç kaşıntılara neden olan bir bitki sürülür. Tüm bu ritüel işkenceler, bir sonraki bölümde inceleyeceğimiz şaman çırağının inisiyatik olarak parçalara ayrılmasını belli bir ölçüde hatırlatır. Bir başka sınav da "adayı 5 ilâ 6 metre yüksekliğinde bir ağaca tırmandırmak ve tepesinde bir ilaç içirmek şeklindedir". Köye döndüğünde kadınların ağıtlarıyla karşılanır; ölecekmiş gibi kadınlar onun için ağlar. Başka Kuta kabilelerinde eski adını "öldürmek" ve ona başka bir ad vermek için neofit büyük bir şiddetle dövülür.[37]

---

220). Afrika: L. Frobenius, "Masken und Geheimbünde Afrikas"; E. Johanssen, *Mysterien eines Bantu-Volkes* (Leipzig, 1925); E. Hildebrandt, *Die Geheimbünde Westafrikas* (Leipzig, 1937); G. W. Harley, "Notes on the Poro in Libéria" (*Papers of the Peabody Museum of American Archaeology and Ethnology*, XIX, 1941, n. 2); K. L. Little, "The Poro Society as an arbiter of Culture" (*African Studies*, VII, 1948, s. 1-15).

[35] Eliade, *Mythes, rêves et mystères*, s. 271-275.

[36] Léo Bittremieux, *La Société secrète des Bakhimba au Mayombe* (Brüksel, 1936), s. 44-45.

[37] E. Andersson, *Contribution à l'ethnographie des Kuta*, 1 (Uppsala, 1953), s. 211 vd.

Levent Şahverdi Arşivi

Ngakola adında Mandjaların ve Bandaların gizli tarikatının kökeninde inisiyasyonları sırasında neofitlere sırrı verilen bir mit vardır. Bu mite göre canavarsı bir varlık olan Ngakola eskiden çalılıklarda yaşarmış. Bedeni siyahmış ve uzun kıllarla kaplıymış. Bir adamı öldürüp diriltebilirmiş, ama onu daha iyi bir insan kılarak. Bu nedenle insanlara seslenmiş: "Bana insan gönderin onları yiyip yenilenmiş olarak kusacağım!" Tavsiyesine uyulmuş ama Ngakola yuttuğu kişilerin sadece yarısını geri verdiği için insanlar onu öldürmüş. Bu mit tarikatın ritüellerinin temellerini atar ve bunları açıklar da. Yassı kutsal bir taş inisiyatik törende önemli bir rol oynar: Geleneğe göre bu taş Ngakola'nın karnından çıkarılmıştır. Neofit canavarın bedenini simgeleyen bir kulübeye girer. Burada Ngakola'nın uğursuz sesini işitir ve işkencelere maruz kalır. Artık "Ngakola'nın karnına girdiği" ve sindirilmekte olduğu söylenir. Diğer inisiyeler hep birlikte şu şarkıyı söylerler: "Ngakola, hepimizin bağırsaklarını alıyor, Ngakola hepimizin karaciğerini alıyor!" Başka sınavlardan geçtikten sonra inisiye eden usta sonunda neofiti yemiş olan Ngakola'nın onu geri verdiğini haber verir.[38]

Burada Avustralya'da da karşılaştığımız insanların yalnızca yarısını geri verdiği için öldürülen ve ölümünden sonra insanlar tarafından inisiyatik ölüm ve yeniden doğuşla ilgili gizli bir kültün merkezine yerleştirilen yarı ilâhi bir Canavarın mitine yeniden rastlarız. Aynı zamanda, erinlik inisiyasyonlarında çok büyük bir yere sahip olan, yutularak bir canavarın karnında bulunma sembolizmini de buluruz.

Benzer senaryoların varlığı Batı Afrika'da da doğrulanmıştır. 19. yüzyılın sonunda Aşağı Kongo'da salgın hastalıkların olması durumunda hâlâ bir *ndembo* kuruluyordu.[39] İnisiyasyon

[38] E. Andersson, *Kuta*, s. 264 vd. Ngakola için ayrıca bkz. A. M. Vergiat, *Les Rites secrets des primitifs de l'Oubangui* (Paris, 1936), s. 118 vd.

[39] Rev. J. H. Weeka, Notes on some Customs of the Lower Congo People (*Folklore*, XX, 1909, s. 181-201), bkz. özellikle s. 189 vd. a.y., Among the Primitive Bakongo (Londra, 1914), s. 158 vd. A. Bastian, *Die deut-*

Levent Şahverdi Arşivi

sırasında ölüp dirildiği için adaylar kendilerini hastalıklara karşı korunmuş kabul ederler. Ormanların derinliğinde *vela* adında bir çit dikilir. Bu çit dindışı kişilere yasaktır. Aday alımı ilâhi bir "çağrı"yı varsayar. *Ndembo* üyesi olmak isteyenler, örneğin meydanlarda, pazarlarda ya da şehir merkezinde ölü gibi aniden yere yığılırlar. Hemen ormana götürülüp kutsal ağılın içine alınırlar. Bazen tek bir günde elli, hattâ yüz kişi aniden yere yığılabilir. Bu kişiler için "*ndembo* olarak ölüyorlar" denilir. *Vela*nın içindeki kulübelere yerleştikten sonra neofitler ölü ve her bedenden tek bir kemik kalana kadar çürüme sürecinde oldukları kabul edilir. *Nganga* (tam anlamıyla "bilenler") adındaki inisiyeler bu kemiklere büyük bir özen gösterirler. Ayrı tutulma süresi üç aydan üç yıla kadar sürer ve bu süre boyunca neofitlerin aileleri, *ngangal*ar için her gün yiyecek getirirler. Neofitler çıplaktır, çünkü *vela*da yani öte dünyada günah diye bir şey yoktur denir. (Ritüel çıplaklık sembolizmi oldukça daha karmaşıktır. Bir yandan cennet ögesi, toplumsal kurumlar ortaya çıkmadan önce ilksel bir dolaysızlık [spontanéité] ve mutluluk halinin hatırası, ayrıca cenaze sembolizmi ve neofitin küçük çocuk çıplaklığını paylaşmalı düşüncesi de vardır.) İki cinsiyet de gizemlere katıldığı için *vela*da sık sık orjiler yapılırdı ama inisiye olanların gözünde bu ahlâksızca bir davranış değildir. Orjiler "öte dünya"daki yani yasalardan bağışık olan bir dünyada varoluşun bir parçasıdır.

Usulüne uygun şekilde "dirilen" neofitler kortej halinde köye döndüklerinde geçmiş hayatlarına ilişkin her şeyi unutmuş gibi davranırlar. Ne ana babalarını ne dostlarını tanırlar ne dillerini ne doğdukları köylerini ne de aletlerin en basit kullanımını hatırlarlar. Küçük çocuklar gibi eğitim alırlar ve küçük yaştaki çocukların sorumsuz davranışlarını taklit ederler: Yolda karşılaştıkları insanlara saldırıp vururlar ve ulaşabildik-

sche Expedition an der Loango-Küste (1875), II, s. 17 vd. H. Schurtz, *age.*, s. 433-435; J. C. Frazer, Balder the Beautiful (Londra, 1913), II, s. 251-255.

Levent Şahverdi Arşivi

leri her şeyi çalarlar. "Çalma hakkı" gizli Afrika cemiyetlerinin ortak bir noktasıdır[40] ve *Männerbünde*lerin toplumsal-dinsel ideolojisinin ayrılmaz bir parçasıdır.

Bastian'ın aktardığı bir bilgiye göre bu gizli tarikatların ritüel senaryosu bir köken mitini temel alır. "Büyük Fetiş, kimsenin onu görmediği ve göremediği ormanın ortasında yaşar. Öldüğünde fetişçi-rahipler onu yeniden hayata döndürmek için özenle kemiklerini toplarlar ve yeniden etle ve kanla kaplı olması için onları beslerler."[41] Başka bir deyişle neofitler tarikatın koruyucusu "Büyük Fetiş"in kaderini ritüel olarak tekrarlamak zorundadırlar. Ancak asıl rol "fetişçi-rahiplere" yani inisiyasyon Ustalarına düşer: "Büyük Fetiş"in kemikleri kadar neofitlerin kemiklerini iyileştirip besleyen onlardır. Her ne kadar gizem "Büyük Fetiş" tarafından kurulmuş ve aslında onun örnek tecrübesi dirilişi mümkün kılmış olsa da inisiyatik dirilişi sağlayan "fetişçi-rahipler"dir.

Bedenin iskelet haline gelmesi, peşinden yeni bir etin ve taze kanın yeniden doğması avcı kültürlere özgü bir inisiyatik temadır; Sibirya şamanlarının inisiyasyonlarında da bu temaya rastlarız. Afrika tarikatları örneğinde bu arkaik öge, daha yakın döneme ait çok sayıda kültürel ögeyi içeren daha gelişmiş bir büyüsel-dinsel sisteme dâhil edilmiştir.

Gördüğümüz gibi gizli bir cemiyete giriş âyinleri birebir kabile inisiyasyonlarına karşılık gelir: İnziva, işkence ve inisiyatik sınavlar, ölüm ve diriliş, yeni bir adın dayatılması, gizli bir öğretinin açıklanması, özel bir dilin öğretilmesi vb. Gene de sınavların sürekli zorlaştığını fark ederiz. İnisiyatik işkence Melanezya'nın gizli cemiyetlerinin ve bazı Kuzey Amerika

---

[40] H. Schurtz, *age.*, s. 107.

[41] A. Bastian, *Ein Besuch in San Salvador* (Bremen, 1859), s. 82 vd.; Frazer, *age.*, s. 256. Bantu Ryangombe gizeminin inisiyatik mit ve âyinleri için bkz. E. Johanssen, *Mysterien eines Bantu-Volkes*, s. 13 vd., 29 vd., ve *passim*; Adolf Friedrich, *Afrikanische Priestertümer* (Stuttgart, 1939), s. 62 vd., 367 vd.

Levent Şahverdi Arşivi

tarikatlarının bir özelliğidir. Örneğin Mandan neofitlerin maruz kaldıkları sınavlar acımasızlıklarıyla ünlüdür.[42] İnisiyatik işkencenin anlamını anlamak için acının ritüelsel bir değeri vardı: İşkence insanüstü varlıklar tarafından gerçekleştirilmiş olarak kabul edilir ve amacı inisiyasyona tâbi olan öznenin manevi dönüşümünü sağlamaktır. Aşırı acı da inisiyatik ölümün ifadesidir. Bazı ciddi hastalıklar, özellikle psikolojik-zihinsel olanlar, hastanın üstün bir varoluşta diriltilmek üzere inisiye olmak yani işkence görmek, parçalanıp "öldürülmek" için insanüstü varlıklar tarafından seçildiğinin bir işareti olarak kabul edilir. İleride göreceğimiz gibi "inisiyatik hastalıklar" şaman istidadının en önemli belirtilerinden biridir. Gizli cemiyetlere aday olanlara yapılan işkenceler gelecek şamanın mistik ölümünü simgeleyen korkunç acıların benzeridir. Her iki durumda da manevi bir dönüşüm süreci söz konusudur.

Elbette gizli cemiyetler son derece karmaşık toplumsal-dinsel bir olgudur. İlgimizin inisiyasyon olaylarının çözümlemesiyle sınırlı kalacağı için burada ayrıntılı bir incelemeye girişmek söz konusu olamaz. Gene de gizli cemiyetlerin, özellikle Afrika ve Okyanusya'dakiler, dinsel bir görevle sınırlı kalmadığını söyleyelim. Yardımlaşma cemiyetleri oldukları gibi topluluğun toplumsal ve siyasi yaşamında etkili şekilde müdahale ederler. Birçok dinde adalet son mercii olarak gizli cemiyetler tarafından yerine getirilir.[43] Başka yerlerde bu adli görev terör aracına dönüştürülmüş ve bazen aşırı zalimce yönler kazanabilmiştir. Örneğin üyelerinin kendilerini leoparlar ya da aslanlar ile ritüel olarak özdeşleşmiş kabul eden ve yam-

[42] Bkz. George Catlin, *O-Kee-Pa* (Londra, 1867), s. 13 vd., 28 vd. A.y., *Annual Report of the Smithsonian Institution for 1885* (Washington, 1886), ikinci bölüm, s. 309 vd. Törenin bir özeti için bkz. Ad. E. Jensen, *Beschneidung*, s. 122-123. Kwakiutllerin savaş dansı olan *hawinalal*'in inisiyatik âyinleri de çok acımasızdır, bkz. F. Boas, *Secret Societies*, s. 496 vd.

[43] Webster'ın derlediği örneklere bkz.: Webster, *age.*, böl. VI-VIII.

Levent Şahverdi Arşivi

yamlıkla sonlanan çok sayıda cinayet işleyen "Leoparlar" ya da "Aslanlar" adında Afrikalı birçok tarikat bunlardandır.[44]

Kızılderililerde Ritüel Olarak Ağaçlara Tırmanma

Erinlik âyinlerinde, gizli cemiyet inisiyasyonlarında ya da başka mistik-ritüelsel bağlamlarda olsun insan yutan canavar temasına ne kadar sık rastlandığını gözlemlemiştik. Ancak bu senaryo birkaç inisiyasyon türünde kullanılabilen tek senaryo değildir. Kutsal ağaçlara ya da direklere inisiyatik tırmanma teması da çoklu bir değere sahiptir: Erinlik törenlerinde olduğu gibi üst derecedeki inisiyasyonlarda da fark gözetmeksizin bu tema mevcuttur. Avustralyalılarda (s. 51 vd.) ve bazı Kuzey Amerikalı halklarda da (s. 149 vd.) bu temaya rastlama fırsatımız oldu. Tırmanma âyininin anlamı Orta ve Kuzey Asya şamanlarının vecd tekniklerini ve inisiyasyonlarını açıkladıktan sonra ancak tamamen anlaşılır olacaktır. Kozmolojik tırmanma sembolizmi oralarda özellikle net bir şekilde varlığını korumuştur.

İki Amerika'da kutsal direğin ya da ağacın kabilenin önemli dinsel bayramlarında olduğu kadar erinlik inisiyasyonlarında ve şamanik ve tedavi törenlerinde de rol oynadığını fark etmekteyiz. Ağaç ya da direk ya insanlar ile ilâh (yüce Varlık, güneş Tanrı, kültürel Kahraman, mitik Ata vb.) arasında aracı ya temsilci ya da bazen ilâhın enkarnasyonu olarak kabul edilir. Başka bir deyişle ilâh ile etkili iletişim –sadece öyle olmasa da– kutsal bir ağaca ya da direğe dokunarak gerçekleşir. Bu temel düşünce ritüelsel tırmanma içermeyen törenlerde bile fark edilir. Böylece, Güney Amerika'nın en ilkel halklarından sayılan Botocudolarda kutsal direk iyi göksel ruhlarla ilişkilidir. Bu ruhlar Yüce Varlığın aracıları rolünü oynar; "Yaşlı"ya [Vieux]

[44] Afrika'ya ilişkin materyaller için bkz. Robert Eisler, *Man into Wolf* (Londra, 1951), s. 151 vd. ve özellikle Birger Lindskog, *African Leopard Men* (Uppsala, 1954).

Levent Şahverdi Arşivi

kadar direğe tırmanırlar. Yüce Varlık asla Gökten inmez; göksel ruhlar insanların dualarını Tanrıya iletirler. İyileşmeler olduğunda direğin önüne adaklar konulur. Botocudoların komşuları olan Mashakalilerde ise kutsal direk etrafında dans edilir ama bu danslar cenaze törenleriyle ilgilidir. Ölülerin ruhlarının direk boyunca Göğe yükseldiğine inanılır. Direğin dinsel işlevi aslında daha karmaşıktır çünkü erkek çocukların erinlik âyinlerinde de rol oynar.[45]

Sherenteler Güneş bayramında bir direk dikerler. Erkekler direğe tırmanır ve tepesine vardıklarında Güneş'e dua ederler ve karşılığında görü ve kehanetler elde ederler. Törenin sonunda rahip de direğe tırmanır. Orion yıldızı aracılığıyla yukarıda Güneş Tanrısından bir mesaj alır. Güney Amerika'daki başka kabileler benzer düşüncelere sahiptir. Örneğin belli bir bayramda Mundurukular ibadethanenin ortasına bir ağaç dikilir. Ağacın etrafına toplanırlar ve medicine-man Kültsel Yaratıcı-Kahramanın koruması ve yardımı için dua eder.[46] Kutsal ağaç, Gran Chaco'nun kuzeyinde yaşayan çok ilkel bir halk olan Chamacoco ve Vilelalarda erkek çocukların inisiyasyonlarında da mevcuttur. Ama ilk seyyahlar tarafından gözlemlenip betimlendiğinde bu kurum gerilemeye başlamıştı. Ağacın etrafında dans edilir ama daha eski bir dönemde inisiyasyonun ritüelsel bir tırmanma içerip içermediğini bilmiyoruz.[47]

Yarurolar da kutsal direğe büyük bir önem atfederler. Yaratıcı Tanrıça Kuma ya da mitik Kahramanlar ve ölülerin ruhları ile iletişime geçmek için şaman direğe yaklaşır, tütün içer, şarkı söyler ve dans eder, sonunda transa geçer. Eskiden –örneğin Araucanlarda olduğu gibi– direğe tırmanıp tırmanmadığı bilinmiyor. Araucanlar yüce Varlık şerefine çentikleri olan ve

[45] Josef Haekel, "Zur Problematik des heiligen Pfahles bei den Indianern Brasiliens" (*Anais do XXXI Congresso Internacional de Americanistas (São Paulo*, 1955, s. 229-243), s. 229-230.

[46] Josef Haekel, *age.*, s. 230-231.

[47] A. Métraux, *A Myth of the Chamacoco Indians*, s. 114, 117.

Levent Şahverdi Arşivi

tepesinde bir kurban sunağının bulunduğu bir direk dikerler. İyileşme durumlarında Yüce Varlıkın huzurunda insanların aracısı olarak kabul edilen şaman direğe tırmanır ve tepesine ulaştığında transa geçer.[48]

Gördüğümüz gibi Güney Amerika'nın bazı halklarında kutsal ağaç ya da direk ilâhi ya da yarı ilâhi göksel güçler ile iletişime geçmenin örnek yoludur. İnsanların dünyası ile ilâhi dünya arasında aracı olan kutsal direk ya da ağaç erinlik inisiyasyonları kadar yerel bayramlar ve şamanik tedavi seanslarında da mevcuttur. Güney Amerika'nın en arkaik kabilelerinde doğrulanmış olan ritüel ağaç ve direkler gene de daha gelişmiş toplumların dinsel hayatında yoktur. Ağaç ve direğin mitik-ritüel karmaşası –bu dünya ile göksel dünya arasında aracılar olarak bilinirler– ilkel avcı kültürüne aittir. Josef Haekel'in de gösterdiği gibi bu karmaşa, büyük ihtimalle kuzeyden gelen avcı kültür dalgalarıyla Güney Amerika'ya girmiştir.[49]

Gerçekten de aşağı yukarı benzer bir mitik-ritüel senaryoya Kuzey Amerika halklarında da rastlarız. Çayır Kızılderilileri Güneş Dansları için ritüel direği kullanırlar. Örneğin Arapaho gibi bazı kabileler, direği Göğe doğru yönelmek için duaların takip ettikleri yol olarak kabul ederler. Güneş Dansı'nın en eski ögelerinden biri direklere tırmanmadır.[50] Mandanlarda sedir ağacından bir direk törenin mitik kurucusu olarak kabul edilen "yalnız adam"ın simgesidir. Bu adam "Sedir ağacı bedenimdir ve onu kötülüklere karşı sizi koruması için size bırakıyorum" demiştir. En önemli dinsel törenler direk etrafında gerçekleşir.

---

[48] Yaruro: V. Petrullo, "The Yaruros of the Capanavaro River, Venezuela" (*Bureau of American Ethnology*, 123. rapor, s. 167-289, Washington, 1939), s. 249 vd.; J. Haekel, *age.*, s. 233. Araucan: John Cooper, "The Araucanians" (*Handbook of South American Indians*, c. II, Washington, 1946), s. 742 vd. M. Eliade, *Le Chamanisme*, s. 122 vd.; 293 vd. J. Haekel, s. 234.

[49] Josef Haekel, *age.*, s. 239-240.

[50] *Age.*, s. 235-236.

Levent Şahverdi Arşivi

Kozmogonik mitin dramatik yeniden gerçekleşmesi olan Okipa töreni de erkek çocukların inisiyasyonu için kullanılır ve içerdiği sınavlar korkunç işkenceler içerir.[51]

Selishler dansların gerçekleştiği ibadethanenin içine kutsal bir direk dikerler. Tepesinde sihirli nesneler asılıdır ve sembolik olarak ona armağanlar getirilir. Şaman bu direğin önünde transa geçer. Bazı Selish kabilelerinin, tepesinde Yüce Tanrının ve kökünde Tanrıların Düşmanının bulunduğu Kozmik Ağaç mitini bildiklerini belirtmek önemlidir.[52] Başka bir mit ise Yaratıcının yedi dünyayı yaptıktan sonra bunları üst üste koyduğunu ve bir ağaç ya da direk ile onları delerek birleştirdiğini anlatır. Kwakiutlların kozmolojisinde benzer bir sembolizm ile karşılaşmıştık: Bakırdan Sütun Dünyanın üç bölgesini birbirine bağlar ve ibadethanede dikilen sedir ağacından direk kozmik Sütunu enkarne eder. Yamyamlar Cemiyetine aday olan kişi inisiyasyonu sırasında tırmandığı direğe bağlıdır. Daha önce gördüğümüz gibi (s. 149 vd.) tırmanma âyini Bella Bellalarda ve Fort Rupert'teki Kwakiutllarda da var olduğu doğrulanmıştır. Şimdi Maidularda merkez direğin önemli bir rol oynadığını ekleyelim. Şamanik seanslarda ruhlar direk boyunca inerler ve şamanla görüşürler. Pomolarda erkek çocukların inisiyatik töreni bir direğin tırmanmasını içerir ve güneydeki Pomolar ritüel dansları sırasında akrobatik tırmanma şekilleri sergilerler (örneğin direğe baş aşağı tırmanılması).[53]

---

[51] A. W. Bowers, *Mandan Social and Ceremonial Organization* (Chicago, 1950), s. 115 vd. Josef Haekel, "Zum ethnologischen Aussagewert von Kulturparallelen" (*Wiener Völkerkundliche Mitteilungen*, IV, Viyana, 1955, s. 176-190), s. 179-180.

[52] J. Haekel, "Zum Problematik des heiligen Pfahles", s. 237.

[53] Edwin Loch, "Pomo Folksway" (*Univ. of California Public in Americ. Arch. and Ethnology*, XIX, Berkeley, 1926, s. 149-404), s. 372-374; a.y., "The Eastern Kuksu Cult" (*a.g.k.*, XXXIII, 1933), s. 172 vd., 181; Haekel, "Zum Problematik", s. 238.

Levent Şahverdi Arşivi

Kısacası Kuzey Amerika'da kutsal ağaç ya da direk kabilenin kozmolojisi ve mitolojisinde, halk bayramlarında, erinlik inisiyasyonlarında ya da gizli cemiyetlere kabul âyinlerinde ve şamanik seanslarda önemli bir rol oynar. Yer aldığı toplumsal-dinsel bağlamların çeşitliliğine rağmen tırmanma her zaman aynı amacı güder: Bir lütuf elde etmek için (ya kişisel bir kutsama ya topluluk için bir iyilik ya da bir hastanın iyileşmesi) Tanrılar ya da göksel güçler ile bir araya gelmek. Pek çok durumda tırmanmanın –sembolik olarak Göğe yükselme– ilk anlamı kaybolmuş gibi görünüyor ama âyin uygulanmaya devam ediliyor, çünkü göksel kutsallığın hatırası göksel Varlıklar tamamen unutulmuş olduklarında bile varlığını sürdürmüştür.

Ağaçlara tırmanmanın inisiyatik senaryosunu iyice anlamak için Amerika'da olmayan birçok olayı ve hepsinden önce Kuzey ve Orta Asya'nın şamanik ritüellerini göz önünde tutmak gerekiyor. Asya'da kutsal direk ya da ağaç, Kozmik Ağacı yani *Axis Mundi*'yi simgelerler ve "Dünyanın Merkezi"nde bulunuyor kabul edilirler; bir ağaca ya da direğe tırmanan şaman Göğe çıkmış sayılır. Amerikalı ve Asyalı mitik-ritüel karmaşaları arasındaki şaşırtıcı benzerlik iki kıta arasındaki tarihsel ilişkiler şeklindeki çözülmesi zor sorunu ortaya koyuyor. Bu sorunu burada ele alamayız; sadece merkez sütun sembolizminin Kuzey Asya'daki Şamanizmi aştığını söylemekle yetinelim; Güneydoğu Asya'da, Okyanusya'da, antik Yakındoğu'da, Akdeniz'de ve başka bölgelerde de varlığı doğrulanmıştır. Avustralya'daki Achilpalar ve Semang Pigmeleri gibi oldukça arkaik olan halklarda bile var olması ve diğer yandan tarihöncesi anıtlar üzerindeki çeşitli "Dünyanın Merkezi" sembolizmlerinin doğrulanması burada epey eski bir kozmolojik görüş söz konusu olduğunu kabul etmeye zorluyor.[54]

[54] Bkz. incelememiz "Centre du Monde, Temple, Maison"a (kolektif eser: *Le Symbolisme cosmique des monuments religieux*, Roma, 1957, s. 57-82).

Levent Şahverdi Arşivi

Bir Dünyanın Merkezinin bu tür sembolizmleri Göğe yükselmeyi ya da Gökte yaşayan ilâhi ya da yarı ilâhi Varlıklar ile ritüelsel bağıntılarını eksen alan ideolojiler ile her zaman ilişkilidir. Yükselme Tanrılar ile kişisel olarak iletişim kurmanın ve dolayısıyla insan durumunu aşmak için kutsala bütüncül olarak katılmanın en eski dinsel yollarından biridir. Yükselme ve uçma insanın ilâhlaşmasının bizzat kanıtları olarak kabul edilir. "Kutsalın uzmanları" –medicine-menler, şamanlar, mistikler– vecd halinde ya da *in concreto* [somut olarak] her şeyden önce Göğe uçan insanlardır. Bir sonraki bölümde bu temaya döneceğiz ama şimdilik neden bazı erinlik inisiyasyonlarında ve gizli cemiyetlere giriş törenlerinde var olduğunu daha iyi anlamaktayız: Aday, kutsalın bizzat kaynağını sahiplenmek için simgesel olarak Göğe çıkar; ontolojik statüsünü dönüştürmek ve *homo religiosus*'un arketipine –şamana– benzemek.

İnisiyatik Göğe yükselmenin teması yutan canavar temasından kökten farklıdır; ama büyük ihtimalle ilk başta farklı kültürlere ait oldukları için günümüzde onları aynı bir din içinde bulabiliyoruz; hattâ iki tema aynı bir kişinin inisiyasyonu sırasında bazen bir arada yer alabiliyor da. Bunun nedenini anlamak zor değildir: Cehenneme iniş ve Göğe yükseliş farklı dinsel tecrübelere işaret eder ama iki tecrübe de buna maruz kalan kişinin insan koşulunu aştığını ve "salt ruh" olarak davrandığını prestijli bir şekilde gösterir.

Gizli Kadın Cemiyetleri

Gizli kadın cemiyetleri erkek tarikatlarına göre daha az yaygındır. Karmaşık ve dramatik giriş âyinler içeren örgütlerle karşılaştığımız yerlerde gizli erkek cemiyetlerinin bazı dış yönlerinin taklit edilmesinden şüpheleniliyor. Pangwelerin örneğin *Männerbünde*lerin yakın döneme ait taklidi olan gizli kadın kültü için durum böyledir.[55] Biraz sonra kadın cemiyetlerinin

[55] Bkz. G. Tessmann, *Die Pangwe* (Berlin, 1913), s. 39.

Levent Şahverdi Arşivi

inisiyatik ritüellerinde spesifik olarak bazı erkek ögelerini belirtme fırsatımız olacaktır. Ancak bu olası etkiler bizi yanıltmamalı ve gizli kadın gruplaşmaların geç döneme ait ve melez bir olgu olduğunu düşündürmemelidir. Daha çok kadın cemiyetlerinin dış örgütlenmesi etkilenmiştir ve çoğu durumda bu etkilenme oldukça geç dönemde olmuştur, ayrıca bazı erkek tarikatların sırrı artık ciddiyetle korunmuyordu. Ancak kadın gizli birliği olgusu bir taklit sürecine indirgenemez. Gebelik, doğum, doğurganlık ve genel olarak evrensel bereketlilik ile ilgili gizemleri kutlamak için kadınların kapalı dernek şeklinde örgütlenme arzusunu dinsel tecrübelerinin spesifik olmasıdır. Elbette gizli cemiyet şeklinde örgütlenme, kadınlara kocalarına karşı berbat boyun eğme durumundan çıkmalarını sağlayan büyüsel-dinsel bir prestij ve belli bir özgürlükten faydalanma fırsatı sağlamıştır.

Nitekim R. H. Nassau, Batı Afrika'da oldukça yaygın olan Nyembe cemiyeti hakkında bu cemiyetlerin var olduğu kabilelerde kadınların daha büyük bir özgürlüğe sahip olduklarını gözlemlemiştir. Erkekler Nyembe'den korkarlar ve onun hakkında kötü şeyler söylemeye cesaret edemedikleri gibi gizli törenlerini gözetlemeyi de göze alamazlar. Yerlilerle evli iki Avrupalı erkek, Nyembe âyinlerinin gerçekleştiği yere yaklaşmaya çalıştıkları sırada yakalanıp neredeyse ölümle cezalandırılacaklardı. Özür diledikten ve yüksek bir para cezası ödedikten sonra son anda canlarını kurtarmayı başarmışlardı.[56]

Sierra Leone'deki yerlilerde gizli Bundu cemiyeti "Şeytan Bundu" adıyla bilinen bir büyücü tarafından yönetiliyordu. Törenleri gözetlemeye çalışmak, bir erkek için ölümü göze almaktı. Birisi cemiyetin üyelerine karşı kötü davranırsa büyücü kadın "Şeytan" giysisiyle gelip elinde tuttuğu bir dalla bu kişiye ormana kadar kendisini takip etmesini işaret ediyordu. Kimse

[56] Robert Hamill Nassau, *Fetishism in West Africa* (Londra, 1904), s. 260 vd.

Levent Şahverdi Arşivi

ona karşı gelmeye cesaret edemiyordu. Ormana varınca büyücü kadın ödemesi gereken para miktarını ona söylüyordu. Eğer buna uymazsa adam herkes önünde rezil ediliyordu. Daha eski zamanlarda ise köle olarak satılıyordu.[57]

Afrikalı kadın derneklerinin özellikleri âyinleri saran sır ve cemiyetin, özellikle de yöneticilerinin büyüsel-dinsel prestijidir. Yüzyılın başında T. J. Alldridge Bundu sırrının erkek tarikatı Poro'dan çok daha iyi korunduğunu ifade etmiştir. Genç kızların kendi cinslerine ait geleneksel âdetlere inisiye edildikleri dışında Bundu âyinleri hakkında hiçbir şey bilmiyoruz.[58] Nyembe tarikatının spesifik törenlerine gelince Nassau 1904'te bunlar hakkında tek bildiği, kadınların çıplak dans ettikleri, arsız şarkılar ve korkunç sövgüler öğrendikleri şeklindeki bilgiden ibaret olduğunu kabul etmişti.[59]

Birazdan ritüel dansların anlamına geri döneceğiz. Sövgülerin ve çiğ ve müstehcen kelime dağarcığının büyüsel-dinsel değer taşıdıklarını şimdiden gözlemlemek yerinde olacaktır. Bir yandan, kadınlara erkeklere karşı olduğu gibi başka türden tehditlere (yırtıcı hayvanlar, şeytani varlıklar, bahtsızlık vb.) karşı da kendilerini korumalarına imkân veren müstehcenliğin büyüsel gücü vardır. Ayrıca kadının normal davranışının tersine dönmesi, tevazudan müstehcen saldırganlığa geçiş ile tetiklenen bir coşkunluk [exaltation] vardır. Normal davranışı tersine çevirmek, kurumların gücüyle ayarlanmış günlük durumdan büyüsel-dinsel güçlere daha şiddetli bir katılımı mümkün kılan "dolaysızlık" ve çılgınlık haline geçmektir. Bu türden müstehcen bir dil, gizli kadın cemiyetlerinin bulunduğu her yerde, Diyonizyak Bacchusçülerinde olduğu gibi 19. yüzyılın Doğu Avrupası'ndaki köylü kadınlarda da mevcut olduğu doğrulanmıştır.

---

[57] T. J. Alldridge, *The Sherbro and its Hinterland* (Londra, 1901), s. 137, 142.

[58] Alldridge, *age.*, s. 137.

[59] R. H. Nassau, *age.*, s. 249, 254.

Levent Şahverdi Arşivi

Dünyanın geri kalan kısmında olduğu gibi Afrika'da da kadınları intisap etmeye iten gizli cemiyetin büyüsel-dinsel prestijidir. Giriş ücretleri bazen çok yüksektir. Eğitimleri sırasında neofitler tarikatın daha yaşlı üyelerinin yönetimi altındadırlar. Genelde eğitimde birkaç inisiyatik derece vardır. Böylece Bundu'ya kabul edilen genç kız, isterse üç üst dereceyi birbiri ardına elde edebilir. Üçüncü derece Bundu'nun patronu olacak üyeler arasından birine mahsus tutulur.[60] Nyembe odalarının bulunduğu yerde dans ve ritüel bilgileriyle kendini fark ettiren kadınlara "öğretmen" [maîtresse] denir. Bir neofiti seçip tüm inisiyatik sınavlarda ona eşlik ederek "öğretmen" olunur.[61] Başka bir deyişle öğretmen de giriş törenlerinden bir kez daha geçer. Erkek gizli cemiyetlerinde olduğu gibi kutsala erişim tedricidir: Özel bir istidat ve daha uzun ve daha karmaşık bir eğitim gerektirir.

Sierra Leone'de inisiye, Bundu'nun büyülü gücünü çıkarmak için evine gitmeden önce yıkanmalıdır. Bu güçle yüklü olan genç kadın yakınları ve genel olarak topluluğun tümü için son derece tehlike arz edecektir.

Daha önce söylediğimiz gibi giriş âyinlerine ilişkin neredeyse hiçbir şey bilmiyoruz. Nyembe törenlerine gelince, tek bildiğimiz bunların çok sert olmasıdır. Neofitler gözlerini güneşe dikmeleri, vahşi ormanda ateşin sönmemesini sağlamaları gerekiyor; gece gündüz, fırtınada bile o ateşi korumaları gerekiyor. Törenler yaklaşık iki hafta sürüyor. Sondan bir önceki gün neofitler bağış toplamak için köyü dolaşırlar. Son günün ertesi günü derede ya da deniz kenarında balık tutmaya giderler. Ama balık tutma daha çok bir mazeret gibi görünüyor. Gerçek âyin şöyledir: Her neofit, içinde yılanların yaşadığı bilinen deliklere kolunu sokmak zorundadır ve kolunun etrafına bir yılan sarılmış şekilde oradan kolunu çekmelidir. (Etnolog-

[60] Alldridge, *age.*, s. 141.

[61] Nassau, *age.*, s. 252.

Levent Şahverdi Arşivi

lar bu âyinin ellerinde ya da kollarının etrafına sarılmış sürüngenlerin yer aldığı rahibeleri temsil eden bilindik Ege imgeleri ile olan benzerlik üzerine dikkat çekmişlerdi). Her neofit bir sepete koyduğu yılanıyla köye dönmelidir; ancak anlatısını takip ettiğimiz Nassau tüm bu yılanlarla ne yaptıklarını öğrenememiştir.

Törenin son perdesi halk önünde gerçekleşir; bu da "leopar" adında bir danstır. Öğretmen kadınlardan biri yırtıcı hayvanı canlandırır; "anne" denilen diğer öğretmen kadın "leoparın" saldırısına karşı "çocuklarını" koruması gerekir. Dans uzun sürer ve oldukça hareketlidir. Nihayet "leopar" sembolik olarak tüm neofitleri yakaladığında, "anne" onu kılıca benzeyen bir değnekle öldürür ve "leoparın" ölümünün yediği neofitlerin kurtuluşuna yol açtığını varsayabiliriz.[62]

Bir kadın cemiyetinin törenlerinde av sembolizminden alınmış olan bu son temayla karşılaşmayı beklemiyorduk, çünkü av ve büyü erkeklere mahsustur. Halk önünde yapılan bir dans olduğuna göre bu alıntı Nyembe'nin büyüsel-dinsel prestijini güçlendirmeyi amaçladığını düşünebiliriz: Kadınlar *Männerbünde*lerin örnek yırtıcı hayvanını canlandırabildiklerini ve büyüleri sayesinde öğretmen kadınlar "leoparı" öldürüp kurbanlarını kurtarmayı başardığına göre ondan korkmadıklarını da kanıtlamış oluyorlar.

Düşmanlık ve Karşılıklı Çekim

Oldukça erkek karşıtı yaklaşımlarına rağmen erkek "büyüsü"ne ait bazı ögelerin özümsendiği başka kadın kültürel cemiyetlerin varlığını da biliyoruz. Mordvinler, simgesi sopalı at kafasından oluşan ve mensup olanlara "atlar" denilen gizli bir kadın tarikatı vardır: Boyunlarında kadının karnını temsil eden darı ile dolu bir torba asılıdır. Bu at sembolizmi erkek

[62] Nassau, *age.*, s. 255-257; M. Eliade, *Mythes, rêves et mystères,* s. 289-290.

Levent Şahverdi Arşivi

askerî örgütleri taklit etme arzusunu ele verir. Ayrıca erkeklere mahsus simgelere ve prestijlere el koyarak cemiyetin "gücünü" arttırmayı hedefleyen epey yakın tarihe ait bir gelişme de söz konusu olabilir. Her ne olursa olsun cemiyetin yapısı net bir şekilde dişildir. Erkekler, evlenmemiş genç kızlar ve çocuklar bu cemiyete alınmazlar. Şarap, yiyecek ve para ile her mensup kadının katkıda bulunması gereken ritüelsel şölen yılda bir kez yaşlı bir kadının evinde gerçekleşir. Yaşlı kadınlar oraya gelen yeni evlenen genç kadınlara bir kırbaçla üç kez vurur ve "Bir yumurta yumurtla!" diye ona bağırır, bunun üzerine genç kadınlar korselerinden pişmiş bir yumurta çıkarırlar. Âyinin anlamı açıktır; yumurta doğurganlığı simgeler; demek ki burada doğurganlığı eksen alan bir gizem söz konusudur. Şölen köyde karnavalı andıran bir kortej ile son bulur. Sarhoş olan yaşlı kadınlar at başlı sopalara binip şehvetli şarkılar söyler. Erkekler evden çıkmaya cesaret edemezler. Çıkarlarsa onlara saldırılır, elbiseleri çıkarılır ve tersini göstermeleri için zayıf erkeklikleriyle alay edilir. Sonunda da özgürlüklerine kavuşmak için bir para cezası ödemeleri gerekir.[63]

*Männerbünde*lerin kadınları korkuttukları gibi, kadınlar da çılgın âyin alayları sırasında karşılaştıkları erkeklere hakaret eder, tehdit eder ve hattâ onlara vururlar. Estonya'daki Setuklarda törenleri sırasında sarhoş kadınlar elbiselerini çıkarır, müstehcen hareketlerde bulunur, erkekleri provoke edip onlara söverler.[64] Bazı anlatılar bu Bacchusçü rahibelerin elinde ölen erkeklerden bile bahseder. Setuklarda tüm kadınların bayrama katılması gerekiyor. Dolayısıyla burada gizli bir cemiyet değil de doğurganlığın kutsal güçlerinin kutlandığı bir kadın

[63] Eliade, *Mythes, rêves et mystères*, s. 286-287, Uno Harva, *Die religiösen Vorstellungen der Mordwinen* (Helsinki, 1952), s.386 vd.

[64] Oskar Loorits, "Das sogenannte Weiberfest bei den Russen und Setukesen" (*Comm. Archivii traditionum popularium Estoniae*, XIV, Tartu, 1940); a.y., *Die Grundzüge des estnischen Volksglauben* (Lund, 1949), c. II, s. 96 vd.

Levent Şahverdi Arşivi

"gizemi" söz konusudur. Erkeklerin varlığı sonuçları tehlikeye atabilir. Bu başka bir olayla da teyit edilmiştir: Kendilerine mahsus kılınan bahçe işleri sırasında Trobriand adalarındaki kadınların bahçelerine fazla yaklaşan erkeklere saldırıp devirme hakları vardır. Çoğu zaman buna maruz kalan erkek cinsel istismara uğrar ve üzeri dışkı ile kaplanır.[65] Benzer âdetler geçen yüzyılda Kafkasya'nın bazı bölgelerinde de kaydedilmiştir. Hasat sırasında kadınlar erkekleri yakalayıp belli bir para karşılığı serbest bırakırlardı. Dağıstan'ın birkaç köyünde erkekleri soyundurup cinsel arzularını uyandırdıktan sonra ısırgan otuyla cinsel organlarını kırbaçlıyorlardı.[66]

Evel Gasparini'nin de öne sürdüğü gibi bu tür ritüeller, toplantılarının çoğu sadece kadınlardan oluşmasına rağmen Bacchus rahibelerine cinsel kargaşalardan ötürü neden eleştirildiklerini açıklar.[67] Yunan efsaneleri Bacchus rahibelerinin öfkesine maruz kalmış erkeklerden bahseder ve Setuklarda çılgın seferleri sırasında ölen kadınların mezarları gösterilirdi.[68] Loorits'in kaydettiği bir tanıklık Setuklu kadınların törenleri sırasında "erkek nefretiyle dolu" olduklarını aktarır ve Sırbistan'da da benzer tanıklıklara rastlanmıştır.[69] Dokuma gibi spesifik bir işte çalışan genç kız ve genç kadın grupları ile onlara saldıran ve iş aletlerini kırmaya çalışan genç erkek grupları arasında var olan gerilime daha önce değinmiştik. Son olarak, gerilim her zaman iki farklı ve kutupsal *Weltanschauung*'u kuran iki –eril ve dişil– kutsallık türü arasındadır. Sadece kadınlara ayrılmış gizli grupların somutlaşmasının ilksel motifi dişil

---

[65] Bronislav Malinowski, *The Sexual Life of the Savages* (Londra, 1929), s. 273-75, 422-23.

[66] Bkz. R. Bleichsteiner, "Masken und Fastnachtabräuche bei den Völkern des Kaukasus" (*Österreichische Zeitschrift für Volkskunde*, N. S. VI, 1952, s. 3-76), s. 64 vd.

[67] Evel Gasparini, *La civiltà matriarcale degli Slavi* (Venedik, 1956), s. 82.

[68] O Loorits, "Das sogenannte Weiberfest", s. 45-46.

[69] Bkz. E. Gasparini, *age.*, s. 80.

Levent Şahverdi Arşivi

dinsel tecrübenin bu özgünlüğünde yatar. Ancak tam anlamıyla dişil dinsel tecrübe Hayatın kutluluğunun, çocuk doğurma gizeminin ve evrensel doğurganlığın tecrübesidir. Kadınların kültürel cemiyetlerinin amacı bu kozmik kutsallığa bütüncül ve engelsizce katılmayı sağlamak ve tam anlamıyla kadın inisiyasyonu manevi yenilenmenin ilksel sembolü olan üremenin gizemini öğretmektir.

İki kutsallık türü arasındaki gerilim hem düşmanlığı hem de karşılıklı çekimi şart koşar. Özellikle ilkel kültür seviyesinde erkeklerin "kadınların sırlarına" –ve kadınların erkeklerinkine– hayranlık duyduklarını biliyoruz. Psikologlar ilkellerin "kadınların gizemlerini" –başta âdet görmeleri ve çocuk doğurabilme kapasiteleri– kıskanmalarına büyük bir önem atfetmiş, ancak tamamlayıcı olguyu, yani erkeklerin büyülerine ve bilimlerine (av büyüsü, yüce varlıklara ilişkin gizli gnosis, Şamanizm ve Göğe yükselme teknikleri, ölüler ile ilişkileri, vb.) karşı kadınların duydukları kıskançlığı açığa çıkarmayı ihmal etmişlerdir. Erkekler gizli âyinlerinde kadınlığa özgü (örneğin "inisiyatik doğuş" sembolizmi) benzer simgeler ve davranışlar kullandılarsa kadınlar da –birazdan bunu göreceğiz– erkeklere ait semboller ve âyinleri taklit etmişlerdi. Karşı cinsin "gizemlerine" karşı bu çift yönlü davranış psikolog için son derece önemli bir sorundur. Ancak dinler tarihçisi bir davranışın sadece dinsel anlamlarını göz önünde bulundurur. Dinler Tarihçisinin iki kutsallık türü –eril ve dişil– arasındaki düşmanlıkta ve çekimde fark ettiği şey, bir yandan karşı cinsin katılımını yasaklamaya çalışarak kendi cinsine özgü tecrübeyi derinleştirme arzusu, öte yandan görünürde indirgenemez olan varoluşsal bir durumu aşmak ve "bütüncül" bir var olma tarzına erişme arzusudur.

Levent Şahverdi Arşivi

Bölüm V

ASKERÎ İNİSİYASYONLAR VE ŞAMANİK İNİSİYASYONLAR

Berserkr Olmak

Ünlü bir bölümde *Ynglingasaga* [İnglingasaga] (VI. böl.) Odin'in yoldaşlarını şöyle tanıtır: "Köpekler ya da kurtlar gibi vahşi, zırhsız yürürlerdi. Kalkanlarını ısırırlardı ve ayılar ve boğalar gibi güçlüydüler. İnsanları katlederlerdi ve ne demir ne çelik onlara işlerdi. Buna *berserkir* öfkesi denirdi."[1] Haklı olarak bu mitolojik tablonun gerçek "erkek cemiyetleri"nin tasviri olduğu düşünüldü: Eski Cermen medeniyetinin ünlü *Männerbünde*leri. *Berserkir*ler düz anlamda "ayı kılıflı (serkr) savaşçılar"dı.[2] Bunlar büyüsel olarak bu hayvanla özdeşleştirilirdi. Zaten bazen kurda ya da ayıya dönüşebiliyorlardı da.

---

[1] *Ynglingasaga*, böl. VI (The Saga Library, c. III, Londra, 1893, c. I, s. 16-17). Dumézil'in çevirisini kullandık, Georges Dumézil, *Mythes et dieux des Germains* (Paris, 1939), s. 81.

[2] Lily Weiser, *Altgermanische Jünglingsweihen und Männerbünde* (Baden, 1927), s. 44; Otto Höfler, *Kultische Geheimbünde der Germanen* (Frankfurt-am-Main, 1934), s. 170 vd. Jan de Vries, *Altgermanische Religionsgeschichte*, 1 (2. baskı, Berlin 1956), s. 454-455; bkz. *age.*, resim XI, Tors-

Levent Şahverdi Arşivi

Spesifik olarak savaşçı sınavlar içeren bir inisiyasyon sonucunda *berserkr* olunur. Böylece Tacitus'un[3] söylediğine göre örneğin Chattilerde bir düşmanı öldürene kadar aday ne saçını ne sakalını kesermiş. Taifalilerde genç adam bir yaban domuzu ya da bir ayı öldürmesi ve Herulilerde ise silahsız savaşması gerekiyordu.[4] Bu sınavlar aracılığıyla aday yırtıcı bir hayvanın var olma tarzını sahiplenmiş olur: Yırtıcı hayvan gibi davrandığı ölçüde korkulan bir savaşçı olur. Etoburların kendi aralarında paylaştıkları büyüsel-dinsel gücü özümsemeyi başardıkları için üstinsana dönüşebiliyorlardı.

Voelsungasaga, *berserkir*lerin belli inisiyasyon türlerinin anısını korumuştur. Kral Sigeir dokuz kayınbiraderini –Voelsungenler– haince ele geçirir. Büyülenmiş olan Voelsungenler kız kardeşi Signy'nin kurnazlığı sayesinde kurtulan Sigmund hariç hepsi dişi bir kurt tarafından parçalanıp yenmişlerdir. Ormanın derinliklerinde bir kulübeye gizlenen ve Signy'nin erzak yardımıyla hayatta kalan Sigmund intikam vaktini kollar. İlk iki oğlu on yaşına bastığında Signy onları denemek için kardeşine gönderir. Sigmund bunların korkak olduklarını fark eder ve onun tavsiyesiyle Signy onları öldürür. Signy'nin kardeşiyle yaşadığı ensest ilişkisinden üçüncü bir oğlu daha vardır: Sinfjoetli. Yaklaşık on yaşına bastığında annesi onu bir ilk sınava tâbi tutar: Gömleğini derisinden geçirerek diker. Sigeir'in oğlu acıdan çığlık atmışken Sinfjoetli hiç tepki vermez. Bunun

---

lunda'da –Öland adası– [İsveç] bulunan bronz levhalardan biri kurt kürkü giymiş ve bir kurt başı taşıyan bir savaşçıyı temsil eder.

[3] Tacite, *Germania*, 31.

[4] Taifaliler için bkz. Ammianus Marcellinus, 31, 9, 5; Heruliler için bkz. Procopius, *De bello Persico*, II, 25. Ayrıca bkz. Lily Weiser, *age.*, s. 42; a.y., "Zur Geschichte der altgermanischen Todesstrafe und Friedlosigkeit" (*Archiv. f. Religionswissenschaft*, XXX, 1933, s. 209-227), s. 216. Hariilerin *Exercitus feralis*'i (*Germania*, 43) için bkz. L. Weniger, "Feralis exercitus" (*Archiv. f. Religionswiss.*, IX, 1906, s. 201-247 X, 1907, s. 61-81, 229-256); L. Weiser, *Altgermanische Jünglingsweihen*, s. 39 vd.; O. Höfler, *age.*, s. 166 vd.

Levent Şahverdi Arşivi

üzerine annesi ona bir şey hissedip hissetmediğini sorarak derisiyle birlikte gömleği üzerinden koparıp alır. Oğlan bir Voelsung'unun bu kadar önemsiz bir şeyden etkilenmeyeceğini söyler. Sigmund'un kulübesine gönderilen çocuk Sigeir'in diğer iki oğlunun başaramadığı sınavlara tâbi olur: Sigmund ona içinde bir engereğin bulunduğu çuvaldaki unla ekmek yapmasını emreder. Akşama kulübeye döndüğünde Sigmund ekmeği pişmiş bulur ve çocuğa unun içinde bir şey bulup bulmadığını sorar. Çocuk bir şey bulduğunu hatırladığını, ama dikkat etmediğini ve hepsini birlikte yoğurduğunu söyler.

Bu cesaret sınavından sonra Sigmund çocuğu beraberinde ormana götürür. Bir gün bir kulübenin duvarına asılmış iki kurt kürkü bulurlar. Kralın iki oğlu kurda dönüştürülmüştü ve ancak her on günde bir bu kürkten kurtulmak mümkündü. Sigmund ve Sinfjoetli kürkleri giyerler ama bunları üzerlerinden çıkarmayı başaramazlar. Ancak yediden fazla adamla karşı karşıya geldiklerinde birbirlerinden yardım isteyeceklerine karar kılarak ayrılırlar. Bir gün Sinfjoetli yardım çağrısı alır ve Sigmund'a saldıran tüm adamları öldürür. Başka bir zaman Sinfjoetli on bir adamın saldırısına uğrar ve Sigmund'dan yardım istemeden hepsini öldürür. O an Sigmund haber vermeden Sinfjoetli'nin üzerine atlayıp onu boğazından ısırır, ama kısa süre sonra oğlan iyileşir. Sonunda kulübeye dönerler ve kurt kürkünden kurtulmayı beklerler. Zaman geldiğinde kürkleri ateşe atarlar. Bu olay Sinfjoetli'nin inisiyasyonuna son verir ve o da nihayet Voelsungenlerin ölümünün intikamını alır.[5]

İnisiyatik temalar apaçıktır: Cesaret sınavı, fiziksel acılara direnç, ardından büyüsel olarak kurda dönüşme. Ancak *Voelsungasaga*'yı yazan kişi dönüşümün ilk anlamının bilincinde değildir. Sigmund ve Sinfjoetli kurt kürklerini tesadüfen bulurlar ve onlardan nasıl kurtulacaklarını bilmezler. Ancak kur-

[5] *Völsungasaga*, böl. VII-VIII; L. Weiser, *Altgermanische Jünglingsweihen*, s. 40 vd. O. Höfler, *age.*, s. 188 vd.

Levent Şahverdi Arşivi

da dönüşme –yani ritüel olarak bir kurt kürkü giymek– *Männerbund*'de inisiyasyonun önemli bir ânını oluşturur. Kürkünü giyerek aday kurdun davranışını özümser, başka bir deyişle karşı konmaz ve yaralanamaz yırtıcı-savaşçı olur. "Kurt" Hint-Avrupa askerî tarikat üyelerinin lakabıdır da.

Başka sagalarda da kahramanlık inisiyasyonların senaryosu ortaya çıkarılmıştır. Böylece Babayiğit Grettir Sagası'nda kahraman kıymetli bir hazinenin bulunduğu bir mezar höyüğüne iner ve sırasıyla bir hayalet, on iki *berserkir* ve bir ayı ile savaşır.[6] Hrôlfr Kraki Sagası'nda Bödhvar kanatlı bir canavarı öldürür ve yemesi için canavarın kalbinden bir parça vererek himayesindeki genç Höttri'nin inisiyasyonunu gerçekleştirir.[7]

Maalesef burada Cermen *Männerbünde*lerin sosyolojisi, mitolojisi ve ritüelleri üzerinde fazla duramayacağımız –bunlar zaten çok iyi bir şekilde Lily Weiser, Otto Höfler ve Georges Dumézil[8] tarafından ele alınmışlardır– gibi örneğin Stig Wikander ve Geo Widengren'in[9] çok önemli çalışmalarının konu-

---

[6] Bkz. Mary Danielli, "Initiation Ceremonial from Norse Literature" (*Folk-Lore*, LVI, Haziran 1945, s. 229-245), s. 229-230.

[7] Georges Dumézil, *Mythes et dieux des Germains*, s. 94 vd., M. Danielli, s. 236 vd. Jan de Vries, Balder'in ölüm mitinde inisiyatik bir tema görme eğilimindedir; bkz. "Der Mythos von Balders Tod" (*Archiv for Nordisk Filologi*, LXX, 1955, s. 41-60), özellikle s. 57 vd. *Berserkir* Hint-Avrupa toplumlarına özgü bir olgu değildir. Çin için bkz. Marcel Granet, *Danses et légendes de la Chine ancienne* (Paris, 1928), s. 261-262.

[8] Lily Weiser, *Altgermanische Jünglingsweihen*, (ama ayrıca bkz. Carl Clemen, "Altersklassen bei den Germanen", *Arch. Relig. Wiss.* 35, 1938, s. 60-65); Otto Höfler, *Kultische Geheimbünde der Germanen*; Georges Dumézil, *Mythes et dieux des Germains*. Ayrıca bkz. O. Höfler, "Der germanische Totenkult und die Sagen vom Wilden Heer" (*Oberdeutschen Zeitschrift für Volkskunde*, X, 1936, s. 33 vd.); Alfred Endter, *Die Sage vom Wilden Jäger und von der Wilden Jagd* (Frankfurt, 1933). Höfler'in vardığı bazı sonuçlar eleştirilmiştir, bu konuda bkz. H. M. Flasdieck, "Hartekin" (*Anglia*, LXI, 1937, s. 224-340), s. 293 vd.

[9] Stig Wikander, *Der arische Männerbund* (Lund, 1938), s. 82 vd.; Geo Widengren, *Hochgottglaube im alten Iran* (Uppsala, 1938), s. 311 vd. (s.

Levent Şahverdi Arşivi

su olan Hint-İranlıların mairyaları gibi başka "erkek cemiyetleri" üzerinde de duramayacağız. Sadece Hint-Avrupalı savaşçı çetelerinin davranışlarının ilkel toplumların *Männerbünde*leri ile belli noktalarda benzeştiklerini söylemekle yetinelim. Her ikisinde de tarikat üyeleri kadınları ve inisiye olmayanları korkutur ve bir bakıma "yağma hakkı"nı kullanırlardı, bu âdeti Avrupa ve Kafkasya'nın halk anlatılarında da hafiflemiş bir şekliyle bulmaktayız.[10] Yağma ve özellikle hayvanların çalınması tarikat üyelerini etoburlarla özdeşleştirir. Cermen *Wüttende Heer*'de ya da benzer ritüelsel örgütlenmelerde köpeklerin (=kurtlar) havlaması her çeşitten tuhaf sesin –çan, boru sesi vb. – birbirine karıştığı tasvir edilemez bir gürültünün bir parçasıdır. Bu seslerin önemli bir rolü vardır, *Männerbünde* üyesinin çılgın vecd haline hazırlarlar.[11] Daha önce gördüğümüz gibi ilkel kültürlerde *bullroarer*lerin sesi doğaüstü Varlıkların sesi olarak kabul edilir, inisiyeler arasında bulunduklarının belirtisidir. Cermen ya da Japon tarikatlarında maskeler gibi tuhaf sesler Ataların orada olduğunu, ölülerin ruhlarının geri geldiğini onaylar. Temel tecrübe, üyelerin özellikle kış gündönümünde yeryüzüne geri dönen ölülerle karşılaşmasıyla meydana gelir. Kış aynı zamanda inisiyelerin kurda dönüştükleri mevsimdir. Başka bir deyişle kış süresince *Männerbünde* üyeleri dindışı durumlarını dönüştürebilirler ve ayrıca ya Atalar

---

336 vd., "leopar" denilen Afrikalı cemiyetleriyle benzerlikler arz eder). Ayrıca bkz. G. Widengren, "Stand und Aufgaben der iranischen Religionsgeschichte", I (*Numen*, I, 1955, s. 16-83), s. 65 vd.

[10] Kadınların korkutulması hakkında bkz. Webster, *Primitive Secret Societies*, s. 101 vd., 118 vd. Hırsızlık hakkı için bkz. H. Schurtz, *Alterklassen und Männerbünde*, s. 423 vd. (Afrika); O. Höller, *age.*, s. 25 vd., 259 (Cermenler); G. Widengren, *Hochgottglaube*, p. 330 (İran); R. Bleichsteiner, "Masken und Fastnachtabräuche", s. 18 vd., 70 (Kafkasya).

[11] Cermen dünya için bkz. O. Höfler *age.*, s. 12, 129, 287 vd., vb. Japon *Männerbünde*lerin ritüellerinde gürültü ve ses için bkz. Al. Slawik, "Kultische Geheimbünde der Japaner und Germanen", s. 724, 732.

Levent Şahverdi Arşivi

eşlik ederek ya etoburların davranışlarını –yani büyüsünü– sahiplenerek bir üstinsan varoluşuna erişebilirler.

Etobura dönüşmek aslında savaşçıların ayrıcalığı değildir: "Leopar" adı verilen Afrikalı gizli cemiyet üyelerinde de buna rastladığımızı hatırlayalım. Kurda dönüşme hezeyanına gelince dünyanın hemen hemen her yerinde mevcuttur. Bunun da ötesinde etoburların ritüel taklidine savaşçı tarikatlarının dışında bulunan toplumsal-dinsel bağlamlarda, hattâ kadın cemiyetlerinde de karşılaşmaktayız. Bacchus rahibelerinin hayvanları parçaladığı ve soluk soluğa etlerini yedikleri Diyonizyak "orjileri"ni hatırlamak yeterli olacaktır. Ancak büyüsel olarak etobura farklı dönüşme şekilleri arasında ayırım gözetmek önemlidir, çünkü hepsi bu sayfalarda incelediğimiz inisiyasyon türlerine ait değildir. Diyonizyak çiğ et yemede örneğin Bacchus rahibelerinin insan durumunu ortadan kaldırıp zincirinden kopmuş hayvan hayatının kargaşasını ve coşkusunu paylaşmaya çalıştıkları vecd çılgınlığı söz konusudur. Âyinin acımasızlığı ve çılgınlığına rağmen Bacchus rahibelerinin çılgınlığında dinsel nitelikte bir sarhoşluk tespit ediyoruz. Orjileri sırasında Bacchus rahibeleri yırtıcı hayvan gibi davranırlardı. Bu da onları ele geçiren ilâhi deliliğin insan, tanrı ve hayvan arasındaki engelleri ortadan kaldırdığının kanıtıdır.

Afrikalı Leopar cemiyetleri örneğinde, ritüelsel kurda dönüşme hezeyanı birçok açıdan büyük av büyüsüne dayanışık bir olgu söz konusudur: Etobur yani tam anlamıyla "avcı" taklit edilmeye çalışılır. Orta Asya'nın Türk-Moğol göçebelerinde etoburun davranışı askerî stratejilerini geliştirmek için kullandıkları modeldi. Cengizhan'ın mitik atası bir boz kurttu ve büyük fatih kurt sürülerinin saldırı tarzını azami noktasına kadar geliştirmişti. Benzer mitik bir tema, çeşitli Hint-Avrupalı ve Asyalı halkların efsanevi şecerelerinde de fark edilir. Luviens, Hirpini, Dahae, Hyrkanoi vb. gibi eponimler, bu halkların bir kurt-kahramanın soyundan geldikleri ya da kurtlar gibi davranabildikleri anlamına geliyordu. Kısacası korkutucu savaşçılar,

Levent Şahverdi Arşivi

yırtıcı-savaşçılar olarak görülüyorlardı. Tüm bunlar daha çok savaşın mitolojisine aittir ve "kurt-halkların" farklı adları belki de bir toprağı fethedip orada yaşayanları asimile etmiş ya da yırtıcı hayvan-savaşçı ünvanının halkın tümünün eponimi haline gelmesine neden olan kendi etnileri üzerinde bir üstünlük elde eden askerî bir sınıfın ya da bir savaşçı çetesinin hatırasını korumuştur.

Ancak burada genç adamın yırtıcı-savaşçıya dönüşmesini sağlayan inisiyasyonun yapısını açığa çıkarmak bizi ilgilendiriyor. Tam anlamıyla savaş sınavı bireysel dövüştür, bu dövüş neofitte "*berserkir* öfkesini" tetikleyecek şekilde geliştiriliyordu. Çünkü salt askerî bir yiğitlik söz konusu değildi. Salt cesaret, fiziksel güç ve dayanıklılık sergilendiği için değil genç savaşçının var olma tarzını kökten değiştiren büyüsel-dinsel bir tecrübe sonucunda *berserkir* olunuyordu. Genç savaşçı kuduz etoburlarla onu özümsetecek saldırgan ve korkutucu bir öfke patlamasıyla insanlığını dönüştürmeliydi. Çatışma hamlelerinin varlığının en derininden ortaya çıkardığı gizemli, insan dışı ve karşı konmaz bir güçle ele geçirilmiş en uç derecede "kızgınlaşmış" oluyordu. Eski Cermenler bu kutsal güce *wut* diyorlardı, Adam von Bremen bu terimi *furor* diye çevirmiştir; düşmanı korkudan titreten ve sonunda donup kalmasına neden olan bir çeşit şeytani çılgınlıktı.[12] İrlandaca *ferg* (düz anlamda "öfke), Homerosçu *menos*, kahramanlık dövüşlere özgü olan aynı kutsal korkutucu tecrübenin neredeyse tam karşılığıdır.[13] J. Vendryès[14] ve Marie-Louise Sjoestedt[15] eski İrlanda dilinde "kahraman"ı belirtmek için kullanılan bazı adlandırmaların "kızgınlığa, coşmaya, şişkinliğe [turgescence]"

[12] Georges Dumézil, *Horace et les Curiaces* (Paris, 1942), s. 16 vd.

[13] G. Dumézil, *age.*, s. 21 vd.

[14] J. Vendryès, "Les développements de la racine *nei* en celtique" (*Revue celtique*, XLVI, 1929, s. 265 vd.) G. Dumézil, *age.*, s. 20.

[15] M.-L. Sjoestedt, *Dieux et héros des Celtes* (Paris, 1941), s. 80 vd.; bkz. Dumézil, *age.*

Levent Şahverdi Arşivi

gönderme yaptığını gösterdiler. M. L. Sjoestedt'in yazdığı gibi "kahraman, kendi coşkulu ve yakıcı enerjisiyle ele geçirilmiş öfkeli kişidir".[16] Eserlerinin birçoğunda ve özellikle *Horace et les Curiaces*'ta Georges Dumézil inisiyatik askerî sınavlarla dayanışık olduklarını kanıtlayarak kahramanca coşkunun tüm bu ifadelerini başarılı bir şekilde yorumlamıştır.

Cuchulainn'in İnisiyasyonu

Genç kahraman Cuchulainn'in sagası "yakıcı ve çalkantılı enerji"nin aniden ortaya çıkışına son derece iyi bir örnektir. Eski bir İrlandalı metin *Tâin Bô Cuâlnge*'ye göre Ulster kralı Conchobar'ın yeğeni Cuchulainn bir gün öğretmeni druid Cathba'nın şöyle dediğini işitir: "Küçük bir oğlan bugün silah kuşanırsa ünlü ve başarılı olacaktır ama hayatı kısa olacak ve yakında ölecektir!" Cuchulainn yerinden fırlar ve amcasından silah ve bir savaş arabası ister, ardından Ulster krallığının en büyük düşmanı olan Nechta'nın üç oğlunun bulunduğu şatoya doğru ilerler. Her ne kadar yenilmez olarak bilinseler de bu üç kahraman küçük oğlan karşısında yenilgiye uğrar ve başları kesilir. Ancak Cuchulainn bu başarıdan öyle coşmuştur ki büyücü bir kadın bazı önlemler alınmasa Cuchulainn'in Usler savaşçılarının tümünü katledeceğine dair uyarır. Kral bunun üzerine Cuchulainn'in karşısına çok sayıda çıplak kadın çıkarır. Metin şöyle devam eder: "Böylece genç kadın grubu çıkar ve ona çıplaklıklarını ve mahcubiyetlerini gösterirler. Ancak o kadınların çıplaklıklarını ve mahcubiyetlerini görmemek için [Cuchulainn] savaş arabasının kenarına çevirerek yüzünü gizler. O an savaş arabasından indirilir. Öfkesini dindirmek için üç fıçı soğuk su getirilir. İlk fıçıya alınır ama suya öyle bir ısı yayar ki, bir cevizin kabuğunu kırdığımız gibi bu su, fıçının tahtalarını ve çemberlerini parçalar. İkinci fıçıda su yumruk kadar iri kabarcıklar meydana getirir. Üçüncü fıçıda ısı bazı

[16] M.-L. Sjoestedt, *age.*, s. 81.

Levent Şahverdi Arşivi

insanların dayanabildiği başkalarının ise dayanamadığı sıcaklıktadır. Böylece küçük oğlanın öfkesi (*ferg*) azaldı ve giysileri verildi."[17]

Her ne kadar romanlaştırılmış olsa da Cuchulainn'in sagası Hint-Avrupa askerî inisiyasyonlar için mükemmel bir belgedir. Georges Dumézil'in şahane şekilde gösterdiği gibi Nechta'nın üç oğluna karşı verilen mücadelede eski bir Hint-Avrupa inisiyatik senaryoyu fark ederiz: Üç düşmana ya da üç başlı bir canavara karşı mücadele.[18] Ama bizim konumuzu ilgilendiren asıl Cuchulainn'in "öfkesi" (ferg), "berserkir kızgınlığı"dır. Georges Dumézil[19] Cuchulainn'in inisiyatik "kızgınlaşması", kadınların çıplaklığı ve soğuk suyla yıkandıktan sonraki "evcilleşmesi" ile Kwakiutl yamyam inisiyasyonunun bazı bölümleri arasındaki benzerlikleri ortaya koymuştur. Gerçekten de genç Kwakiutl inisiyenin çılgın ve cinayete meyilli öfkesinin, kucağında bir cesetle dans eden kadın ve özellikle tuzlu suya başının batırılması ile "iyeleştirildiği"ni hatırlarız. Yamyamın "kızgınlaşması" gibi genç savaşçının bir dış sıcaklıkla kendini gösteren "öfkesi" büyüsel-dinsel bir tecrübedir; "dindışı", "doğal" bir yanı yoktur: Kutsallığın kişiyi ele geçirmesinin yarattığı sendromdur bu.

Her yeni dövüşle Cuchulainn benzer bir deneyim geçirir. Başının üstünde parlak bir ateş görülür, kıvılcımlar fark edilir; saçları başının üzerinde diken diken gibidir ve "şampiyonun ışığı" alnından çıkar. Georges Dumézil kahramanın kızgınlaşması temasını Nartların baş kahramanı Badradz ile ilgili Kaf-

---

[17] *Tăin Bô Cuâlnge*, Fransızca çev. Arbois de Jubainville, *Revue celtique*, XXVIII, 1907, s. 249-261, Dumézil bu metni özetlemiştir, Georges Dumézil, *Horace et les Curiaces*, s. 35-38.

[18] G. Dumézil, *Mythes et dieux des Germains*, s. 103 vd.

[19] G. Dumézil, *Horace et les Curiaces*. s. 40 vd. Ayrıca bkz J. Moreau, "Les guerriers et les femmes impudiques" (*Mélanges Grégoire*, III, 1951, s. 283-300).

Levent Şahverdi Arşivi

kas efsanelerinde izini bulmuştur.[20] Bu tema, Romanya halk şiirinde hâlâ oldukça folklorikleştirilmiş olsa da var olmaya devam etmiştir: On iki yaşında oğlan çocuğu Românas on altı bin Tatarı katlettikten sonra kardeşlerinin yanına dönerken atının "kızgınlaştığını", gözlerinin bozulduğunu ve kendi insanlarını da katletmekten korktuğunu haykırır.[21]

Marcius ordusuna seslendiğinde başından bir alev çıkmış ve askerleri telaşlanmıştı (Titus Livius, XXV, 39, 16). Latinler için öfke ya da her türlü şiddetli tutkuya başın içinde bir "yanma" eşlik ederdi. Öfkeli bir adamın gözleri parlar, saçları başında dikelir. Bu *furor* semptomları Latin şairlerde neredeyse klişe haline gelmişti.[22] Son betimlemelerde kahramanlık "kızgınlaşması"ndan daha sık rastlanılan bir tecrübe söz konusudur. Bir güç aşırılığının sendromudur ve arkaik kültür seviyelerinde bazen rastlandığı gibi her güce büyüsel-dinsel bir prestij eşlik eder. R. B. Onians bu inançları Yunan-Latin görüşlerine bağlar, bu görüşlere göre can-ruhu, her insanda mevcut olan ilâh, herkesin *genius*u baştadır;[23] zaten çok daha eski, hattâ tarihöncesi zamanlardan miras kalan bir görüştür bu.

Büyüsel Sıcaklığın Sembolizmi

Büyüsel-dinsel yollarla "kızgınlaşma"nın son derece arkaik bir tecrübe olduğunu düşünmemiz için bazı nedenler vardır. Gerçekten de birçok ilkel, büyüsel-dinsel gücü "yakıcı" olarak tasavvur eder ve "sıcaklık", "yanma", "çok sıcak", vb. gibi anlamlara gelen terimlerle bunu ifade eder. Bu yüzden medicinemenler ve şamanlar tuzlu ya da acı sular içerler ve aşırı acı bit-

[20] G. Dumézil, *Horace et les Curiaces*, s. 53 vd.
[21] Constantin Brăiloiu, *Cântece bătrâneşti* (Bükreş, 1932), s. 106-107.
[22] R. B. Onians, *The Origins of European Thought* (2. basım, Cambridge, 1954), s. 147.
[23] Onians, *age.*, s. 164 vd.

Levent Şahverdi Arşivi

kiler yerler: Bu şekilde iç "sıcaklıklarını" arttırmaya çalışırlar.[24] Bu büyüsel "sıcaklığın" gerçek bir tecrübeye karşılık geldiği konusunda Kuzey Kutup bölgesinde ve Sibirya'da şamanların ve Himalaya'da çilecilerin soğuğa karşı büyük direnci bunun kanıtıdır. Diğer yandan şamanlar "ateş ustası" olarak bilinirler: Yanan kömürleri yutarlar, kor demire dokunurlar, ateş üzerinde yürürler, vb.[25]

Benzer tecrübe ve görüşlere daha uygar halklarda da rastlarız. Sanskrit dilinde *tapas* terimi sonunda genel olarak çileci gayreti belirti, oysa ilk anlamı "aşırı yüksek sıcaklık"tı. Çilecilikle "kızgınlaşarak" Prajâpati Evreni yarattı: Bazı Kuzey Amerikalı kozmogonilerde olduğu gibi büyüsel bir terlemeyle onu yarattı. *Dhammapada* (387) Buddha'nın "yakıcı" [brûlant] olduğunu söyler ve Tantrik metinler *kundalinî* uyanışının bir yanmayla kendini gösterdiğini belirtir.[26] Modern Hindistan'da, Muhammediler Tanrı ile iletişim halinde olan bir insanın "yakıcı" olduğuna inanır. Mucize gerçekleştiren birisine "kaynar" [bouillant] denir. Anlam genişlemesiyle büyüsel-dinsel bir "güç" içeren her türlü insan ya da eylem "yakıcı" olarak kabul edilir.[27]

Şamanların "sıcaklığı" gibi savaşçıların "kızgınlaşmasına" neden olan bu kutsal güç sonradan üzerinde çalışılarak dönüşebilir, farklılaşabilir, nüans kazanabilir. Başta "ateşli savaşçının ve temel olarak İndra'nın özgün enerjisi"ni, ardından "muzaffer gücü, kahramanca gücü ve ateşliliği, cesareti, dövüşmeden

---

[24] M. Eliade, *Mythes, rêves et mystères*, s. 196 vd.

[25] M. Eliade, *Le Chamanisme*, s. 412 vd. "Ateş sınavı" *berserkir*lerin inisiyasyonunun bir parçasıdır bkz. L. Weiser, s. 75 vd. *Berserkir* zarar görmeden ateşin üzerinden geçebilirler (*age.*, s. 76-77), tıpkı şamanlar ve vecd halinde olanlar gibi. *Wilde Jagd*'a bazen "feurige Jagd" denir. Japonlarda ve Cermenlerde ateş ile Ata kültü arasındaki ilişkiler için bkz. A. Slawik s. 746 vd.

[26] Bkz. *Mythes, rêves et mystères*, s. 195 vd.; *Le Chamanisme*, s. 370 vd.

[27] Bkz. *Mythes, rêves et mystères*, s. 196.

Levent Şahverdi Arşivi

zevk almayı" ve anlamı genişleyerek genel olarak "gücü" ve "görkemi" belirten Hintçe sözcük *kratu* sonunda "*rta*'nın talimatlarını takip edebilmeyi ve mutluluğa erişmeyi mümkün kılan inançlı insanın gücünü" belirtir oldu.[28] İnsanların çoğu, kutsal gücün şiddetli ve aşırı artışıyla meydana gelen "öfke" ve "sıcaklık"tan çekinir. Sanskrit dilinde sakinlik, ruhun huzuru, tutku yokluğu, acıların dinmesi anlamına gelen *çânti* terimi, ilk başta "ateşi", öfkeyi, ateşlenmeyi, sonuçta şeytani güçlerin neden olduğu "sıcaklığı" söndürme anlamını taşıyan *çam* kökünden türemiştir.[29]

Demek ki kültürün arkaik seviyelerinde evrensel olarak teyit edilmiş temel bir büyüsel-dinsel tecrübeyle karşı karşıyayız: Kutsallığa erişim "sıcaklığın" olağanüstü artışıyla kendisini gösterir. Bu önemli sorun üzerinde fazla duramayacağız ve örneğin teknikler ile ateş mistikleri arasında var olan dayanışmayı, demirci, şaman ve savaşçılar arasındaki yakın ilişkilerle ortaya çıkan dayanışıklığı gösteremeyeceğiz.[30] Sadece "ateşi denetim altında tutmak" ayırım gözetmeksizin "içsel sıcaklık" olduğu gibi korun ısısına karşı duyarsızlıkla da kendisini ifade ettiğini eklemek gerekiyor. Dinler tarihi açısından bu farklı kahramanlıklar insan durumunun ortadan kalktığını ve şamanın, demircinin ya da savaşçının her biri kendi düzleminde üst bir koşula katıldıklarını gösterir. Gerçekten de bu üst koşul bir tanrının, bir ruhun ya da bir hayvanınki olabilir. Kökten farklı yollar kullansalar da bunlara karşılık gelen inisiyasyonlar aynı amacı güder: Neofitin insan koşuluna ölümünü sağlamak ve insan ötesi yeni bir varoluşta dirilmektir. Doğal olarak inisiyatik ölüm şamanik inisiyasyonlara göre askerî inisiyasyonlarda daha az barizdir, çünkü çömezin ana sınavı düşmanını yere yıkmaktır. Ancak sadece "kızgınlaşarak" ve "*berserkir* öfkesi"ne –insan koşulunda ölmeyi ifade eden belirti– erişerek bu sınav-

[28] G. Dumézil, alıntılanan yer *Mythes, rêves et mystères*, s. 198.
[29] *Mythes, rêves et mystères*, s. 198.
[30] Bkz. M. Eliade, *Forgerons et alchimistes* (Paris, 1956), s. 100 vd.

Levent Şahverdi Arşivi

dan muzaffer çıkar. "Büyüsel sıcaklığın" elde edilmesi, apaçık bir şekilde artık beşerî olmayan bir dünyaya ait olduğunu kanıtlar.

Şamanik İnisiyasyonlar

Artık şamanik inisiyasyonları ele alalım. Sunumu sadeleştirmek için "şaman" terimini daha geniş bir anlamda kullanacağız. Böylece özellikle Orta ve Kuzey Asya'da ve Kuzey Amerika'da gelişen *stricto sensu* olarak Şamanizm kadar ilkel toplumlarda serpilen bazı medicine-men ve büyücü kategorilerini de göz önünde bulunduracağız.[31]

Şaman şöyle olunur: 1. Dolaysız bir istidat ("çağrı" ya da "seçim"); 2. Şaman mesleğinin babadan oğula geçmesi ve 3. Kişisel bir kararla ya da daha nadiren klanın isteğiyle. Seçilme yöntemi hangisi olursa olsun bir şaman şu iki eğitimi aldıktan sonra ancak şaman kabul edilir: 1. Vecd türünden (rüyalar, görüler, translar vb.) ve 2. Geleneksel türden (şamanik teknikler, ruhların ad ve görevleri, klanın mitolojisi ve şeceresi, gizli dil vb.).[32] Ruhlar ile yaşlı şaman ustaları tarafından sağlanan bu çift eğitim inisiyasyonu oluşturur. Bazen inisiyasyon halk önünde gerçekleştirilir ve zengin ve hareketli bir ritüel içerir: Örneğin Sibirya'daki halklarınki böyledir. Ancak bu türden bir ritüelin yer almaması inisiyasyon yokluğunu hiçbir şekilde şart koşmaz: İnisiyasyon neofitin vecd tecrübesinde ya da rüyasında gerçekleşebilir.

Burada bizi daha çok ilgilendiren mistik istidat sendromudur. Sibiryalılarda şaman olacak kişi tuhaf davranışlarla diğer

---

[31] "Şaman" ve Şamanizm terimlerinin farklı yorumları için bkz. kitabımız *Le Chamanisme et les techniques archaïques de l'extase*, s. 17 vd., 430 vd. Buradaki sayfalar *Mythes, rêves et mystères* (s. 101-109) adlı eserimizde verdiğimiz genel sunumu kısmen aktarır.

[32] M. Eliade, *Le Chamanisme*, s. 26 vd. Ayrıca bkz. A. P. Elkin, *Aboriginal Men of High Degree* (Sydney, 1946), s. 25 vd.

Levent Şahverdi Arşivi

insanlardan ayrılır: Yalnız kalmaya çalışır, hayallere dalar, ormanda ya da ıssız yerlerde dolaşmayı sever, görüleri olur, uykusunda şarkı söyler vb. Bazen bu kuluçka dönemi oldukça ciddi semptomlarla kendini belli eder: Yakutlarda genç erkekler öfkelenir ve kolayca bilinçlerini yitirirler, ormana sığınırlar, ağaç kabuğuyla beslenirler, suya ve ateşe kendilerini atarlar, bıçakla kendilerini yaralarlar. Gelecekteki Tunguz şamanlar yetişkinliğe yaklaşınca histerik ya da histeroid [histeri türünden] bir kriz geçirirler ama bazen istidat daha genç yaşta kendini gösterir: Erkek çocuk dağa kaçar ve doğrudan dişleriyle kopardığı hayvanlarla beslenerek yedi gün ya da daha fazla orada kalır. Kirlenmiş, kan içinde, giysileri yırtılmış ve saçları darmadağınık köye döner ve on gün sonra tutarsız sözcükler kekelemeye başlar.

Kalıtsal Şamanizm bile söz konusu olduğunda şaman olacak kişinin seçilmesinden önce bir davranış değişikliği meydana gelir. Ata-şamanların ruhları aileden bir delikanlı seçer; bu delikanlı düşüncelere ve hayallere dalar, yalnız kalmaya çalışır, geleceği bildiren görüler görür ve bazen de bilincini yitirmesine neden olan atakları olur. Buryattlar ruhların delikanlının ruhunu alıp götürdüğünü düşünürler: Tanrılar sarayında karşılanan ruh ata-şamanlar tarafından mesleğin sırları, tanrıların şekil ve adları, ruhların kültü ve adları vb. konusunda eğitilir. Bu ilk inisiyasyondan sonra ruh bedene döner.

Olağandışı bir olay ya da kazadan sonra da şaman olunabilir: Örneğin Buryatlar, Soyotlar, Eskimolarda şimşek çarptığında ya da yüksek bir ağaçtan düşüldüğünde ya da inisiyatik bir sınava benzer bir sınavdan zarar görmeden geçildiğinde – örneğin giysileri ıslanmadan beş gün buzlu suda kalan şu ya da bu Eskimo.[33]

Şaman olacak kişilerin tuhaf davranışları bilim adamlarının dikkatini çekmişti ve yüzyılın ortalarından beri Şamanizm ol-

[33] Örnekler için bkz. *Le Chamanisme*, s. 28 vd., 68 vd., vb.

Levent Şahverdi Arşivi

gusu birkaç kez akıl hastalığı ile açıklanmaya çalışıldı.[34] Bu da sorunu yanlış bir şekilde ele almaktı. Şamanların her zaman nevropatlar oldukları ya da öyle olmaları gerektiği doğru değildir: Bir yandan aralarında hasta olanlar iyileşmeyi başardıkları için şaman olmuşlardır. Sibirya'da şamanik itidal herhangi bir hastalık ya da epileptoid [epilepsi türünden] bir atak ile kendini gösterdiğinde inisiyasyon çoğu zaman bir iyileşmeye denk gelir. Şamanlık yapma niteliğinin elde edilmesi "seçimin" ilk semptomlarıyla tetiklenen psişik krizin çözümünü varsayar.

Ancak Şamanizmi psikopatolojik bir olguyla özdeşleştiremesek de şamanik itidalin bazen "delilik" ile sınırdaş olan derin bir krizi şart koşar. Ancak bu krizi çözdükten sonra şaman olunabildiğine göre neden *mistik bir inisiyasyon* rolünü oynadığını daha iyi anlarız. Gelecekteki şamanda tanrılar ya da ruhlar tarafından "seçilmiş" olmanın verdiği kaygılandırıcı duyguyla tetiklenen hastalık tam da bu yüzden "inisiyatik hastalık" olarak değerlidir. Türlü çeşit hastalıkla kendini ele veren geçim zorluğu, yalnızlık ve acı bu durumda inisiyatik ölüm sembolizmiyle ağırlaşır, çünkü doğaüstü olarak "seçilmiş olmanın" kabullenilmesi, ilâhi ya da şeytani güçlerin eline terkedilmiş olma duygusuyla, dolayısıyla her an gerçekleşebilecek bir ölüme mahkûm olma düşüncesiyle kendini gösterir.

"Seçilmiş kişi"nin tüm psikopatolojik krizlerini "inisiyatik hastalık" şeklindeki jenerik bir adla belirtebiliriz, çünkü bunların sendromu inisiyasyonun klasik ritüelini çok yakından takip eder. "Seçilmiş kişi"nin acıları erinlik âyinleri gibi gizli

[34] Krivoshapkin, 1861; V. G. Bogoraz, 1910; Vitashevskij, 1911; M. A. Czaplicka, 1910. Bkz. son olarak Åke Ohlmarks, *Studien zum Problem des Schamanismus* (Lund-Kopenhag, 1939), s. 11, 100 vd., 122 vd. ve eserin genelinde. Ohlmarks'ın yönteminin eleştirisi için bkz. makalemiz "Le problème du chamanisme" (*Revue de l'Histoire des Religions*, c. 131, 1946, s. 5-52), özellikle s. 9 vd. ve *Le Chamanisme*, s. 36 vd. Ayrıca Avustralyalı medicine-menlerin "normalliği" konusunda bkz. A. P. Elkin, *Aboriginal Men of High Degree*, s. 22-25.

Levent Şahverdi Arşivi

cemiyetlere giriş törenlerinde her açıdan inisiyatik işkencelere benzer, çömez yarı ilâhi ya da şeytansı Varlıklar tarafından "öldürülür", şaman olacak kişi rüya halinde şeytanların kendisini parçaladıklarına tanık olur, şeytanların nasıl başını kestiklerini, gözlerini yuvalarından kopardıklarını vb. görür. Sibirya ve Orta Asya Şamanizminin spesifik inisiyatik ritüelleri bir ağaç ya da direk boyunca Göğe sembolik olarak yükselişi içerir; tanrılar ya da ruhlar tarafından "seçilen" hasta rüyada ya da uyanık haldeki bir dizi hayalde Dünya Ağacına kadar göksel yolculuğuna girişir.

Birazdan şaman olacak kişinin rüyada ya da görünürde bilinçsiz olduğu ve "deliliğin" hâkim olduğu dönemde maruz kalınan inisiyatik sınavların tipik örneklerini vereceğiz. Ama şamanik istidadın psikopatolojisinin "dindışı" olmadığını, alışıldık semptomatolojiye ait olmadığını şimdiden vurgulamak gerekiyor: *Şamanik istidat inisiyatik bir yapıya ve anlama sahiptir*, kısacası geleneksel bir mistik *pattern* ortaya koyar. Şaman olacak kişinin birçok kez kişiliğinin parçalanmasına ve "deliliğe" götüren bütüncül krizi hem inisiyatik ölüm olarak hem de kozmogoni öncesi kaosa, her kozmogoniden önce gelen amorf ve betimlenemez hale sembolik bir gerileme olarak değerlendirebiliriz. Ancak, arkaik ve geleneksel kültürler için sembolik olarak Kaosa dönüş yeni bir "yaratılış" hazırlığına denk geldiğini biliyoruz.[35] Dolayısıyla şaman olacak kişilerin "psişik kaosunu" dindışı kişinin "çözülmekte" olduğunun bir ve yeni bir kişiliğin doğmak üzere olduğunun işareti olarak yorumlayabiliriz.

[35] Başka eserimizde "Kaos'a ritüel geri dönüş"ün anlamlarını tartıştık; bkz. *Traité d'Histoire des Religions*, s. 306 vd., 340 vd.; *Le Mythe de l'Éternel Retour*, s. 38 vd., 83 vd.

Levent Şahverdi Arşivi

Sibiryalı Şamanların İnisiyatik Sınavları

İnisiyatik hastalıkları sırasında Sibiryalı şamanların tâbi tutuldukları sınavlar hakkında şunlar anlatılır. Yurtta* ya da ıssız bir yerde üç ilâ dokuz gün, bazen daha da fazla neredeyse hiç hareket etmeden bilinçsizce yerde yatarlar. Bu süre boyunca ne konuşurlar ne de yemek yerler. Hattâ bunlardan bazısı nefes almıyor gibi göründükleri için neredeyse gömüleceklermiş. Giysileri ve yatakları kana bulanırmış. Hayata döndüklerinde cinler ya da ataların ruhu tarafından parça parça kesildiklerini anlatırlar: Etleri kazınmış, kemikleri temizlenmiş, bedensel sıvıları atılmış, gözleri koparılmışmış. Bazısının etleri az çok uzun bir süre boyunca pişirilmiş; başkalarına ise yeni et ve taze kan verilmişmiş. Sonuçta şamanlık yapma kabiliyetine sahip tamamen yenilenmiş bir bedenle diriltilmişler.[36]

Yakutlardan edilen bir bilgiye göre ruhlar şaman olacak kişiyi Cehenneme götürüp üç yıl onu bir evde tutsak tutarlar. İnisiyasyon burada gerçekleşir: Ruhlar çömezin başını kesip bir kenara koyarlar (çünkü çömez kendi gözleriyle parçalandığına tanık olmalıdır) ve ardından farklı hastalıkların ruhlarına dağıtmak üzere küçük parçalara onu ayırırlar. Ancak bu koşulla şaman olacak kişi iyileştirme gücünü elde eder. Ardından kemikler taze etle kaplanır ve bazı durumlarda yeni kan verilir. Başka bir Yakut bilgisine göre kara "cinler" şaman olacak kişinin bedenini parçalara ayırır ve et parçalarını adak olarak farklı yönlere atar; ardından başına bir mızrak saplar ve çenesini ke-

* Göçebe bir yaşam süren Türk ve Moğol halkına özgü, ahşapları sökülüp taşınabilir yapıda, üzeri deri ya da kumaşla örtülü, daire biçiminde çadır. (ç.n.)

[36] G. W. Ksenofontov, *Legendy i rasskazy o schamanach u jakutov, burjat i tungusov* (2. basım, Moskova, 1930), s. 44 vd., kullanıldığı yer: *Le Chamanisme*, s. 47-48. Ayrıca bkz. Almanca çevirisi: Adolf Friedrich ve Georg Buddruss, *Schamanengeschichten* aus Sibirien (Münih, 1955) s. 137 vd. ve bkz. Hans Findeisen, *Schamanentum* (Stuttgart, 1957), s. 50 vd.

Levent Şahverdi Arşivi

ser.[37] Samoyedli bir şaman Lehtisalo'ya ruhların ona saldırdığını, parçalara ayırdığını, ellerini kestiğini anlatmıştır. Yedi gün ve yedi gece ruhu Gökteyken bedeni yerde bilinçsizce kalmış.[38]

Avam-Samoyedli bir şamanın A. A. Popov'a anlattığı uzun ve çalkantılı otobiyografik bir anlatıdan birkaç anlamlı olayı burada aktaracağız. Çiçek hastalığına yakalanan daha sonra şaman olacak bu kişi üç gün neredeyse ölmüş halde bilincini yitirmiş olarak kalmış: Öyle ki üçüncü gün neredeyse onu gömeceklermiş. Cehenneme indiğini görmüş ve birçok serüvenden sonra bir adaya sürüklenmiş, bu adanın ortasında genç bir huş ağacı Göğe kadar yükseliyormuş. Yeryüzünün Efendisinin Ağacıymış ve bu Efendi tambur yapması için ona bir dal vermiş. Ardından bir dağ yakınlarına varmış. Bir delikten içeri girdiğinde ateş üzerinde bulunan kocaman bir kazanın yanında bir körükle çalışan çıplak bir adamla karşılaşmış. Adam bir kıskaçla onu yakalamış, başını kesmiş, bedenini küçük parçalara ayırmış ve bunları kazana atmış. Böylece bedeni üç yıl boyunca pişmiş ve ardından bir örs üzerinde kafasını maden gibi dövmüş. Sonunda bir derenin üzerinde yüzen kemiklerini toplamış, bunları biraraya getirmiş ve etle kaplamış. Öte Dünyadaki bu serüvenleri sırasında şaman olacak kişi yarı ilâhi bir sürü karakterle karşılaşmış, bunlar "insan ya da hayvan şeklindeymiş ve her biri ona öğretinin bazı yönlerini açıklamış ya da iyileştirme sanatının sırlarını öğretmiş. Yakınlarının yanında yurtta uyandığında, inisiye olmuş ve artık şamanlık yapabilecek durumdaymış."[39]

Tunguz bir şaman, inisiyatik hastalığı boyunca, şaman ataların, bilincini yitirip yere düşene kadar onu oklarla delik deşik

---

[37] Ksenofontov, alıntılanan yer *Le Chamanisme*, s. 48 vd.; A. Friedrich ve G. Buddrus, *age.*, s. 139 vd., 156 vd.

[38] T. Lehtisalo, alıntılanan yer *Le Chamanisme*, s. 49.

[39] A. A. Popov, *Tavgijey. Materialy po etnografii avamskich i vedeevskich tavgicev* (Trudy Institua Antropologii i Etnografii, I, 5, Moskova-Leningrad, 1936), s. 84 vd.; Eliade, *Le Chamanisme*, s. 50 vd.

Levent Şahverdi Arşivi

ettiklerini anlatır; ardından etlerini kesmiş, kemiklerini koparmış ve bunları bir bir saymışlar: Eğer biri eksik olsaydı, şaman olamazmış. Buryatların söylediklerine göre aday, onu döven, bedenini bir bıçakla kesen, etlerini pişiren vb. ata-şamanlar tarafında işkence görür.[40] Teleüt* bir kadın, tanımadığı erkeklerin bedenini parçalara ayırıp bir kazanda onu pişirdiğini gördükten sonra şaman olmuştur. Altaylı şamanların anlattıklarına göre ataların ruhları şaman olacak kişilerin karınlarını açıp etlerini yer ve kanlarını içermiş.[41]

Bu birkaç örnek, inisiyatik hastalıkların tüm inisiyasyonların temel şemasını yakından takip ettiğini gösterir: 1. "İnisiyasyon ustası" rolünü oynayan cinler ve ruhların işkencesine maruz kalmak; 2. (Bazen Göğe yükselişin eşlik ettiği) Cehenneme iniş olarak hasta tarafından tecrübe edilen ritüelsel ölüm; 3. Yeni bir var olma tarzında diriliş: kutsanmış insan tarzında; yani tanrılar, şeytanlar ve ruhlar ile kişisel olarak iletişim kuran birisi olarak yeniden doğuş. Şaman olacak kişinin hissettiği farklı acı türleri birer dinsel tecrübe olarak değerlendirilir: Psikopatolojik krizler ruhun şeytanlar tarafından kaçırılması ya da Cehennem ya da Göğe vecd halinde yolculuklar olarak açıklanır; fiziksel acılar bedenin parçalara ayrılmasından kaynaklı olarak kabul edilir. Ancak nitelikleri ne olursa olsun ıstıraplar, şaman onlara dinsel bir anlam atfettiği ve mistik dönüşümü için vazgeçilmez sınavlar olarak benimsediği ölçüde şamanın eğitiminde rol oynarlar. Çünkü inisiyatik "ölümü" her zaman bir "dirilişin" takip ettiğini unutmamak gerekir; yani

---

[40] Ksenofontov, için bkz. *Le Chamanisme*, s. 54; A. Friedrich ve G. Buddrus, *Schamanengeschichten*, s. 212-213, 209-210. Bkz. H. Findeisen, *Schamanentum*, s. 57.

* Teleütler, Televütler ya da Teleutlar, Rusya'nın orta güney bölgesindeki Kemerovo Oblastı'da yaşayan Türk halklarından Altayların yaklaşık 2.700 kişilik kabilesi. (ç.n.)

[41] Dyrenkowa ve A. V. Anochim, alıntılanan yer *Le Chamanisme*, s. 54. Ayrıca bkz. H. Findeisen, *age.*, s. 58 vd.

Levent Şahverdi Arşivi

psikopatolojik tecrübe terimleriyle kriz çözülmüş ve hastalık iyileştirilmiştir. Şamanın yeni bir kişilikle bütünleşmesi büyük ölçüde iyileşmesine bağlıdır.

Şimdiye kadar sadece Sibirya'dan örnekler verdik, ama inisiyatik parçalanma teması oldukça yaygındır. Araucan [Güney Amerika Kızılderili kabilesi] şaman inisiyasyonunda usta, neofitin dilini ve gözlerini değiştirdiğine ve bir değneği karnından geçirdiğine izleyicileri inandırır. River Patwin'deki Kızılderililerde Kusku cemiyetine girmek isteyen kişinin bizzat Kuksu tarafından göbek deliğinin bir mızrak ve bir okla delinmiş olması gerekiyor; bu kişi ölür ve bir şaman tarafından diriltilir. Nuba dağındaki Sudanlılarda ise ilk inisiyatik kutsamanın adı "baş"tır, çünkü "ruhun içine girebilmesi için çömezin kafası açılır" Malekul'da medicine-man'in inisiyasyonu, başka şeylerin yanısıra neofitin parçalara ayrılmasını içerir. Dayaklarda yaşlı Mananglar adayın başını kestiklerini, ona daha berrak bir zekâ vermek için beynini çıkarıp yıkadıklarını söylerler.[42] Son olarak, birazdan göreceğimiz gibi, bedenin parçalara ayrılması ve iç organların değiştirilmesi Avustralyalı medicine-menlerin bazı inisiyasyonlarında çok önemli bir âyindir. Şamanların ve medicine-menlerin inisiyatik parçalara ayrılma olayı aslında ayrıntılı ve karşılaştırmalı bir incelemeyi hak eder, çünkü bunun bir yandan Osirisçi mit ve ritüeller, diğer yandan Hindu *meriah* ritüelsel parçalara ayırma ile benzerlikleri şaşırtıcıdır ve şimdiye kadar da açıklanmamıştır.

Şamanik inisiyasyonlara özgü noktalardan biri de adayın parçalara ayrılmasının dışında iskelet haline getirilmesidir. Bu motifte ruhlar tarafından şaman olması için "seçilenler"in kriz ve hastalık anlatılarında olduğu kadar uzun ve meşakkatli bir arayışın sonucunda kendi gayretleriyle şamanik güçler elde edenlerin tecrübelerinde de rastlarız. Böylece örneğin Ammasilik [Grönland] Eskimolarında çömez, kardan kulübesinde

[42] Kaynaklar için bkz. *Le Chamanisme*, s. 63 vd.

Levent Şahverdi Arşivi

uzun saatler düşünerek geçirir. Belli bir anda "ölü" olarak düşer ve üç gün ve üç gece hareketsiz kalır; bu zaman zarfında beyaz iri bir ayı tüm etini yer ve iskelet haline getirir. Bu mistik tecrübenin sonucunda çömez şamanlık yapma becerisini elde eder. İglulik [Kanada] Eskimolarının angakutları [İnuitlerin medicine-manı] düşünceleriyle bedenlerini etten ve kandan yoksunlaştırabilir ve uzun uzun kendi iskeletlerini temaşa edebilirler.[43] Kişinin cinler tarafından öldürülmesinin ve nihai iskelet haline indirgenmesinin görmesi Hint-Sibirya ve Moğol Buddhizminin gözde meditasyonlarından biri olduğunu eklemeliyiz.[44] Ayrıca Sibiryalı şamanların giysilerinde sık sık iskelet çizimi bulunduğunu hatırlatmak gerekir.[45]

Burada avcı kültürlere özgü çok eski bir dinsel düşünceyle karşı karşıyayız: Kemik hayvan Yaşamın nihai kökünü, sürekli olarak etin ortaya çıktığı ana kalıbı simgeler. Hayvanlar ve insanlar kemikten yeniden doğarlar; bir süre tensel bir varoluşta var olmaya devam ederler ve öldüklerinde "yaşam"ları yeniden doğacakları iskelette yoğunlaşan öze indirgenir. İskelete indirgenen şaman olacak kişiler öte dünyaya, ruhların ve ataların dünyasına geçmelerini ve onların bilgisini paylaşmalarını sağlayan mistik ölümü deneyimlerler. Yeniden "doğmazlar"; "canlandırılırlar": Yeni bir et elde ederek iskeletleri hayata döner.[46]

Burada tarımcıların görüşünden tamamen farklı dinsel bir düşünce söz konusudur; tarımcılar Toprağı Yaşamın nihai kaynağı olarak görürler ve dolayısıyla insan bedenini filizlenmesi için toprağa gömülmesi gereken tohumla özdeşleştirirler. Gerçekten de daha önce gördüğümüz gibi birçok tarımcı halkın inisiyatik ritüelinde neofitler sembolik olarak gömülürler ya da

---

[43] Bkz. *Le Chamanisme*, s. 67 vd.

[44] Bkz. *Le Chamanisme*, s. 384 vd. Ayrıca bkz. böl. VI, s. 229 vd.

[45] Bkz. *Le Chamanisme*, s. 151 vd.

[46] Bkz. H. Nachtigall, "Die Kulturhistorische Wurzel der Schamanenskelettierung" (*Zeitschrift für Ethnologie*, LXXVII, 1952, s. 188-197), özellikle s. 191 vd.

Levent Şahverdi Arşivi

Toprak Ana karnında embriyo haline gerilemeye maruz kalırlar. Kuzey Asya'nın şamanlarının inisiyatik senaryosu toprağa geri dönüş temasını (sembolik olarak gömülme, bir canavar tarafından yutulma vb.) değil de etin yok edilmesini ve dolayısıyla hayatın nihai ve yok edilemez özüne indirgenmesini içerir.

İnisiyasyon Âyinleri

Genel olarak neofit bilincini yitirmiş olarak yurtta yattığında aile bir şamana başvurur ve bu kişi daha sonra öğretmen rolünü üstlenir. Başka durumlarda "inisiyatik parçalara ayrılması"ndan sonra çömez, mesleğin sırlarını öğrenmek için bir usta arayışına çıkar. Eğitim inisiyatik niteliktedir ve bazen de vecd halinde gerçekleşir; başka bir deyişle usta-şaman cinler ve ruhların yaptığı gibi öğrencisini eğitir. Ksenofontov'un elde ettiği bilgilere göre Yakut şamanlarda usta uzun bir vecd yolculuğuna çıkarak çömezin ruhunu yanına alır. Bir dağı tırmanmakla başlarlar. Dağın tepesinde usta çömeze yoldaki kavşakları ve bu kavşaklardan başka yolların da tepeye ulaştığını gösterir: İnsanlara musallat olan hastalıklar burada yer alır. Ardından usta çömezi bir eve götürür. Orada şamanik giysiler giyip birlikte şamanlık ederler. Usta, bedenin farklı yerlerine saldıran hastalıkları nasıl ayırt edip tedavi etmesi gerektiğini öğretir. Bedenin bir bölümünün adını söylediği her defa çömezin ağzına tükürür ve çömez "Cehennemin felaketlerinin yollarını" bilmek için bu tükürüğü yutması gerekir. Sonunda şaman öğrencisini üst dünyaya, göksel ruhların ikametgâhına götürür. Şaman artık "kutsanmış bir bedene" sahiptir ve mesleğini icra edebilir.[47]

Özellikle Buryatlar, Goldesler, Altailer, Tunguzlar ve Mançularda halka açık inisiyasyon törenleri de vardır. Buryatların

[47] Ksenofontov, için bkz. A. Friedrich ve G. Buddrus, s. 169 vd.; Findeisen, s. 68 vd.

Levent Şahverdi Arşivi

törenleri en ilginçleridir. Ana âyin bir yükseliş içerir. Yurdun içine bir huş ağacı sağlamca yerleştirilir, kökleri ocaktadır ve tepesi de duman için açılan delikten çıkar. Bu huş ağacına *üdeşi burhan* "kapının bekçisi" denir, çünkü şamana Göğün girişini açar. Şamanın evini ayırt etmek için çadırdan bir daha çıkarılmaz. Kutsanma günü aday –bazı geleneklere göre elinde bir kılıçla– huş ağacının tepesine kadar tırmanır ve duman deliğinden tanrıların yardımını istemek için var gücüyle bağırır. Ardından usta-şaman –ona "baba şaman" denir–, öğrenci ve izleyenler, alay halinde köyden uzak, bir önceki gün tören için çok sayıda huş ağacının dikildiği bir yere giderler. Belli bir yerde alay, bir huş ağacının yanında durur: Bir koç kurban edilir ve diğer şamanlar tef çalarken gövdesi çıplak olan adayın başına, gözlerine ve kulaklarına kan sürülür. Bunun üzerine "baba şaman" bir huş ağacına tırmanır ve ağacın tepesinde dokuz çentik atar. Aday ve peşinden diğer şamanlar ağaca tırmanır. Tırmanırken vecd haline girerler –ya da girmiş gibi davranırlar. Potanin'in aktardığı bir bilgiye göre aday dokuz çentik gibi dokuz göğü simgeleyen dokuz huş ağacına tırmanmalıdır.[48]

Uno Harva'nın fark ettiği gibi Buryat şamanın inisiyasyonu ilginç bir şekilde Mitra gizemlerinin bazı törenlerini hatırlatıyor. Koç kanıyla adayın arınması Mitra Gizemlerinin ana âyini olan *taurobolium*'a benziyor ve huş ağacıyla yükseliş Celsius'a göre yeni gezegenin göğünü temsil eden yedi basamaklı bir merdivenin çıkıldığı Mitra mist'ini* [myste] hatırlatıyor.[49] Antik Yakındoğu'nun etkileri, Orta Asya ve Sibirya'da hemen hemen her yerde belirgindir ve Buryat şamanının inisiyatik âyini büyük ihtimalle bu etkilerin kanıtı arasında yer almalıdır. Ancak Dünya Ağacı sembolizminin ve huş ağacını inisiyatik tırmanma âyininin Orta ve Kuzey Asya'da, Mezopotamya ve

[48] Bkz. M. Eliade, *Le Chamanisme*, s. 116-120, N. N. Agapitov, M. N. Changalov ve Jorma Partanen'e göre.

* Küçük Eleusis gizemlerine inisiye olmuş erkek. (ç.n.)

[49] Uno Harva için bkz. *Le Chamanisme*, s. 121 vd.

Levent Şahverdi Arşivi

İran'dan gelen kültür unsurlarından *önce var olduğunu* eklemek gerekir. Asya ve Sibirya'ya özgü olan 7, 9 ya da 16 gök olduğuna dair görüş son noktada yedi gezegen ve yedi gök şeklinde Babil düşüncesinden türese de *Axis Mundi* olarak Dünya Ağacı sembolizmi spesifik olarak Babil'e ait değildir. Bu sembolizm neredeyse evrenseldir ve Mezopotamya etkilerini düşünmenin pek mantıklı olmadığı kültür katmanlarında da varlığı teyit edilmiştir.

Buryat şamanının inisiyatik âyini hakkında akılda tutulması gereken şey, neofitin kutsanmak için Göğe gitmesidir. Bir ağaç ya da direk yardımıyla Göğe çıkmak, Altay şamanlarının seanslarının önemli âyinidir de.[50] Huş ağacı ya da direk, Dünyanın Merkezine dikilmiş ve Yeryüzü, Gök, Cehennem şeklinde üç kozmik alanı birbirine bağlayan Ağaç ya da Sütun ile özdeş kabul edilir. Şaman tamburunu çalarak da Dünyanın Merkezine varabilir. Çünkü az önce gösterdiğimiz gibi bir Samoyedli şamanının rüyası, tamburun kasası Kozmik Ağaçtan ayrılan bir daldan yapılmıştır. Tamburunun sesini dinleyerek şaman vecd halinde Ağacın yanına, yani Dünyanın Merkezine uçar.

Tüm bu şamanik âyinler, dile getirmediğimiz başka âdet ve inançlar, Kozmik Ağaç miti etrafında gelişen bir ideolojiyle iç içedirler.[51] Bir yandan Dünyanın Merkezi olarak Ağaç düşüncesi vardır: Bu ağaç üç kozmik alanı birbirine bağladığı için gövdesinden çıkarak Yeryüzünden Göğe geçebiliriz. Diğer yandan bu Kozmik Ağaç, bir *imago mundi*dir ve sembolik olarak tüm Evreni ve hepsinden önemlisi tüm insanlığı içerir. Birçok Sibirya miti insan ruhlarını Ağacın dallarına asılı olarak gösterirler. Doğum zamanı geldiğinde Tanrı ruhu yeryüzüne gönderir. Başka mitler de tüm şamanların ruhlarının tek bir Ağaçta toplandıklarını anlatır: Ruhun asılı olduğu dal ne

[50] Bkz. *Le Chamanisme*, s. 175 vd.

[51] Bkz. E. Emsheimer için bkz. *Le Chamanisme*, s. 159 vd.

Levent Şahverdi Arşivi

kadar yüksekse, şaman bir o kadar güçlü olacaktır. Son olarak şamanlar ile ağaçlar arasındaki mistik bağıntılara ilişkin birçok inanç vardır. Her şamanın, başka şamanlarla verdiği mücadelede yenildiğinde zihinsel olarak sığındığı bir ağacı vardır. Ağaç kesilirse şaman ölür.

Öyle görünüyor ki, tüm bunlar şamanik ağaç Kozmik Ağacın prestijini paylaşıyor; dolayısıyla bu ağaç şaman tarafından Dünyanın Merkezine yani gerçeğin, hayatın ve kutsallığın kalbine erişme yolu olabilir.

Ağaca tırmanma Sibiryalı şamanı Göğe götürür. Güney ve Kuzey Amerika'da birkaç inisiyatik töreni incelerken benzer ritüeller ile karşılaştık (s. 149 vd. ve s. 166 vd.). Şimdi ağaçlara tırmanmanın Amerikalı bazı halkların şamanik inisiyasyonuna da özgü olduğunu ekleyelim. Araucane *machi* inisiyasyonu, çömezin Tanrıya dua ettiği bir platforma kadar ritüel olarak bir ağacın ya da kabuğu soyulmuş bir ağaç gövdesine tırmanılmasını çıkılmasını içerir. Karayip *pujai*sinde ise gerilmiş birkaç ip sayesinde kulübenin tavanında asılı olan bir platforma çıkarak ulaşılır: Açılarak ipler platformun giderek daha hızlı dönmesine neden olur.[52]

Vecd Teknikleri

Az önce verdiğimiz örnekler şamanik inisiyasyonların temel noktalarını açığa çıkarmaya ve böylece genel dinler tarihi için Şamanizmin anlamını kavramamıza imkân verir. Şaman ya da medicine-man "kutsalın uzmanı" olarak belki de tanımlanabilir: Diğer ölümlere göre kutsala daha bütüncül ya da düzgün şekilde katılan bir birey. İnsan üstü Varlıklar tarafından "seçilmiş" kişi olsun ya da –Kuzey Amerika'da olduğu gibi– onların dikkatini çekip ihsanlarını elde etmek için çalışan biri olsun şaman mistik tecrübe sahibi olmayı başaran bir bireydir. *Stricto sensu* Şamanizm küresinde mistik tecrübe şamanın –gerçek

[52] Kaynakçalar için bkz. *Le Chamanisme*, s. 123 vd., s. 128.

Levent Şahverdi Arşivi

ya da yapmacık olsun– trans ile kendini gösterir. Şaman tam anlamıyla vecdin kişisidir. İlkel dinler seviyesinde vecd, ruhun Göğe uçuşu ya da yeryüzünde dolaşması ya da yeraltı bölgelere, ölüler arasına inişi anlamına gelir. Şaman şöyle vecd yolculuklarına girişir: 1. Gök Tanrısıyla yüz yüze görüşmek ve topluluk adına adak vermek için; 2. Bedeninden uzak yolunu kaybetmiş ya da cinler tarafından kaçırılmış varsayılan hastanın ruhunu aramak için; 3. Ölen birinin ruhuna yeni ikametgâhına doğru eşlik etmek için; 4. Son olarak, üstün Varlıklar ile kurduğu ilişki sayesinde bilgisini zenginleştirmek için.[53]

Ancak vecd sırasında ruhun bedeni terk etmesi geçici bir ölüme denktir. Demek ki şaman çok sayıda "ölebilen" ve "dirilebilen" bir insandır. Bu durumda şamanik inisiyasyonlar için vazgeçilmez olan çok sayıdaki sınav ve eğitimin anlamını daha iyi kavrıyoruz. İnisiyasyonu sayesinde şaman hem "ölüm ve "dirilme" tekniklerini hem de ruhu bedenini terk ettiğinde ne yapması gerektiğini ve her şeyden önce vecd halinde girdiği bilinmedik bölgelerde nasıl yön bulacağını öğrenir. Vecd halinde gerçekleştirdiği tecrübeleri sayesinde keşfettiği yeni varoluş düzlemlerini araştırmayı öğrenir. Dünyanın Merkezine giden yolları, en yüksek Göğe kadar uçtuğu gök kubbenin ya da Cehenneme inmesini sağlayan Yeryüzünün deliğini bilir. Yolculukları sırasında karşılaşacağı engellerden haberdardır ve nasıl bunların üstesinden geleceğini de bilir. Kısacası Göğe giden güzergâhlar kadar Cehenneme gidenlerden de haberi vardır. Tüm bunları yalnızlık içinde ya da şaman ustalarının rehberliğinde inisiyatik idmanları sırasında öğrenmiştir.

Zarar görmeden bedeninden ayrılabilme yeteneği sayesinde şaman dilediği kadar *bir ruh gibi davranabilir*: Havada uçar, görünmez olur, çok uzak mesafeden görür, göğe çıkar ya da Cehenneme iner, ruhları fark eder ve bunları yakalayabilir,

[53] Tüm bunlar için bkz. kitabımız *Le Chamanisme*. Ayrıca bkz. Dominik Schröder, "Zur Struktur des Schamanismus" (*Anthropos*, L, 1955, s. 848-881).

Levent Şahverdi Arşivi

kendisi alev almaz vb. Seanslar sırasında bazı fakihçe marifetlerin sergilenmesi ve özellikle "firetrick"ler *şamanın ruhların var olma tarzını özümsediğine* dair çevreyi ikna etmeyi amaçlar. Hayvana dönüşme, uzaktan öldürme ya da geleceği haber verme gücü de ruhların güçlerindendir; bunları sergileyerek şaman bedensiz varlıkların koşuluna katıldığını ilân eder. Bir ruh gibi davranma arzusu her şeyden önce insanüstü bir koşulu sahiplenme –kısacası ister Tanrılar ister ruhlar olsun manevi varlıkların özgürlüğünden, gücünden ve bilgisinden faydalanma– arzusunu gösterir. Şaman, önceki bölümlerde incelediğimiz inisiyasyonlara göre daha karmaşık ve daha dramatik bir inisiyasyon senaryosuna uyarak bu aşkın koşulu elde eder. Gerçekten de az önce gördüğümüz gibi şamanik inisiyasyonun önemli anları şunları içerir: 1. Bedenin işkence görmesi ve parçalara ayrılması; 2. Beden iskelet haline gelinceye kadar etin sıyrılması; 3. Uç organların değiştirilmesi ve kanın yenilenmesi; 4. Şaman olacak kişinin şamanların ruhları ve "cinler" tarafından eğitildiği oldukça uzun bir süre Cehennemde konaklama; 5. Gök Tanrının kutsanmasını elde etmek için Göğe yükselme. Diğer inisiyasyonlardaki neofitlerden farklı olarak şaman olacak kişi mistik ölüm tecrübesine daha kökten maruz kalır. Birçok kez "delilik"te yok olma tehlikesiyle karşılaşır ve dindışı varoluştan tamamen farklı bir varoluşa erişmek umuduyla bu tehlikeyi göze alır.

Avustralyalı Medicine-Menlerin İnisiyasyonu

Ancak Sibiryalı ve Orta Asyalı şamanların inisiyasyonlarının spesifik şemasının neredeyse tıpatıp özdeş şekilde Avustralya'da bulunduğunu fark etmek şaşırtıcıdır (Göğe yükselme, Cehenneme inme, bedenin parçalara ayrılması gibi evrensel olarak yaygın olan bazı inisiyatik motifler değil de şemanın bütünü mevcuttur). Sibirya-Avustralya paralelliği dinler tarihçisi için Şamanizmin tek bir merkezden yayılması sorununu orta-

Levent Şahverdi Arşivi

ya koyar. Ancak bu zor sorunu ele almadan önce Avustralyalı medicine-menlerin geleneksel inisiyasyon senaryosunu belirtmemiz gerekir. A. P. Elkin'in *Aboriginal Men of High Degree*[54] kitabı sayesinde bu açıklamayı yapmak kolay olacaktır.

Kuzey Asya ya da Amerika Şamanizminde olduğu gibi Avustralya'da şunlar sayesinde medicine-man olunur: 1) Mesleğin miras alınması; 2) "İstidat" ya da "seçilmiş olma"; 3. Kişisel arayış. Ancak, takip edilen yol ne olursa olsun kişi, belli sayıda medicine-men tarafından kabul edildikten ya da bunlardan bazısının eğitimini aldıktan sonra ve özellikle de az çok başarılı bir inisiyasyon sonucunda medicine-man kabul edilir. Birçok durumda inisiyasyon adayın mitik Varlıklar tarafından gerçekleştirilen bazı ameliyatlara maruz kaldığı ve Göğe yükseliş ya da yeraltı bölgelerine inişler gerçekleştirdiği bir vecd tecrübesinden ibarettir. Elkin'in de söylediği gibi inisiyatik ritüel "genelde kültürel bir kahramanın geçmişte başına gelenlerin yeniden gerçekleşmesidir. Bazen çok bariz olmasa da en azından doğaüstü varlıklar, Düş Zamanı kahramanları ya da göksel kahramanlar ya da ölülerin ruhları cerrah, yani mesleğin ustası olarak kabul edilirler."[55] Aday, hareketsiz bedenine bazı ameliyatlar gerçekleştiren bu doğaüstü Varlıklardan biri tarafından "öldürülür": Düş Zamanı kahramanı ya da ruh karnına kesi yapar, bazı büyüsel madde ekleyerek yerine yenisini koymak üzere bağırsaklarını çıkarır;[56] ya da boyundan kasığa kadar bedenini açıp kürek kemiğini ve uyluk kemiğini, bazen

[54] A. P. Elkin, *Aboriginal Men of High Degree* (Sydney, 1946); ayrıca bkz. Helmut Petri, "Der australische Medizinmann" (*Annali Lateranensi* XVI, 1952, s. 159-317, XVII, 1953, s. 157-225); M. Eliade, *Le Chamanisme*, s. 55 vd.

[55] Elkin, *age.*, s. 43.

[56] Elkin, *age.*, s. 31. Ayrıca bkz. A. W. Howitt, *The Native Tribes of South-East Australia*, s. 404 vd. K. Langloh Parker, *The Euahlayi Tribe*, s. 25 vd.; Elkin, *age.*, s. 119 vd., vb.

Levent Şahverdi Arşivi

de alın kemiğini çıkarır, içine büyülü maddeler koyar, tekrar yerlerine koymak üzere kemiklerini kurutur.[57]

Daha eski bir eserimizde* birkaç örnek vermiştik. Ronald ve Catherine Berndt Güney Avustralya'nın batı çölünde yaşayan kabilelerde medicine-menin eğitimiyle ilgili kıymetli bilgiler toplamışlardır. Arkasından ölmüş gibi ağlanan –çünkü "parçalar halinde kesileceği" herkesçe bilinir– aday bir su deliğine doğru ilerler. Oraya vardığında iki medicine-men adayın gözlerini kapar ve onu yutacak olan bir Yılan'ın ağzına fırlatırlar. Aday belirsiz bir süre boyunca Yılanın karnında kalır. Sonunda medicine-menler Yılan'a adak olarak iki kanguru sıçanı getirdiklerinde Yılan adayı çok yükseklere havaya fırlatır. Belli bir kayanın kuzeyine düşen adayı ustalar aramaya koyulurlar. Onu bulurlar ama çömez küçük bir çocuk boyutuna küçülmüş haldedir (anne karnıyla eşleştirilen Canavarın karnında embriyo durumuna inisiyatik gerileme temasını tanıyoruz). Medicine-menlerden biri bebeği kollarına alır ve uçarak kamplarına döner. Doğaüstü bir Varlık tarafından gerçekleştirildiği için mistik düzeyden bu kutsamadan sonra yaşlı ustaların önemli bir rol oynadıkları tam anlamıyla inisiyasyon başlar. Bir ateş çemberinin içine yerleştirilen aday-bebek oldukça hızlı bir şekilde büyür ve yetişkin boyutuna kavuşur. Yılanı iyi tanıdığını, hattâ karnında konakladığı için dost olduklarını ilân eder. Bunu, adayın tefekkür edip ruhlarla görüştüğü bir inziva dönemi izler. Medicine-menler bir gün onu çalılıklarda yakalayıp bedenine kırmızı aşı boyası sürerler. "Ateşin önünde sırt üstü uzanmıştır ve ölü olarak kabul edilir. Medicine-menlerin reisi boynunu ve bileklerini kırar ve dirsek, kalça, diz ve ayak bileği eklemlerini yerinden çıkarırlar." Diğer "doktorlar" bedenini deniz kabuklarıyla doldururlar; aday ruhları, kuşları ve yabancıları işitip anlayabilmesi için kulaklarına ve çenesine de

[57] Elkin, *age.*, s. 31. Ayrıca bkz. *age.*, s. 166, vb.

* *Şamanizm*, İmge Yay. s. 71-74. (ç.n.)

Levent Şahverdi Arşivi

deniz kabuğu koyarlar. Yenilenmiş bir hayata sahip olması ve her türlü silaha karşı dokunulmaz olması için karnını da deniz kabuğu ile doldururlar. Ardından medicine-menler tarafından "şarkılarla kutlanır" ve dirilir. Hep birlikte kampa dönerler ve burada şu sınav gerçekleşir: Medicine-menler yeni "doktor"un üzerine mızraklarını fırlatırlar ama içini dolduran deniz kabukları mızrakların ona ulaşmasını engeller.[58]

Burada son derece gelişmiş bir inisiyasyon ile karşı karşıyayız. Yalnızca ikincisinin medicine-menlere özgü olan iki ana inisiyatik temayı ayırt edebiliriz: 1. Bir Canavar tarafından yutulmak; bedenin parçalara ayrılması. Aslında burada çift bir inisiyasyon vardır, birincisini gerçekleştiren doğaüstü bir Varlık ve ikincisini de doktorlardır. Ancak bir *regressus ad uterum*a maruz kalarak aday Yılanın karnında ölmez, çünkü orada konakladığını hatırlar. Gerçek inisiyatik ölüm yaşlı doktorların eseridir ve medicine-menlerin ameliyat etme tarzına karşılık gelir: Bedenin parçalara ayrılması, organların değiştirilmesi, büyülü maddelerin zerk edilmesi.

---

[58] R. ve C. Berndt, "A preliminary Report of Fieldwork in the Oolden Region, Western South, Australia" (*Oceania*, XIV, 1943, s. 30-66), s. 50-61; Elkin, *Aboriginal Men of High Degree*, s. 112-113. Elkin Nothern Kimberley, Forest River District'teki Aborijinlerde oldukça benzer bir inisiyasyonu anlatır. Medicine-menlerin gücü Gökkuşağı-Yılandan gelir ama inisiyasyonu gerçekleştiren, yani adayı Göğe taşıyan nitelikli bir "doktor"dur. Usta bir iskelet şeklini alır ve adayı bebeğe dönüştürerek beline bağladığı küçük bir torbaya koyar ve uçar. Yeterince yükseldiğinde adayı "öldürerek" Göğe fırlatır. Ardından doktor Göğe varır, genç adamın bedenini bulur ve içine birkaç küçük "gökkuşağı yılanı"ve birkaç kuvars kristali koyar. Onu tekrar yeryüzüne getirdikten sonra doktor göbek deliğinden içine büyülü maddeler zerk eder ve sonunda ona büyülü bir taş dokundurarak adayı uyandırır. Genç adam normal boyutuna döner ve sonraki gün kendisi Göğe yükselmeye çalışır. Bu vecd deneyinden sonra asıl eğitime başlar (Elkin, *age.*, s. 139-140). Elkin haklı olarak bebek boyutuna küçülmesi, doktorun torbası ile kangurunun karın torbası arasındaki benzerliğin burada bir yeniden doğuş ritüelin söz konusu olduğunu gösterdiğini gözlemlemiştir.

Levent Şahverdi Arşivi

Tam anlamıyla inisiyatik ameliyatlar, organların ve bağırsakların yenilenmesini, kemiklerin temizlenmesini ve büyülü maddelerin zerk edilmesini içerir; kuvars kristalleri ya da sedefli deniz kabukları ya da yılan-ruhlar. Kuvars göksel dünyayla ve gökkuşağıyla ilişkilidir; sedefli deniz kabuğu gökkuşağı-Yılanla yani her zaman Gökle bağdaştırılır.[59] Bu göksel sembolizm göksel vecd halindeki yükselişle dayanışıktır. Gerçekten de birçok bölgede adayın ya kendi olanaklarıyla (örneğin bir ipe tırmanarak) ya da bir yılanın kendisini taşımasıyla Göğü gezdiği varsayılır. Gökte doğaüstü Varlıklar ve mitik Kahramanlar ile görüşür. Başka inisiyasyonlar ölüler diyarına iniş içerir: Medicine-man olacak kişi mezarlıkların yakınında uyur ya da bir mağaraya girer ya da toprak altına ya da bir gölün dibine götürülür, vb.[60] Bazı kabilelerde çömezin bir ateşin ortasında ya da yanında "kızartılması" durumunu içerir.[61] sonuçta aday onu öldüren doğaüstü Varlıklar tarafından diriltilir ve artık "güçleri olan bir erkek"[62] olmuştur. İnisiyasyonu sırasında ve sonrasında cinlerle, mitik dönemin kahramanlarıyla ve ölülerin ruhlarıyla karşılaşır ve hepsi ona medicine-man mesleğinin sırlarını öğretirler. Elbette tam anlamıyla eğitim eski ustaların yönetimi altında tamamlanır.

---

[59] Bkz. Elkin, *age.*, s. 43 vd. Medicine-menlerin Göğe yolculukları için bkz. Howitt, *age.*, s. 358 vd., 389, 436, 491, vb.; Elkin, *age.*, s. 95 vd. 107, 121 vd., vb. Medicine-menlerin eğitiminde kuvars kristallerinin ritüel değeri için bkz. Elkin, *age.*, s. 93, 98, 103, 107 vd., vb. Güney Amerikalı şaman olacak kişilerin bedenine kaya kristalleri sokulur: bkz. *Le Chamanisme*, s. 62, 135 vd., vb.

[60] Bkz. Howitt, *age.*, 405 vd., 383, 376 (mezarlık); Elkin, *age.*, s. 90 (gölün dibine yolculuk), 93 (bir nehrin derinliklerine dalış), 105-106 (mezarlık), vb.

[61] Elkin, *age.*, s. 91, 129, vb. Asyalı ve Amerikalı şamanlar gibi Avustralyalı medicine-men zarar görmeden ateşin üzerinde yürürler (*age.*, s. 63 vd.). Spesifik olarak şamanik olan bu güç hakkında bkz. kitabımız *Şamanizm*, s. 233, 385 vd., 412 vd., vb.

[62] Elkin, s. 36.

Levent Şahverdi Arşivi

Sonuç olarak insanüstü yeni bir koşulun takip ettiği inisiyatik ölümün ritüeli ile medicine-man olunur. Ancak Avustralyalı medicine-man'ın inisiyatik ölümü, Sibiryalı şamanlarınki gibi iki spesifik ve münhasır nokta içerir: 1. Adayın bedeninde gerçekleştirilen bir dizi ameliyat (karnın açılması, organların yenilenmesi, kemiklerin yıkanması ve temizlenmesi, büyüsel maddelerin zerk edilmesi); 2. Göğe yükseliş, bunu ölüler diyarına vecd halinde bir yolculuk takip eder ya da etmez. Medicine-menlerin gizli teknikleriyle ilgili bilgiler, tam anlamıyla inisiyatik ritüelden önce, sırasında ya da sonrasında trans halinde, düş sırasında ya da uyanıkken elde edilir.

Üst Kültürlerin Etkileri

Elkin, Avustralyalı medicine-man'ın inisiyatik senaryosunu Doğu Avustralya'da varlığı doğrulanmış bir mumyalama ritüeliyle ilişkilendirir. Bu mumyalama ritüeli belli bir mumyalama türünün gerçekleştirildiği Torrès Boğazı'nda bulunan adalardan türemiş gibi görünüyor.[63] Avustralya'nın kuzeydoğu kültürü üzerindeki Melanezya etkisi tartışılmazdır. Ancak Elkin bu Melanezya etkilerinin görünürde kökensel olarak başka üst kültürlere ait düşünceler ve teknikler taşımış olduğuna inanma eğilimindedir. Bazı benzerlikleri çarpıcı olsa da Melanezya mumyalama ritüelinin Mısır kökenli olma olasılığına vurgu yapmamıştır. Ancak haklı olarak Avustralyalı medicine-menlerin parapsikolojik güçlerini Hint ve Tibetli yogilerin marifetleriyle karşılaştırır. Gerçekten de ateş üzerinde yürümek, büyülü bir ipin kullanılması, dilendiği kadar kaybolup yeniden ortaya çıkma gücü, aşırı hızlı yürüme gücü, vb. yogi ve fakihler arasında olduğu kadar medicine-menler arasında da oldukça

[63] Elkin, *age.*, s. 40-41. Bedenin parçalara ayrılması ile mumyalama arasındaki ilişkiler için bkz. Alfred Hormann, "Zergliedern und Zusammenfügen: Religionsgeschichtliches zur Mumifizierung" (*Numen*, III, 1956, s. 81-96).

Levent Şahverdi Arşivi

popülerdir. Elkin şöyle yazar: "Hindistan ve Tibet'in Yogası ve başka okült uygulamaları ile Avustralyalı medicine-menlerin psişik uygulamaları ve güçleri arasında bazı tarihsel ilişkilerin var olması mümkündür. Hinduizm Doğu Hindistan'a yayılmıştır. Yoga Bali'de icra ediliyor ve Avustralyalı medicine-menlerinin bazı marifetleri Papua'daki [Yeni Gine] meslektaşlarınkine benzerdir."[64]

Elkin'in önerdiği bağlamın doğru olduğu ortaya çıkarsa, Orta Asya ve Sibirya'da gözlemlediğimiz duruma benzer bir durum Avustralya'da da olurdu: Orta ve Kuzey Asya Şamanizmi Mezopotamya, İran, Hindistan ve Çin'den gelen kültür ögelerinin derin izlerini taşıyor göründüğü gibi Avustralyalı medicine-menlerin okült inançlarının, tekniklerinin ve âyinlerinin derlemesi özellikle Hint etkileri sayesinde şu anki şeklini kazanmış olurdu. Ancak bu iki –Avustralyalı ve Kuzey Asyalı– Şamanizm şeklinin üst dinlerin etkisinin sonucu olarak kabul edilmesi gerektiği anlamına gelmez. Böyle etkiler şamanik mistik ideolojileri ve tekniklerini kesinlikle değiştirmiştir ama bunları yaratmamıştır. Hint etkilerinin olduğunu varsaymamızın zor olduğu bölgelerde –örneğin Kuzey ve Güney Amerika'da– benzer şamanik ritüeller ve daha da anlamlı olarak Hint-Tibet fakihlerinkine ya da Avustralyalı "doktorlar"ınkine benzer para-psikolojik marifetler bulmaktayız. Evrensel olarak paranormal güçlerin elde edilmesi, daha çok medicine-menlerin idmanlarının sonucu ve özellikle de mistik ölüm ve diriliş tecrübelerinin, tanrılar, cinler ve ölülerin ruhlarıyla alışverişlerinin, gerçek ya da yapmacık ele geçirilme ve trans tekniklerinin sonucu olarak görünüyor. Bazen abartılı yöntemlerle normal davranışlarını kökten değiştirmeye çalışan bu büyücüler ve vecde girenler ortamında paranormal güçlere olan inanç güçlenebilir. Ancak böyle büyücü ve vecd ortamları kültürün en arkaik evrelerinde varlıkları teyit edilmiştir. Avustralya'da olası

[64] Elkin, *age.*, s. 76-77.

Levent Şahverdi Arşivi

Hint etkileri, tıpkı Sibirya'da Lamacıların kesin etkisi gibi, çok eskilere dayanan bir büyünün yerel geleneklerini doğrulamış, belirginleştirmiş ve mükemmelleştirmiştir.

Ancak daha fazlası var: Spesifik olarak şamanik teknik ve ideolojiler –örneğin bir ağacın kullanılmasıyla Göğe yükselme ya da "büyüsel uçuş"– neredeyse evrensel olarak doğrulanmıştır ve bunları Hint ya da Mezopotamya etkileriyle açıklamak zor görünüyor. Aynı şekilde üç kozmik bölgeyle iletişimin mümkün olduğu Evrenin Merkezinde bulunan bir *Axis Mundi* ile ilgili inançlar da yaygındır. Bunun dışında Şamanizmin temel özelliğinin ruhun bedeni terk etmesi olarak yorumlanan vecdi de göz önünde bulundurmak gerekir. Ancak vecd tecrübesinin belli bir tarihsel medeniyetin ya da belli bir kültürel döngünün yaratışı olduğu henüz kanıtlanmış değildir. Büyük bir ihtimalle çeşitli yönleriyle vecd tecrübesi, insanın dünyada var olma tarzının özgünlüğünün bilincine varması olarak adlandırılan şeyin ayrılmaz parçası olması anlamında insan koşuluna içkindir. Şamanizm sadece vecdin bir tekniği değildir, Şamanizmin teolojisi ve felsefesi sonuçta vecde tanınan değere bağlıdır. Göğe yükselme ve "büyüsel uçuş" ya da görünmez ve yanmaz hale gelme gücüne ilişkin şamanik âyinler ve mitler ne anlama geliyor? Hepsi de günlük varoluş evreninde gerçekleşen bir kopmayı ifade eder. Bu kopuşun çift niyetliliği aşikârdır: Yükselme, uçuş, görünmezlik, bedenin yanmaz olması, vb. ile elde edilen *aşkınlık* ve *özgürlük*tür. "Aşkınlığı" ve "özgürlüğü" belirten terimlerin, kültürün arkaik seviyelerinde doğrulanmadığını eklemeye gerek yoktur, ama tecrübe buradadır ve önemli olan da budur. Mutlak özgürlük arzusu, dünyaya bağlayan bağları koparma ve sınırlarından kurtulma arzusu İnsanın temel nostaljileri arasında yer alır. Diğer yandan uçuş ya da yükselme ile gerçekleşen seviye kopuşu da aşkınlık eylemi anlamına gelir: "Uçuş" "yukarıdan" insanlık koşulunu aştığımızı, maneviyat aşırılığı ile dönüştüğümüzü kanıtlar. Çünkü bahsettiğimiz tüm mitler, âyinler ve efsaneler, insan bedeninin "ruh" olarak dav-

Levent Şahverdi Arşivi

ranmasını, insanın bedensel tarzını ruh tarzına dönüşmesini görme nostaljisine indirgenebilir.[65]

Ancak "ruh gibi davranma" arzusu evrensel olarak yaygındır ve insanlık tarihinin herhangi bir anına bağlı değildir. Şaman veya medicine-men arkaik dinlerde gelişmiş dinlerdeki mistiklerin rolünü oynar: Aşkınlığı ve özgürlüğü gerçekleştirdikleri ve böylece cinlere ve diğer doğaüstü Varlıklara benzer hale geldikleri için topluluğun geri kalanı için örnek model teşkil ederler. Doğaüstü Varlıklara benzeme arzusunun, tarihinin başından beri insanı meşgul ettiğine inanmak için nedenlerimiz var.

Şamanizmin genel olgusu araştırma çerçevemizi aşar ve bazı yönlerini –özellikle ideolojik olanları ve inisiyatik ritüelleri– sunmakla yetinmek zorunda kaldık. Burada gene mistik ölüm ve yeniden doğuş temasının önemini fark ettik. Bununla birlikte neredeyse spesifik olarak şamanik inisiyasyonlara ait bazı noktaların varlığını da saptadık: Bedenin parçalara ayrılması, iskelet haline getirilmesi, iç organların yenilenmesi; mistik yükselişlere ve yeraltı dünyasına inişlere verilen önem; son olarak hafızanın apaçık rolü. Şamanlar ve medicine-menler *vecd tecrübelerini hatırlayan insanlar*dır. Bazı şamanlar daha önceki hayatlarını da hatırladıklarını iddia ederler.[66] Böylece inisiyatik ölüm tecrübesinin ciddi anlamda derinleştiğini ve aynı zamanda hafızanın ve genel olarak tüm psiko-zihinsel yetilerin güçlendiğini fark etmekteyiz. Şaman bilincinde dindışı dünya için düşlere, "deliliğe" ya da *ante-mortem* [ölüm öncesi] durumlara ayrılmış çok sayıda tecrübeyi bütünleştirmesi açısından farklıdır. İlkel toplulukların şamanları ve mistikleri haklı olarak üstün varlıklar olarak görülürler; büyüsel-dinsel

[65] M. Eliade, *Mythes, rêves et mystères*, s. 143; bkz. s. 133 vd.

[66] Kuzey Amerikalı şamanlarda doğum öncesi varoluşların hatırlanması konusunda bkz. Paul Radin, *The Road of Life and Death* (New York, 1945), s. 8; Åke Hultkrantz, *Conceptions of the Soul among North American Indians* (Stockholm, 1953), s. 418 vd.

Levent Şahverdi Arşivi

güçleri zihinsel kapasitelerinin genişlemesiyle kendini gösterir. Bu yüzden şaman güç elde etmek isteyen herkes için örnek model haline gelmiştir. Şaman bilen ve hatırlayan, yani hayatın ve ölümün gizemlerini anlayan, kısacası ruhun koşulunu paylaşan bir insandır. Sadece vecde kapılan birisi değil, aynı zamanda temaşa eden, düşünen birisidir. Sonraki medeniyetlerde filozof, varoluşun gizemlerine tutku duyan ve içsel hayatın deneysel bilgisine merak duyan bu insanlar arasından çıkacaktı.

Levent Şahverdi Arşivi

Bölüm VI

BÜYÜK DİNLERDE İNİSİYATİK TEMALAR

Bu son bölümün konusu gözüpek görünebilir. Bazı geleneksel senaryoların gelişmiş dinlerde daha şeffaf olmasından değil de tatmin edici bir sunumun şu anki incelememiz için şart koştuğumuz sınırları aşacağı için pervasız görünebilir. Kitabımız *Mort et Initiation*'da [Ölüm ve İnisiyasyon] bu sorunlara döneceğiz.

Şu an karşı karşıya olduğumuz dinler ilkel dinlere göre oldukça daha karmaşıktırlar. Ayrıca Hindistan dinleri dışında bunlar ölü dinlerdir ve mevcut bulunan nadir belgeleri de her zaman doğru anladığımızdan emin değiliz. Yinelemeye gerek yok: İnisiyasyon tam anlamıyla gizli bir âyindir. İlkel toplumların inisiyasyonlarına ilişkin bir şeyler biliyorsak, bunun nedeni Beyazların inisiye olmayı başardıkları ya da yerlilerin bize bazı bilgileri aktardıkları içindir. Gene de ilkel inisiyasyonların derin boyutlarını bilmekten uzağız. Eleusis âyinleri ya da Yunan-Doğu Gizemleri için ne demeli? Gizli törenlere ilişkin neredeyse hiç doğrudan tanıklıklara sahip bile değiliz. Genel olarak Antikçağ'ın inisiyasyonları hakkındaki bilgilerimiz par-

Levent Şahverdi Arşivi

ça parça ve ikinci eldendir; hattâ Hıristiyan yazarlar tarafından aktarıldığında bu bilgiler açıkça önyargılıdır. Ancak Antikçağ'ın inisiyasyonlarından bahsedebildiysek, belli inisiyatik senaryoyu yeniden oluşturabileceğimize inandığımız, ilkel ve Asya dünyasında hâlâ gözlemlenebilir haliyle ya da Hıristiyanlık tarihinin belli bir ânında anlaşıldığı şekliyle inisiyasyon olgusunu zaten bildiğimiz içindir.

Yöntem açısından birkaç bölük pörçük belgeyi temel alarak ve ustaca karşılaştırmalar sayesinde inisiyatik bir senaryonun yeniden oluşturulması tamamen geçerli bir yaklaşımdır. Ancak, Yunan-Doğu Gizemlerinin inisiyatik şemasını yeniden kurmayı umut ediyorsak, katılımcıların dinsel tecrübelerinin de çözüldüğü sonucuna varmak akıllıca olmaz. Şu veya bu dinsel tecrübenin içeriğini gördüğümüz gibi çok az belgeyle yetinmek zorunda kalan modern bilim adamları için hâlâ erişebilir olup olmadığını sonsuzca tartışabiliriz. Ancak bu metodolojik tartışmada hangi tarafta bulunursak bulunalım uzun ve titiz yorumlar pahasına geçerli sonuçlara ulaşabileceğimiz konusunda herkes hemfikirdir. Böyle bir şeye ise burada girişmemiz imkânsızdır. Bu yüzden gelecek çalışmaları beklerken çoğu zaman tahminler ile yetinmek zorundayız.

Hindistan

Hindistan ile başlayacağız çünkü bu imtiyazlı topraklarda daha yakın döneme ait düşünce ve inançların yanında çok sayıda arkaik din şekilleri de var olmaya devam etmiştir. İlk üç kast için zorunlu olan, sayesinde çömezin *brahman*da "doğarak" *dvija* yani "iki kez doğan" olduğu erinlik âyini *upanâyama*dan bahsetme fırsatımız olmuştu. Aynı zamanda *soma* adağı yapan her kişinin gözetmesi gerektiği ve esasen adak verenin embriyoya sembolik olarak dönüşmesi şeklindeki inisiyatik âyin *dîksâ*dan da bahsetmiştik. Son olarak Toprak ana tarafın-

Levent Şahverdi Arşivi

dan adayın mistik doğrulmasını içeren inisiyatik rahme dönüş âyini *hiranyagarbha*dan da bahsetmiştik.

Dîksâ gibi *hiranyagarbha* da adaya kutsallığın en derin alanlarına erişimi sağlayan inisiyasyonlardan biridir. Bununla birlikte Hindistan'da aynı türden yani adayın kutsala daha bütüncül katılımını ya da kökten varoluşsal düzeninin değişimini hedefleyen başka inisiyasyonlar da mevcuttur. Bizi asıl ilgilendiren dünyevi durumdan aşkın bir duruma geçişi sağlayan inisiyasyonlar sınıfıdır. Morfolojik açıdan bu inisiyasyon sınıfını, ilkel dünyadaki gizli cemiyetlerdeki inisiyasyonların ve özellikle de şamanik inisiyasyonların karşılığı olarak kabul edebiliriz. Elbette bunların içeriklerinin birebir benzer olduğu anlamına gelmez, sadece var olma tarzlarını dönüştürme umuduyla kısıtlı sayıda bireyin boyun eğdiği son derece uzmanlaşmış inisiyasyonlar ile karşı karşıya olduğumuz anlamına gelir.

Bazen inisiyatik ölüm tecrübesi yeni değerler kazanırken arkaik bir inisiyasyonun senaryosu neredeyse tamamen korunmuştur. En göz alıcı süreklilik ve aynı zamanda arkaik bir senaryonun yeniden değerlendirme örneklerini, Hint-Tibet Tantrizmde bulmaktayız. Tantrizm tam anlamıyla yerli maneviyatın ifadesi, yeterince Hindulaşmamış halk katmanlarının tepkisidir. Bu yüzden Arya öncesi arkaik dinel kategoriler kullanması doğaldır. Örneğin şamanik inisiyasyonların spesifik motiflerine Tantrik *Siddha*ların –özellikle halk hayal gücünü fazlasıyla etkilemiş karakterler Matsyendranâth ve Gorakhnâth– mitlerinde, âyinlerinde ve folklorunda karşılaşmaktayız. Bazı efsanelere göre Gorakhnâth, Matsyendranâth'ın iki oğlunu şöyle inisiye etmiştir: Onları öldürmüş, "çamaşırcı kadınlar gibi" bağırsaklarını yıkamış, derilerini bir ağacın dallarına asmış ve ardından onları diriltmiş.[1] Bu senaryo, ilginç şekilde Sibirya şamanlarının ve Avustralyalı medicine-menlerin inisiyasyonlarının spesifik motiflerinden birini hatırlatıyor. Go-

[1] Bkz. M. Eliade, *Le Yoga. Immortalité et Liberté* (Paris, 1954), s. 308.

Levent Şahverdi Arşivi

rakhnâth tarafından inisiye olan kraliçe Mayanâmati de bir şaman gibi davranır: Yanmaz, su üzerinde yüzer, tek bir saç kılından yapılmış bir köprüden geçer, bir ustura üzerinden yürür, Cehenneme iner, Ölüm tanrısı ile savaşır ve kocasının ruhunu kurtarır, vb.[2] En yakın kopyası Orta Asya ve Sibirya şamanlarının sözlü literatüründe bulunan folklorik motiflerdir.[3]

Ancak bu folklorik motiflerin benzeri Tantrik âyinlerde de mevcuttur. Tek bir örnek vermek gerekirse: *Tchoed* (*gtchöd*) adında Hint-Tibet âyininde çömez cinlere yemeleri için kendi etini verir. Tefekkür gücü sayesinde çömez elinde bir kılıç tutan bir tanrıçayı ortaya çıkarır ve tanrıça da başını kesip bedenini parçalara ayırır, ardından cinlerin ve yırtıcı hayvanların etlerine üşüşüp yediklerini görür. Başka bir Tantrik tefekkür ise hayal gücüyle etlerin kemiklerden sıyrılması ve "beyaz, ışık saçan ve muazzam bir iskelet"[4] olarak kendini görmektir. Sibirya ve Eskimo Şamanizminde de bulunan benzer inisiyatik temayla karşılaştık. Ancak Hint-Tibet *tchoed* durumunda parçalara ayırma ve iskelet haline getirmenin geleneksel temasının yeni bir değerlendirmesini buluruz: Çömez hayal gücüyle korkunç bir görü meydana getirerek ve buna da düşüncesinin gücüyle hâkim olarak inisiyatik bir sınavla yüzleşir. Kendi zihninin bir yaratışı olduğunu, tanrıça ve cinlerin bedeni ve kısacası tüm kozmos kadar gerçekdışı olduğunu bilir. Çünkü çömez Büyük Araba'ya ait bir Buddhisttir, dünyanın "boş" yani ontolojik olarak gerçekdışı olduğunu bilir. Bu inisiyatik tefekkür aynı zamanda *post-mortem* [ölüm sonrası] bir tecrübedir, yani "Cehenneme iniş"tir de; ancak çömez bu vesileyle ölüm anında

---

[2] *Age.*, s. 312 vd.

[3] Bkz. M. Eliade, *Le Chamanisme*, s. 195 vd. Buddha'nın en tehlikeli rakibi Makkali Gosâla'nın yönettiği hareket olan Ajivika tarikatındaki inisiyasyonun bazı özellikleri son derece arkaik bir noktalar içerir, örneğin aday boğazına kadar gömülüp saçları tek tek yolunur; bkz. M. Eliade, *Le Yoga*, s. 195.

[4] R. Bleichsteiner, alıntılanan yer *Le Yoga*, s. 321.

Levent Şahverdi Arşivi

tüm korkulardan kurtulmak ve dolayısıyla yeryüzünde yeniden doğmaktan kaçınmak için her ölüm sonrası tecrübenin faydasızlığını kavrar. Bedenin parçalara ayrılma şeklindeki geleneksel tecrübe –şamanik dünyada bu tecrübeye uygun âyinler, "inisiyatik hastalıklar" ya da düşler ve görüler ile tetiklenmiştir– yeni bir var olma tarzına "dirilmek" için vazgeçilmez olan mistik bir ölüm olarak yorumlanmaz. Bu tecrübe artık bilgi aracı yerine geçer: Onun sayesinde çömez "evrensel faydasızlığın" ne anlama geldiğini anlar ve bu yüzden nihai kurtuluşa yaklaşır. İnisiyatik yapısı açıkça korunmuş olan başka bir Tantrik âyin ise törensel olarak bir *mandala*ya girmektir. Avustralya *bora*sına ve genel olarak başka "kutsal alan"lara benzeyen mandala hem bir *imago mundi* hem de bir panteondur. Çömez mandalaya girerek bir bakıma "Dünyanın Merkezi"ne yaklaşır: Mandalanın merkezinde seviyelerin kopuşunu gerçekleştirmek ve aşkın bir var olma tarzına erişmek mümkündür.[5]

İnisiyasyon, özel bir âyinle müridin içine kavrayış ve bilgi gücünü aktaran bir ustanın yönetiminde gerçekleştirilir. Ona sırrı iyice saklamasını tembih eder. "Mademki en yüce bilgi içinde zuhur edecek, ilâhların büyük çemberini (yani *mandala*yı) görmemiş olanlara bir şey söyleme yoksa (mistik) bağ kopar." Ve usta şöyle ekler: "Bu Vajra (yani Tantrik öğreti) ile bağındır. Herhangi birine bunu söylersen, kafatasın paramparça olur."[6]

Ama Yoga'yı oluşturan çeşitli teknikler derlemesi genel olarak ele alındığında özellikle inisiyatik geleneksel bir temanın yeniden değerlendirilme sürecini fark ederiz. Yoga uygulamasının dışsal yönü inisiyatik idmanı sırasında bir çömezin davranışını hatırlatan tek şey değildir, çünkü yogi insanlar topluluğunu terk eder, inzivaya çekilir, bazen çok sert bir çileciliğe

[5] Bkz. Giuseppe Tucci, *Teoria e pratica del mandala* (Roma, 1949); M. Eliade, *Le Yoga*, s. 223-231, 392-393.

[6] *Sarva-tathâgata-tattva-samgraha*'nın Tibet versiyonu, çeviren D. L. Snellgrove, *Buddhist Himâlaya* (Londra, 1957), s. 71 vd.

Levent Şahverdi Arşivi

tâbi olur ve bir ustanın sözlü öğretisini –Hindu metinlerin ifade ettiği gibi "ağızdan kulağa" iletilen tam anlamıyla gizli bir öğretiyi– takip eder. Bundan fazlası da vardır: Yoga uygulamalarının geneli inisiyatik bir şemayı tekrarlar. Diğer inisiyasyonlar gibi Yoga da sonuçta onun kurallarına boyun eğenlerin varoluşsal düzenini kökten değiştirir. Yoga sayesinde çileci insan durumunu –yani Hint terimleriyle acıya mahkûm aydınlanmamış varoluşu– ortadan kaldırır ve koşulsuz bir var olma tarzını elde eder: Hintlilerin kurtuluş, özgürlük, *moksa*, *mukti*, *Nirvana* dedikleri budur. Ancak dindışı insan koşulunu yok etmek bu koşullu var olma tarzına ölmek ve aşkın, koşullandırılmamış başka bir var olma tarzına yeniden doğmak demektir.

İnisiyatik ölüm sembolizmi Yogaya özgü çeşitli psikofizyolojik tekniklerde fark edilir. Uygulama sırasında bir yogiyi gözlemlersek, "dünyada" yapılanların, yani kendi cehaletlerinin tutsağı insanların insan olarak yaptıklarının *tam tersini* yapmaya çalıştığı izlenimine kapılırız. Gerçekten de sürekli hareket edecek yerde yogi *âsana* adındaki tamamen statik ve onu bir taşa ya da bitkiye benzer kılan bir pozisyonda hareketsiz kalır. Bu dünyada yaşayan bir insanın hareketli ve aritmik solumasının karşısına *prânâyâma*'yı, solumanın ritmik yavaşlamasını koyar ve hattâ soluğun tamamen durmasını düşler. Sözde normal olan psiko-zihinsel yaşamın kaotik akışına düşüncenin tek bir noktaya odaklanmasıyla (*ekâgratâ*) karşılık verir. Kısacası hayatın insanı yapmaya zorladığı şeyin tersini yapar ve her türlü dindışı varoluşu oluşturan sayısız koşullandırma sisteminden kurtulmak ve mutlak özgür koşullandırılmamış bir düzleme ulaşmak için böyle yapar. Aydınlanmamış yaşama, dindışı varoluşa, ölerek ancak Tanrıların durumuyla benzer olan ve hattâ daha üstün böyle bir duruma ulaşabilir.

Yoganın durumunda dönüşümü ve dolayısıyla insan koşulunun ortadan kaldırılmasını hedefleyen çileci ve temaşalı inanç, düşünce ve teknik karmaşası karşısındayız. Bununla birlikte bu uzun ve zorlu çileci yolun bir inisiyasyon senaryosu-

Levent Şahverdi Arşivi

nun bilindik işaretlerine göre geliştiğini fark etmek önemlidir: Sonuçta Yoga uygulaması normal insanı yani metafizik olarak yanılsamaların kurbanı olan "cahil" insanı "öldürür" ve koşullandırılmamış ve özgür yeni bir insanı "doğurur". Kuşkusuz Yoganın nihai amacı, önceki iki bölümde çözümlenen farklı şamanların ya da gizli cemiyet inisiyasyonlarının hedefledikleri amaçlarla bir değildir. Çünkü Tanrılıkla *unio mystica*yı hedefleyen yogiler olsa da gerçek yogi daha çok kusursuz manevi özerkliği elde etmeye çalışır. Ancak bizim araştırmamız için önemli olan şey, mistik ya da büyücü, şaman ya da yogiler tarafından hedeflenen tüm bu zıt amaçların, bizzat yapılarında inisiyasyonun klasik taslağını görmeyi sağlayan çileci çabalar ve manevi idmanlar gerektirmesidir: Neofitin mistik bir ölüm sayesinde dönüşümü.

Yoga meditasyonlarından bazısını incelediğimizde bu daha da bariz görünüyor. Az önce mistik ölümün sembolizminin hangi yönde Tantrik *tchoed* tarafından yeniden değerlendirildiğini gördük. *Post mortem* hallerin bilgisi *Shiva Samhitâ*'nın ima ettiği bir idmanla elde edilir: Belli bir meditasyon yogiyi ölümden sonra meydana gelen yok olma [résorption] sürecinin önüne geçmesine olanak verir. Yogi *sâdhaman*ın kozmik bir bağlam içerdiği gibi bu meditasyon da Kozmosun dönem dönem kendini yok ettiği süreci de açığa çıkarır.[7]

Yoga ve Buddhizm tarafından alınıp yeniden değerlendirilen bir başka geleneksel inisiyatik tema ise inisiyenin içinde yeniden doğduğu "yeni beden" temasıdır. Buddha'nın bizzat kendisi müritlerine tensel bedenlerden yola çıkarak "akli bir madde"den (*rûpim manomayam*)[8] oluşan "başka bir beden"i meydana getirmenin yollarını gösterdiğini söyler. Hathayogiler, tantrikler ve simyacılar hepsi kendi teknikleriyle tamamen

[7] *Shiva-Samhitd*, I, 69-77; M. Eliade, *Le Yoga*, s. 272 vd.

[8] *Majjhima-Nikâya*, II, 17; bkz. Ananda K. Coomaraswamy, "Some pâli words" (*Harvard Journal of Asiatic Studies*, IV, 1939) s. 116-190), s. 144 vd.

Levent Şahverdi Arşivi

manevi (*cinmaya*) "ilâhi bir beden" (*divya deha*) elde etmeye ya da "yeşil" (*apakva*) olan doğal bedeni "olgun" (*pakva*)[9] mükemmel bir bedene dönüştürmeye çalışırlar. Buddhist rahiplerin atanması hâlâ inisiyatik yapılarını korumuş belli ritüeller içerir.[10] Bunun dışında Buddhist mit ve efsaneleri inisiyatik klişelerle doludur. *Samgha*da kabul edilmek için Ananda'nın Rajagriha Konsili'nde karşılaştığı sınavlar arasında bir anahtar deliğinden geçme[11] –Simplegat tarzında iyi bilinen bir sınav– yer alır. Diğer yandan Buddha'nın ve Buddhist olduğu kadar Hindu başka aziz ve bilgelerin efsaneleri "içsel sıcaklık" ve insan koşulunu aşkınlaştıran kişinin kafasından fışkıran alevler gibi eski inisiyatik temalarını yorulmak bilmez şekilde tekrar tekrar kullanırlar.[12] Ananda *nirvana*ya ulaştığında, alevler halinde patlar ve bedeni tamamen yanıp kül olur.[13]

Kısacası Hindistan'da başka değerlerle yüklü geleneksel inisiyasyonların aynı ilksel imgelerini buluruz: Bedenin parçalara ayrılması, ölüm ve diriliş, doğurma ve yeniden doğuş, sınavlar ve Simplegatlar, yeni bir bedenin elde edilmesi, doğaüstü, büyüsel sıcaklık. Bilge, büyücü ya da Hintli mistiğin hedeflediği amaçlar ne kadar farklı olsa da hepsi de insan koşulunun ortadan kalkmasını hedefleyen bedensel ve psiko-zihinsel tekniklerle bunları gerçekleştirmeyi umar. Bunun da ötesinde, insanın özgürleşmesi ya da ilâhlaşması süreci bir inisiyasyonun önemli anlarına her zaman benzetilebilir ve inisiyasyonların geleneksel imgelerinde ve terminolojisinde son derece açıkça ifade edilmiştir.

---

[9] M. Eliade, *Le Yoga*, s. 282, 315.

[10] Bkz. Paul Lévy, *Buddhism: a* "Mystery Religion"? (Londra, 1957).

[11] Metinler için bkz. Jean Przyluski, *Le Concile de Rajagrha* (Paris, 1926-1928), s. 68.

[12] Bkz. M. Eliade, "Significations de la 'Lumière intérieure'" (*Eranos-Jahrbuch*, XXVI, 1958, s. 189-242), s. 196 vd.

[13] Bkz. Paul Lévy, s. 95 vd., vb.

Levent Şahverdi Arşivi

Eski Yunanistan'da Erinlik Âyinlerinin İzleri

Akdeniz dinlerine yönelecek olursak burada da üç büyük inisiyasyon kategorisiyle karşılaşırız: Erinlik âyinleri, gizli cemiyetler ve mistik inisiyasyonlar. Ancak bunların üçüyle aynı tarihsel dönemde karşılaşmayız. Yunanistan ya da Roma tarihe giriş yaptıklarında erinlik âyinleri mit ve efsanelere bakılırsa prototarihte* sahip oldukları dinsel cazibelerini yitirmiş görünüyorlar. Yunanistan ile sınırlı kalacak olursak, tarihsel dönemde erinlik âyinleri erkek çocuklarının dramatik olmayan sitenin dinsel yaşamının tanıtılmasının yer aldığı hafifletilmiş yurttaşlık eğitimi şeklinde olduklarını görürüz. Oysa bu yurttaşlık törenlerinin genelini yöneten mitolojik karakter ve senaryolar, erinlik âyinlerinin gerçekleştiği ortama benzeyen en arkaik durumun anısını taşırlar. Örneğin efsanevi Theseus karakterinin ve onun adına bağlı âyinlerin inisiyatik bir senaryodan türetildiğinde daha iyi açıklandığı gösterildi. Theseus sagasında birçok bölüm aslında inisiyatik sınavlardır: Örneğin öte dünyaya yolculuğun dengi bir sınav olan denize ve özellikle tam anlamıyla periler –*courotrophoi*– olan Nereidlerin denizaltı saraylarına ritüelsel dalışı; Theseus'un labirente girmesi ve kahramanlık inisiyasyonların örnek teması canavarla dövüşmesi; son olarak Theseus'un bir hiyerogami ile inisiyasyonunu tamamladığı Afrodit'in sayısız epifanilerinden biri olan Ariadne'nin kaçırılması. H. Jeanmaire'e göre *Theseia*'ları oluşturan törenler, daha eski bir dönemde çalılıklarda inisiyatik konaklamalarından sonra ergenlerin şehre dönüşünü belirten arkaik ritüellerden türemiştir.[14]

Başka şeyler arasında acıya karşı dayanıklılık ve *krypteia*** içeren Lycurgus'un ünlü Spartalı disiplininde eski bir erinlik

---

* Prototarih, tarih öncesinden tarihe geçiş dönemi. (ç.n.)

[14] Bkz. H. Jeanmaire, *Couroi et Courètes* (Lille, 1939), s. 323 vd., 338 vd. ve *passim*.

** Seçkin delikanlılar zümresi. (ç.n.)

Levent Şahverdi Arşivi

senaryosunun kalıntıları gösterilmiştir. *Krypteia* her açıdan arkaik inisiyatik sınavlara benzer. Ergen, dağa gönderilir ve kimse tarafından görülmemeye dikkat ederek bir yıl boyunca hırsızlık yaparak yaşamalıydı; görünen genç ise cezalandırıldı.[15] Başka bir deyişle Lakonyalı *kouros* ise bir yıl boyunca bir kurt gibi yaşardı. Hattâ *kripteia* ile lycantropi* arasında benzerlikler vardır. Kurda dönüşmek ya da bir kurt gibi davranmak daha önce gördüğümüz gibi (s. 183 vd) savaşçı ve şamanik inisiyasyonların spesifik noktalarıdır. Burada, Avrupa'nın kuzeyinde olduğu kadar güneyinde de uzun zaman varlığını sürdürmüş arkaik inançlar ve âyinler söz konusudur.

Yunan mit ve efsanelerinde inisiyatik senaryoların ve şekillerin kalıntılarının listesini kolayca uzatabiliriz. Mitik Koureteler** figüründe inisiyasyon Ustası mevkiini görebiliriz: Ergenleri çalılıklarda eğitiyorlardı, avcılığın ve toplayıcılığın arkaik tekniklerini, dansı ve müziği öğretiyorlardı. Aynı şekilde Akhilleus'un hikâyesi bazı anlarda inisiyatik sınavlar olarak yorumlanabilir: Centaurlar [Kentaur] tarafından eğitildi, yani çalılıklarda maskeli ya da kendilerini hayvan görünümleriyle gösteren Ustalar tarafından inisiye edildi; inisiyasyonların klasik sınavları olan ateş ve sudan geçti, hattâ bazı ilkel erinlik inisiyasyonların spesifik âdetine uygun olarak bir süre kız gibi giyinerek kızlar arasında yaşadı.

Hephaistos mit ve efsanelerinde birkaç inisiyatik özellik fark ederiz. Tanrı gökten atılır ve dokuz yıl denizde kalır; tendonları kesilir ya da ayakları tersine çevrilir, bu da büyücü ve demirci inisiyasyonlarına özgü sakatlamadır; son olarak "sanatını Kedalion'un yeraltı demirhanesinde ya da içine alan Eury-

---

[15] Bkz. Platon'a düşülen bir şerh, *Yasa 633* B, alıntılayan Jeanmaire, *age.*, s. 552. Kripteia ve Lycantropi için bkz. *age.*, s. 540 vd.

* Kurda dönüştüğünü sanan hastanın hezeyanı; kurtadamların varlığına inanma. (ç.n.)

** Zeus doğduğunda Tanrıça Rhea'nın Zeus'u emanet ettiği Giritli alt tanrılar. (ç.n.)

Levent Şahverdi Arşivi

nome'nin (Ölüm) mağarasında (*İlyada*, XVIII, 398) öğrendi, bu da evlat edinilmesini ve kişiliğinin değişmesini şart koşar."[16]

Eski Yunanistan'da kızların inisiyasyonları hakkında neredeyse hiçbir şey bilmiyoruz. Oysa H. Jeanmaire Thesmophoria'da dişi inisiyatik senaryosu görebileceğimizi göstermiştir.[17] Sappho'nun etrafında genç kızların toplanması bile eski erinlik âyinlerinin anlamını korumuştur. Çömezler, evlenene kadar Sappho'nun –ya da rakip bir kadın eğitmenin– yönetiminde kalırlardı; kadınlara özgü işlere (dokumacılık vb.) inisiye edilirlerdi ve "dili doğru kullanmayı" öğreniyorlardı; bu eğitimin mitik bir modeli vardı.[18] Lezbiyen eşcinselliği, ephebusların* "dorik" aşkının karşılığıdır. Öğretmenler ile çömezler arasındaki eşcinsel ilişkilerin birçok ilkel toplumda varlığı doğrulanmıştır.

Eleusis ve Helenistik Gizemler

Arkaik bir senaryonun hangi noktaya ve hangi yönde çok gelişmiş bir toplumda yeniden değerlendirilebileceğini görmek için tarihsel dönemde hâlâ canlı olan inisiyasyonlara geçelim. Eleusis Gizemleri, Diyonizyak âyinler, Orfizm** Yunanistan dinsel ve kültürel tarihinde çok önemli bir yere sahip aşırı derecede karmaşık olgulardır. Burada bunların sadece inisiyatik âyinlerini ele alacağız; ancak daha önce söylediğimiz gibi asıl bilgi eksikliği de bu konudadır. Gene de bunların senaryola-

---

[16] Marie Delcourt, *Hephaistos ou la légende du magicien* (Paris 1957), s. 136.

[17] H. Jeanmaire, *age.*, s. 301 vd.

[18] Bkz. Reinhold Meikelbach, "Sappho und ihr Kreis" (*Philologus*, 101, 1957, s. 1-29).

* Antik Yunanistan'da ergenlik çağına girmiş, kadınların otoritesinden alınıp sitenin dinsel ya da askerî görevlerine verilmiş erkek çocuklar. (ç.n.)

** Orfizm, Orfeus tarafından kurulduğu söylenen bir din. (ç.n.)

Levent Şahverdi Arşivi

rını yeniden oluşturabiliriz. Eleusis Gizemleri,[19] Diyonizyak törenler gibi ilâhi bir miti temel alırlar: Âyinlerin gelişimi mitin anlattığı ilksel olayı yeniden güncel kılıyordu ve âyinlere katılanlar yavaş yavaş ilâhi varlıkla tanışıyorlardı. Örneğin Eleusis'e vardıkları akşam mistler Persephone'nin kaçırıldığı haberini alınca danslarını ve eğlencelerini durdurmuşlardı. Ellerinde meşalelerle bağırarak ve sızlanarak Persephone'yi aramaya çıkmışlardı. Aniden bir haberci Helios'un genç tanrıçanın nerede bulunduğunu açıkladığını haber vermiş ve yeniden neşe, müzik ve danslar başlamıştı. Demeter ve Persephone'un miti tekrar çağdaş oluyordu: Böylece [mitteki] genç kızın kaçırılması ve Demeter'in sızlanmaları şimdi *hic et nunc* olarak gerçekleşiyordu ve Tanrıçalarla bu yakınlık ve sonuçta onların varlığı sayesinde mist inisiyasyonun unutulmaz tecrübesini ediniyordu.

Çünkü Aristoteles (fr. 15) o zamanlar bile bunu fark etmişti, mist yeni bir şey öğrenmiyordu: Miti başından beri biliyordu ve ona tam anlamıyla gizli bir öğreti öğretilmiyordu; ancak litürjik hareketler *yapıyordu* ve kutsal nesneler *görüyordu*. Tam anlamıyla inisiyasyon Eleusis'in telesterion'unda* gerçekleşi-

---

[19] Edebî kaynaklar için bkz. L. R. Farnell, *Cults of the Greek States*, c. III (Oxford, 1907), s. 307-367. Arkeolojik keşif için bkz. F. Noack, *Eleusis. Die baugeschichtliche Entwicklung des Heiligtums* (Berlin-Leipzig, 1927); K. Kuruniotis, "Das eleusinische Heiligtum von den Anfangen bis zur vorperikleische Zeit" (*Archiv. f. Religionswissenschaft*, XXXII, 1935, s. 52-78); G. E. Mylonas, *The Hymn to Demeter and her sanctuary at Eleusis* (Washington University Studies in Languages and Literature, XIII, St.-Louis, 1942). Ayrıca bkz. M. P. Nilsson, "Die Eleusinischen Gottheiten" (*Archiv. f. Religionswiss*, XXXII, 1935, s. 79-141); S. Eitrem, "Eleusis: les mystères et l'agriculture" (*Symbolae Osloenses*, XX, 1940, s. 133-151); Walter F. Otto, "Der Sinn der eleusinischen Mysterien" (*Eranos-Jahrbuch*, IX, 1939, s. 83-112: The Meaning of the Eleusinian Mysteries için bkz *The Mysteries, Papers from the Eranos Yearbooks*, II, New York 1955, s. 14-31).

* İnisiyasyon odası. (ç.n.)

Levent Şahverdi Arşivi

yordu. Arınmalar ile başlıyordu. Ardından başı bir bezle örtülü mist, telesterion'a alınıyordu ve üstünde bir hayvan kürkünün bulunduğu bir oturağa yerleştiriliyordu.

Sonrasında olanlar konusunda tahminlerle yetinmek zorundayız. İnisiyatik sır iyi korunmuştur. "Tanrılara olan büyük korku sesi tutar" diye ilân eder Demeter'e İlahi (479). *Kral Oidipus*'un (1052) korosu, Eumolpides rahiplerinin ölümlülerin dillerinin üzerine altından bir anahtar koyduklarını söyler. İskenderiyeli Klement (Protrepticus, II, 21, 2) Gizemlerin kutsal sözlerini aktarmıştır: "Oruç tuttum; kykeonu* içtim; sepetin içinden aldım ve onu kullandıktan sonra seleye koydum, ardından onu tekrar seleden alarak sepete yerleştirdim." Âyinin ilk iki kısmı anlaşılırdır: Oruç ve kykeonun içilmesi. Kykeon, mite göre Kore'yi uzun uzun aradıktan sonra bitkin düşen Demeter'e kraliçe Metanir'in ikram ettiği yulaf ezmesi, su ve naneden yapılan bir karışımıdır. Klemet'in aktardığı kutsal sözlerin geri kalanına gelince, burada incelememizin mümkün olmadığı birçok yoruma neden olmuştur.[20] Belli bir ölüm şekli, yani sembolik olarak Cehenneme bir iniş de mümkündü, çünkü "inisiyasyon" (*teleîsthai* = *inisiye olmak*) ve "ölüm" (*teleutân* = *ölmek*) arasındaki kelime oyunu Yunancada oldukça popülerdi.[21] "Ölmek, inisiye olmaktır" demişti Platon. Ritüel

---

* Kykeon: Antikçağ'da, bir tavada şarap, arpa, bal ve biraz yumuşak keçi peyniri konarak ısıtıldığında ortaya çıkan bulamaç. (ç.n.)

[20] Bkz. K. H. E. de Jong, *Das antike Mysterienwesen* in religionsgeschichtlicher, ethnologischer und psychologischer Beleuchtung (Leyden, 1909), s. 20 vd.; A. Körte, "Zu den eleusinischen Mysterien" (*Archiv. f. Religionswissenschaft*, XVIII, 1915, s. 116-127). Özellikle Albrecht Dieterich ve Körte'nin cinsel yorumlarına karşı Walter F. Otto'nun yönettiği yetkin gözlemlere bkz., "The Meaning of the Eleusinian Mysteries", s. 22 vd. Kykeon için Cycéon, bkz A. Delatte, "Le Cycéon, breuvage rituel des mystères d'Eleusis" (*Bull. Classe des Lettres*, Acad. royale de Belgique, 5. dizi c. 40, 1954, s. 690-752).

[21] Stobaeus, *Florilegium*, 120, 28, Thémistius ya da Plutarkhos'un metninin bir bölümünü aktarır.

Levent Şahverdi Arşivi

sepet alt dünyayı simgeliyorsa, mist onu keşfederek Cehenneme iniyordu. Burada akılda tutulması gereken şey, kutsal nesnelerin bu gizemli manipülasyonundan sonra mistin yeniden doğmuş olması ve kendini Tanrıça tarafından evlat edinilmiş olarak görmesidir.

Hippolyte'in aktardığı bir bilgiye göre hierophant* âyinin doruk noktasında şunu ilân ediyordu: "Muhteşem bir gün kutsal bir çocuğu dünyaya getirdi, Brimo Brimos'u (meydana getirdi)."[22] İnisiyasyonun ikinci derecesi *epopteia*'yı içeriyordu: Miste epopt** "gören kişi" oluyordu. Meşaleler söndürüldüğünde bir perdenin kalktığını ve hierophant'ın bir kutu ile ortaya çıktığını biliyoruz. Kutu açıldığında içinden olgunlaşmış bir buğday başağı çıkıyordu. Walter Otto'ya göre "Olayın mucizevi niteliği konusunda hiç kuşku yoktur. Birkaç saat içinde büyüyen asmanın Dionysos kutlamalarının bir parçası olduğu gibi doğaüstü bir hızla büyüyüp olgunlaşan buğday başağı da Demeter gizemlerinin bir parçasıydı. İlkel halklara ait törenlerde de bir bitki etrafında aynı mucizeleri buluyoruz."[23] Asterios'un iddialarına göre kısa süre sonra hierophant ile Demeter rahibesi arasında *hieros gamos*'un [hiyerogami] gerçekleşiyordu.

Yunanistan'ın dinsel yaşamına bin yıldan daha uzun süre egemen olan ve bir yüzyıldır bilim adamları arasında tutkulu tartışmalara neden olan bir Gizem'in temel bilgilerini vermek istemek safça olur. Eleusis Gizemleri, tıpkı Dionysosçuluk ve Orpheusçuluk gibi, bilim adamları için özellikle kökeni ve dolayısıyla eskiliği konusunda sayısız sorun ortaya koyar. Çünkü

---

* Hierophant, Eleusis'teki Demeter ve Kore tapınağının başrahibiydi. (ç.n.)

[22] Hippolyte, *Philosophoumena*, V, 8; bkz. Farnell, *Cults*, III, s. 177; A. Dieterich, *Eine Mithraslitur gie* (3. basım, Leipzig, 1922), s. 138.

** Temaşa etmesine izin verilen Eleusis gizemleri inisiyasyonundan sonuncu dereceye ulaşan kişi. (ç.n.)

[23] Walter F. Otto, *age.*, s. 25, Deubner'in bir tahminini geliştirir, Ludwig Deubner, *Attische Feste* (Berlin, 1932), s. 86.

Levent Şahverdi Arşivi

her bir durumda son derece arkaik inanç ve âyinler ile karşı karşıya kalırız. Bu inisiyatik kültlerin hiçbiri Yunan zekâsının bir yaratışı olarak kabul edilemez. Bunların kökleri derin bir şekilde prototarihe uzanır. Girit, Asya, Trakya gelenekleri, yeni bir dinsel ufukta tekrar ele alınmış, zenginleştirilmiş ve özümsenmiştir. Atina sayesinde Eleusis Pan-Helenci bir dinsel merkez olmuştur ama Demeter ve Kore Gizemleri yüzyıllardan beri Eleusis'te kutlanıyordu. Eleusisçi inisiyasyon tarlaların verimliliğini yöneten bir ilâhın ölümü ve dirilişi etrafında düzenlenmiş tarımsal bir ritüelden doğrudan gelir. Orfik-Dionysosçu[24] törenlerde mevcut olan bullroarer ilkel avcı kültürlere özgü dinsel bir nesnedir. Dionysos ve Orpheus ya da Osiris'in parçalara ayrılmalarını işleyen mit ve âyinler, bir önceki bölümde çözümlediğimiz Avustralya ve Sibirya'daki olayları tuhaf bir şekilde çağrıştırıyor. Eleusis mit ve âyinleri benzerlerini tarım ve anaerkil yapılı bazı tropikal kültürlerde bulur.[25]

Bu türden arkaik dinsellik unsurların Yunan ve Yunan-Doğu Gizemleri'nin tam merkezinde bulunması, bunların olağanüstü canlılıklarını ve aynı zamanda insanlığın dinsel yaşamı için önemini kanıtlar. Muhtemelen hem ilksel hem de örnek olabilen dinsel tecrübeler söz konusuydu. Araştırmamızla ilgili özellikle bir şey bizi ilgilendirir: Yunan-Doğu dünyasında olduğu kadar ilkel dünyada da inisiyatik özlü olan yani çömezin manevi dönüşümünü hedefleyen âyinlerin bu tecrübelere yol açmasıdır. Eleusis'te Orfik-Dionysosçu törenlerde ve Helenistik dönemin Yunan-Doğu Gizemleri'nde olduğu gibi mist insan koşulunu aşmak ve üstün, insanüstü bir var olma tarzını elde etmek için inisiyasyona girişir. İnisiyatik âyinler bir ilâhın serüvenlerini, ölümünü ve dirilişini anlatan bir köken miti güncel kılarlar. Bu gizli âyinler hakkında çok az şey biliyor

[24] A. Dieterich, *Eine Mithrasliturgie*, s. 10. W. K. C. Guthrie, *Orpheus and the Greek Religion* (Londra, 1935 2. basım, 1952), s. 121 vd.

[25] Bkz. Ad. E. Jensen, *Das religiöse Weltbild einer frühen Kultur* (Stuttgart, 1948) s. 66 vd.

Levent Şahverdi Arşivi

olsak da en azından en önemlilerin neofitin mistik ölümü ve dirilişi ile ilgili olduğunu biliyoruz. İsis Gizemlerine inisiyasyonu sırasında Apuleius "gönüllü bir ölüm"e (*ad instar voluntariae mortis*) maruz kalır ve "manevi doğum günü"nü (*natalem sacrum*)[26] elde etmek için "ölüm krallığına yaklaşır". Bu âyinlerin örnek modeli Osiris mitiydi, büyük bir ihtimalle Phrygialı Büyük Anne Gizemi'nde –belki başka yerlerde de– mist sembolik olarak bir mezara gömülüyordu.[27] Firmicus Maternus'a göre mist *moriturus* yani "ölmekte" olarak kabul ediliyordu.[28] Bu mistik ölümü yeni, manevi bir doğuş takip ediyordu. Phrygia âyininde yeni inisiye olanlar "yeni doğanlar gibi süt ile bekleniyordu" diye yazar Sallustius.[29] Mithra Litürjisi [*Liturgie de Mithra*] adıyla bilinen ama Hermesçi gnosis etkileri taşıyan metinde şunları okumaktayız: " Bugün Sen tarafından yeniden doğrulmuş olarak, sayısızca ölümsüz hale getirilenler arasında..." ya da "Yaşamın yaratıcı bu doğuşunda yeniden doğmak için yeniden doğan..."[30]

Mistin varoluşsal düzeninin kökten değişmesiyle kendini gösteren her yerde manevi bir canlanma, bir *palingenesis* [yeniden doğuş] söz konusudur. İnisiyasyon sayesinde neofit başka bir var olma tarzına erişiyordu: Tanrılarla eşit hale geliyordu, kendini Tanrılarla özdeşleştiriyordu. Tanrılaştırma [apothéose], ilâhlaştırma, "fanilikten sıyrılma" [dé-mortalisation] (*apathanatismos*) tüm Helenistik Gizemlerin aşina oldukları

---

[26] *Métamorphoses*, XI, 21, 24, S. Angus ile *sacrum* okuyarak: S. Angus (*The Mystery-Religions and Christianity*, Londra, 1925, s. 96, n. 4); ayrıca bkz. de Jong, *age.*, s. 207 vd.

[27] H. Hepding, *Attis, seine Mythen u. sein Kult* (Giessen, 1903), s. 196; S. Angus, *age.*, s. 97.

[28] Firmicus Maternus, *De Errore profanarum religionum*, 18. Bkz. de Jong, *age.*, s. 203 vd.

[29] Salluste, *De Diis et Mundo*, 4.

[30] A. Dieterich, *Eine Mithraslitur gie*, s. 10.

Levent Şahverdi Arşivi

kavramlardır.[31] Zaten geç Antikçağ dünyası için insanın ilâhlaştırılması saçma bir düş olmaktan uzaktı. "Dolayısıyla, Tanrı olduğunu bil" diye yazmıştır Cicero (*Devlet Üzerine*, VI, 17). Hermesçi bir metinde ise şunları okuyabiliyoruz: "Seni tanıyorum Hermes ve sen de beni tanıyorsun: Ben Senim ve Sen bensin."[32] Benzer ifadelerle Hıristiyan metinlerde de karşılaşırız. İskenderiyeli Klement'in söylediği gibi gerçek gnostik (Hıristiyan) "zaten Tanrı olmuştur" (Protr. VIII, 4). Lactantius [Lucius Caecilius Firmianus] için iffetli insan sonunda *consimilis Deo* –yani "Tanrıya benzer"– olacaktır (*Instit. Divinae*, VI, 23).

İnisiyenin ontolojik dönüşümü ölümden sonraki varoluşunda doğrulanıyordu. Bazı ilkel halklarda (Melanezya, Afrika vb.) tarikattaki inisiyelerin *post mortem* kaderi ile inisiye olmayanlarınki arasındaki farka tumturaklı bir şekilde vurgu yapılır. *Demeter'e İlahi*'den beri inisiyelerin öte dünyadaki mutlulukları yüceltiliyordu ve Gizemlere katılmadan ölenler için üzüntü duyuluyordu. "Ne mutlu yeryüzünde yaşayan insanlar arasında bu şeyleri görenlere! Kutsal orjileri tanımayan ve bunlara katılmayan [kişi] ölümden sonra karanlık ikametgâhlarda aynı kadere sahip olmayacaktır" (*Demeter'e İlâhi*, 480-482). "Toprağın altına girmeden önce bunları görenlere ne mutlu! Hayatın sonunu bilir! Başlangıcı da bilir" diye haykırır Pindaros (*Threnoi*, parça 10). "Bu Gizemleri temaşa ettikten sonra Hades'in yanına gidecek ölümlüler üç kez mutludur: Ancak onlar orada yaşayabilecekler; diğerleri için her şey ızdarıp olacak" (Sophokles, parça 719 Dindorf, 348 Didot).

---

[31] Bkz. R. Reitzenstein, *Die Hellenitische Mysterienreligionen* (3. basım, Leipzig, 1920), s. 29 vd.; S. Angus, *age.*, s. 106 vd. Burada Homeros ve Hesiodos'un dinsel ufkundan tamamen farklı olan Helenistik döneme ait kavramlar söz konusu olduğunu belirtelim. Yunan-Roma döneminde Mısır için bkz. H. Idris Bell, *Cults and Creeds in Graeco-Roman Egypt* (Liverpool, 1953), s. 87 vd., 102 vd.

[32] Bkz. S. Angus, *age.*, s. 110, dipnot 5.

Levent Şahverdi Arşivi

Helenistik dönemde Gizemlere inisiye olan kişinin yaşamı sırasında olduğu gibi ölümden sonra da imtiyazlı bir manevi durumdan faydalandığına dair düşünce daha da popüler olmuştu. Bu yüzden, az çok ilâhi, insanüstü ontolojik bir statü elde etmek ve ölümden sonra varlığını sürdürmek, hattâ ölümsüz olmak için insanlar inisiye oluyorlardı. Az önce gördüğümüz gibi Gizemler klasik senaryoyu kullanırlar: Çömezin mistik ölümü ve ardından manevi yeni doğuşu. Dinler tarihi açısından Yunan-Doğu Gizemlerin önemi, insanın bütüncül varoluşunu devreye sokan yani Hıristiyan terminolojiyi kullanacak olursak ebediyette "kurtuluşu"nu sağlayan kişisel dinsel bir tecrübenin gerekliliğine güzel örnekler sunmasındadır. Böyle kişisel bir dinsel tecrübe, ana görevi medeni hayatın kutsanmasını ve devletin bekasını sağlamak olan kamusal kültler çerçevesinde gelişemezdi. Gizemlerin çoğalıp yayıldığı büyük tarihsel medeniyetlerde ilkel kültürlerin spesifik durumuna artık rastlamayız; burada birkaç kez gözlemlediğimiz gibi gençlerin inisiyasyonu topluluk kadar Kozmosun da bütüncül canlandırılması için bir fırsattı. Helenistik dönemde ise durum bambaşkaydı: Gizemlerin muazzam başarısı dinî elitler ile devlet dini arasındaki kopuşa örnektir, ayrıca Hıristiyanlık bu kopuşu derinleştirecek ve –en azından bir süreliğine– kesin kılacaktı.[33]

Ancak bizim araştırmamız açısından Gizemlerin önemi geleneksel inisiyasyon temaların sürekliliğini ve sonsuzca yeniden etkinleştirilip yeni değerlerle zenginleşmesini göstermesinde yatar. Helenistik dünyada Hindistan'da gözlemlenen aynı durumu bulmaktayız: Arkaik bir senaryo, mitik İlâh ile *unio mystica*dan ölümsüzlüğün büyüsel fethine ya da nihai kurtuluş olan Nirvana'ya ulaşmaya kadar birden fazla ve farklı manevi gayeler için benimsenip kullanılması mümkün olmuştur.

[33] Bkz. A. D. Nock, *Conversion* (Oxford, 1933), özellikle s. 138-155 (Lucius'un din değiştirmesi).

Levent Şahverdi Arşivi

Sanki inisiyasyon senaryoları manevi hayatın bizzat yapısına ayrılmaz şekilde bağlı gibidir. Sanki inisiyasyon her türlü bütüncül canlanma deneyiminin, kutsanmış bir var olma tarzına erişmek için her türlü insanın doğal koşulunun aşkınlaştırılma çabasının vazgeçilmez süreci gibidir.

Gizemlerin imgelerinin özellikle geç Antikçağ'da felsefi ve spiritüalist literatüre nüfuz etmesi de son derece anlamlıdır. Felsefenin inisiyasyona benzetilmesi Pythagorasçılık ve Platonculuğun başlarından beri bir laytmotif olmuştur. Sokrates'in sayesinde yeni bir insanın "ebeliğini" yapmaya çalıştığı maiotiğin [maïeutique] (*maia*, "ebe") bile arkaik toplumların inisiyasyon ustalarının çalışmasında bir prototipi vardı: Onlar da çömezlere "ebelik" yapıyorlardı, yani manevi hayata doğmalarına yardım ediyorlardı. İnisiyatik "ebelik" motifine Antikçağ'ın sonlarına doğru geç Buddhizm ve Brahmancılıkta zaten var olan manevi babalık teması eşlik etmiştir (bkz. yukarıya, s. 118 vd.). Aziz Pavlus'un "manevi oğulları" vardı, imanla dölledi̇ği oğulları.

Bunun da ötesinde, çeşitli Helenistik Gizemlerin sırlarını açığa vurmaktan kaçınarak birçok filozof ve teozof inisiyatik âyinlerin alegorik yorumlarını önermişlerdir. Bu yorumların birçoğu Gizemlerdeki âyinleri insan ruhunun Tanrıya doğru yükselişinde geçmesi gereken ardışık aşamalarla ilişkilendirmiştir. Gizemlere inisiyasyonu ruhun sayesinde maddeden kopabildiği, canlanabildiği, gerçek vatanı olan akledilir âleme doğru uçabildiği bir psikodramla özdeşleştirdiklerini görmek için İamblichus, Proklos, Synesios, Olympiodorus'u ve nice Antikçağ'ın son yüzyıllarına ait Yeni Platoncuları ve gizem bilgelerini [mystériosophes] okumak yeterlidir. Bunu yaparken Eleusis Gizemlerinde zaten var olan manevi bir yeniden değerlendirme sürecini devam ettiriyorlardı. Burada gene tarihin belli bir anında tarımsal bir ritüele dinsel yeni değerler yüklenmişti. Gizem ilkel tarım yapısını koruyarak toprağın verimliliğine ve topluluğun refahına değil de ayrı ayrı her bir mistin

Levent Şahverdi Arşivi

manevi kaderine atıfta bulunuyordu. Geç dönem yorumcular eski âyinlerde kendi dönemlerinin derin krizlerine bağlı kendilerine özgü manevi durumlarını okudukları için "yenilikçiydiler"

Bu nedenle Eleusisçi, Orpheusçu ya da Helenistik Gizemlerin kökensel anlamlarını çözmek için bu muazzam hermenötik yazı yığınını kullanabilmemiz pek olası görünmüyor. Ancak bu tür alegorik yorumlar "tarihsel gerçekler" aktaramasa da gene de çok büyük bir değerleri vardır. Gerçekten de bu yorumlar sonraki senkretist maneviyatın tüm tarihini etkilemişlerdir. Miladın ilk yüzyıllarda sayısız Hıristiyan ya da heterodoks gnosis, ideolojilerini, simgelerini, kilit imgelerini buradan edinmişlerdir. Kendini unutmasıyla gözü kör ve yaralanmış insan ruhunun patetik dramı, neticede Gizemlerin felsefi yorumlarından türeyen senaryolar yardımıyla gnostik yazarlar tarafından anlatılmıştır. Ruhun "düşüşü" ve canlandırılmasıyla ritüel olarak yönetilmiş bir tecrübe olarak Helenistik Gizemlerin değerlendirilmesi Avrupa'da ve Asya'da yaygınlaştıysa bu senkretik gnosisler sayesindedir. Bu gizem bilgeliğinin [mystériosophie] bazı yönleri Ortaçağ'da bile geç dönemlere kadar varlığını sürdürmüştür. Nihayet öğretinin tümü Rönesans dönemi İtalyası'nda Yeni Platonculuğun yeniden keşfiyle arif ve filozof çevrelerinde yeniden canlanmıştır.

Hıristiyanlık ve İnisiyasyon

19. yüzyılın sonunda ve otuz yıl öncesine kadar belli sayıda bilim adamı Yunan-Doğu Gizemlerinin az çok doğrudan etkisiyle Hıristiyanlığın kökenlerini açıklayabileceklerini sandılar. Ancak yakın dönemdeki araştırmalar bu varsayımları doğrulamadı. Aksine miladın ilk yüzyıllarında Gizemlerin "yeniden doğuşu"nun Hıristiyanlığın gelişmesiyle ilişkili olup olmadığı, Hıristiyanlığın getirdiği yeni dinsel değerler ışığında bazı Gi-

Levent Şahverdi Arşivi

zemlerin eski âyinlerini yeniden yorumlayıp yorumlamadıkları sorulmaya başlandı.

Bu sorunun tüm yönlerini tartışmak bize düşmez.[34] Ancak önemli olan, erken Hıristiyanlıkta inisiyatik temaların olası varlığı Gizemlere bağlı dinlerin etkisini illa şart koşmadığını belirtmek önemlidir. Böyle bir tema, Esseniler hakkında Ölü Deniz elyazmalarının yakın zamanda bize olağanüstü bilgiler sağladığı Yahudi ezoterik tarikatlarından birinden doğrudan alınmış olabilir.[35] Hattâ Hıristiyanlığın inisiyatik bir temayı başka bir dinden "alıntıladığını" varsaymak bile gerekli değildir. Daha önce söylediğimiz gibi inisiyasyon manevi hayatın yeni bir değerlendirilmesiyle iç içedir. Dolayısıyla birbirine karıştırılması tehlike arz eden iki farklı sorunla karşı karşıyayız. Birinci sorun erken Hıristiyanlıkta inisiyatik ögeler (senaryolar, ideoloji, kelime dağarcığı) sorununu ortaya koyar, ikinci sorun ise Hıristiyanlık ile Gizemlere bağlı dinler arasındaki olası tarihsel ilişkiler ile ilgilidir.

Erken Hıristiyanlıkta inisiyatik ögelerden hangi anlamda bahsedebileceğimizi ele almakla işe koyulalım. Hıristiyan vaftizinin ta başından beri bir inisiyasyona denk geldiği açıktır:

---

[34] Meselelerin ve kaynakçaların durumu ile ilgili bkz. Karl Prümm, *Religionsgeschichtliches Handbuch: Fur den Raum der Altchristlichen Umwelt* (Freiburg im Breisgau, 1943), s. 308-356; A. D. Nock, "Hellenistic Mysteries and Christian Sacraments" (*Mnemosyne*, dizi, 4, V, 1952, s. 117-213); Hugo Rahner, "The Christian Mysteries and the Pagan Mysteries" (bu makale için bkz. *The Mysteries*, Papers from the Eranos Yearbooks, III, New York, 1955, s. 337-401). Ayrıca bkz. O. Casel, *Das christliche Kultusmysterium* (2. basım, Regensburg, 1935); A.y., *Das christliche Festmysterium* (Paderborn, 1941).

[35] Buradan itibaren Gaster'in çevirilerini ve yorumlarını kullanacağız: Theodor H. Gaster, *The Scriptures of the Dead Sea Sect* (New York, 1956), özellikle de Krister Stendhal, Oscar Cullman ve Karl Georg Kuhn'un kolektif çalışması *The Scrolls and the New Testament*, yayımlayan Krister Stendhal (New York, 1957). Ayrıca bkz. A. Dupont-Sommer, *The Jewish Sect of Qumram and the Essenes* (Londra, 1954).

Levent Şahverdi Arşivi

Vaftiz yeni dine giren kişiyi yeni bir dinsel topluluğa girmesini sağlıyordu ve ebedi hayata layık kılıyordu. MÖ 150 ile MS 300 yılları arasında Filistin ve Suriye'de epey yaygın bir vaftiz hareketi olduğunu biliyoruz. Esseniler de ritüel yıkanmaları ya da vaftizleri yerine getiriyorlardı. Hıristiyanlarda olduğu gibi bu inisiyatik bir âyindi; Hıristiyanlardan farklı olarak Esseniler bu kültüel yıkanmaları dönem dönem tekrarlıyorlardı. Bu nedenle Hıristiyan vaftizi ile Gizemlerdeki arınma âyinleri ya da pagan Antikçağ'ın diğer törenleri arasında bir paralellik aramak faydasızdır. Esseniler gibi başka Yahudi dinî hareketler de bunları biliyorlardı. Ancak ilk Hıristiyanlar için vaftiz bir sakrament* haline gelebildiyse, Mesih tarafından kurulduğu için sakrament olmuştur. Başka bir deyişle vaftizin sakramental değeri Hıristiyanların Mesih İsa'yı Tanrının Oğlu olarak kabul ettiklerinden ileri geliyordu.

Bunlar Aziz Pavlus (I Kor., X) tarafından zaten belirtilmiş ve Aziz Yuhanna İncili'nde işlenmiştir: Vaftiz, su ve Ruh'tan yola çıkarak yeni bir doğuşu mümkün kılan Tanrının özgür bir lütfudur (Aziz Yuhanna, III, 5). Birazdan göreceğimiz gibi vaftizin sembolojisi [simgeler bilimi] 3. yüzyıldan sonra oldukça zenginleşmiştir. Gizemlerin imgelerinden ve dilinden yapılmış alıntılar bulmaktayız. Ancak bu alıntıların hiçbiri erken Hıristiyanlıkta yer almaz.

İnisiyatik yapılı başka bir ibadet eylemi ise İsa'nın Son Akşam Yemeği'nde kurduğu efkaristiyadır. Efkaristiya ile Hıristiyan Tanrının bedenini ve kanını paylaşır. Ritüel şölenler

---

* Hristiyanlık inancına göre sakrament Tanrının kutsamasını, merhametini, lütfunu iştirak eden inananlara ulaştıran veya görünmeyen gerçekliği temsil eden görünen semboldür. Buna örnek olarak vaftiz etme verilebilir. Katolik ve Ortodoks Hıristiyanlarda 7 sakrament vardır: 1. Vaftiz: Arınma. 2. Efkaristya (komünyon): Ekmek ve şarap âyini. 3. Konfirmasyon: Topluluk önünde imanı açıklama. 4. Günah çıkarma: İtiraf ve takdis. 5. Son yağ sürme: Ölüm halindekileri kutsama. 6. Ordinasyon: Ruhani görevler. 7. Evlilik. (ç.n.)

Levent Şahverdi Arşivi

Gizemlerde yaygındı. Ancak Son Akşam Yemeği'nin tarihsel geçmişini çok uzaklarda aramaya gerek yoktur. Kumran metinleri sayesinde Essenilerin ortak yenilen yemekleri Mesihçi Şöleninin emsalleri olarak kabul ettiklerini öğrendik. Krister Stendhal'in (*age.*, s. 10) hatırlattığı gibi bu düşünce İnciller'de de yer alır. "Size şunu söyleyeyim, doğudan ve batıdan birçok insan gelecek, Göklerin Egemenliği'nde İbrahim'le, İshak'la ve Yakup'la birlikte sofraya oturacaklar" (Matta, VIII, 11). Ancak burada yeni bir düşünce gün yüzüne çıkar: Hıristiyanlar İsa'yı dirilmiş ve Göğe yükselmiş olarak kabul ederken, Esseniler de Adaletin Efendisi'nin rahip [sacerdotale] Mesih ve aynı zamanda İsrail'in Tanrı tarafından kutsanmış ve görevlendirilmiş kişisi olarak dirilmesini bekliyorlardı. Bunun da ötesinde efkaristiya Hıristiyanlar için bir kişi ve tarihsel bir olaya (İsa ve Son Akşam Yemeği) bağlıyken Kumran metinlerinde tarihsel bir kişiliğe atfedilen kurtarıcı bir anlama rastlamamaktayız.[36]

Erken Hıristiyanlığın inisiyatik unsurlar içerdiğini böylece görüyoruz: Bir yandan vaftiz ve efkaristiya varoluşsal düzenini kökten değiştirerek inanan kişiyi kutsar; diğer yandan sakramentler onu "profanlar" yığınından ayırır ve seçilmişler cemaatine dâhil eder. Cemaatin inisiyatik örgütlenmesi Essenilerde oldukça gelişmişti. Hıristiyanların kendilerine "aziz" ve "seçilmiş" dedikleri gibi Esseniler de kendilerini inisiye olmuş kişiler olarak kabul ediyorlardı. Her iki grup da "inisiyasyonları" sayesinde toplumun geri kalanından ayrı olduklarının bilincindeydiler.

Kumran metinleri İsa'nın İncili'nin tarihsel bağlamını ve ilk Hıristiyan cemaatlerin gelişimini daha iyi anlamamıza imkân veriyor. Erken Hıristiyanlığın ne ölçüde İsrail tarihine ve Yahudi halkının umutlarına bağlı olduğunu kavrayabiliyoruz. Bunun dışında Hıristiyanlığı Essenilerden ve genel olarak çağdaşı olan tüm diğer ezoterik kültlerden ayıran şeyin farkın-

[36] K. G. Kuhn, *The Scrolls and the New Testament*, s. 78.

Levent Şahverdi Arşivi

da varmamak mümkün değildir. Her şeyden önce *sevinç* ve *yenilik* hissi vardı. Fark ettiğimiz gibi (Nock, s. 199) "yeniliği" ve "sevinci" belirten terimler erken Hıristiyanlığın dilinin özellikleridir. Hıristiyanlığın *yeniliği* İsa'nın tarihselliğidir ve *sevinç* onun dirilişinin kesinliğinden fışkırır. Hıristiyan cemaatler için ilk kez İsa'nın dirilişi Gizemlerin Tanrılarının dönem dönem ölümlerine ve dirilişlerine benzetilemezdi. Varoluşu, can çekişmesi ve ölümü gibi Mesih'in dirilişi de *tarihte*, "Pontius Pilatus döneminde" gerçekleşti. Diriliş geri döndürülemez bir olaydı, örneğin Adonis'in dirilişi gibi her yıl tekrarlanmıyordu. Bitki denilen Tanrılarda* olduğu gibi kozmik yaşamın kutsallığının bir rakamı ya da Gizemler gibi bir senaryo da değildi. Yahudi halkının Mesih bekleyişinin bir parçası olan bir "işaret"ti ve bu nedenle İsrail'in dinsel tarihine dâhil edilmişti. Gerçekten de ölülerin dirilmesi Zaman'ın gelişinin sendromlarından biriydi. İsa'nın dirilişi *dünyanın sonunun* [eschaton] başladığını ilân etmişti. Aziz Pavlus'un da söylediği gibi İsa "ölüler arasında ilk doğan" olarak dirilir (Koloseliler, 1, 18). Sinoptik İncillerin** İsa'nın dirilişini çok sayıda dirilişin takip ettiği inanç da buradan ileri gelir: "Mezarlar açıldı, ölmüş olan birçok kutsal kişinin cesetleri dirildi" (Matta, XXVII, 52). İlk Hıristiyanlar için Diriliş tarihin yeni bir çağını başlatıyordu: Mesih olarak İsa'nın "onaylanması" ve dolayısıyla insanın manevi dönüşü ve Dünyanın tamamen yenilenmesi. Elbette bu bir "gizem"di ama "çatılardan haykırılması" gereken bir gizemdi. Ve Hıristiyan gizemlerine "inisiyasyon" herkese açıktı.

Kısacası erken Hıristiyanlığın inisiyatik unsurları, inisiyasyonun dinsel hayatın yeniden değerlendirilmesiyle birarada var olan bir boyut olmasından ileri geliyor. Dindışı, aydınlanmamış varoluşa ölerek ve yeni, yenilenmiş bir hayata yeniden doğarak ancak insan üstü bir var olma tarzına erişebilir, dün-

* Ölen ve dirilen tanrılar. (ç.n.)

** Doğru kabul edilen dört incil'den ilk üçü (yani Matta, Markos, Luka İncilleri). (ç.n.)

Levent Şahverdi Arşivi

yada ya da tarihte azizliğin yeniden ortaya çıkışına katılabilir. İnisiyasyonun "kaçınılmazlığı" göz önünde bulundurulduğunda erken Hıristiyanlıkta inisiyatik senaryoya ve kelime dağarcığına ilişkin bu kadar az iz bulmak şaşırtıcıdır. Aziz Pavlus Gizemlerin teknik adı *telete* sözcüğünü asla kullanmaz. *Mysterion* sözcüğünü kullandığında da Septant'ın verdiği anlamda –yani "sır" anlamında– kullanır.[37] Yeni Ahit'te *mysterion* antik dinlerdeki gibi bir ibadet eylemine gönderme yapmaz. Aziz Pavlus için "gizem" Tanrının *sırrı*dır, yani Oğlu Mesih İsa'nın aracılığıyla insanı kurtarma kararıdır. Aslında kefaret gizemi söz konusudur. Ancak kefaret Kitab-ı Mukaddes geleneği bağlamında anlaşılabilir dinsel bir düşüncedir; aslen Tanrının oğlu insan günah yüzünden bu imtiyazı sadece bu gelenekte kaybetmiştir.[38]

İsa "Tanrı Egemenliği'nin gizemleri"nden bahseder (Matta, XIII, 11; Markos, IV, 11; Luka, VIII, 10) ama bu ifade Eski Ahit'in "kralın gizi"nin (Tobit, XII, 7) benzeridir. Bu anlamda İsa'nın inananlara erişebilir kıldığı "Egemenlik" ile ilgili "gizemler" söz konusudur. "Tanrı Egemenliği'nin gizemleri" bir Kralın sadece yakınlarıyla paylaştığı (Judith, II, 2) ve "göremeden görmeleri ve işitemeden işitmeleri için" (Matta, XIII, 13) parabol şeklinde diğerlerinden gizlediği "sırlar"dır. Sonuç olarak İsa'nın mesajı inisiyatik bir yapıya sahip olsa da –ve zaten bu yüzden inisiyasyon her dinsel yeni vahyinin ayrılmaz bir parçasıdır– erken Hıristiyanlığın Helenistik Gizemlerden etkilendiğini düşünmek doğru değildir.

Ancak Hıristiyanlığın Roma İmparatorluğu'nun tüm eyaletlerine yayılmasıyla, özellikle de Konstantin dönemindeki kesin zaferinden sonra, tedrici olarak bir perspektif değişimine tanık oluruz. Hıristiyanlık evrensel bir din haline geldiği ölçüde tarihselliği ikinci plana atılmıştır. Bazı Hıristiyan sapkın

[37] A. D. Nock, *Hellenistic Mysteries and Christian Sacraments*, s. 200.

[38] Hugo Rahner, "The Christian Mysteries and the Pagan Mysteries", s. 362.

Levent Şahverdi Arşivi

mezheplerinin ve Gnostisizmin yaptığı gibi Kilise Mesih'in tarihselliğini terk ettiği için bunu yapmamıştır. Ancak tüm *yaşanan topraklar* [*oecuménè*] için örnek haline gelerek Hıristiyan mesajı giderek ökümenik terimlerle ifade edilmeye başlanmıştı. Erken Hıristiyanlık yerel bir tarihe, İsrail tarihine bağlıydı. Belli bir açıdan her yerel tarih "taşralılık" tehdidi altındadır. Yerel bir tarih kutsal ve aynı zamanda örnek bir tarih olduğunda –yani insanlığın kurtuluşu için bir paradigma olduğunda– evrensel şekilde anlaşılabilir bir dilde ifade edilmesini gerektirir. Ancak evrensel olacak dinsel tek dil simgelerin dilidir. Hıristiyan yazarlar İncil'in gizemlerinin anlaşılması için giderek daha çok simgelere başvuracaklardı. Bununla birlikte Roma İmparatorluğu'nda "evrenselci" yani yerel bir kültürle sınırlı kalmamış iki manevi hareket vardı: Gizemler ve felsefe. Muzaffer olan Hıristiyanlık her ikisine de başvurmuştur. Demek ki erken Hıristiyanlığın üç zenginleşme sürecine sahibiz: 1. Yeni ve mesihsel anlamlar yükleyerek yeniden keşfedilen ve yeniden değerlendirilen arkaik sembollerle; 2. Gizemlere ait inisiyatik temalardan ve imgelerden alıntı yaparak; 3. Yunan felsefesinin özümsenmesiyle.

Muzaffer Hıristiyanlığa inisiyatik motiflerin dâhil edilmesi bizim konumuzu ilgilendirir. Kilise Babalarının evrensel olarak yaygın olan arkaik simgeleri kullanmalarına değinmemiz gerekiyor. Örneğin Haç sembolizmine dâhil edilmiş Kozmik Ağaç ve Dünyanın Merkezi simgelerine rastlarız. Haç Topraktan Göğe yükselen bir ağaç", "Golgota'ya dikilmiş Hayat Ağacı", "Toprağın derinliklerinden çıkarak Göğe yükselen ve Evrenin sınırlarına kadar kutsayan" ağaç olarak tasvir edilir.[39] Başka bir deyişle Haç ile evrensel Kurtuluş gizemini anlaşılır kılmak için Hıristiyan yazarlar Eski Ahit'e ve Antik Yakındoğu'ya ait simgeler (Hayat Ağacına gönderme) kadar Gök ile Toprak arasın-

[39] Patristik metinlere göndermeler için bkz. kitabımız: *Images et symboles* (Paris, 1952), s. 213 vd. ve H. Rahner, *age.*, s. 380 vd.

Levent Şahverdi Arşivi

da iletişimi sağlayan ve Dünyanın Merkezinde bulunan Kozmik Ağaç şeklindeki arkaik simgeleri de kullanmışlardır. Haç Mesih İsa tarafından gerçekleştirilen Kurtuluş'un görünür işaretidir: Dolayısıyla Göğe yükselişin eski simgelerinin yerini almalıydı. Kurtuluş tüm insanlığı kuşattığına göre Haç da tüm Evreni kutsamak için Dünyanın Merkezinde bulunmalıydı.

Vaftize gelince Babalar ölüm ve diriliş imgelerini biriktirerek inisiyatik görevini giderek daha somut olarak vurgulamışlardır. Vaftiz havuzu hem mezara hem rahime benzetilir: Kateşizm yapan kişinin dünyevi hayatını gömdüğü mezar ve ebedi hayata doğacağı rahimdir.[40] Doğum öncesi varoluşun vaftiz suyuna daldırılmasına ve aynı zamanda inisiyatik ölüme benzetilmesi açıkça Suriyeli bir litürjide ifade edilmiştir: "Ey Baba, böylece İsa, Senin iraden ve Kutsal Ruh'un iradesi ile üç dünyevi konutta yaşadı: Etten rahimde, vaftiz suyunun rahminde ve yeraltı dünyasının karanlık mağaralarında."[41] Bu durumda doğrudan İsa'nın hayatına ve ölümüne bağlayarak arkaik inisiyatik bir temanın yeniden kutsanmaya çalışıldığını söyleyebiliriz.

Ama 3. yüzyıldan itibaren ve özellikle 4. yüzyıldan sonra Gizemlerin diline ve imgelerine ait alıntılar sıklaşmıştır. Yunan felsefe dilinin özümsenmesiyle Yeni Platonculuğun inisiyatik motifleri Babaların metinlerine nüfuz etmişti. Paganlara seslenirken İskenderiyeli Klement Gizemlerin dilini kullanır: "Gerçekten aziz olan ey gizemler! Ey katıksız ışık! Gökleri ve Tanrıyı temaşa etmem için meşaleler beni aydınlatıyor, inisiyasyon ile ben de aziz oluyorum."[42]

4. yüzyılda *arcana disciplina*'nın getirilmesi tamamlanır, başka bir deyişle Hıristiyan gizemlerin inisiye olmayanlardan

[40] Kaynakçalar için bkz. H. Rahner, *age.*, s. 392, dipnot 20.

[41] Jacob de Sarug, *Consécration de l'eau baptismale*, alıntılayan H. Rahner, s. 395.

[42] *Protrepticus*, XII, 119, 3; 120, 1 (çev. Cl. Mondésert, s. 189 (*Sources Chrét. 2*)).

Levent Şahverdi Arşivi

korunması gerektiği düşüncesi sonunda üstün gelir. Rahip Hugo Rahner'in söylediği gibi "vaftizin ve kurban sunağının gizemleri, saygı ve sır ritüeliyle çevrildi ve tez zamanda ikonostasis,* azizler azizini inisiye olmayanların gözünden kaçırdı: 'İnsanı saygıdan titreten gizemler' haline geldiler. 'Bu inisiyelerce bilinir', bu ifade tüm Yunan vaazlarında yer aldı ve Areopagite gibi yakın döneme ait bir yazar bile ilâhi mistagojiyi** yaşantılayan Hıristiyan inisiyeyi uyarır: 'Tüm gizemler arasında en aziz gizemi saygısızca ifşa etmemeye dikkat et. Temkinli ol ve ilâhi sırrı onurlandır... Onu her türlü dindışı temastan, her türlü küfürden korunmuş olarak sakla; kutsal gerçekleri, aziz bir aydınlanmayla aziz kişilere aziz bir şekilde ilet.'"[43]

Kısacası burada Gizemlerin inisiyatik temalarının yüceltilmesi söz konusudur. Bu süreç, çok daha geniş bir hareketin bir parçası olduğu için gerçekleşebilmiştir: Antik dünyanın dinsel ve kültürel geleneklerinin "Hıristiyanlaştırılması" Bilindiği üzere muzaffer Hıristiyanlık, sadece Yunan felsefesini, Roma hukuk kurumlarının çoğunu ve Egemen Kozmokrat ideolojisini değil, aynı zamanda tanrılar ve kahramanlar, halk âyinleri ve âdetleri, özellikle de ölüler kültünü ve doğurganlık ritüelleri şeklindeki zamanı bilinmeyecek kadar eski mirasları da sahiplenmişti. Bu kitlesel özümseme Hıristiyanlığın bizzat diyalektiğinden geliyordu. Evrenselci din olarak Hıristiyanlık, insanların yaşadığı topraklardaki tüm dinsel ve kültürel "taşralılık"ları resmileştirmek ve onlar için ortak bir payda bulmak zorundaydı. Bu muazzam birleştirme, resmîleştirmek istenen

---

* İkonostasis genellikle İkonalar ile süslü, Ortodoks dini mimarisinde kendini gösteren ve kilisenin ana bölümü olan naosu din adamlarına ayrılmış bölüm olan bemadan ayıran mimari bölme duvarıdır. (ç.n.)

** Mystagogie: Hıristiyanlıkta, 4. yüzyıldan itibaren sakramentler ile gerçekleştirilen Hıristiyan inisiyasyonu. (ç.n.)

[43] H. Rahner, *age.*, s. 365, alıntılanan G. Anrich, *Antike Mysterienreligionen und Urchristentum* (Münster, 1932), s. 157, 158 ve *Ecclesiastica hierarchia*, I, 1 (PG, 111, 372 A (çev. M. de Gandillac).

Levent Şahverdi Arşivi

tüm şekilleri, temaları ve değerleri Hıristiyan terimlere çevirmekle mümkündü.

Bizim konumuz için Yeni Platoncu felsefeyle birlikte Gizemlerin inisiyatik tema ve imgelerinin Hıristiyanlık tarafından kabul edilen ilk değerler olduklarını gözlemlemek önemlidir. Bununla birlikte Gizemlerin içeriklerinin alınıp eklenmesinden bahsedemeyiz. Hıristiyanlık Antikçağ'ın diğer dinsel şekillerinin yerine geçtiği gibi Gizemlerin de yerine geçmişti. Hıristiyan "inisiyasyon" Gizemlerin inisiyasyonları ile birarada var olamazdı. En azından Mesih'in tarihselliğini korumaya çalışan bu din sayısız gnosis ve senkretik dinler ile karışma riskini taşıyordu. Muzaffer Hıristiyanlığın hoşgörüsüzlüğü Helenistik Gizemler ile hiçbir karışıklığın mümkün olmadığının en parlak kanıtıdır.

Hıristiyan Avrupa'da İnisiyatik Motiflerin Var Olmaya Devam Etmesi

Hıristiyanlığın kesin zaferi Gizemlere ve inisiyatik gnosislere son vermiştir. Gizemlere inisiyasyon ile aranan manevi yenilenme artık Hıristiyan sakramentler ile elde ediliyordu. Ama az çok Hıristiyanlaştırılmış bazı inisiyatik motifler birkaç yüzyıl boyunca var olmaya devam etmiştir. Burada henüz yeterince incelenmemiş önemli bir soruna ulaştık: Ortaçağ'dan modern çağa kadar Hıristiyan Avrupa'da inisiyatik senaryoların var olmaya devam etmesi ve art arda dönüşümleri. Bu sorunun bütününü ele alamayacağımız için hızlıca bir göz atalım. İlk önce yukarıda incelediğimiz çeşitli inisiyasyon türlerinin Avrupa'da hangi şekilde var olmaya devam ettiklerini belirtmek önemlidir: Çünkü her zaman tam anlamıyla ibadet şeklinde olmasa da folklorik âdet, oyun ve edebî temalar olarak var olmaya devam etmişlerdir.

Genel olarak ritüel gerçeklerini korumayı başarmış inisiyasyonlar erinlik törenleridir. Kırsal Avrupa'nın neredeyse ta-

Levent Şahverdi Arşivi

mamında ve 19. yüzyılın sonuna kadar bir yaş sınıfından başka bir yaş sınıfına geçişi belirten törenler geleneksel erinlik inisiyasyonlarına özgü bazı temaları kullanıyorlardı. Erkek çocukların "gençler" grubuna alınması her zaman bir geçiş âyinini ve belli sayıda inisiyatik sınav şart koşuyordu. Ölüm ve diriliş sembolizmi çoğu zaman unutulmuş olsa da sınavların inisiyatik yapısı oldukça korunmuştu. Hıristiyan öncesi döneminin *Männerbünde*lerin inisiyatik oluşumunun gençliğin az çok askerî örgütlenmesinde, simge ve gizli geleneklerinde, giriş âyinlerinde, özgün danslarında (örneğin kılıç dansı vb.) ve hattâ giysilerinde devam ettiği gösterildi.[44] Diğer yandan, özellikle Ortaçağ'da meslek loncalarının törenlerinde eski inisiyatik temaları fark edebiliyoruz. Çırak belli bir süre ustasının yanında kalmalıydı. "Mesleğin sırlarını", loncanın geleneklerini, sanatın sembolizmini öğreniyordu. Eğitimi belli sayıda sınav dönemini içeriyordu ve çömezin loncanın fiilî üyesi olarak tanınmasına sessizlik yemini eşlik ederdi. Eski inisiyatik senaryolarının izleri, özellikle Doğu Avrupa'da mason ve demircilerin özgün âyinlerinde hâlâ fark edilir.[45]

Bu birkaç örnek Hıristiyan Avrupa'da inisiyatik âyinlerin farklı var olma tarzlarını ortaya koyar; çünkü hangi derecede kutsallıktan yalıtılmış olurlarsa olsunlar tüm bu törenler hâlâ *âyin* olarak kabul edilebilirler: Bu âyinler, sınavlar, özel bir eğitim ve özellikle de sırrı şart koşar. Bu kalıntı grubunun yanısıra büyük olasılıkla Hıristiyanlık öncesi döneme ait inisiyatik se-

---

[44] Belgeler için bkz. Otto Höfler, *Kultische Geheimbünde der Germanen*, I (Frankfurt am Main, 1934); Richard Wolfram, *Schwerttanz und Männerbund* (Kassel, 1935); Hans Metraux, *Schweizer Jungendleben in fünf Jahrhundertern. Geschichte und Eigenart der Jugend und ihrer Bünde im Gebiet der protestantischen deutschen Schweiz* (Aarau, 1942); Ulrich Helfenstein, *Beiträge zur Problematik der Lebensalter in der mittleren Geschichte* (Zürih, 1952).

[45] Bkz. kitaplarımıza: *Comentarii la legenda Mesterului Manole* (Bükreş, 1943) ve *Forgerons et alchimistes* (Paris, 1956).

Levent Şahverdi Arşivi

naryolardan türemiş, ancak zaman içinde ilk anlamını yitirmiş ve bunun dışında Hıristiyanlaştırılmaları için ciddi ve düzenli bir kilise baskısına maruz kalmış belli sayıda halk âdetinden de bahsetmek gerekir. Öncelikle Noel ile Karnaval arasında gerçekleştirilen Hıristiyanların kış kutlamalarına eşlik eden Gizem gibi görünen bu halk âdetleri arasında maskeli balolar ve drama törenlerini saymak gerekir.

Ama bazı inisiyatik geleneklerin kapalı derneklerde korunduğu, hattâ neredeyse saklı bir varoluş sürdürdüğü durumlar da vardır. Burada simya özel bir ilgiyi hak eder. Geç Antikçağ'ın Hermesçi öğretilerini koruduğu ve aktardığı için büyük bir öneme sahip olan simya Batı kültür tarihinde oynadığı rolden ötürü de önemlidir. *Opus alchymicum*'da inisiyatik işkence, ölüm ve diriliş gibi eski temanın yer alması ama bu kez bambaşka bir tecrübe düzleminde uygulanmış olması anlamlıdır: Mineral maddelerle deneye tâbi tutulması. Onu dönüştürmek için Helenistik Gizemlerde Tanrılara –ve dolayısıyla mistlerin– muamele edildiği gibi simyacılar Maddeye muamele ederler: Mineral maddeler "acı çeker", "ölür" ve başka bir var olma tarzında "dirilirler" yani dönüşürler. Helenistik dönemin en büyük simyacılarından biri olan Zosima rüyasında gördüğü bir görüden bahseder: İon adında biri ona kılıç saplandığını, parçalara ayrıldığını, başının kesildiğini, derisinin yüzüldüğünü, ateşte yakıldığını ve tüm bunları "bedeninin ruha dönüştürebilmek için" çektiğini söyler. Uyandığında Zosima rüyasında gördüğü bu olayların belli bir simyacı süreçle ilgili olup olmadığını kendine sorar.[46]

İon'un işkencesinde ve parçalara ayrılmasında şamanik inisiyasyonların spesifik senaryosunu zorlanmadan görürüz. Ancak burada inisiyatik işkencede acı çeken çömez değil de mineral bir maddedir ve bunu özel koşullarını değiştirmek, dönüşmek için yapar. *Opus alchymicum*u okurken başka inisiyatik

[46] M. Eliade, *Forgerons et alchimistes*, s. 153.

Levent Şahverdi Arşivi

motiflere de rastlamaktayız: Örneğin *nigredo* [ayrışma] adındaki evre mineral maddenin "ölümüne", *dissolutio* [erime] ya da *putrefaction*una [çürüme], kısacası *prima materia*ya [ilk madde] indirgenmesine karşılık gelir. Geç dönem Batı simyacılarının bazı metinlerinde maddelerin *materia prima*ya indirgenmesi bir *regressus ad uteruma* benzetilir. *Opus alchymicum*un tüm bu evreleri mineral maddelerin uzun dönüşüm sürecinin evreleri gibi simyacının mahrem tecrübelerini de belirtiyor gibi görünür. Simyacı işlemler ile simyacının sonunda bütüncül yenilemesini gerçekleştiren gizemli tecrübeler arasında bir eşzamanlılık vardır. Gichtel'in *albedo* işlemi hakkında söylediği gibi "bu yenilenmeyle sadece yeni bir ruh elde etmeyiz, yeni bir beden de elde ederiz..."[47]

Tüm bu konular burada veremeyeceğimiz gelişme ve ayrıntılar gerektirir. Okuru *Demirciler ve Simyacılar* başlıklı kitabımızı okumaya davet ediyoruz. Ancak simyanın Avrupa'da modern çağın başına kadar arkaik yapılı bazı inisiyatik senaryoların varlığını sürdürmesini sağladığını göstermek için bu birkaç kısa gözlem gerekliydi. Hattâ simyacılar mineral dönüşümü, yani "manevileşmeleri" sayesinde metallerin "mükemmelleşmesi", nihayetinde altına dönüşmeleri şeklindeki muazzam hayallerini gerçekleştirmek için bu inisiyatik süreçleri kullanmışlardır; çünkü altın "kusursuz" olan, mineral varoluş seviyesinde ilâhi kusursuzluğa karşılık gelen tek metaldi. Hıristiyan bir perspektifte simyacıların düşüşün sonuçlarından Doğayı "kurtarmaya", sonuçta "kurtuluşa erdirmeye" çalıştıklarını söyleyebiliriz. Bu iddialı kozmik soteriolo ji [kurtuluş bilimi] girişimi için simyacılar geleneksel inisiyasyonun klasik senaryosunu kullanmışlardı: Mineral maddelerin yenilenmesi için bunların "ölümü" ve "dirilişi"

[47] Gichtel, *Theosophia practica*, III, 13, 5, alıntılayan kitap *Forgerons et alchimistes*, s. 164.

Levent Şahverdi Arşivi

İnisiyatik Motifler ve Edebî Temalar

Ortaçağ'da kapalı küçük çevrelerde başka inisiyasyon tarzlarının hâlâ yürürlükte olması çok olasıdır. Tapınak Şövalyelerinin ya da başka "heretiklerin" davalarında, hattâ büyücü davalarında da inisiyatik âyinlere göndermeler ve simgeler bulmaktayız. Ancak gerçekten uygulandıkları ölçüde bu inisiyasyonlar sınırlı çevrelerde gerçekleşiyordu ve çok gizli tutuluyordu. İnisiyasyonların tamamen ortadan kalktıklarına tanık olmasak da en azından kesin olarak üstünün örtülmesine şahit olmaktayız. Bu durum, *Matière de Bretagne* [Bretagne konusu] etrafında 12. yüzyıldan itibaren oluşan edebiyatta ve özellikle Arthur, Balıkçı-Kral, Perceval ve *Quête de Graal* [Kutsal Kâse Arayışı] hikâyelerinde yer alan diğer kahramanları öne çıkaran romanlarda önemli sayıda inisiyatik motiflerin varlığı daha da önem kazanır. Kral Arthur efsane kömesindeki* [cycle] motiflerin Keltik kökeni bilim adamlarının çoğu tarafından kabul görmüş görünüyor. Amerikalı bilim adamlarıyla sınırlı kalırsak George Lymon Kittredge, Arthur Brown, Roger Sherman Loomis[48] Kelt mitolojisinin temaları ve figürleri –Galyalı ve İrlandalı hikâyelerde hâlâ fark edildiği kadar– ile Arthurcu karakterler ve senaryolar arasındaki devamlılığı fazlasıyla gösterdiler. Ancak senaryoların çoğu inisiyatik türdendir: Her zaman kahramanın öte dünyaya nüfuzunu şart koşan doğaüstü nesnelerin uzun ve olaylı bir "Arayışı" söz konusudur.

Hangi ölçüde *Matière de Bretagne*, Kelt mitolojisinin kalıntılarını ve aynı zamanda gerçek âyinlerin hatırasını içerdiğine karar vermek zordur. Arthur'un yönettiği savaşçı grubuna ka-

---

* Bir tema etrafında yazılmış destanlar, şiirler bütünü. (ç.n.)

[48] Bu sorunu ele alan muazzam literatür arasında şu eserlere bkz.: G. L. Kittredge, *A Study of Sir Gawain and the Green Knight* (Cambridge, Harvard Univ. Press, 1916); A. Brown, *The origin of the Grail Legend* (Cambridge, Harvard Univ. Press, 1943); R. S. Loomis, *Celtic Myth and Arthurian Legend* (Columbia Univ. Press, 1927).

Levent Şahverdi Arşivi

bul kurallarında *Männerbund* tarzında gizli cemiyetlere giriş sınavlarının bazısını fark edebiliriz. Ama incelediğimiz konu için asıl anlamlı olan Arthurcu romanlardaki inisiyatik motif ve simgelerin çokluğudur. Graal şatosunda Perceval'in ölü bir şövalyenin bulunduğu bir şapelde geceyi geçirmesi gerekiyordu; gök gürültüsü yankılanırken kara bir elin yanan tek mumu söndürdüğünü görür.[49] Bu inisiyatik sabahlama türünden bir şeydir. Kahramanların karşılaştıkları sınavlar sayısızdır: Suyun altına dalan ya da kılıç gibi keskin ya da aslanların veya canavarların koruduğu bir köprüyü bulmaları gerekir. Bunun dışında şatoların girişinde otomatlar, periler ya da cinler nöbet tutar. Tüm bu senaryolar öte dünyaya geçişi, Cehenneme doğru tehlikeli inişi hatırlatıyor ve bu yolculuklar canlı varlıklar tarafından girişildiğinde her zaman bir inisiyasyonun parçasıdırlar. Cehenneme inişinin risklerini üstlenirken kahraman ölümsüzlüğün ya da onun kadar olağanüstü bir amacın peşindedir. Arthur kömesindeki karakterlerin maruz kaldıkları sayısız sınav aynı kategoriye aittirler: Arayışlarının sonunda kahramanlar Kralın gizemli hastalığını iyileştirirler ve böylece "harap olmuş ülkeyi" canlandırırlar ya da kendileri Egemenliğe erişirler. Bununla birlikte, Egemenlik görevinin genelde inisiyatik bir ritüele bağlı olduğunu biliyoruz.

İnisiyatik motif ve senaryolarla dolu olan bu edebiyat[50] "kamusal başarısı"ndan ötürü araştırmamız için kıymetlidir. İnisiyatik klişelerin bol bol kullanıldığı romanesk hikâyeleri zevkle dinlenmesi, kanaatimizce böyle maceraların Ortaçağ insanının derin bir ihtiyacına karşılık geldiğini kanıtlıyor. İnisiyatik senaryolar artık sadece hayal gücünü besliyordu ama düşsel yaşam gibi imgelem yaşamı da gündüz hayatı kadar insanın psi-

[49] Bkz. Marx'ın çözümlemesine: Jean Marx, *La Légende arthurienne et le Graal* (Paris, 1952), s. 281 vd.

[50] Bkz. Antoinette Fierz-Monnier, *Initiation und Wandlung. Zur Geschichte des altfranzösischen Romans im XII Jahrhundert* (Studiorum Romanorum, c. V, Bern, 1951).

Levent Şahverdi Arşivi

kiyatrik bütünlüğü için önemlidir. Burada dinler tarihçisinin yetkinliğini aşan bir sorunla karşı karşıyayız çünkü bu alan hak olarak psikoloğun alanıdır. Ancak ritüel gerçekliğini yitirdiklerinde inisiyatik senaryoların çoğuna ne olduğunu anlamak için bu noktaya değinmeliyiz, bunlar örneğin Arthurcu romanlarda bulduğumuz gibi "edebî motifler" haline gelmişlerdir. Manevi mesajlarını artık doğrudan hayal gücüne seslenerek insan tecrübesinin başka bir düzleminde veriyorlar.

Peri masallarıyla da çok eskiden beri aynı şey olmuştu. Paul Saintyves daha önce peri masallarının inisiyatik yapılı –ve kökenli diye eklemiştir– olduğunu kanıtlamaya çalışmıştır. Başka folklorcular aynı tezi ele aldılar ve yakın dönemde Cermen dili uzmanı Hollandalı Jan de Vries sagaların ve *Märchen*lerin inisiyatik ögelerini öne çıkarmıştı.[51] Peri masallarının kökeni ve anlamına ilişkin bu tartışmada hangi tarafı tutarsak tutalım erkek ve kadın kahramanların sınavlarının ve maceralarının her zaman inisiyatik terimlerle ifade edilebilir olduğu yadsınmazdır. Bu bizim için çok önemlidir: Peri masalları bu şekilde oluştuklarından beri –ki bu süreci belirlemek çok zordur– insan –ilkeller kadar uygarlar da– bu masalları doymak bilmeyen bir zevkle dinlemişlerdir. Bu da inisiyatik senaryoların –masallarda olduğu gibi kamufle edilmiş olsalar da– insanın derin bir ihtiyacına karşılık veren bir psikodramanın ifadesidirler. Her insan belli bir tehlikeli durumu bilmeyi, olağanüstü sınavlarla yüzleşmeyi, "öte dünyaya" gidip gelmeyi arzular ve tüm bunları masallar dinleyerek ya da okuyarak kendi hayali hayatı seviyesinde ya da hayal kurarak kendi düşsel varoluşu seviyesinde tecrübe eder.

---

[51] P. Saintyves, *Les Contes de Perrault et les récits parallèles* (Paris, 1923); Jan de Vries, "Betrachtungen zum Märchen, besonders in seine Verhältnis zu Heldensage und Mythos" (*FF Comm. Nr. 150*, Helsinki, 1954). Ayrıca C. G. Jung'un psikoloji terimleriyle inisiyatik temaların bir yorumu için bkz. Hedwig von Beit, *Symbolik des Märchens-Versuch einer Deutung*, I (Bern, 1952).

Levent Şahverdi Arşivi

Temel olarak "edebî" görünen ama büyük olasılıkla inisiyatik bir düzen içeren başka bir hareket de *Fedeli d'Amore*ler* hareketidir.[52] Bu hareketin 12. yüzyılda temsilcileri Provence ve İtalya gibi Fransa ve Belçika'da da temsilcileri olduğu teyit edilmiştir. *Fedeli d'Amore*ler, amaçları "Tek Kadın" kültü ve "aşk" gizemine inisiyasyonu olan gizli ve manevi bir milis oluşturuyorlardı. *Fedeli*ler arasında en ünlüsü olan Francesco da Barberino'nun da (1264-1348) ifade ettiği gibi öğretilerinin "*gente grossa*"nın [cahil kalabalığın] erişememesi için hepsi "saklı bir dili" (*parlar cruz*) kullanıyorlardı. Başka bir *fedeli d'amore*, Jacques de Baisieux, *C'est des fiez d'Amours*'unda "Aşkın tavsiyelerini açığa çıkarmamalı, tam tersine titizlikle saklanmalı" diye tembih eder.[53] Aşk ile inisiyasyonun manevi düzenden olduğunu Jacques Baisieux'nün kendisi "Aşk" sözcüğünün anlamını yorumlayarak doğrular:

> A senefie en sa partie
> *Sans*, et *mor senefie mort*;
> Or l'assemblons, s'aurons *sans mort*.[54]

"Kadın" aşkın aklı, Hikmeti simgeler. Bir kadına duyulan Aşk, müridi Papanın manevi liyakatsizliği yüzünden Hıristiyan dünyasının içine düştüğü rehavetinden uyandırır. Gerçekten de *Fedeli d'Amore*'un metinlerinde "dul olmayan bir dula" yapılan göndermeye rastlarız: Bu dul da kocası, Papa, sadece dün-

---

* Aşk Sadıkları Dante'nin *Vita Nuova*'sında bahsettiği inisiyatik edebî bir tarikattı. (ç.n.)

[52] Bkz. Luigi Valli, *II linguaggio segreto di Dante e der Fedeli d'Amore* (Roma, 1928) ; R. Ricolfi, *Studi sui "Fedeli d'Amore"*, c. I (Milan, 1933).

[53] D'Amur ne doivent reveler
Les consiaus, mais très bien celer...
(*C'est des fiez d'Amours*, dize 499-500, alıntılayan Ricolfi, *age.*, s. 68-69.)

[54] Alıntılayan Ricolfi, s. 63.
[Dizelerin çevirisi: A kısmı söz anlamına gelir ve mor kısmı ölüm anlamına gelir; ancak bunları birleştirdiğimizde ölümsüzlüğü elde ederiz. (ç.n.)]

Levent Şahverdi Arşivi

yevi işleri küçümseyerek manevi hayata öldüğü için "dul" kalan *Madonna Intelligenza*'dır.

Burada tam anlamıyla heretik bir hareket değil de papalara Hıristiyanlığı ruhani başkanı olma prestijini tanımayan bir grup söz konusudur. Bu grubun inisiyatik âyinlerine ilişkin hiçbir şey bilmiyorum ama illa âyinleri olmalıydı çünkü *Fedeli d'Amore*ler bir milis oluşturmuş ve gizli toplantılar yapıyorlardı. Ama *Fedeli d'Amore*ler daha sonra belirginleşecek bir olguya örnek oldukları için önemlidirler: "Edebiyat" ile gizli manevi bir mesajın iletilmesi. Dante –modern zamanları haber veren– sanatı, özellikle de edebiyatı bir teolojiyi, bir metafiziği ve hattâ bir soteryolojiyi iletmenin en iyi yolu olarak gören bu eğilimin en ünlü örneğidir.

Bu birkaç gözlem inisiyasyonun oluşturucu ögelerine modern dünyada –tam anlamıyla dinsel bir tecrübesi kalmamış, kutsaldan yalıtılmış bir dünyada kutsaldan yalıtılmış bir hayat yaşayan farklı birey kategorilerini "modern dünya" terimiyle belirterek– ne olduğunu anlamamıza yardımcı oluyor. Bunların davranışlarının, inançlarının ve ideallerinin dikkatli bir çözümlemesi kamufle edilmiş bir mitoloji ve unutulmuş ya da gerilemiş bir dinin parçalarını keyfedebilir. Bu da şaşırtıcı değildir, çünkü insan *homo religiosus* olarak kendi var olma tarzının bilincine varmıştır. İstese de istemese de modern zamanların hiçbir dine ait olmayan [areligieux] insan *homo religiosus*un davranışlarını, inançlarını ve dilini –bunları kutsallıktan yalıtarak, ilk anlamlarını boşaltarak– sürdürür. Örneğin hiçbir dine ait olmayan –ya da öyle olduğunu iddia eden– bir toplumun kutlamalarının ve şenliklerinin, halka açık törenleri, gösterileri, spor yarışmaları, gençliğin örgütlenmesi, imgeler ve sloganlarla propagandaları, geniş tüketime yönelik edebiyatı, bunların hepsi, dinsel içeriğinden yoksun bırakılmış olsa da hâlâ simgelerin, âyinlerin ve mitlerin yapısını koruduğunu

Levent Şahverdi Arşivi

gösterebiliriz.[55] Ama bunun da ötesinde Modern insanın hayal gücü faaliyeti ve düşsel tecrübesi dinsel simgeler, figürler ve temalar ile işlenmeye devam ediyor. Bazı psikologların tekrar tekrar söylemekten hoşlandığı gibi: Bilinçdışı dinseldir.[56] Bazı açılardan kutsaldan yalıtılmış toplumların insanında dinin "bilinçdışı" hale geldiğini söyleyebiliriz; varlığının en derin katmalarında gömülü olarak durur; ancak psişenin ekonomisinde çok temel bir görevi yerine getirmeye devam etmediği anlamına gelmez.

İnisiyatik ögelere geri dönecek olursak, modern insanın hayalî ve düşsel hayatında dinsel tecrübenin başka yapılarının yanında onları da hâlâ fark etmekteyiz. Ayrıca her insanın sorumlu, gerçekçi ve yaratıcı bir varoluşa erişmek için atlatması gereken manevi krizlerde, yalnızlıkta ve umutsuzlukta karşılaştığı *gerçek* bazı sınavlarda da onları saptarız. Her ne kadar sınavların inisiyatik özelliği bu şekilde anlaşılmasa da umutsuzluk verecek kadar zor, hattâ tehlikeli bir dizi durumu çözdükten, yani "işkence" ve "ölüme" maruz kaldıktan, ardından "yenilenmiş" olduğu için niceliksel olarak farklı başka bir hayata uyandıktan sonra insan gerçekten kendisi olabildiği doğrudur. Yakından baktığımızda her insan hayatı bir dizi sınav, "ölüm" ve "diriliş"ten oluşur. Modern insanın durumunda "inisiyasyonun" ontolojik bir görev üstlenmediği doğrudur, çünkü tamamen bilinçlice üstlenilmiş dinsel bir tecrübe artık söz ko-

---

[55] "Les mythes du monde moderne" makalemiz için bkz. *Mythes, rêves et mystères*, s. 17-36.

[56] Psikanalizi, inisiyasyonun bozulmuş bir şekli yani kutsallıktan yalıtılmış bir dünyanın erişebildiği bir inisiyasyon olarak görebiliriz. Senaryoyu tanımak hâlâ mümkündür: Canavarlarla dolu psişenin derinliklerine "iniş" *descensus ad inferos*'a denk gelir; böyle bir "inişin" şart koştuğu tehlike geleneksel toplulukların tipik sınavlarına benzetilebilir. Başarılı bir çözümlemenin sonucu kişiliğin özümsenmesidir, bu psişik süreç de hakiki inisiyasyonların gerçekleştirdiği manevi dönüşümü hatırlatmıyor değildir.

Levent Şahverdi Arşivi

nusu değildir; artık ne adayın var olma tarzının kökten değişimini ne de kurtuluşunu devreye sokar. İnisiyatik senaryolar yaşamsal ve psikolojik düzlemlerde çalışırlar. Gene de çalışmaya devam ederler ve inisiyasyon sürecinin her insan koşuluyla birlikte var olduğunu bu yüzden söyledik.

Son Gözlemler

Araştırmamızın sonuna varırken katettiğimiz yola bir göz atalım. Farklı inisiyasyon türlerinin iki önemli kategoriyle sınıflandırılabilir olduğunu fark ettik: 1. Genç erkeklerin sayesinde kutsala, bilgiye ve cinselliğe eriştikleri, kısacası gerçek anlamda *insan olabildikleri* erinlik âyinleri; 2. İnsan koşulunu aşıp doğaüstü Varlıkların gözdesi olmak ya da onlar gibi olmak için bazı kişilerin giriştikleri özel inisiyasyonlar. Aynı zamanda bir bakıma onun için ayrılmış bazı senaryolara sahip olsa da bu ikinci inisiyasyon kategorisinin çoğu zaman erinlik âyinlerine özgü temalar kullandığını fark etmiştik.

Bu iki inisiyasyon kategorisinin coğrafi dağılımını[57] ve bunların tarihini kabaca veremeyeceğimiz için araştırmamızdan ortaya çıkan birkaç sonucu gözden geçirmekle yetinelim.

1. İlkellerin erinlik âyinleri genelde rhombe* (*bullroarer*) ve sünnet ile bağdaştırılsa da *her zaman öyle değildirler*. Dolayısıyla inisiyasyonun bedensel sakatlamalar ve genelde inisiyasyonun bağdaştırıldığı dramatik âyinler içermeden var olabilen –ve aslında var olan– özerk ve *sui generis* [kendine özgü] bir olgu olduğu sonucuna varabiliriz.

2. Erinlik inisiyasyonları çok yaygın olup en arkaik halklarda bile vardır: Avustralya, Ateş Toprağı, California yerli halkları, Boshimanlar, Hotantolar** vb. Bununla birlikte erinlik âyinlerinin olmadığı ya da hiç gelişmemiş olduğu toplumlar da

[57] Bkz. H. Webster, *Primitive Secret Societies*, s. 191 vd.

* Bir ipin ucunda hızla döndürülerek vınlatılan ilkel bir müzik âleti. (ç.n.)

** Bosniman ve Hotantolar Güney Afrika'da ilkel halklardır. (ç.n.)

Levent Şahverdi Arşivi

vardır; örneğin Kuzey Kutup ve Kuzey Asya'nın bazı halkları bunlardandır. Bununla birlikte bu halkların dinsel hayatına Şamanizm egemendir ve gördüğümüz gibi uzun ve bazen dramatik bir inisiyasyon yoluyla şaman olunur. Aynı şekilde her ne kadar günümüzde erinlik âyinleri Polinezya'da tamamen yok olmuş olsa da burada gizli cemiyetler gelişip serpilmiştir; bunlar her zaman inisiyatik senaryolar kullanırlar. Dolayısıyla öyle ya da böyle inisiyatik âyinler ya erinlik töreni ya *Männerbünde*lere giriş âyini ya da mistik bir istidadın gerçekleşmesi için olmazsa olmaz inisiyatik sınavlar şeklinde genel olarak ilkel dünyada yaygındır.

3. Bunları gerçekleştirenlerin gözünde inisiyasyonlar ilâhi ya da doğaüstü Varlıklar tarafından bildirilmiş olarak kabul edilirler. Dolayısıyla inisiyatik tören bir *imitatio dei*dir [ilâhın taklidi]; bu töreni kutlayarak ilksel kutsal Zaman yeniden yaşanır ve çömezler inisiyelerle birlikte Tanrıların ya da mitik Ataların varlığını paylaşırlar. Gerçekten de inisiyasyon Dünyanın ve kabilenin kutsal tarihinin özetidir. Bu vesileyle toplumun tamamı kökenin mitik Zamanına dalar ve yenilenmiş olarak oradan çıkar.

4. İnisiyatik senaryolar önemli ölçüde farklılık arz ederler: Kurnailerin inisiyasyonlarının sadeliğini Avustralyalı ya da Melanezyalı benzer törenlerle karşılaştırmak yeterlidir. Bazı erinlik inisiyasyon tarzlarının belli kültürlerle organik ilişkileri vardır; şu veya bu inisiyatik motif ile avcı ya da tarımcı toplumlar arasındaki yapısal dayanışmayı açığa çıkarma fırsatımız oldu. Başka kültür olayları gibi inisiyasyon olgusu da tarihsel bir olaydır. Başka bir deyişle inisiyasyonun somut ifadeleri toplumun yapısıyla olduğu kadar tarihiyle de ilişkilidir. Ama inisiyasyon varoluşsal bir tecrübe de gerektirir: Ritüel ölüm tecrübesi ve kutsalın açığa vurulması, yani meta-kültürel ve tarih-ötesi bir boyut arz eder. Aynı inisiyatik temaların kültürel olarak heterojen toplumlarda işlemeye devam etmesi bu yüzdendir. Yunan-Doğu Gizemlerinin bazı senaryoları Avust-

Levent Şahverdi Arşivi

ralya ya da Afrika gibi çok ilkel kültürlerde de var oldukları doğrulanmıştır.

5. Okura kolaylık olsun diye sıklıkları ve yaygınlıkları açısından ayırt edilen inisiyatik temaları ve motifleri hatırlatalım: *a*) neofitin annesinden ayrılmasını ve kutsala giriş yapmasını içeren en basit tema; *b*) sünnet, sınav, işkence yani dirilişin takip ettiği sembolik ölümü içeren daha dramatik tema; *c*) ölüm düşüncesinin yerini yeni bir gebelik ve peşinden yeni bir doğuş düşüncesinin aldığı ve inisiyasyonun embriyolojik ve jinekolojik terimler ile kendini ifade ettiği senaryolar; *d*) temel ögenin çalılıklarda kişisel inzivadan ve koruyucu bir ruh arayışından oluşan şema; *e*) büyülü araçlar ile zaferin kazanıldığına vurgu yapan kahramanlık inisiyasyonların spesifik senaryosu (yırtıcı hayvana dönüşüm, "furor", vb.); *f*) şamanlara ve kutsalın diğer uzmanlarına ayrılmış ve Cehenneme iniş gibi Göğe yükselişi de içerebilen inisiyasyon modeli (esas temalar: Bedenin parçalara ayrılması ve iç organların yenilenmesi; ağaçlara tırmanılması); *g*) temel olarak insan tecrübesi seviyesinde akıl almaz olan sınavlar söz konusu olduğu için "paradoksal" adını verebileceğimiz motif (Simplegat türünden sınavlar). Simplegat-sınavlarının önceki tüm *pattern*lerin (elbette ilk sınav hariç) bir bakıma ayrılmaz bir parçası olduğu doğrudur; bununla birlikte "paradoksal" bir motiften de bahsedebiliriz çünkü bu "paradoksal" motif, ritüel bir karmaşadan ayrılabilir ve simge olarak da mitlerde ve folklorlarda önemli bir işlevi –özellikle nihai gerçeğin ve Ruhun yapılarını açığa çıkarma– yerine getirebilir.

6. Gözlemlediğimiz gibi birkaç inisiyatik senaryo aynı kültürde birarada var olabilir. Böyle bir senaryo çoğulluğu tarihsel olarak zaman içinde karşılık gelen kültürlerin peş peşe etkileriyle açıklanabilir. Ama aynı zamanda inisiyasyonun meta-kültürel özelliğini göz önünde bulundurmak gerekir: Modern insan kadar ilkel insanın da düşlerinde ve hayalî hayatında aynı inisiyatik motiflere rastlarız. Onu tekrarlamak için insan koşulunun oluşturucu varoluşsal bir tecrübesi söz konusudur.

Levent Şahverdi Arşivi

Bu yüzden oldukça gelişmiş toplumlarda inisiyasyonun arkaik şemalarını canlandırmak her zaman mümkündür.

7. İnisiyatik bir temadan diğerine geçildiğinde bir "devrim" söz konusu olduğunu, bir temanın jenetik olarak bir öncekinden türediğini ve son olarak şu veya bu temanın diğerlerine üstün olduğunu söyleyemeyiz. Her biri kendi kendine yeten bir yaratışı temsil eder. Bununla birlikte şunu fark etmek önemlidir: İnisiyatik senaryoların dramatik yoğunluğu daha karmaşık kültürlerde artar; buna benzer kültürlerde gelişmiş senaryolar, maskeler, acımasız ve korkutucu sınavlar ortaya çıkmıştır. Oysa tüm bu yeniliklerin amacı ritüel ölüm tecrübesini daha patetik hale getirmektir.

8. Arkaik kültürlerde bile inisiyatik ölüm şu şekilde özetleyebileceğimiz bir köken mit ile açıklanır: Doğaüstü bir Varlık "değişmiş" olarak onları diriltmek için insanları öldürerek "yenilemeye" çalışmıştı; herhangi bir nedenden ötürü bu doğaüstü Varlığı öldürmüşler ama ardından bu dramın etrafında gizli âyinler kutlamışlardı: Daha doğrusu doğaüstü Varlığın şiddetli ölümü her yeni inisiyasyon sırasında yeniden güncellenen merkezî Gizem haline gelmiştir. Demek ki inisiyatik ölüm Gizemin kurucusu doğaüstü Varlığın ölümünün tekrarıdır. İnisiyasyon sırasında ilksel dram *tekrarlandığı* sürece, doğaüstü Varlığın da kaderi *yeniden üretilir*: Şiddetli ölümü. Ritüel sayesinde önceden davranarak ölüm de kutsanmış, dinsel bir değerle yüklenmiştir. Doğaüstü Varlığın varoluşunun temel ânı olarak ölüm değer kazanır. Ritüel olarak ölerek inisiye Gizemin Kurucusunun doğaüstü koşuluna katılır. Bu değer kazanma sayesinde ölüm ve inisiyasyon birbirinin yerine geçebilirler; bu da kısacası somut ölümün bir üst koşula geçiş âyiniyle özdeşleştiği anlamına gelir.

İnisiyatik ölüm her türlü manevi yenilenmenin, sonuçta ruhun hayatta kalmasının ve hattâ ölümsüzlüğün *sine qua non* [olmazsa olmaz] koşulu haline gelir. İnisiyatik âyin ve ideolojilerinin insanlık tarihinde doğurduğu en önemli sonuçlarından

Levent Şahverdi Arşivi

biri de ritüel ölümün dinsel değer kazanması, sonuçta gerçek ölüm korkusuna karşı zafere ve insanın tamamen ruhani şekilde hayatta kalmasının mümkün olduğu inancının ortaya çıkmasına yol açtı.

İnisiyatik ölümün hem "doğal", kültürel olmayan insanın sonu hem de yeni bir varoluş tarzına –"ruha" doğan yani sadece "dolaysız" bir gerçekte yaşamayan bir varlığın– geçişi anlamına geldiğini asla gözden kaçırmamalıyız. Dolayısıyla inisiyatik ölüm tanrıların ya da mitik ataların açığa vurdukları modele göre şekillenmiş *bir başkası* olmayı sağlayan mistik sürecin ayrılmaz bir parçasıdır. Bu da "doğal" bir insan olmayı bıraktığımız ve insanüstü bir Varlığa benzediğimiz ölçüde *gerçek insan* oluruz anlamına gelir. Arkaik zihniyetin anlayışı için inisiyasyonun önemi asıl şu noktadadır: *Gerçek insanın* –manevi insanın– baştan verilmiş bir şey, doğal bir sürecin sonucu olmadığını göstermesidir. Bu gerçek insan, ilâhi Varlıkların bildirdiği ve mitlerde korunan modellere göre yaşlı ustalar tarafından "gerçekleştirilir". Bu yaşlı ustalar arkaik toplumların ruhani elitleridir. Onlar ruh dünyasını, gerçekten insani olan dünyayı *biliyorlar*, tanıyorlar. Onların görevi yeni nesillere varoluşun derin anlamını açıklamak ve "gerçek insan" olmanın sorumluluğunu üstlenmelerine ve dolayısıyla kültüre katılmalarına yardım etmektir. Ancak arkaik toplumlar için "kültür" doğaüstü Varlıklardan alınan değerlerin toplamı olduğuna göre inisiyasyonun işlevi şununla özetlenebilir: Her yeni nesle insan-ötesine açık bir dünyayı –aşkın bir dünyayı diyebiliriz– açıklamak.

Son Söz

Gördüğümüz gibi modern dünya geleneksel türden inisiyasyonları bilmez olmuştur. Bazı inisiyatik temalar Hıristiyanlıkta var olmaya devam etse de farklı Hıristiyan mezhepleri onlara "inisiyasyon" değerini tanımaz. Geç Antikçağ'daki Gizemler-

Levent Şahverdi Arşivi

den yapılan alıntı ritüeller, imgeler ve kelime dağarcığı farklı Hıristiyan mezhepleri tarafından korunduğu ölçüde inisiyatik auralarını yitirmişlerdir: On beş yüzyıldır Kilise'nin semboliğinin ve törenlerinin ayrılmaz bir parçasıdır.

Ancak bu, Katolik Kilisenin kurumlarının "batınî" anlamını "canlandırmaya" çalışan küçük gruplar olmadığı ve yokluğu anlamına gelmez. J. K. Huysmans örneği en bilindik örnektir ama tek örnek değildir. Bu girişimler yazar dernekleri ve amatör okültist çevrelerin dışında neredeyse hiç yankı bulamamıştır. Otuz yıldır Katolik otoritelerinin imgelere, simgelere ve mitlere büyük ilgi duyduğu doğrudur. Ancak bu litürjik hareketin yeniden doğuşundan, Yunan Patristiğin yeniden keşfedilmesinden ve mistik tecrübeye gösterilen artan önemden ileri geliyor. Bu düşünce akımlarının hiçbiri "ezoterik" bir grup tarafından gerçekleştirilmemiştir. Bunun tersine, Katolik Kilisesi'nde tarihte yaşamaya ve tarihsel gündemin sorunlarına karşı inananları hazırlamaya yönelik reforma uğramış Kilise'de de fark ettiğimiz aynı arzuyu gözlemleyebiliriz. Otuz yıl öncesine göre günümüzde Katolik rahipleri daha çok simgelerin incelenmesine ilgi duyuyorsa, bu ilgi Huysmans ve dostlarının anladıkları anlamda değildir; inananların zorluklarını ve krizlerini daha iyi anlamak içindir. Aynı nedenden ötürü psikanaliz giderek daha çok inceleniyor ve rahipler tarafından farklı Hıristiyan mezheplerinde kullanılıyor.

Kuşkusuz, günümüzde çok sayıda okült tarikatlar, gizli cemiyetler, sahte inisiyatik gruplar, Hermesçi, neo-spiritüalist vb. hareketler vardır. Teozofik cemiyet, antropozofi,* Yeni Vedanta ya da Yeni Buddhizm Batı dünyasının neredeyse her yerinde varlığı tespit edilen kültürel bir olgunun en bilinen ifadeleridir. Bu olgu yeni değildir. Okültizme duyulan ilgi ve buna

* Antropozofi, Rudolf Steiner tarafından kurulan fizik ötesi fenomenleri, doğa bilimlerinin fizikî dünyayı araştırdığı ve tanımladığı kesinlik ve açıklıkta araştırmayı ve tanımlamayı hedefleyen ezoterik bir düşünce akımıdır. (ç.n.)

Levent Şahverdi Arşivi

eşlik eden az çok inisiyatik gizli cemiyetler halinde gruplaşma eğilimi Avrupa'da 16. yüzyılda başlamış ve 18. yüzyılda doruk noktasına ulaşmıştır. Belli bir ideolojik tutarlılık sergileyen, bir tarihe sahip ve toplumsal ve siyasi bir prestijden yararlanan tek gizli hareket masonluktur. İnisiyatik iddiası olan geri kalan örgütler çoğunlukla yakın döneme ait ve melez doğaçlamalardır. Bunların önemi daha çok sosyolojik ve psikolojik düzeydedir: Modern dünyanın bir kısmının yönünü yitirmesine, dinsel imanın yerini dolduracak bir şey bulma arzusuna işaret ederler. Aynı zamanda insanın ayrılmaz bir parçası olan ve tüm dönemlerde ve kültürün her seviyesinde, özellikle de kriz zamanlarında gözlemlenen "gizemlere", öte dünyaya, okült olana duyulan karşı konmaz cazibeyi gösterirler.

Modern dünyanın tüm gizli ve ezoterik örgütleri giriş ritüelleri ya da inisiyatik törenler içermezler. "İnisiyasyon" çoğu zaman kitaba bağlı bir eğitimden ibarettir. (Dünyada yayımlanan "inisiyatik" kitap ve dergi sayısı şaşırtıcıdır). Bir inisiyasyon uygulayan okült gruplara gelince, bunlar hakkında çok az şey bilmekle beraber buradaki inisiyasyonlar Antik inisiyasyonlarla ilgili kıymetli bilgileri koruduğu söylenen bazı kitaplardan ilham alınmış ya da uydurulmuş "âyinler"den ibarettir. "İnisiyatik" denilen ritüeller çoğu zaman içler acısı bir manevi yoksulluk sergiler. Müritlerin bunlarda en yüce gnosise erişmenin şaşmaz yollarını görmüş olmaları modern insanın geleneksel inisiyasyonunun anlamını ne ölçüde kaybettiğini kanıtlar. Ancak bu tür girişimlerin tutması da "inisiye" olmaya, yani yenilenmeye, ruhun yaşamına katılmaya duyulan derin ihtiyacın da kanıtıdırlar. Belli bir açıdan sahte-inisiyatik tarikat ve gruplar olumlu bir işlevi yerine getirirler, çünkü modern insana dramatik şekilde kutsaldan yalıtılmış varoluşuna manevi bir anlam bulmasına yardım ederler. Hattâ bir psikolog, bu sözde inisiyatik âyinlerin gerçek olmamasının bir önemi olmadığını da söyleyebilir; önemli olan bunlara katılanların derin psişesinin böyle "âyinler" sayesinde belli bir denge bulmasıdır.

Levent Şahverdi Arşivi

Bu sözde okült grupların çoğu onarılamaz derece verimsizdir. Hiçbir önemli kültürel yaratış meydana getirmemişlerdir. Bunun tersine inisiyatik temaların fark edilebildiği birkaç modern eser –örneğin James Joyce'un *Ulysses*'i, T. S. Elliot'ın *The Waste Land*'ı– "inisiye" olduklarını iddia etmeyen ve okült bir derneğe ait olmayan yazar ve sanatçılar tarafından yaratılmıştır.

Böylece yukarıda da değindiğimiz bir soruna dönmüş oluyoruz: İnisiyatik temalar daha çok modern insanın bilinçdışında canlıdırlar. Bu da bazı sanatsal yaratışın sembolizmiyle –şiirler, romanlar, plastik eserler, filmler– ve aynı zamanda kamudaki yankılarıyla doğrulanmıştır. Böylesi spontane ve kitlesel iştirak, kanaatimizce, modern insanın varlığının derinliklerinde "inisiyatik" senaryolara ya da mesajlara hâlâ duyarlı olduğunu kanıtlar. Hattâ bu tür eserleri yorumlamak için kullanılan kelime dağarcığında inisiyatik sözcükleri fark ederiz. Şu veya bu kitabın ya da şu veya bu filmin Ölümsüzlük arayışındaki Kahramanın mitlerini ve sınavlarını yeniden keşfettiği, Dünyanın kurtuluş gizemine değindiğini, Kadın ya da Aşk vesilesiyle yenilenme sırlarını açığa çıkardığı vb. söylenir.

Eleştirmenlerin modern edebî eserlerin dinsel yönlerine ve özellikle de "inisiyatik" sembolizmine giderek daha fazla ilgi duymalarına şaşırmamalı. Edebiyat çağdaş Batı uygarlıklarında çok önemli bir rol oynar. "Eğlence" ve tarihsel gündemden kaçış yolu olarak kitap okumanın kendisi modern insanın özelliklerinden biridir. Dolayısıyla modern insanın görünürde "seküler" olan –ama aslında çağdaş karakterde kamufle edilmiş mitolojik Figürler içeren ve gündelik macera şeklinde inisiyatik senaryolar arz eden– bazı kitapları okuduğunda baskılandırılmış ya da yeterince tatmin olmamış dinsel ihtiyaçlarını tatmin etmeye çalışması normaldir.

Bir Kahramanı yenileyen ve sonuçta onu "kurtaran" "sınavları" paylaşma şeklindeki yarı bilinçli ya da bilinçsiz arzunun gerçekliği, modern insanın düşlerinde ve hayalî faaliyetlerinde inisiyatik temaların varlığıyla kanıtlanmıştır. C. G. Jung

Levent Şahverdi Arşivi

bireyleşme adını verdiği ve ona göre insan varoluşunun nihai amacını oluşturan sürecin inisiyatik türden bir dizi "sınav"la gerçekleştiğini vurgulamıştır.

Daha önce de söylediğimiz gibi "inisiyasyon" tüm gerçek insan varoluşuyla yan yana bulunmaktadır. Bunun iki nedeni vardır: Bir yandan her gerçek insan hayatının derin krizleri, sınavları, endişeleri, kendini kaybedip yeniden fethetmeyi, "ölüm ve diriliş"i şart koşması; diğer yandan bütünlüğü ne olursa olsun, her varoluşun belli bir anda başarısız bir varoluş olduğu ortaya çıkması. Burada geçmişimize yönelik ahlâki bir yargı değil de istidadını kaçırmış olma, kendimizin en iyi yönüne ihanet etmiş olma şeklindeki belirsiz bir duygu söz konusudur. Böylesi bütüncül kriz anlarında tek bir umut kurtarıcı görünür: Hayata yeniden başlayabilmek. Bu da kısacası yenilenmiş, bütüncül ve anlamlı yeni bir varoluşun hayalini kurduğumuz anlamına gelir. Burada söz konusu olan kozmik yenilenme modeline göre insan ruhunun derininde gizli, dönem dönem hortlayan kendini yenileme arzusu değildir. Bu bütüncül kriz anlarında hayalini kurduğumuz ve umut ettiğimiz şey bütüncül ve kesin bir yenilenmeyi, varoluşu dönüştürebilecek bir *renovatio*yu elde etmektir. Her samimi dine giriş böyle bir *renovatio*ya ulaşır.

Ancak samimi ve kesin dine girişler modern toplumlarda oldukça azdır. Bu nedenle hiçbir dinsel aidiyeti olmayan insanların bazen varlıklarının en derininde başka kültürlerde inisiyasyonların bizzat amacı olan bu manevi dönüşümü arzulamaları kanaatimizce daha da anlamlıdır. Geleneksel inisiyasyonların hangi ölçüde sözlerini tuttuklarına karar vermek bize düşmez. Önemli olan, niyetlerini ortaya koymaları ve insan varoluşunu dönüştürme gücüne sahip olduklarını iddia etmeleridir. Hiçbir dinsel aidiyeti olmayan modern insanın derinliklerinde aniden ortaya çıkan inisiyatik bir *renovatio*nun nostaljisi kanaatimizce son derece manidardır: Sonuçta insanın ölüme olumlu bir anlam bulma, ölümü daha üstün bir var olma tarzına bir geçiş

Levent Şahverdi Arşivi

âyini olarak kabul etme şeklindeki ebedi nostaljisinin modern ifadesidir. İnisiyasyonun insan varoluşunun spesifik bir boyutunu oluşturduğunu söyleyebiliyorsak, bunun nedeni yalnızca inisiyasyonun ölüme olumlu bir işlev atfetmesidir: Tamamen manevi "yeniden doğuşu", Zamanın yıkıcı etkisinden bağışık bir var olma tarzına erişimi hazırlamak.

Levent Şahverdi Arşivi

Levent Şahverdi Arşivi

KAYNAKÇA

Kitaplar

Alldridge, T. J., *The Sherbro and its Hinterland*, Londra, 1901.

Andersson, E., *Contribution à l'ethnographie des Kuta*, Uppsala, 1953.

Angus, S., *The Mystery-Religions and Christianity*, Londra, 1925.

Anrich, G., *Antike Mysterienreligionen und Urchristentum*, Münster, 1932.

Ashley-Montagu, M. F., *Coming into being among the Australian Aborigines. A Study of the proceative beliefs of the Native Tribes of Australia*, New York, 1938.

Bastian, A., *Die deutsche Expedition an der Loango-Küste* (1875).

—, *Ein Besuch in San Salvador*, Bremen, 1859.

—, *Die deutsche Expedition an der Loangeküste*, Iéna, 1875.

Baumann, H., *Das doppelte Geschlecht. Elhnologische Studien zut Bisexualität in Ritus und Mythos*, Berlin, 1955.

—, *Schöpfung und Urzeit der Menschen im Mythos der afrikanischen Völker*, Berlin, 1936.

Beit, H. von, *Symbolik des Märchens - Versuch einer Deutung*, Bern, 1952.

Bell, H. Idris, *Cults and Creeds in Graeco-Roman Egypt*, Liverpool, 1953.

Berndt, R. M. – Berndt, C. H., *Sexual behaviour in Western Arnhem Land*, New York, 1951.

—, *The first Australians*, New York, 1954.

—, *Kunapipi*, Melbourne, 1951.

Levent Şahverdi Arşivi

Bettelheim, B., *Symbolic rounds. Puberty rites and the enoious male*, Glencoe, Illinois, 1954.
Bittremieux, L., *La Société secrète des Bakhimba au Mayombe*, Brüksel, 1936.
Boas, F., *The Religion of the Kwakiutl Indians*, Columbia University Contributions to Anthropology, X, New York, 1930.
Bowers, A. W., *Mandan Social and Ceremonial Organization*, Chicago, 1950.
Brăiloiu, C., *Cântece bătrânești*, Bükreş, 1932.
Briffault, R., *The Mothers*, Londra, 1927.
Brown, A., *The origin of the Grail Legend*, Cambridge, Harvard University Press, 1943.
Brown, A. C., *Iwain*, Boston, 1903.
Casel, O., *Das christliche Festmysterium*, Paderborn, 1941.
—, *Das christliche Kultusmysterium*, 2. baskı, Regensburg, 1935.
Catlin, G., *Annual Report of the Smithsonian Institution for 1885*, Washington, 1886.
—, *O-Kee-Pa*, Londra, 1867.
Codrington, H., *The Melanesians*, Oxford, 1891.
Cook, A. B, *Zeus*, III, 2. Cambridge, 1940.
Crooke, W., *Things Indian, being discursive notes on various subjects connected with India*, Londra, 1906.
Davidson, D. S., *The chronological Aspects of certain Australian Social Institution*, Philadephia, 1928.
Deacon, A. B., *Malekula. A vanishing people of the New Hebrides*, Londra, 1934.
Delcourt, Marie, *Hephaistos ou la légende du magicien*, Paris 1957.
Deubner, L., *Attische Feste*, Berlin, 1932.
Dieterich, A., *Eine Mithrasliturgie*, 3. basım, Leipzig, 1922.
Drucker, P., *Kwakiutl Dancing Societies, Anthropological Records*, Univ. of California Publications, Berkeley-Los Angeles, 1940.
Dumézil, G., *Horace et les Curiaces*, Paris, 1942.
—, *Mythes et dieux des Germains*, Paris, 1939.
Dupont-Sommer, A., *The Jewish Sect of Qumram and the Essenes*, Londra, 1954.
Eisler, R., *Man into Wolf*, Londra, 1951.
Eliade, M., *Comentarii la legenda Mesterului Manole*, Bükreş, 1943.
—, *Forgerons et alchimistes*, Paris, 1956.
—, *Images et symboles*, Paris, 1952.

Levent Şahverdi Arşivi

—, *Le Chamanisme et les techniques archaïques de l'extase* (Paris, 1951)
—, *Le Mythe de l'Éternel Retour*, Paris, 1949.
—, *Le Yoga. Immortalité et Liberté*, Paris, 1954.
—, *Mythes, rêves et mystères*, Paris, 1957.
—, *Traité d'Histoire des Religions*, Paris, 1949.
Elkin, A. P., *Aboriginal Men of High Degree*, Sydney, 1946.
Endter, A., *Die Sage vom Wilden Jäger und von der Wilden Jagd*, Frankfurt, 1933.
Farnell, L. R., *Cults of the Greek States*, Oxford, 1907.
Fierz-Monnier, A., *Initiation und Wandlung. Zur Geschichte des altfranzösischen Romans im XII Jahrhundert*, Studiorum Romanorum, Bern, 1951.
Frazer, J. G., *Balder the Beautiful*, Londra, 1913.
—, *Balder the Beautiful*, Londra, 1913.
—, *Totemism and Exogamy*, Londra, 1910.
Friedrich, A.– Buddrus, Georg, *Schamanengeschichten aus Sibirien*, Münih, 1955.
—, *Afrikanische Priestertümer*, Stuttgart, 1939.
Frobenius, L., *Die Masken und Geheimbünde Afrikas*, Halle, 1898.
Gasparini, E., *La civiltà matriarcale degli Slavi*, Venedik, 1956.
—, *Nozze, società é abitazione degli antichi slavi*, Venedik, 1954.
Gaster, T. H., *The Scriptures of the Dead Sea Sect*, New York, 1956.
Granet, M., *Danses et légendes de la Chine ancienne*, Paris, 1928.
Gusinde, M., *Die Yamana*, Mödling, 1937
Hartland, E. S., *Primitive Paternity*, Londra, 1910.
Harva, U., *Die religiösen Vorstellungen der Mordwinen*, Helsinki, 1952.
Helfenstein, U., *Beiträge zur Problematik der Lebensalter in der mittleren Geschichte*, Zürih, 1952.
Hentze, C., *Bronzegerät, Kultbauten, Religion im ältesten China der Shang-Zeit*, Anvers, 1951.
—, *Die Sakralbronzen und ihre Bedeutung in der Frühchinesichen Kulturen*, Anvers, 1941.
—, *Objets rituels, croyances et dieux de la Chine antique et de l'Amérique*, Anvers, 1936.
—, *Tod, Auferstehung, Weltordnung*, Zürih, 1955.
Hepding, H., *Attis, seine Mythen und sein Kult*, Giessen, 1903.
Hildebrandt, E., *Die Geheimbünde Westafrikas*, Leipzig, 1937.
Howitt, A. W., *The Natives Tribes of South-East Australia*, Londra, 1904.

Levent Şahverdi Arşivi

Höfler, O., *Kultische Geheimbünde der Germanen*, Frankfurt am Main, 1934.
Hultkrantz, Å., *Conceptions of the Soul among North American Indians*, Stockholm, 1953.
Jackson Knight, W. F., *Cumaean Gates. A reference of the sixth to Initiation Pattern*, Oxford, 1936.
Jeanmaire, H., *Couroi et Courètes*, Lille, 1939.
Jensen, Ad. E., *Beschneidung und Reifezeremonien bei Naturvölken*, Stuttgart, 1933.
—, *Das religiöse Weltbild einer frühen Kultur*, Stuttgart, 1948.
Johanssen E., *Mysterien eines Bantu-Volkes*, Leipzig, 1925.
Jong, K. H. E. de, *Das antike Mysterienwesen in religionsgeschichtlicher, ethnologischer und psychologischer Beleuchtung*, Leyden, 1909.
Kittredge, G. L., *A Study of Sir Gawain and the Green Knight*, Cambridge, Mass., 1916.
Koppers, W., *Primitive Man and his World Picture*, Londra, 1952.
Ksenofontov, G. W., *Legendy i rasskazy o schamanach u jakutov, burjat i tungusov*, Moskova, 1930.
Landtman, G., *The Kiwai-Papuas of British New-Guinea*, Londra, 1927.
Layard, J., *Stone Men of Malekula*, Londres, 1942.
Lévi, S., *La Doctrine du sacrifice dans les Brâhmanas*, Paris, 1898.
Lévy, P., *Buddhism: a "Mystery Religion"?*, Londra, 1957.
Lindskog, B., *African Leopard Men*, Uppsala, 1954.
Lommel, A., *Die Unambal*, Hamburg, 1952.
Loomis, R. S., *Celtic Myth and Arthurian Legend*, Columbia University Press, 1927.
Loorits, O., *Die Grundzüge des estnischen Volksglauben*, Lund, 1949.
Malinowski, B., *The Sexual Life of the Savages*, Londra, 1929.
Marx, J., *La Légende arthurienne et le Graal*, Paris, 1952.
Mead, M., The Mountain Arapesh, American Museum of Natural History, *Anthropological Papers*, New York, 1940.
Metraux, H., *Schweizer Jungendleben in fünf Jahrhundertern. Geschichte und Eigenart der Jugend und ihrer Bünde im Gebiet der protestantischen deutschen Schweiz*, Aarau, 1942.
Mountford, C. P., *Brown Men and Red Sand*, Melbourne, 1948.
Müller, W., *Weltbild und Kult der Kwakiutl Indianer*, Wiesbaden, 1955.
Nassau, R. H., *Fetishism in West Africa*, Londra, 1904.
Nevermann, H., *Masken und Geheimbünde Melanesiens*, Berlin-Leipzig, 1933.

Levent Şahverdi Arşivi

—, *Masken und Geheimbünde in Melanesien*, Leipzig, 1933.
Noack, F., *Eleusis. Die baugeschichtliche Entwicklung des Heiligtums*, Berlin-Leipzig, 1927.
Nock, A. D., *Conversion*, Oxford, 1933.
Ohlmarks, Å., *Studien zum Problem des Schamanismus*, Lund-Kopenhag, 1939.
Onians, R. B., *The Origins of European Thought*, Cambridge, 1954.
Oppert, G., *On the original inhabitants of Bharatavarsa or India*, Westminster, 1893.
Parker, K. L., *The Euahlayi Tribe* (Londra, 1905).
Parkinson, R., *Dreissig Jahre in der Südsee*, Stuttgart, 1907.
Peuckert, W. E., *Geheimkulte*, Heidelberg, 1951.
Ploss, H. H., *Das Weib in der Natur und Völkerkunde*, Leipzig, 1908.
Popov, A. A., *Tavgijey. Materialy po etnografii avamskich i vedeevskich taygicev*, Trudy Institua Antropologii i Etnografii, Moskova-Leningrad, 1936.
Prümm, K., *Religionsgeschichtliches Handbuch: Fur den Raum der Altchristlichen Umwelt*, Freiburg im Breisgau, 1943.
Przyluski, J., *Le Concile de Rajagrha*, Paris, 1926-1928.
Rahner, H., *The Mysteries, Papers from the Eranos Yearbooks*, New York, 1955
Reitzenstein, R., *Die Hellenitische Mysterienreligionen*, 3. basım, Leipzig, 1920.
Ricolfi, R., *Studi sui "Fedeli d'Amore"*, Milano, 1933.
Riesenfeld, A., *The Megalithic Culture of Melanesia*, Leyden,1950.
Rivers, W. H. R., *The History of Melanesian Society*, Cambridge, 1914.
Roheim, G., *The Eternal Ones of the Dream*, New York, 1945.
Routledge, W. S. - Routledge, K., *With a pre-historic People*, Londra, 1910.
Schlesier, E., *Die Erscheinungsformen des Männerhauses und das Klubwesen in Mikronesien*, s'Gravenhage, 1953.
Schmidt ,W. – Koppers, Wilhelm, *Völker und Kulturen*, I, Regensburg, 1924.
—, *Der Ursprung der Gottesidee. Eine historisch-kritische und positive Studie 1912–1955*, Munster, 1931.
—, *Das Mutterrecht*, Viyana-Mödling, 1955.
Sieg, L., *Sagenstoffe des Rigveda*, Stuttgart, 1902.
Sjoestedt, M.-L., *Dieux et héros des Celtes*, Paris, 1941.
Snellgrove, D. L., *Buddhist Himalaya*, Londra, 1957.

Levent Şahverdi Arşivi

Spencer, B. - Gillen, F. J., *The Northern Tribes of Central Australia*, Londra, 1904.
—, *The Arunta*, Londra, 1927.
—, *Native Tribes of the Northern Territory of Australia*, Londra, 1914.
Stendhal, K., ed., *The Scrolls and the New Testament*, New York, 1957.
Straube, H., *Die Tierverkleidungen der afrikanischen Naturvölker*, Wiesbaden, 1955.
Strehlow, C., *Die Aranda und Loritja-Stämme in Zentralaustralien*, Frankfurt-am-Main, 1920
Tanern, O. D., *Patasiva und Patalima*, Leipzig, 1918.
Tessmann, G., *Die Pangwe*, Berlin, 1913.
—, *Die Pangwe*, I-II, Berlin, 1913.
Thomson, B., *The Fijians*, Londra, 1908.
Torday, E. – Joyce, T. A., *Les Bushongo*, Brüksel, 1910.
Tucci, Giuseppe, *Teoria e pratica del mandala*, Roma, 1949.
Valli, Luigi, *Il linguaggio segreto di Dante e dei Fedeli d'Amore*, Roma, 1928.
Vergiat, A. M., *Les Rites secrets des primitifs de l'Oubangui*, Paris, 1936.
Vries, J. de, *Altgermanische Religionsgeschichte*, Berlin, 1956.
Warner, W. L., *A Black Civilization*, New York, 1937.
Webiter, H., *Primitive Secret Societies. A Study in Early Politics and Religion*, New York, 1908.
Weeka, J. H., *Among the Primitive Bakongo*, Londra, 1914.
Weiser, Lily, *Altgermanische Jünglingsweihen und Männerbünde*, Baden, 1927.
Whitehead, H., *The Village Gods of South* India, 2. Basım, Madras, 1921.
Widengren, G., *Hochgottglaube im alten Iran*, Uppsala, 1938.
Wikander, S., *Der arische Männerbund*, Lund, 1938.
Winthuis, J., *Das Zweigeschlechterwesen*, Leipzig, 1928.
Wirz, P., *Die Marind-Anim*, Hamburg, 1922.
—, *Totenkult auf Bali*, Stuttgart 1928.
Wolfram, R., *Schwerttanz und Männerbund*, Kassel, 1935.
—, *Schwerttanz und Männerbund*, Kassel, 1935.
Zerries, O., *Das Schwirrholz. Untersuchung über die Verbreitung und Bedeutung des Schwimens im Kult*, Stuttgart, 1942.

Levent Şahverdi Arşivi

Makaleler

Anfinger, A., "Einige ethnographische Notizen zur Beschneidung in Neuguinea", *Ethnos*, VI, 1941.

Berndt, R. ve C., "A preliminary Report of Fieldwork in the Oolden Region, Western South, Australia", *Oceania*, XIV, 1943.

Bleichsteiner, R., "Masken und Fastnachtabräuche bei den Völkern des Kaukasus", *Österreichische Zeitschrift für Volkskunde*, N. S. VI, 1952.

Boas, Franz, "Ethnology of the Kwakiutl", *35 Annual Report of the Bureau of American Ethnology, 1913-1914*, Washington, 1921.

—, "The Mythology of Bella Coola Indians", *Memoirs of the American Museum of Natural History*, 1900.

—, "The Social Organization and the Secret Societies of the Kwakiutl Indians", *Annual Report of the Smithsonian Institutions*, 1894-1895, Washington, 1897.

Cameron, A. L. P., "On some Tribes of New South Wales" (*Journ. Anthrop. Inst.*, XIX, 1885.

Canney, M., "The Skin of Rebirth", *Man*, Temmuz 1939, n° 91.

Clemen, C., "Altersklassen bei den Germanen", *Arch. Relig. Wiss.* 35, 1938.

Coomaraswamy, A. K., "Svayamātrnnā: Janua Coeli", *Zalmoxis*, II, 1939.

—, "Symplegades", *Studies and Essays in the History of Science and Learning offered in Hommage to George Sarion*, New York, 1947.

Cooper, J., "The Araucanians", *Handbook of South American Indians*, Washington, 1946.

Danielli, M., "Initiation Ceremonial from Norse Literature", *Folk-Lore*, Haziran 1945.

Davidson, D. S., "Archaeological Problems in Northem Australia", *Journal Royal Anthrop. Institute*, LXV, 1934.

—, "North-Western Australia and the Question of Influences from the East Indies", *Journal American Orient. Soc.*, LVIII, 1938.

Deacon, A. B., "Geometrical Drawings, from Malekula and other Islands of the New Hebrides", *Journ. Anthrop. Institute*, LXVI, 1934.

Delatte, A., "Le Cycéon, breuvage rituel des mystères d'Eleusis", *Bulletin Classe des Lettres*, Académie royale de Belgique, 1954.

Eitrem, S., "Eleusis: les mystères et l'agriculture", *Symbolae Osloenses*, XX, 1940.

Eliade, M., "Kosmogonische Mythen und magische Heilungen", *Paideuma*, VI, 1956.

Levent Şahverdi Arşivi

—, "Le problème du chamanisme", *Revue de l'Histoire des Religions*, 1946.
—, "Significations de la 'Lumière intérieure'", *Eranos-Jahrbuch*, XXVI, 1958.
Findeisen, H., *Schamanentum*, Stuttgart, 1957.
Fison, L., "The Nanga, or sacred Stone enclosure of Wainimala, Fiji", *Journ. Anthrop. Inst.*, XIV, 1885.
Flasdieck, H. M., "Hartekin", *Anglia*, LXI, 1937.
Frobenius, L., "Die Masken und Geheimbünde Afrikas", *Abhandfungen d. Kaiserl. Leopold-Carolin Deutsch Akademie d. Naturforscher*, Halle, 1899.
Graebner, F., "Kulturkreise in Ozeanien", *Zeitschrift für Ethnologie*, 1905.
Haddon, A. C., "The Secular and Ceremonial Dances ot Torrea Straits", *Intern. Archiv. f. Ethnologie*, VI, 1893.
Haekel, J., "Initiationen und Geheimbünde an der Nordwestküste Nordamerikas", *Mitteilungen der Anthropologische Gesellschaft in Wien*, LXXXIII, 1954.
—, "Jugendweihe und Männerfest auf Feuerland. Ein Beitrag zu ihrer kulturhistorischen Stellung", *Mitteilungen der Österreichischen Gesellschaft für Anthropologie, Ethnologie und Prähistorie*, LXXIII-LXXVII, Viyana, 1947.
—, "Schutzgeistsuche und Jugendweihe im westlichen Nordamerika", *Ethnos*, XII, 1947.
—, "Zum ethnologischen Aussagewert von Kulturparallelen", *Wiener Völkerkundliche Mitteilungen*, IV, Viyana, 1955.
—, "Zur Problematik des heiligen Pfahles bei den Indianern Brasiliens", *Anais do XXXI Congresso Internacional de Americanistas*, São Paulo, 1955.
Harley, G. W., "Notes on the Poro in Libéria", *Papers of the Peabody Museum of American Archaeology and Ethnology*, XIX, 1941.
Heavio, Martti, Väinämöinen, Eternal Sage, *FF Communications*, n° 144, Helsinki, 1952
Holmes, J., "Initiation Cérémonies of Natives of the Papuan Golf", *Journ. Anthrop. Inst.*, XXXII, 1902.
Hormann, A., "Zergliedern und Zusammenfügen: Religionsgeschichtliches zur Mumifizierung", *Numen*, III, 1956.
Höfler, O., "Der germanische Totenkult und die Sagen vom Wilden Heer", *Oberdeutschen Zeitschrift für Volkskunde*, X, 1936.

Levent Şahverdi Arşivi

Joske, A. B., "The Nanga of Viti Lewu", *Intern. Archiv. f. Ethnolog.*, II, 1889.

Körte, A., "Zu den eleusinischen Mysterien", *Archive für Religionswissenschaft*, XVIII, 1915.

Krickeberg, W., "Ostasien-Amerika", *Sinologica*, II, 1950.

Kroll, Hu., "Der Iniet. Das Wesen eines melanesischen Geheimbundes", *Zeit. Ethnologie*, LXX, 1937.

Kumārasvāmī, Ānanda Kentish, "Some pâli words", *Harvard Journal of Asiatic Studies*, IV, 1939.

Kuruniotis, K., "Das eleusinische Heiligtum von den Anfangen bis zur vorperikleische Zeit", *Archive für Religionswissenschaft*, XXXII, 1935.

Layard, J., "The making of Man in Malekula", *Eranos-Jahrbuch*, XVI, Zürih, 1949.

—, "Totenfahrt auf Malekula", *Eranos-Jahrbuch*, IV, Zürih, 1937.

Leew, G. van der, "Das sogenannte Hockerbegräbnis und der ägyptische Tjknw", *Studi e Materiali di Storia delle Religioni*, XIV, 1938.

Little, K. L., "The Poro Society as an arbiter of Culture", *African Studies*, 1948.

Loch, E., "Pomo Folksway", *Univ. of California Public in Americ. Arch. and Ethnology*, XIX, Berkeley, 1926.

—, "The Eastern Kuksu Cult", *Univ. of California Public in Americ. Arch. and Ethnology*, XXXIII, Berkeley, 1933.

—, "Tribal Initiation and Secret Societies", *Univ. of California Publications in American Archaeology and Ethnology*, XXV, 3, Berkeley 1329.

Lommet, A., "Notes on the texual behaviour and initiation, Wunambal tribe, North Western Australia", *Oceania*, XX, 1949-1950.

Loorits, O., "Das sogenannte Weiberfest bei den Russen und Setukesen", *Comm. Archivii traditionum popularium Estoniae*, XIV, Tartu, 1940.

Martine, E. de, "Angoscia territoriale e riscatto culturale nel mito Achilpa delle origini", *Studi e Materiali di Storia delle Religioni*, XXII, 1951.

Maspéro, H., "Les procédés de 'nourrir le Principe vital' dans la religion taoïste", *Journal asiatique*, 1937.

Mathews, R. H., "The Burbung of the Wiradjuri Tribes", *Journ. Anthrop. Inst.*, 1896.

—, "The Bora or Initiation Cérémonies of the Kamilaroi Tribe", *Journal of the Royal Antropological Institute*, XXIV, 1895; XXV, 1896.

Levent Şahverdi Arşivi

—, "The Burbung of the Wiradjuri Tribes" (*Journal. Anthrop. Inst.*, XXV, 1896).
—, "The Burbung of the Wiradjuri Tribes", *Journal of the Royal Anthropological Institute*, XXV, 1896; XXVI, 1897.
McCarthy, F. D., "The Oceanic and Indonesian Affiliations of Australian Cultures", *Journal of the Polynesian Society*, LXII, 1953.
—, "The Prehistoric Cultures of Australia", *Oceania*, XIX, 1949, s. 305-319.
Meikelbach, R., "Sappho und ihr Kreis", *Philologus*, 101, 1957.
Métraux, A., "A Myth of the Chamacoco Indians and its Social, Significance", *Journal of American Folklore*, LVI, 1943.
Moreau, J., "Les guerriers et les femmes impudiques", *Mélanges Grégoire*, III, 1951.
Nachtigall, H., "Die Kulturhistorische Wurzel der Schamanenskelettierung", *Zeitschrift für Ethnologie*, LXXVII, 1952.
Nilles, J., "The Kuman of the Chimbu Region, Central Highlands, New Guinea", *Oceania*, XXI, 1950.
—, "The Kuman of the Chimbu région, Central Highlands, New Guinea", *Oceania*, XXI, 1950.
Nilsson, M. P., "Die Eleusinischen Gottheiten", *Archive für Religionswissenschaft*, XXXII, 1935.
Nock, A. D., "Hellenistic Mysteries and Christian Sacraments", *Mnemosyne*, 1952.
Otto, F., "Der Sinn der eleusinischen Mysterien", *Eranos-Jahrbuch*, IX, 1939.
Petri, H., "Der australische Medizinmann", *Annali Lateranensi*, XVI, 1952, XVII, 1953.
Petrullo, V., "The Yaruros of the Capanavaro River, Venezuela", *Bureau of American Ethnology*, Washington, 1939.
Piddington, R., "Karadjeri Initiation", *Oceania*, III, 1932-33.
Radcliffe-Brown, A. R., "The Rainbow-Serpent Myth in South-East Australia", *Oceania*, I, 1930.
Rahner, Hugo, "The Christian Mysteries and the Pagan Mysteries", *Eranos Yearbooks*. Princeton, 1955.
Schafer, Alphons, "Zur Initiation im Wagi-Tal", *Anthropos*, XXXIII, 1938.
Schmidt, W., "Die geheime Junglingsweihe der Karesau-Insulaner, Deutsch-Neu-Guinea", *Antrhopos*, II, 1907.
—, "Die Stellung der Aranda" (*Zeitschrift für Ethnologie*, 1908.

Levent Şahverdi Arşivi

—, "Mythologie und Religion in Nord Australien", *Anthropos*, 48, 1953.
Schröder, Dominik, "Zur Struktur des Schamanismus", *Anthropos*, L, 1955.
Slawik, Alexander, "Kultische Geheimbünde der Japaner und Germanen", *Wiener Beiträge zur Kulturgeschichte und Linguistik*, IV, Viyana, 1936.
Speiser, F., "Kulturgeschichtliche Betrachtungen der Initiationen in der Sudsee", *Bulletin der Schweizerischen Gesellschaft für Anthropologie und Ethnologie*, XXII, 1945-46.
—, "Über die Beschneidung in der Südsee", *Acta Tropica*, I, 1944.
—, "Über Initiationen in Australien und Neuguinea", *Verhandlungen der Naturfortchenden Gesellschaft in Basel*, 1929.
Spieß, K. von, "Der Schuss nach dem Vogel", *Jahrbuch für historische Volkskunde*, 1937.
—, "Die Hasenjagd", *Jahrbuch für historische Volkskunde*, V-VI, 1937.
Stein, R., "Jardins en miniature d'Extrême-Orient", *Bulletin de l'École française d'Extrême-Orient*, XLII, 1943.
Thomson, D. F., "The Hero-Cult, Initiation and Totemism on Cape York", *The Journal of the Royal Anthropological Institute*, LXIII, 1933.
Thurnwald, R., "Primitive, Initiations und Wiedergeburtsriten", *Eranos-Jahrbuch*, VII, Zürih, 1940.
Tindale, N. B., "Initiation nmong the Pitjandjara Natives of the Mann and Tomkinson Ranges in South Australia", *Oceania*, VI, 1935.
Vendryès, J., "Les développements de la racine nei en celtique", *Revue celtique*, 1929.
Vries, J. de, "Betrachtungen zum Märchen, besonders in seine Verhältnis zu Heldensage und Mythos", *FF Comm. Nr. 150*, Helsinki, 1954.
—, "Der Mythos von Balders Tod", *Archiv for Nordisk Filologi*, LXX, 1955.
Wagner, Gunther, "Reifeweihen bei den Bantustammen Kavirondos und ihre heutige Bedeutung", *Archiv für Anthropologie*, N. F. XXV, 1939.
Weeka, J. H., "Notes on some Customs of the Lower Congo People", *Folklore*, XX, 1909.
Weiser, L., "Zur Geschichte der altgermanischen Todesstrafe und Friedlosigkeit", *Archiv. f. Religionswissenschaft*, XXX, 1933.
Weniger, L., "Feralis exercitus", *Archiv für Religionswissenschaft*, 1906.
Widengren, G., "Stand und Aufgaben der iranischen Religionsgeschichte", *Numen*, I, 1955.

Levent Şahverdi Arşivi

Williams, F. E., "The Pairama Ceremony in the Purari Delta Papua", *Journ. Anthrop. Inst.*, LIII, 1923.
Worms, P. E., "Djamar, the Creator", *Anthropos*, 45, 1950.
Zachariae, Th., "Scheingeburt", *Zeitschrift d. Vereins für Volkskunde*, XX, 1910.

Levent Şahverdi Arşivi

DİZİN

A

Abu Hayat 116
Achilpalar 44, 137
ad infinitum 16
Adonis 205
ad originem 100
ad uterum 93-96, 99-101, 104-106, 108
a fortiori 14
Afrika 49-55, 57, 61, 65, 68, 71, 74, 77, 81, 82, 102, 126-129, 131-133, 139, 141, 150, 198, 220, 222
  Batı Afrika 126, 129, 139
  Güneydoğu Afrika 71
Afrodit 190
Akhilleus 191
Alldridge, T. J. 140, 141
Altailer 167
Antero 113
Antikçağ 51, 182, 183, 194, 198, 200, 203, 210, 212, 224
  Geç Antikçağ 198, 200, 212, 224
antropogoni 47
antropoloji 16, 21
  Hıristiyan antropolojisi 13
  kültürel antropoloji 21
Ariadne 190
Aristoteles 193
arkaik toplumlar 15, 20, 24, 200, 224
Arnhem Land 57, 83, 89
Aruntalar 28, 36, 43, 44, 50, 55
Ashley-Montagu, M. F. 57, 59
aslan 53, 132, 133, 215
Asterios 195
Atalar 27, 47, 75, 77, 78, 127, 151

Levent Şahverdi Arşivi

Ateş 30, 41, 43, 61, 62, 64, 65, 75, 80, 104, 156, 220
Ateş Toprakları 41, 61, 62, 64, 65, 75, 80
Atharva Veda 97, 101
Avrupa 74, 86, 87, 149, 150, 154, 191, 201, 210, 211, 213, 226
Doğu Avrupa 211
Avustralya/Avustralyalılar 24, 25, 27, 28, 34-36, 39, 42, 43, 45, 46, 49-53, 55-58, 60, 61, 64, 65, 72, 75, 77, 78, 80-82, 85, 86, 91, 93, 117, 127, 129, 133, 137, 172-174, 177, 178, 186, 196, 220, 222
Güneydoğu Avustralya 45, 51, 52, 61, 72, 78
Axis Mundi 44, 169, 179
âyin/âyinler 14, 17-19, 22, 27, 28, 32, 34, 45, 50, 63, 64, 73, 76, 83, 84, 95, 96, 102, 103, 109, 127, 137, 138, 141, 143, 168, 169, 179, 183, 186, 191, 192, 196, 211, 220, 221, 223, 226
Ay-Kadın Kra 63
Aziz Pavlus 200, 203, 205, 206

B

Babil 169
Bacchus 144, 151
Bahçe 116
Baiamai 26, 27
Baisieux, Jacques de 217
Bapediler 55
Barberino, Francesco da 217
Belçika 5, 217
Berndt, Catherine H. 57, 83, 174, 175
Berndt, Roland M. 57, 58, 83, 90, 92-94, 174, 175
*berserkir*ler 22, 147, 156
bora 25-27, 29, 44, 186
Boshimanlar 220
Botocudolar 133, 134
Boubiolar 56
brahman 97, 101, 102, 183
Brahmanizm 98
Bremen, Adam von 152
Brezilya 82
Brown, Arthur 214
Buddha 97, 104, 156, 185, 188, 189
Buddhizm 97, 188, 200, 225
Moğol Buddhizmi 166
bullroarer 25, 30, 33, 38, 39, 52, 53, 76, 88, 94, 196, 220
Buryatlar 159, 164, 167
Büyük Fetiş 131
Büyük Ruh Twanyirrika 50
Büyük Run Gnabaia 51

C

California 41, 51, 75, 119, 126, 136, 220, 231, 238
Batı California 41
canavar 18, 38, 53, 71-74, 94-96, 100, 109-114, 116, 126, 129, 133, 138, 149, 154, 167, 174, 175, 190, 215, 219
Cehennem 74, 108, 109, 112, 121, 138, 162-164, 167, 169, 171, 172, 185, 194, 195, 215, 222
Cehennemin Efendisi 112
Celsius 168
Cemiyetin Ruhu 122
Cengizhan 151

Levent Şahverdi Arşivi

Centaurlar 191
Central-Queensland 56
Cermenler 71, 150, 152, 156
Chattiler 147
Cheparalar 44
Cicero 198
cinler 109, 126, 162, 164, 166, 167, 171, 172, 178, 215
cinsellik 24, 39, 46, 55, 60, 77, 81, 87, 110, 220
Coomaraswamy, A. K. 113-115, 188

Ç

Çatapatha Brâhmana 97, 100
çift cinsiyetlilik 56
Çin 106, 149, 178

D

Dancing Society 120, 123
Danimarka 86
Dante 217, 218
Daramulun 31, 35-38
Dayaklar 85, 165
Deacon, A. B. 110
Delphinas 104
Secretus Maximus 104
Demeter 193-196, 198
dhamma 98
Dionysos 195, 196
Dionysosçuluk 195
diriliş 18, 47, 62, 68, 71, 77, 94, 126-128, 131, 164, 178, 189, 208, 211, 212, 219, 228
Dişil Ruh Xalpen 64
djunggawon 91, 92
Doğa 19, 104, 106, 118
doğaüstü Varlıklar 14-16, 19, 20, 47, 65, 78, 90, 150, 173, 176, 180, 220, 221, 224
Dumézil, Georges 146, 149, 152-155, 157
Horace et les Curiaces 152-155
Dünya Ağacı 161, 168, 169
Dünyanın Merkezi 121, 137, 138, 169-171, 186, 207
Dünyanın Yaratılışı 20, 74, 106
Düş Zamanı 27, 46, 78, 90, 173

E

Eleusis 168, 182, 192-196, 200
Eleusis Gizemleri 192, 193, 195, 200
Elkin, A. P. 28, 30, 45, 57, 93, 158, 160, 173-178
Aboriginal Men of High Degree 28, 30, 45, 158, 160, 173, 175
Elliot, T. S. 227
The Waste Land 227
embriyo 73, 94, 96, 99-103, 105, 106, 108, 167, 174
embriyoloji 19, 107
Endonezya 49, 56, 60, 66
Esseniler 202-204
Estonya 143
Eurynome 191

F

felsefe 207, 208
Buddhist felsefe 98
Platoncu felsefe 210
Şamanizm felsefesi 179
Yunan felsefesi 207, 209
fetüs 42, 98, 99, 103, 104, 106

Levent Şahverdi Arşivi

*Fedeli d'Amore*ler 217, 218
Fiji 69, 70
Filistin 203
Finlandiya 111
Firmicus Maternus 197
Fort Rupert 120, 122, 136
Fransa 217
Frazer, James George 82, 84, 101, 118, 124, 130, 131
Frobenius, Leo 66, 126, 128

G

ganbor ağacı 28
Gasparini, Evel 83, 85, 144
Gillen, F. J. 28, 30, 36, 39, 43, 44, 50, 51, 75, 80
Gnostisizm 207
Goldesler 167
Göğe yükseliş 122, 138, 164, 173, 177, 208, 222
Gök gürültüsü 51, 215
Gök Tanrı 171, 172
güneş 19, 45, 64, 87, 106, 133-135
Güneş-Erkek Kran 64
Güney Amerika 50, 53, 64, 81, 82, 110, 114, 133-135, 165, 178
Güneydoğu Asya 137

H

Haç 207, 208
Haddon, A. C. 58
Hades 198
Haekel, Josef 40, 41, 62-64, 81, 118, 119, 122, 124, 134-136
Halakvuluplar 61, 62
Hathayogiler 188
Hayat Ağacı 116, 207
Helenistik Gizemler 192, 197, 200, 201, 206, 210, 212
Helios 193
Hephaistos 191, 192, 231
Heruliler 147
Hıristiyanlık/Hıristiyanlar 183, 199, 201-207, 209-211
hic et nunc 28, 193
Himalaya 156
Hindistan 81, 97, 98, 101-103, 106, 115, 156, 178, 182-184, 189, 199
  Doğu Hindistan 178
  Güney Hindistan 102, 103
Hinduizm 178
Hippolyte 195
Hisperidlerin Bahçesi 116
homo religiosus 138, 218
Horwitt 31, 34, 39
Hotantolar 65, 220
Höfler, Otto 146-150, 211
Huysmans, J. K. 225

İ

İamblichus 200
İbrahim 204
ilkel toplumlar 14, 16, 24, 61, 150, 158, 182, 192
illud tempus 28
İlmarinen 111, 112
imago mundi 27, 186
İncil 203-204, 207
  Aziz Yuhanna İncili 203
  Sinoptik İnciller 205
in illo tempore 15, 17, 27, 54, 64, 88, 120
inisiyasyon 11, 13, 14, 16, 18, 20, 22-25, 27-32, 34, 37-39, 42,

Levent Şahverdi Arşivi

43, 46, 47, 52-54, 57, 59-63, 66, 68, 70-73, 78, 81, 85, 89, 90, 95, 103, 105, 106, 120, 122, 124, 128, 131-133, 147, 151, 158, 160, 167, 172-175, 183, 184, 187, 190, 191, 193, 194, 196, 199, 200, 202, 205, 206, 208, 210, 214, 219-224, 226, 228
Afrika inisiyasyonu 53
Avustralya inisiyasyonu 35
erinlik inisiyasyonu 24, 49, 63, 75, 117
genç erkeklerin inisiyasyonu 25, 90
genç kızların inisiyasyonu 80, 81, 84, 88
Hıristiyan inisiyasyonu 209
kabile inisiyasyonu 22
kadın inisiyasyonu 85, 145
medicine-men inisiyasyonu 165, 172
Şaman inisiyasyonu 165, 168, 170, 172
yaş sınıfı inisiyasyonu 22
İsa (bkz. Mesih) 203-206, 208
İshak 204
İskenderiyeli Klement 194, 198, 208
İsrail 204, 205, 207
İtalya 217

J

Jabimler 73
Japonya 71, 87
Jeanmaire, H. 190-192
jelmalandji 91
jeraeil 33, 34
Joyce, T. A. 68
Joyce, James 227
Jung, C. G. 216, 227

K

Kafkasya 144, 150
Kailer 73
Kamilarualar 25, 26
kaos 17-19, 161
Karaceriler 44, 50, 55, 76
Karnaval 212
Kedalion 191
Kızılderililer 119, 124, 133, 165
Çayır Kızılderilileri 135
Kilise 207, 225
Katolik Kilisesi 225
Kitab-ı Mukaddes 112, 206
Kittredge, George Lymon 114, 214
Komboçya 81
Kongo 65, 75
Aşağı Kongo 129
Konstantin 206
Koppers, W. 61-63, 82
Kore 194-196
Kovave 68, 69
Kozmik Ağaç 136, 137, 169, 170, 207, 208
kozmogoni 17-19, 78, 47, 107, 156, 161
kozmoloji 17, 74, 136, 137
Kozmos 13, 17, 47, 81, 90, 118, 120, 121, 185, 188, 199
kripteia 191
Kunapipi 57-89, 90-94, 105
Kurnailer 29, 33-35, 44, 51, 62, 221
Kutsal Ruh 208

Levent Şahverdi Arşivi

Kuzey Amerika 65, 82, 116-119, 121, 125, 131, 135, 137, 158, 170
Kuzey Asya 133, 137, 158, 167, 168, 173, 178, 221
Kuzey Kutup bölgesi 156, 221
Kwakiutl Dans Cemiyetleri 119
Kwakiutllar 120-123, 136
Kykeon 194

L

Lactantius 198
Laponya 113
laribuga 44
Layard, John 110
leopar/leoparlar 53, 68, 124, 132, 133, 142, 150, 151
Leviathan 112
Liberya 66
Lommel, H. 56, 97, 98, 100, 101
Loomis, Roger Sherman 214
Loorits, Oskar 143, 144
Lycurgus 190

M

Madonna Intelligenza 218
Malekula 109, 110
Mançular 167
manevi doğuş 106
*Männerbünde*ler 22, 87, 131, 138, 142, 143, 146, 149, 150, 211, 221
Manu Yasaları 97
Maoriler 109
Marshall adaları 82
Mashakaliler 134
Maske Cemiyetleri 126, 127
Mathews, R. H. 26, 27, 31, 38, 44, 61
maymun 68
medicine-man 23, 36, 38, 44, 45, 125, 134, 165, 166, 170, 173, 176, 177
medicine-men 29, 30, 35-39, 44, 45, 76, 77, 138, 155, 158, 160, 165, 172-178, 180, 184
Melanezya 35, 49, 52, 56, 57, 60, 61, 64, 65, 69, 93, 127, 131, 177, 198
Mesih 203-208, 210
mit 32, 39, 70, 91, 96, 108, 109, 111, 112, 129, 131, 136, 165, 189-191, 196, 223
Mithra Litürjisi 197
mitoloji/mitolojik 15, 20, 24, 29, 43, 48, 50, 52, 54, 64, 65, 87, 109, 137, 146, 149, 190, 218, 227
  ay mitolojisi 87
  Güney Amerika mitolojisi 114
  hayvan mitolojisi 54
  kahramanlık mitolojileri 116
  Kelt mitolojisi 214
  klanın mitolojisi 158
  Malekula cenaze mitolojisi 109
  savaşın mitolojisi 152
Mitra Gizemleri 168
modern-öncesi toplumlar 24
modern toplumlar 16, 18, 228
modus vivendi 124
Mordvinler 142
motif 47, 72, 73, 104, 105, 111, 115, 215, 221, 222
Muhammediler 156

Levent Şahverdi Arşivi

Murringler 30, 35
Musgrave Ranges 43

N

Nanda 69, 70
Nassau, R. H. 139-142
neofitler 29, 34, 43, 55, 57, 58, 62, 70, 82, 92-94, 130, 131, 141, 166
neo-Taoculuk 103
Nereidler 190
nganga 75
Ngarigolar 41
Nilles, John 41, 59
Nirvana 187, 199
Noel 212
Nor-Papualar 73

O

Odin 146
Okyanusya 49, 51, 53, 55, 112, 126, 132, 137
Olympiodorus 200
Onians, R. B. 155
Orfizm 192
Orpheusçuluk 195
Orta Asya 117, 137, 151, 161, 168, 178, 185
Osiris 196, 197
Otto, Walter 193-195

Ö

ölüler 67, 70, 71, 74, 75, 101, 111, 112, 115, 145, 171, 176, 177, 205, 209
Ölülerin Sahibesi 109
ölüm 11, 17, 18, 32, 33, 39, 42, 46, 47, 53, 62, 64-68, 70, 71, 75, 77, 94, 95, 103, 106, 109-111, 118, 125-129, 131, 149, 157, 160, 161, 164, 171, 172, 175, 178, 180, 182, 184-189, 192, 194, 197, 203, 208, 211, 212, 217, 219, 221-224, 228
ölümsüzlük 96, 97, 102, 105-107, 109, 112, 199, 215, 217, 223, 227
Ölüm Tanrıçası 109
Öte Dünya 42, 67, 82, 96, 112-114, 115, 121, 130, 163, 166, 190, 198, 214-216, 226
Öte Dünyanın Efendisi Tuoni 111

P

pagan/paganlar 203, 208
Pangweler 67, 138
Papa 217
Papua 65, 73, 178, 241
Patasivalar 66
periler 190, 215
Peri masalları 216
Persephone 193
Pilatus, Pontius 205
Pindaros 198
Pitta-Pittalar 56
Polinezya/Polinezyalılar 15, 16, 221
Pomolar 52, 136
Popov, A. A. 163
Prajâpati 102, 156
prânâyâma 187
prima materia 104, 213
Proklos 200
Pythagorasçılık 200

Levent Şahverdi Arşivi

Q

Queensland 25, 56, 81

R

Rahner, Hugo (Rahip) 202, 206-209
regressus ad uterum 94, 95, 99-101, 106, 108
renovatio 228
rhombos 51
Rig Veda 97
ritüel 17, 19, 26, 27, 33, 37, 41, 44, 51, 54, 60, 67, 69, 71, 75, 77, 81, 83, 86-89, 92-94, 100, 119, 121, 123, 128, 130-133, 135-137, 140, 141, 149, 151, 158, 161, 170, 173, 176, 194, 201, 203, 210, 216, 221-224
Roma 137, 186, 190, 198, 206, 207, 209, 217
Roth, W. E. 56, 81, 85
Rönesans 201
Ruh 50, 63, 64, 71, 73, 120, 122, 203, 208
Rusya 87, 164

S

Saintyves, Paul 216
Sappho 192, 239
Schmidt, Wilhelm 34, 41, 49, 51, 58, 61, 62, 73, 75, 81-84, 93, 126
Schurtz, Heinrich 21, 69, 72, 125, 130, 131, 150
Altersklassen und Männerbünde 21, 69, 72, 125
Semang Pigmeleri 137
sembolizm 22, 26, 42, 74, 87, 89, 94, 103, 136-138, 169, 176
at sembolizmi 142
av sembolizmi 142
cenaze sembolizmi 130
dinsel sembolizm 89
diriliş sembolizmi 211
Dünya Ağacı sembolizmi 168, 169
embriyolojik sembolizm 103
kozmolojik sembolizm 121, 133
kulübe sembolizmi 72, 73, 82
Kuş sembolizmi 122
ölüm sembolizmi 38, 46, 94, 95, 160, 187, 188, 211
sanatın sembolizmi 211, 227
Simplegat kayalarının sembolizmi 113, 115
sübensiziyonun sembolizmi 55
yeniden doğuş sembolizmi 46, 96
yükseliş sembolizmi 39, 45
Seram 66, 72
Batı Seram 66
Sırbistan 144
Sibirya 131, 156, 158, 160, 161, 165, 166, 168, 169, 172, 178, 179, 184, 185, 196
Sierra Leone 139, 141
Simplegatlar 115, 116, 189
Sjoestedt, Marie-Louise 152, 153
Son Akşam Yemeği 203, 204
Sophokles 198
sosyoloji 21, 149
Soyotlar 159

Levent Şahverdi Arşivi

Spencer, B. 28, 30, 35, 36, 39, 43, 44, 50, 51, 75, 80
Strehlow, C. 50
Suaheliler 82
Sudan 66
Suriye 203
sünnet 25, 35, 46, 49-54, 65, 66, 74, 77, 101, 220, 222
Synesios 200

Ş

Şamanizm 5, 11, 124, 125, 145, 158, 159, 170, 172, 174, 176, 178, 179, 221
  Amerika Şamanizmi 173
  Eskimo Şamanizmi 185
  Kuzey Asya Şamanizmi 173, 178
  Orta Asya Şamanizmi 161, 178
  Sibirya Şamanizmi 161
Şeytan 139, 161, 164
Şeytan Bundu 139
şeytani varlıklar 140

T

Tacitus 147
Taifaliler 147
Tanrı/Tanrılar 20, 34, 38, 46, 47, 51, 56, 77, 100, 104, 118, 121, 123, 127, 133, 137, 138, 156, 159, 169, 172, 191, 198, 204, 206
  Yırtıcı Tanrılar 77
Tanrıça Kuma 134
Tapınak Şövalyeleri 214
teoloji 52, 179, 218
Terra Mater 108, 109, 111
Tessmann, Günther 67, 138
Theseus 190
Thesmophoria 192
Thurmulun 38
Tibet 22, 178, 184-186
Tindale, N. B. 43, 50, 60, 76
tohum 90, 99, 100, 105, 166
Toprak Ana 95, 104, 110, 115, 167
Torday, E. 68
Toriballer 39
Torrès Boğazı 58, 177
Tören 24, 63, 101, 121
Trakya 51, 196
Trobriand adaları 144
Tunguzlar 167

U

Ukrayna 88
Ulysses 227
unio mystica 188, 199

V

vaftiz 13, 203, 204, 208
vagina dentata 96, 110, 111, 114
Väinämöinen 111-113, 237
Vangla-Papualar 59
varoluş 54, 105, 106, 125, 171, 179, 212, 213, 224, 228
Vendryès, J. 152
Vilelalar 134
Viracuriler 31
Viradjuriler 25
Voelsungenler 147
Vonghibonlar 38
Vries, Jan de 146, 149, 216

Levent Şahverdi Arşivi

W

Webster, Hutton 21, 61, 65, 69, 72, 74, 75, 125, 127, 132, 150, 220
Primitive Secret Societies 21, 25, 125, 127, 150, 220
Weddalar 82
Weiser, Lily 146-149, 156
Weltanschauung 103, 144
Weule, Karl 66
Widengren, Geo 149, 150
Wikander, Stig 149
Wikenolar 121
Winthuis, J. 56
Wirz, P. 58, 102

Y

Yahudilik 16
Yakutlar 159, 162
Yamanalar 41, 62-64
Yamyam Cemiyeti 121, 124
Yaolar 85
Yeni Ahit 206
yeni doğuş 19, 95-98, 101, 106, 199
Yeni Gine 49, 52, 58, 59, 68, 69, 72-74, 77, 178
Yeni Hebridler 82
Yeni Platoncular 200
Yılan 91, 92, 94, 174
yılanın ağzı 72
yırtıcı hayvanlar 53, 54, 140, 185
Yoga 11, 98, 103, 104, 178, 184-189, 232
Yuinler 25
Yukarı Dünya Kapısı 121
Yunan-Doğu Gizemleri 23, 182, 196
Yunanistan 51, 190, 192, 195

Levent Şahverdi Arşivi

İnisiyasyon kavramı bireyin gelişimi için, doğaüstü varlıklardan ruhsal tesir'i alıp aktarabilen bir üstadın sürekli kontrolü altında, bir düzen ve disiplin içinde, sınavlara dayalı tarzda, yöntemli bir eğitim şekli olarak tanımlanır. İnisiyasyon Latince "bir yere girme, iştirak etme, kabul edilme, başlama" anlamındaki "initium" sözcüğünden gelir. İnisiyasyon ile genellikle inisiye olacak öznenin dinsel ve sosyal statüsünü kökten değiştirmeyi amaçlayan sözlü öğreti ve âyinlerin tümü anlaşılır. Felsefî terimle söylenecek olursa, inisiyasyon varoluşsal düzenin ontolojik bir dönüşümüne denk gelir. Bu sınavların sonunda inisiyasyona aday kişi, önceki durumuna göre bambaşka bir varoluşa sahip olur. Bu sayede o, yetişkinlerin kurumlarını, tekniklerini, davranışlarını, ayrıca kabilenin kutsal mitlerini ve geleneklerini, tanrıların adını ve bunların eserlerinin hikâyesini, özellikle de zamanın kökeninde kurulduğu şekliyle kabile ile doğaüstü Varlıkların kutsal mitlerini ve geleneklerini öğrenir.

Farklı inisiyasyon türlerini açığa çıkarmak için Mircea Eliade sırasıyla geleneksel toplumlarda erinlik âyinlerini, gizli cemiyetlere giriş törenlerini, askerî ve şamanik inisiyasyonlarını, Yunan-Doğu gizemlerini, Hıristiyan Avrupa'da inisiyatik motiflerin kalıntılarını ve son olarak da bazı inisiyatik motifler ile edebî temalar arasındaki ilişkiyi ele alır.

TMG
TYS

ISBN: 978-625-8123-04-3

ANTROPOLOJİ

Levent Şahverdi Arşivi